Guil. Dugard. Sid. Coll. Kkk. 31.5

ΧΡΙΣΤΙΑ-
ΝΙΣΜΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΩ-
σις, εἰς τὸν τῶν παίδων ὠφέλειαν
Ἑλλησὶ καὶ λατίνοις
ἐκτεθεῖσα.

C.15.9

CHRISTIA-
næ pietatis prima in-
stitutio, ad vsum scho-
larum Græcè & Lati-
nè scripta.

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

LONDINI
Apud Ioannem Dayum.
An. *1578.*

Cum Gratia & Priuilegio.

458.02

ΤΩΝ ΕΠ' ΕΥΣΕ-

ΒΕΙΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ πάσῃ ἀρετῇ εὐδοκιμωτάτῳ τῶ θείῳ λόγῳ κήρυκι, Αλεξάνδρῳ τῷ Νεελλῳ, εὐδαιμόνως διαζῆν.

ΠΑΛΑΙΑ ἐκκλησία, ἣ ἴσοις τ' ἀποστόλων διαδεχομένη χεῦνοις, ἐν ᾗ ἄνδρες θεῖοταῖοι τ' ἀποστολικῆς ἐχόμενοι διδασκαλίας, ὡς λαμπῆρες τ' οἰκουμένης διέπρεψαν, περὶ εὐδὲν ὅλως τοσαύτῳ ὀπημέλειαν καὶ σπουδὴν ἐποίησεν, ὅσην περὶ τ' τ' παίδων καλὴν καὶ σπουδαίαν ἀγωγὴν. οὐ γὰρ μόνον τοις ἐν τ' φιλοσοφίας εὐδοκιμοῦσιν συγγραφεῖς τοῖς πρὸ περιεσώσεν, οἷον Πλάτωνα καὶ Αριστοτέλη, καὶ τοις λοιποις τῆς παρ' ἕλλησι

σοφῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ μᾶλλον τὰς θεοδότους καὶ θεοπνεύστους γραφὰς ἐπαίδευσεν αὐτοὺς, δι' ὧν ἄλλο τι πολὺ κρεῖττον καὶ θειότερον τῆς σοφίας εἶδον μανθάνοιεν. καὶ τίς οὐκ ἂν εἰκότως ἐπαινέσειε καὶ ἐγκωμιάσειε τὸ ἀρχαῖον τοῦτο τῆς ἀμώνων ἐκείνων ἔθος καὶ ὁπλίδιμα, ἐὰν τό τε γενόμενον ἐντεῦθεν ὄφελος ἐνθυμῆται, καὶ ἃ ἐκ τοῦ ὕστερον παραλελεῖφθαι αὐτὸ μεγάλων καὶ, ὀλίγα δεῖν, ἀνήκεστον ζημίαν λογίζηται; ἦσαν γὰρ κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους τίνες ἐν ἐκείνῃ παροικίᾳ λεγόμενοι, οἵτινες τοὺς παῖδας τῶν τῆς πίστεως Χριστιανικῆς στοιχείωσιν ἀκριβῶς διδάσκοντες καὶ κατηχοῦντες, ὡς τῶν κατήχησιν μόνον ἀποδύσωνται, ὅθεν καὶ κατηχηταὶ ἢ κατηχηταὶ προσηγορεύθησαν. τοιοῦτον γὰρ γεγονέναι ἐν τοῖς μάλιστα φανῆ καὶ λαμπρὸν ἡ μέγαν Ὠριγένη, ἐν τῇ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπωνύμῳ παρ' Αἰγυπτίοις πόλει ὁ Εὐσέβιος ἐν τῷ ἕκτῳ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας μαρτυρεῖ. Αλλ' ἐπεὶ προελθόντων ἤδη χρόνων οἱ τῆς ἐκκλησιῶν προεστῶτες περισκοπούμενοι, ὡς τῶν ἤδη ἐθνῶν παίδευσιν ἀμελῶς ἔχειν ἤρξαντο, προϊόντος ἀεὶ καὶ ἕρποντος τοῦ κακοῦ, ὅπῃ τίλει ἢ λύμη τὰ ἅπασαν οἰκουμένην διέφθειρε, χαλεπόν τινα σκότον τῷ κόσμῳ ὑπέχυσα, τυτέστι τῆς γραφῶν ἄγνοιαν. καὶ τούτῳ μὲν τοῦ κα-

κακῶν πάντων βαρυτάτου καὶ οἰκτροτάτε ὄντος αἴτιοι μάλιστα μὲν γεγόνασιν οἱ πλείονες τῶν ἐκεῖνοι τοῦ Ρώμης ὄπισκοποι, οἱ Πάπαι ὀνομασμένοι, οἵπινες πασῶν τῆς δὴ ὅλης τῆς κόσμου ἐκκλησιῶν κατακυριεύσαι φιλοτιμούμενοι, παντοδαπῶν ἐφάνησαν τῆς ἑπειτα παρεισδυόντων τῆς ἐκκλησίαν φαύλων ὄζωρεταὶ καὶ ἀρχηγοί. ἐκεῖνοι γὰρ τῆς ἐκκλησίας πυρανοῦντες ὠμότερον γε τῆς πάλαι τεθρυλημένων πυρέννων, ἄλλα τε πολλὰ δεινὰ καὶ οἰκεῖα ἐπήγαγον ἔθη πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ λατρείαν, καὶ δὴ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο ἔθος, οὗ ἀρχόμενος ἐμνήσθην, ὅλως ἀνήρηται, ὥστε μηδὲ λείψανά πινα αὐτοῦ σώζεσθαι. καὶ ὅσα μὲ ἐντεῦθεν ἔφυ κακὰ, σιμήχανον ἂν εἴη σύμπαντα λέγειν, ἀλλ' οὐδὲ ἐννοεῖν μὴ δακρύοντας. Τίς οὖν ἐστὶ τῆς εὖ φρονούντων, ὅστις ἂν οὐ δικαίως μισοῖ τὴν πόλιν αὐτὴν, δηλαδὴ τὴν πανδημαπικῶς Βαβυλῶνα λεγομένην, ἣ τοσούτων ἡμᾶς ἀγαθῶν ἀπεστέρησεν, ὅσων καὶ ἐννοίᾳ προλαβεῖν ἀδύνατον, καὶ κακοῖς προέβαλεν οὕτω χαλεποῖς καὶ μεγάλοις, ὥστε καὶ τὸ ἀλόγων ζώων κάκιον φολὺ φέρεσθαι ἡμᾶς. εἰ γὰρ ὁ Θεὸς τὸ καταρχὰς ἔπλασε, καὶ ἑαυτῷ ὁμοίους ἐποίησεν ἡμᾶς, ὅπως αὐτὸν ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ εὐσεβῶς θεραπεύσωμεν, καὶ αὐτῷ λατρεύσωμεν, πῶς οὐκ

ἐσμὲν τ̃ θειῶν φαυλότεροι, ἐὰν μὴ πράξαμεν ἐφ' ὃ ἐπείνε πρῶτον ἐπιθήμεν; ἐπεῖνα γὰρ τὰ λόγε μὴ κοινωνοῦντα ζῶα τ̃ι φυσικ̃ῖ ἐπακελεθοῦντα ὁρμ̃ῇ, τὸ ἴδιον αὐτ̃ῆ ἔργον ἔκαστα ποιεῖ χ̃τ τ̃ τεταγμένον αὐτοῖς ὑπὸ Θεᾶ νόμον: πῶς οὖν οὐκ ἐλεεινὸς, μᾶλλον δὲ ἀθλι☩ ὁ ἀνθρωπ☩, ὁ τ̃ βοσκημάτων καὶ ζώων τερπόδων ἡπ̃ωμεν☩, ὧν ὁ Θεὸς τ̃ κύριον κατέστησεν αὐτόν; ἀμήχανον δὲ μὴ ἡπ̃άδαι, ἐὰν. ᾽δέοντα ἢ οὐ ποιῇ, ἢ ἀγνοῇ. πόθεν ὄ δυναίμεθ' ἂν γινώσκειν πῶ γνησίαν καὶ ἀκίβδηλον τᾶ Θεᾶ θρησκείαν, δι' ἧς μάλιστα φαινόμεθα τῶ πρὸς τὰ ἄλογα κοινωνίαν διαφεύγοντες, εἰ μὴ ἐκ τ̃ ἱερῶν γραφῶν τ̃ κατ' ἐξοχὴν Βιβλίων λεγομένων; ὥσπερ γὰρ τοὺς τ̃ ἥλιον μὴ ὁρῶντας ἀδυνάτον ὀρθὰ βαδίζειν, οὕτω καὶ ἀνάγκη τοὺς μὴ βλέποντας πρὸς τὰς τ̃ θείων γραφῶν ἀκῆνας περὶ τῶ τᾶ Θεᾶ λατρείαν καὶ τιμὴν αὐτὰς ἁμαρτάνειν. ὅπ μὲ οὖν πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, μάλιστα δὲ τοῖς Χειστιανοῖς ὀνομαζομένοις προσήκει τὸν Θεὸν ὀρθῶς καὶ πρεπόντως σέβεσθαι, καὶ ὅπ οὕτω ποιεῖν ἀδυνάτον τοῖς ἁγίας γραφὰς ἀγνοῦσιν, οὐδεὶς δ̃ ὀρθῶς λογιζομένων ἐξαρν☩ γενήσεται. κελεύει δὲ ὁ θεσπέσι☩ Πέτρ☩ ἑτοίμοις ἔ῎ι πρὸς ἀπολογίαν παντὶ τῷ αἰτοῦν̃τι βε-

λομένῳ

λιμένῳ λόγον τῆς ἐν ἡμῖν ἐλπίδος, ἵνα μὴ λανθάνωμεν τὰ Χειρωνεῖα μαθηταὶ ὄντες. Ἐπειδὴ γοῦν οὕτω καλῶς ἤχθαι ἔκαστον τῇ εὐσεβείᾳ προσήκει, ὥσπερ δίκαιόν ἐστι εὐχερῶς πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα ἀποκρίνεσθαι, ἀνάγκη αὐτὸν εὐθὺς ἐκ νέων τὰ ἱερὰ πεπαιδεῦσθαι λόγια. τοῦτο γὰρ οἱ παλαιοὶ ἐκεῖνοι ἄνδρες, ὧν ἄγαν ἐμπιμπόνδυτα, εὖ εἰδότες, οὕτω σφόδρα τῆς τῶν παίδων νεότητος καὶ κατηχήσεως ἐπεμελοῦντο, μηδὲν αὐτῆς οἰόμενοι μεῖζον ἢ σπουδῆς ἀξιώτερον εἶναι. καὶ ἡμῖν οὖν ταὐτὸ ποιητέον νῦν, καὶ τὸν ἐκείνων φιλοπονίαν καὶ ὀπτιμέλειαν μιμητέον, τούτων δὲ τὴν ἀμέλειαν καὶ ῥᾳθυμίαν φευκτέον, ὅπως τοῖς παισὶ τὰ πρέποντα προσφέροντες διδασκαλίαν, καλοῖς καὶ παιδαίοις Χειρωνείοις ἀποδείξωμεν ἀντ' ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδεύτων ἰδιωτῶν, καὶ ὀλίγου τὰ ἄλογα τῶν ζώων ἡμερώτερον. Τούτων μὲν οὕτως ἐχόντων, μεγίσας εἰλόγως χάριτας ὀφείλομέν σοι ἅπαντες, ὦ ἄνερ εὐσεβέστατε, ὅτι τοσαύτην εἰσήνεγκας σπουδὴν περὶ τὴν ὀρθωσιν τῶν παίδων ἀγωνιῶν, ὅσην οὐκ οἶδ' εἴ τις ἄλλος ἢ τῶν παλαιῶν ὀνομαστοτάτων ἀνδρῶν, ἢ καὶ τῶν καθ' ἡμετέρους χρόνους ἐν τοῖς τῆς εὐσεβείας ἀγῶσι διαπρεψάντων. ἄλλοι μὲν γὰρ ἢ οὐδὲν ὅλως συνέχρωσαν,

δι οὗ πολλοὶ χρινῶς ὠφεληθῶσιν, ἢ τοιαῦτα ἐξέδωκαν συγγράμματα, οἷα τελείοις ἀνδράσι μᾶλλον ἢ τοῖς πᾶσι συμφέρειν. ἀλλὰ σὺ τῆ ἀπαλῶν παίδων φρονούμενος, ὧν αἱ μαλακαὶ φρένες τ ἀρετῆς καὶ τῆ εὐσεβῶν παιδευμάτων δεκλικώτατα πεφύκασι, μέγιστα καὶ πλεῖστα πεπόνηκας ὑπὲρ αὐτῶν, πολλὰς βίβλους εἰς τὸν ἐκείνων ὠφέλειαν ἐκδεδωκὼς, καὶ πολλὰ χρήματα ἀνηλωκὼς, καὶ ἄλλα πάμπολλα πεπονηκὼς, δι ὧν πρὸς τὸν ἀληθινὸν λατρείαν καὶ εὐσέβειαν ἐθιζόμενοι εὐθὺς ἐκ νηπίων. ἐγὼ δὲ τ ὑπὸ σου ῥωμαϊστὶ ἀπηχεβωμένων κατηχισμῶν, ἀειθαλῶν ὄντων, καὶ τῆς τ παίδων ἡλικίας πεφθαρμοσμένων, δίω μᾶ ἤδη καὶ πρότερον εἰς τὸν ἑλληνικὸν διάλεκτον μεταβέβληκα, καὶ νῦν τ τέτον ἑλλησὶ μεθερμηνεύετα σοι πεμπω, ἐξ ὧν οἱ παῖδες ἀγαθῶν τυγχάντες διδασκάλων, τὰ τεῖα ταῦτα μανθάνοιεν ἄν, δηλονότι Χειστανίζειν, καὶ λατινίζειν, καὶ ἑλληνίζειν. οὐδὲν δὲ οὕτω μοι ἀποδῆς ἄξιον ἐφαίνετο, ὡς σοὶ περὶ τῶν πρέπωσαν τῶν παίδων ἀγωνιῶ πονουμένῳ συμπράττειν καὶ συνεργεῖν, ὅσον δυνατὸς ἰῶ. ἐλπίζω δὲ καὶ πάνυ πέποιθα ἀξιέπαινον ἅπασι δόξειν τῶν προθυμίαν τῶν ἐμῶν τῆ ὀπλείστης ὠφελεῖν τ τ ὀρθῆς καὶ τοῖς Χειστια-

σιανοῖς πεφσηκούσης παιδεύσεως σοχαζομένων.
δέομαι δέ σε τ̃ προσπεφωνημένω τῷ σῷ ὀνό-
ματι τ̃ ἑλληνικῶ ἑρμηνείαν πρ̃ὸ τοῦ σε λαπ-
νισὶ γραφθέντων, εὐμενοῦς κ̀ φιλικῆς ἀξιοῦν τ̃
ἀποδοχῆς. κ̀ τῷ Θεῷ εὔχομαι βίον μακρὸν κ̀
μακάριόν σοι ὀπτέμπειν, ὅπως πολλὰ ἐπ δρῶν
ἀγαθὰ πάντας ἀνθρώποις διατελῆς, κ̀ τελδ-
τῶν τ̃ οὐρανίᾳ βασιλείας σῶ Χειστῷ, κ̀
ὅλῳ τῷ τ̃ ἁγίων χερῷ ἀπολαύης.

Ἐρρῶσο. Ετ̃ ἀπὸ τῆς θεο-
γονίας. ᾳ. φ. ο. ε.

Ιλερμ Ουϊταχῆρ, ὁ σὸς
πρὸς μηδὸς ἀνεψιός.

¶ Reuerendiſſimis in Chriſto Patribus ac Dominis, Edmundo Archiepiſcopo Cantuarienſi, Edwino Archiep. Eboracenſi, Ioanni Epiſcop. Londinenſi, aliiſq; reuerendis Patribus, Epiſcopis eccleſiæ Anglicanæ, vigilantiſsimis fideliſſimiſq; Paſtoribus.

Vum ſeculi huius ad interitum iam ruentis, mores perditos, & corruptelis omnibus depraua tiſſimos, non ſine acerbiſſimo animi dolore mecum ſæpe cõſidero: animaduertóq; diuturnam peccãdi conſuetudinem hominum mentibus quaſi callum quoddam ita obduxiſſe, vt neque virtutibus præmia, neque ſupplicia vitijs ſempiterna, diuinis propoſita legibus, vllam iam vim vel ad cohortandum, vel ad deterrendum habere videantur: in eam tandem cogitationem venio, vt aut nullam prorſus ſpem oſtẽdi, fore aliquando melius, aut ſi qua eſt etiam nunc reliqua, eam in ſãcta pueritia atque ineuntis adoleſcentiæ inſtitutione & diſciplina omnino repoſitam eſſe exiſtimem. Nam teneri illi & flexibiles animi, non ſolùm quocunq; torqueas, trahá ſue, ſed quocunque etiã vel leniter ducas,

ducas, sequẽtur, atque vt voles flecti, arbitrioq; fingi possunt: & quia sunt ab omni hactenus scelere vacui atq; integri, nonnihil in illis loci salutaribus adhuc monitis consilijsq; patet. Quæ cogitatio patres in Christo reuerendissimi, in eam me mẽtem impulit, vt ad primam illam Christianæ pietatis institutionem puerilem Latinè scribendam me applicarem: eámque varijs tractatam modis, hoc quidem libello verbis tãtummodo necessarijs & propriis breuiter comprehenderem: altero verò libro, eandem alijs verbis luculẽtioribus & pluribus copiosè explicarem: vt et illi, qui breuitati student, & qui vbertate etiam orationis delectãtur, ad sua vtrique ingenia sensusq; apta & accommodata inuenientes, voluptate aliqua ad legendum inuitarentur. Curæ etiam mihi magnæ fuit, vt breuitate vsus, planè tamen & perspicuè dicerem: & in illa rursus vbertate ne insolentius copia abuterer. Quum enim Latinè vel intelligere in aliqua laude, loqui etiam in magna poni soleat, támque multi eius linguæ studio inflãmentur, pueríque ob eam causam doctis hominibus in disciplinam tradantur, hanc oblatam occasionem putaui, qua interea etiam dum aliud agunt, vera pietas, quæ est ante omnia expetenda, tenellis mẽtibus instillaretur. Quum verò multos valde pœniteat ita se pueros

latinè

latinè didiciſſe, vt cum loqui ea lingua, aut ſcribere velint, ſibi ipſi plerunq; diffidant, vt ea moleſtia, quæ me etiam, non tam mea tamen, quàm illorum, quos aliquando inſtitui, cauſa ſæpe ſanè ac grauiter torſit, alios liberarem, diligentiam, quantam potui maximam, adhibui, vt emẽdata eſſet oratio & pura: & neque in ſimplicibus verbis, quod non eſſet latinum, neque in coniunctis, quod non eſſet conſequens, iure vituperaretur. Nam quæ verba per religionem mutare nõ licet, ea ſunt in fine maioris libri notata. Has inſtitutiones latinè à me ſcriptas, amici duo mei homines docti, alter in ſermonem vulgarem noſtrum, vt omnibus ſcilicet eſſent cõmunes, alter in ſtudioſorum gratiam, græcè etiam conuerterunt. Omnibus quidem nobis mens eadem, idẽ erat propoſitum, vt quàmplurimis videlicet plurimum prodeſſe eniteremur. Vnde enim potiùs Anglicè primùm legere diſcent pueri noſtri, quã ex libello, qui pietate etiam teneros interim animos imbuat? Et reuerà ſi quiſquam vel puer, vel adoleſcens, iſta Anglicè reddita diligẽter legat, preterquàm quod chriſtianæ religionis ſummã dilucidè explicatã, & intelligere facilè, & ediſcere etiã ſi velit, haud difficulter poſſit, quod eſt certè in lucro vel maxime ponẽdum: eadem etiam opera ſermonem vulgarem noſtrũ & pro-

nun-

nuntiare rectiùs, & scribere emendatiùs addiscet: quod commodum aspernandum non esse, ex multorum sermonem Anglicum loquēdi scribēdiq; vitiosa, atque corrupta consuetudine, ipsa propemodum est luce clarius. Iam verò vnde potiùs ordienter prudentes & pij doctores prima latinè loquendi elementa pueris tradere, quàm à pio aliquo, paruóq; & facili latino libello, cuius sententiam, vt Anglicè iam anteà lecti, teneāt? Hoc verò libello semel perlecto, pueri, qui aliquo Latinè loquēdi studio teneri iam incipient, quæ angusto sermonis genere cōtracta priùs legerāt, ad eadem etiam oratione copiosa vberiùs & fusiùs, alióque exprimendi atque eloquendi genere explicata cognoscendum, sua sponte, sine monitoris præcepto festinabunt: atque ita partim recognoscentes, partim etiam discentes, verum pariter optimarū memoriam renouabūt, & verborū etiam nouitate delectabūtur. Deinde postquàm istis diligenter legendis, atque inter se cōparandis, aliquos iam in lingua latina progressus fecerint, vt certè facient: haud minore iam eadem etiam Græcè scripta legendi cupiditate ardebunt: vt illis discendi, præceptoribúsq; docendi, nō labor iam sed voluptas sit futura. Hæc ratio docendi discendiq;, & res easdem alijs atque alijs verbis, quā maximè fieri possit lectis, explicandi,

De Orator. & multis aliis locis.

candi, Græcáq; cum latinis cõiungendi, M. Ciceroni visa est aptissima esse atque vtilissima adolescẽtibus, in quibus vbertatem se efferre voluit. Hac ille ratione eam Latini, & Græci etiã sermonis copiam, varietatẽ, facultatẽ, facilitatem, proprietatem, elegantiã, quibus longè multumq; cæteris omnibus omnium ætatum hominibus antecelluit, cõsequutus & adeptus est. Et vt cò aliquando perueniam, quò maximè & directò hoc meum spectat institutum, non tantũ iuuentus nostra assiduis istis animorũ, ingeniorũ, linguarum exercitationibus, à prima pueritia ad ineũtem vsque progrediẽtémque adolescentiam assuefacta, à desidia malorum omniũ matre arcebitur: verùm etiam Christiana pietas, quæ est virtutum omniũ fundamentum, eisdem occasionibus toties repetita altissimas in teneris illorum animis radices aget: quæ mirificè etiam confirmabitur, si vel suæ ipsi voluntate, vel præceptorũ monitis diligẽter exquirent, quæ sunt in istis institutionibus de pietate nostra tradita, quibus ea sacrarum literarũ fundamentis nitantur. Quod vt sine vllo penè labore tædióue præstare possint, appositæ vbique in conspectu notæ facilem ipsis compendiariamq; viã ostendunt. Fieri verò non potest, quin de tremenda Diuini numinis Maiestate, potentia, iustitia, eiúsque rursum pater-

na-

ma in ſuos per Chriſtum, bonitate, benignitate, beneficentia, & de tota religione Chriſtiana, aſſidue audiendo, legẽdo, repetendo, meditando, ea ætate, quæ eſt ad optima quæq; opportuniſſima, fieri, inquã, non poteſt, quin & Dei metum atq; reuerentiam (quæ iam ex hoc mũdo penè profligata eſſe videtur) eiúſque etiam amorem, atque illi placendi, vitæq; cum virtute degendæ ſtudium, in auribus, oculis, atq; animis ſuis ita penitus defigãt, vt nulla vnquam vi labefactari, aut obliuione deleri poſſe confidam. Hæc eſt ſumma conſilij mei, hæc me ratio impulit, vt laborẽ mihi non neceſſarium, ſtudioſis adoleſcentibus, vt ſpero, vtilem ſuſciperẽ. Huius, vt omnis mei otij, pariter atq; negotij rationem vobis reddendam eſſe exiſtimaui, patres in Chriſto reuerendiſſimi, quorum ego pietatem, ſapientiam, doctrinam, authoritatem, vt debeo, plurimi facio, beneuolentiáq; & grata memoria, atque honore meritò proſequor.

Veſtri ſtudioſiſsimus obſeruantiſſimúſq; *Alexander Nowellus.*

ΠΕΡΙ ΤΟΥ θείου λόγου.

Διδάσκαλος. Μαθητής.

Δ. Ποίας εἶ θρησκείας, ὦ παῖ;

Μ. Τῆς αὐτῆς θρησκείας εἰμὶ, ἧς χρηστὸς ὁ σωτὴρ ἡμῶν, διδάσκαλος ὢν, ὅθεν χριστιανὸς ὀνομάζομαι, καὶ πεπίστευμαι ἀτεχνῶς τοιοῦτος εἶναι.

Δ. Τίς ὄστιν ἡ χριστιανικὴ δόξα;

Μ. Ἡ χριστιανικὴ δόξα ἐστὶ τὸ τὸν Θεὸν ἁγίως τιμᾶν, καὶ τοῖς νόμοις αὐτοῦ πείθεσθαι.

Δ. Πόθεν δεῖ μανθάνειν ἡμᾶς αὐτά;

Μ. Ἐκ τοῦ θείου λόγου, ὃς δὴ τοῖς τῆς παλαιᾶς τε καὶ τῆς καινῆς διαθήκης βιβλίοις ἐμπεπίεσται.

Δ. Διὰ τί τῷ θείῳ λόγῳ τὴν τῆς διαθήκης ὀνομασίαν προσάπτεις;

Μ. Ὅτι τελείαν καὶ ἀμεταχίνητον ἐξηγεῖται τοῦ Θεοῦ βούλησιν περὶ ὧν ὀρέγεσθαί τε, καὶ πίνων ἔργων ἀπέχεσθαι ἡμᾶς δεῖ, ἀφ' ἧς ἡ θέμις μηδετέρωσε παρεκκλίνειν.

Δ. Πῶς οἷοί τ' ἂν εἴημεν γνῶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ διασαφηθὲν ἐν τῷ λόγῳ αὐτοῦ;

Μ. Σωφρόνως αὐτὸν ἀναγινώσκοντες, καὶ μελετῶντες, ἢ καὶ ἄλλων ἀναγινωσκόντων, καὶ εἰλικρινῶς ἑρμηνεύοντων αὐτὸν ἀκούοντες.

Δ. Μῶν

Magister. *Auditor.*

MAgister. *Narra mihi, mi fili, quam religionem colas.*

Aud. Eandem illam, quam Christus seruator noster docuit, vnde Christianus nominor, & ita reuerā me esse confido. Act.11.d.26

M. Quænam est Christiana pietas?

A. Pietas Christiana est diuini numinis sancta veneratio, & obtemperatio legibus illius. Matth.4.b.10. Ioh.4.c.24

M. Vnde est eius intelligentia capienda?

A. Ex verbo Dei, quod veteris nouiq; testamenti libris explicatur. Ioh.5.d.39 Act 17.c.11 2. Tim.3.d.15 .17.

M. Cur verbum Dei vocabulo Testamenti nominatur?

A. Quia diuina voluntas de rebus expetendis fugiendisq; in eo perfectè atque immutabiliter continetur, à qua vllam in partem non est deflectendum. Gal.3.c.15.17 Ioh.4.c.25 Gal.1.a.8.9. Deut.4.a.2. Esa.3.d.21.

M. Qua ratione modóq; diuinæ voluntatis, in eius verbo explicatæ, perquirenda est cognitio?

A. Assidua diuini verbi lectione atq; meditatione, aut attenta eius ab alijs lecti, puréq; explicati auditione. Ioh.5.d.39 Act.17.c.11.

M. Satin' id eſt?

1. Cor. 1. d. 21. & 3. b. 7. Pſal. 119. c. 33 34. 35. Ioh. 16. b. 13.

A. Quia mortalium nemo diuinæ ſapientiæ in eius verbo reconditæ ſcientiam ingenio induſtriáue ſuapte conſequi poteſt, à Deo precari ſedulò vehementérq; debemus, vt per ſpiritum ſanctum ſuum mentes noſtras ſacri verbi ſui cognitione fideque, & voluntati ipſius in eodem illuſtratæ parendi ſtudio ardenti imbuere velit.

M. Quæ ſunt diuini verbi partes præcipuæ?

A. Lex, & Euangelium.

M. Hæc duo alterum ab altero quomodo ſecernuntur?

Ioh. 1. b. 17 Luc. 16. d. 16 Act. 13 f. 39 Rom. 6. c. 14. 15. Math. 22. d. 37 38. 39. 40. Luc. 10. c. 27 28. Rom. 10 a. 5 Gal. 3. b. 20

A. Lex ad omne nos officij munus inſtruit, tam pietatis erga Deum, quàm charitatis in proximum, vtque vtrique illud præſtemus ſummo ſtudio præcipit: & Legi parentibus vitam promittens ſempiternam, æternam mortem eius ruptoribus minitatur.

M. Euangelium verò quid?

Marc. 1. b. 15. Luc. 5. f. 32. Ioh. 1. b. 17. Act. 2. f. 38. 39 & 13. f. 38 39.

A. Euangelium nobis confirmat, Deum per fidem in Chriſtum illis, qui contra legem commiſerunt, miſericordem ſe præbiturũ, ignoturúmque, modò animi dolore,

Δ. Μῶν ἀρκεῖ πῦτο;

Μ. Επεδὴ ὑδεὶς τ ἀνθρώπων διὰ τ ἰδίαν ἀγγνοίας ἢ φιλοπονίας δυνάται τ τῦ Θεῦ σοφίαν ἐν τῷ αὐτῦ λόγῳ κεκρυμμένην εὑρεῖναι, απεδαίως καὶ διαπύρως τῷ Θεῷ ἐυχῆς ὀφείλομεν, τὴν τῦ λόγε αὐτῦ γνῶσιν καὶ αἴσιν, ἅμα δὲ καὶ σφοδράν τινα ὀπθυμίαν τ τῷ θελήματι αὐτῦ ἐς ἐκείνῳ ἐκδηλωθέντι ὑπακέειν τῶς ἡμετέρκις διανοίαις διὰ τ ἁγίε πνεύματος αὐτῦ ἐμποιεῖν.

Δ. Τίνα ὄζι τὰ τῦ θείε λόγε μέρη τὰ κύρια;

Μ. Ο Νόμος, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.

Δ. Τί διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων;

Μ. Ο νόμος ἡμᾶς τρὸς ἅπαντα παιδεύει, ὅσα ἢ τρὸς τὴν τῦ Θεῦ λατρείαν, ἢ τὴν τῦ πλησίον ἀγάπην τείνει, καὶ ἡμᾶς ἐπιμελῶς αὐτὰ ἀποτελεῖν κελεύει: τῶς τ νόμον φυλάτθσι ζωὴν αἰώνιον ἐπαγγειλάμενος, τῶς δ παραβᾶσιν αὐτ θάνατον ἀπειλήσας αἰώνιον.

Δ. Τὸ δ Εὐαγγέλιον τί;

Μ. Τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῖν βεβαιῶ τὸν Θεὸν διὰ πίστεως εἰς Χριςὸν τῶς εἰς τ νόμον ἡμαρτηκόσιν ἵλεως καὶ ἐυμενῆ ἔσεδαι, ὅστε

γὰ δὴ τῷ προσκρῦσαι ἀυτῷ λυπουῦται, καὶ τ
ἑαυτ ζόπον ἐπανορθουῦ προῦνται.

Δ. Η ἀληθινὴ θρησκεία πόσα μέρη ἔχει;

Μ. Η μὲ θρησκεία παρεπλησίως τῷ θείῳ λόγῳ,
ἀφ' ὅ, ὥσπερ ἀπό τινος πηγῆς ἀπερρεῖ, δύο
ἔχῃ μέρη.

Δ. Τὰ ποῖα;

Μ. Τ παιδιὰ, ἢν ὀνόμες προσπῆξ, καὶ Πίστιν,
ἣν τὸ Εὐαγγέλιον ἀξιοῖ.

Δ. Βέλομαι δὲ πρὸς μείζω σαφήνειαν εἰς
πλείω μορία διαιρῆς τ θρησκείαν.

Μ. Δοκῶ μοι οὐκ ἀλόγως διώασδ τὰ
τέτταρα ταῦθ' ὡς τὰ ἐξαίρετα τ ἀληθοῦς θρη-
σκείας μέρη καταλέγειν, τ Τ παιδιὰ διδασδ,
καὶ τ Πίστιν, καὶ τ Προσευχὴν, καὶ τὰ Μυ-
στήρια.

Δ. Αγε δὴ, ταῦθ' ἡμεῖς ἑξῆς ὡς κεῖνται, ἐξε-
τάσωμεν. Επειδὴ οὖν τ γνῶσίαν καὶ ἀληθινὴν
ὑ παιδιὰν, ἢ πρῶτον μέρος ὄζι, πρὸς τ τῦ θείε
νόμε κανόνα σκοπίζειν χρὴ, ἀνάγκη ὄζι πρῶ-
τον εἰδέναι ποία πρὸ τῦ νόμε διάνοια ἔχων
τυγχάνῃς.

Μ. Τὸν μὲ νόμον διὸσὶ πλαξὶν ἐγγεγραμμέ-

lore, quòd eum offenderint, afficiantur, & seipsos reprehendentes corrigere atque emendare studeant. Rom.1.a.5.b. 16.& 6.c.14. 15.

M. Quot partibus constat vera religio?

A. Religio perinde ac verbum Dei, ex quo, tanquam ex fonte profluit, duas habet partes.

M. Quænam illæ sunt?

A. Obedientia, quam Lex imperat: & fides, quam Euangelium requirit. Ioh.14.b.15.c. 21.23.24. Rom.10.a.5. 6.b.8.

M. Verùm, maioris perspicuitatis gratiâ, in plura te membra religionem partiri velim. Marc 1.b.15 Rom.1.a.5.b. 16.

A. Videor mihi non ineptè quatuor has, vt principes veræ religionis partes, posse recensere: Obedientiam, Fidem, Inuocationem, & Sacramenta. Ioh.14.b.15.c 21.23.24. Mar.16.d.16 Act.2.c.21

M. Agè ergo, de istis quatuor, vt ea ordine recitasti, te interrogabo. Et quoniam vera obedientia, quæ prima pars est, ad regulam diuinæ legis sit dirigēda, necessariò primùm intelligendum est, quid de lege Dei sentias. Rom.19.c.12. 13. Ioh.14.b.15.c 21.23.24. Gal.3.b.10.

A. Legem Dei duabus expressam tabu- Exo.34.d.28. 29.

Psal.19.b.6.7 8.9.10. Exod.20. Deut.5. Esa.30. d.21. lis, iustitiæ normam esse perfectissimam arbitror, recta imperantem, vetantemq; contraria.

M. Prior tabula quæ tractat?

Math.22.d. 36.37. *A.* Debita Deo pietatis officia traditq; quatuórq; prima præcepta in ea cõtinentur.

M. Secunda quæ docet?

Math.19.c.18 19.& 22.d.39 40. Exo.34.d.28 Deut.4.b.13. *A.* Ad charitatem mutuáque inter homines officia nos instituit, ad quam reliqua sex præcepta pertinent: ita Lex vniuersa decem omnino præcepta complectitur, ex quo fit, vt Decalogi nomine appelletur.

M. Quod est prima tabulæ præceptum primum?

Exod.20.2.1. 2.3. Deut.5.2.3.6. 7. *A.* Deus sic est eloquutus, AVDI ISRAEL: EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, QVI TE EDVXI EX DOMICILIO SERVITVTIS ÆGYPTIÆ. NON HABEBIS DEOS ALIENOS CORAMME.

M. Quare nos primùm commonefacit, SE DOMINVM DEVM NOSTRVM ESSE.

Deut.10.b. 12.13. *A.* Illis verbis eius immensa infinitáque maiestas, potentia, bonitas explicantur, nósque pariter parẽdi summa necessitate astrin-

νον, τελειοπάτλω δικαιοσώνης ςάθμιλω εἶναι ἡγεῖμαι, προσάπονται τὰ χαλὰ, καὶ ἀπαγορεύοντα τὰναγκία.

Δ. Ἡ πρώτερα πλὰξ πίνα πρειλήφεν;

Μ. Τὰ ὀφλόμενα τῷ Θεῷ τ' εὐσεβείας ἔργα. ἐν ᾗ πρειέχυν ται αἱ πρῶ ται τέσσαρες ἐντολαί.

Δ. Ἡ δευτέρα τί διδάσκ;

Μ. Πρὸς ἀγάπλω κὴ τὰ εἰς ἀλλήλους καθήκοντα ἡμᾶς παιδεύ, ἐν ᾗ τὰ λοιπὰ ὅζ πρεσάγματά ὄζιν. ἅπας ὅλος ὁ νόμος δίκα ἐντολὰς πάντως πρειέχει, ὅθεν κὴ Δεκάλογος προσηγορεύθη.

Δ. Τί ὄζὶ τὸ πρῶ τον ἔνταλμα τ' πρώ της πλακὸς;

Μ. Ο Θεὸς ὕπως ἔχρησεν: Α'ΚΟΥΕ Ι'ΣΡΑΗ'Λ, ΕΓΩ' 'ΕΙΜΙ ΚΥ'ΡΙΟΣ Ο' ΘΕΟ'Σ ΣΟΥ, "ΟΣΤΙΣ 'ΕΞΗ'ΓΑΓΟΝ ΣΕ 'ΕΚ ΓΗΣ 'ΑΙΓΥ'ΠΤΟΥ, 'ΕΚ ΟΙ'ΚΟΥ ΔΟΥΛΕΙ'ΑΣ. Ο'ΥΚ "ΕΣΟΝΤΑΙ ΣΟΙ ΘΕΟΙ "ΕΤΕΡΟΙ 'ΕΝΩ'ΠΙΟΝ ΜΟΥ.

Δ. Τίνος ἕνεκα πρῶτον ὑπομνᾷ ἡμᾶς, ὕπ Κύριος ὁ Θεὸς ἡμέτερός ὄζι;

Μ. Ταῦτα τὰ ῥήματα τ' ἀμετρεον καὶ ἄπειρον αὐτῦ μεγαλόπτητα, καὶ δυνάμιν, καὶ φιλανθρωπίαν δηλοῖ· καὶ ἡμᾶς ὑπακούειν αὐ-

πρὸς σωναγκάζει, ἐὰν μὴ τῷ τε δικαιοτάτῳ ἐναντιοῦσθαι, καὶ πρὸς τὸ χρησίμωτατον καὶ μεγαλοδωρότατον ἀχαριστεῖν ἐθέλωμεν.

Δ. Τί βούλεται ἐν οἷς προσάπτῃ μὴ ἔχειν ἀλλοδίους θεοὺς ἐνώπιον αὐτοῦ;

Μ. Πᾶν εἰδωλολατρείας γένος ἐνθάδε ἀπαγορεύεται καὶ ἀποδοκιμάζεται.

Δ. Ἡ εἰδωλολατρεία τί ὄζει;

Μ. Τὸ ἧδιστον κτισμάτων ὠφέλειον θεϊκὴν λατρείαν προσάπτειν, ἢ ἐπ' αὐτοῖς ὡς θεοῖς οὖσιν ἐλπίζειν, καὶ πρὸς αὐτὰ καταφεύγειν· τοῦτο γὰρ ὡς πάντων ἧδιστον μυσῶν ἀπέχεσθαι ὁ Θεὸς βούλεται. αὐτὸς γὰρ μόνον τὴν μεγαλειότητα ἢ θεϊκὴ τιμὴ, καὶ τὴν ἀγαθότητα ἡ ὑπερβάλλουσα ἡμᾶς ἀγάπη ὀφείλεται· ἐπ' αὐτὴ καταφεύγειν ἡμᾶς, καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ ὁπουδηποτοῦν γενόμενους βοήθειαν καὶ δικαιοσύνην παρ' αὐτοῦ αἰτεῖσθαι, καὶ τῇ αὐτοῦ καλοκαγαθίᾳ ἡμᾶς τε, καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα προθύμως ἀναπτύσσειν δεῖ.

Δ. Τί σημαίνει τὰ τελευταῖα ῥήματα, Ἐνώπιόν μου;

Μ. Ὅτι οὐδὲν οὕτω παντελῶς κρυπτὸν καὶ ἀόρατόν ἐστιν, ὥστε μὴ εἶναι τῷ Θεῷ ἐναργέστατον·

astringimur, nisi & contra potentissimum repugnare, & in benignissimum, beneficentissimúmq; ingrati esse velimus. Malac.1.b.5.6

M. Quid est quod edicit nobis, NE HABEAMVS DEOS ALIENOS CORAM SE?

A. Idololatria omnis his verbis prohibetur, ac damnatur.

M. Quid est Idololatria?

A. Rebus vllis conditis diuinum cultum tribuere, aut in illis vt dijs quibusdam fiduciam, perfugiúmue habere: quod patrare, scelus esset maximè detestabile. Ipsius enim solùm maiestati diuini honores, ipsius bonitati singularis ille noster amor debetur: ad illius opem confugere, ab illo in terroribus periculisque omnibus opem atq; auxilium petere, & expectare: illius benignitati nos nostraq; omnia deberi, gratis animis agnoscere, ingenueque confiteri oportet. Psa.115.b.8.9 Math.4.b.10. Deut.10.b.12 13.d 20.21. Mat.22.d.37 Psal.50.c.14. 15.d.23. Psal.79.d.13. &95.a.6.7.& 100.a.1.2.3. Ioh.3.d.27. 1.Cor.4.b.7. Iac.1.c.17.

M. Suprema illa verba, CORAM ME, aut IN CONSPECTV MEO, *quid sibi volunt?*

A. Nihil tam penitus absconditum esse, aut in occulto latere, quin Deo notissimum Psal.7.b.9.& 33.c.14.

mum sit, atque apertissimum: & proinde non voce, manifestisque solùm vitæ actionibus, atque externa specie, sed intima etiam atque syncera puræ mentis sanctitate Deum, illúmque vnum, præterea neminem piè colendum esse atque venerandum.

Esa.19.c.13. Mat.5. a.8.& 15.a.8.

M. Summatim expone, quos maximè putes hanc in legem peccare?

A. Idololatræ vt dixi, omnes, omnes arioli, augures & coniectores, incantatores, venefici, magi, sagæq; omnes, omnésque, qui ad illos deferunt, illisue fidunt. Prophetæ item mendaces omnes, qui falsa vanáque docent: præterea qui verbo Dei abutuntur, aut maximam illi fidem non habent, nec illius monitis, sed inanibus suis somnijs aut coniecturis ducuntur: denique qui res vllas conditas, supra aut æquè atque Deum conditorem metuunt, amant, aut magnificiunt: hi omnes, hisque consimiles vniuersi hanc legem violant.

Leuit.18. c.31 Esa.8.c.19. & 47.b.9. Deut.18.c.19, 20. Mat.15. a.2.3 b.6.9.

M. Recita iam præceptum secundum.

A. SIGNVM SCVLPTILE, AVT SIMV-

Exo.20.a.4.d, 23.

τατον: καὶ διὰ τοῦθ' ὅτι ἡμῖν προσήκει μὴ μόνον διὰ τῆς φωνῆς καὶ τοῦ ἔξωθεν τοῦ βίου πράξεων καὶ προαιρετῶς, ἀλλὰ τῇ ἐνδοθεν καὶ ἀκριβεῖ λόγῳ καθαρᾶς ψυχῆς δοσεβεῖα τὸν ἕνα Θεὸν, καὶ μισεῖν ἄλλον, ὁσίως πιστεύειν καὶ προσκυνεῖν.

Δ. Εἰπέ μοι διὰ βραχέων, ὃς μάλιστα εἰς τίνα δὴ τὸν νόμον ἀσεβεῖν νομίζῃς.

Μ. Πάντες, ὡς προσλαβὼν ἔφην, οἱ εἰδωλολάτραι, καὶ οἱ χρησμολόγοι καὶ οἰωνοπόλοι, καὶ οἱ μάντεις, καὶ οἱ ἐπῳδοὶ, καὶ οἱ φαρμακεῖς, καὶ οἱ μάγοι, καὶ πᾶσαι αἱ φαρμακίδες, καὶ πάντες οἱ τοιοῦτοι ἐπερώμενοι, ἢ αὐτοῖς πειθόμενοι: ἔτι δὲ πάντες οἱ ψευδοπροφῆται, οἱ τὰ ψευδῆ διδάσκοντες: φῶς τάττεις, ὅσοι τῷ τοῦ Θεοῦ λόγῳ κατηχοῦνται, ἢ τῆς μεγίστης αὐτοῦ πίστεως οὐκ ἀξιοῦσιν, οὐδὲ τοῖς αὐτοῦ προαγγέλμασι πίθαρχοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἰδίοις ἐνυπνίοις ἢ ὑπονοίαις προσέχουσι: τὸ τέλος, οἱ ἧττον κτισμάτων ὑποῦ ἢ μᾶλλον ἢ ἴσως τῷ κτίσῃ Θεῷ φοβοῦνται, ἢ ἀγαπῶσιν, ἢ περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, πάντες τοιοῦτοι εἰς τοῦτον πλημμελοῦσι τὸν νόμον.

Δ. Λέγε νῦν τὸν δευτέραν ἐντολήν.

Μ. ΟΥ ΠΟΙΗΣΕΙΣ ΣΕΑΥΤΩ ΕΙ-

ΔΩΛΟΝ

ΔΩΛΟΝ, Ο ΤΙ ΔΕ ΠΑΝΤΟΣ ΟΜΟΙΩΜΑ, ΟΣΑ ΕΝ ΤΩ ΟΥΡΑΝΩ ΑΝΩ, ΚΑΙ ΟΣΑ ΕΝ ΤΗ ΓΗ ΚΑΤΩ, ΚΑΙ ΟΣΑ ΕΝ ΤΟΙΣ ΥΔΑΣΙΝ ΥΠΟΚΑΤΩ ΤΗΣ ΓΗΣ. ΟΥ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΕΙΣ ΑΥΤΟΙΣ, ΟΥΔΕ ΜΗ ΛΑΤΡΕΥΣΕΙΣ ΑΥΤΟΙΣ. ΕΓΩ ΓΑΡ ΕΙΜΙ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΣΟΥ, ΘΕΟΣ ΙΣΧΥΡΟΣ, ΖΗΛΩΤΗΣ, ΑΠΟΔΙΔΟΥΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ ΠΑΤΕΡΩΝ ΕΠΙ ΤΕΚΝΑ, ΕΠΙ ΤΡΙΤΗΝ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΗΝ ΓΕΝΕΑΝ ΤΟΙΣ ΜΙΣΟΥΣΙ ΜΕ, ΚΑΙ ΠΟΙΩΝ ΕΛΕΟΣ ΕΙΣ ΧΙΛΙΑΔΑΣ ΤΟΙΣ ΑΓΑΠΩΣΙ ΜΕ, ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΦΥΛΑΣΣΟΥΣΙ ΤΑ ΠΡΟΣΤΑΓΜΑΤΑ ΜΟΥ.

Δ. Δοκοίη μ' ἂν οὗτος ὁ νόμος τὰς τῶ πλασῶν τε καὶ τῶ γραφέων τέχνας ἀποδοκιμάζειν· ὥστε καὶ ἐχὶν ὅλως εἰκόνας ὅ,τ ὅσιον εἶναι.

Μ. Ηκιστά γε: καὶ γὰρ ἐν τῇ φρώτῃ ταύτῃ πλακὶ ἀν φεὶ σῦ τεχνικῶν ἔργων τῶ φὸς ἀνθρωπίνας καὶ πολιτικὰς χρείας ἀναγκαίων, ἀλλὰ μόνον περὶ τῶ τῇ τοῦ Θεοῦ λαζεία φοσηκόντων ὁ λόγος.

Δ. Τίς οὖν ὀρὶν ἡ διάνοια τ' ἐν πλῖς ταύτης

Μ. Ευ-

SIMVLACHRVM VLLIVS REI, QVÆ AVT SVPRA IN COELO, AVT INFRA IN TERRA, AVT IN AQVIS INFRA TERRAM SIT, NON EFFINGES: EA NON VENERABERIS, NEQVE COLES. NAM EGO SVM DOMINVS DEVS TVVS, ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTA'MQVE PROGENIEM OSORVM MEI: CLEMENTIA'QVE VTOR AD MILLESIMAM VSQVE PROGENIEM, ERGA MEI AMANTES, MEA'QVE PRAECEPTA CONSERVANTES. Leuit. 26. a. 1. Deut. 4. c. 15. 16. 17. 18. 19 Esa. 40. d. 18. & 44. b. 9. & c

M. Videri possit hac lege pictorum, fictorúmq; artificia condemnari, ita vt fas nõ sit vllas omnino imagines habere.

A. Nequaquam: in prima enim hac tabula minimè de rebus artificiosis, quæ ad humanos ciuiléſque vſus expetuntur, ſed de ijs tantùm, quæ ad Dei cultum pertinent, agitur. Mat. 22. c. 20 21. d. 36. 37.

M. Quænam eſt igitur huius præcepti ſententia?

A. Hoc

Esa.40.d.18. &c. Deut.5.a.8.9. psal. 97.b.7. Esa.44. c.17.

A. Hoc secundo præcepto prohibet Deus primùm ne imagine vlla ipsum imitari, vel adumbrare, quærere, aut colere conemur. Secundò ne simulachra ipsa veneremur, aut illis quoquo modo ad Idololatriam aut superstitionem abutamur, interdicit. Verùm vt Deum solùm, non ad nostrum arbitrium libidinémque, sed pura atque integra mẽte veréque, quemadmodum nobis suo ipsius verbo præscriptum est, colamus, & veneremur.

M. Quamob causam Deum corporea spectabiliq; forma effingere nefas est?

psal.113.a.4. 5.& 115.a.3.4 Esa.40. c.18. &c. Ioh.4.c.24. Rom.1. c.20. 23.&c.

A. Quia corporea, infirma, inanima, vanáque effigies aut imago nullam eum Deo, qui spiritus est immortalis, infinita, immensa incomprehensibili magnitudine, maiestatéque, communitatem habere, nec vllam eius similitudinem speciémue gerere potest.

M. Quemnam colendi morem hic condemnat?

Leuit.26. a.1. Deut.4. c.19. & 5.b.9. Psal.97.b.7. & 115.b.8. Esa.44. c.17 Act.7 f.41.

A. Quum precatione vsuri, nos ad simulachra vertimus, supplices nos coram illis abijcimus, nudato capite, aut alia significatione illis honorem tribuimus, perinde quasi Deus in illis nobis præsens adesset.

M.

Μ. Ἐνταῦθα ὁ Θεὸς ἀπαγορεύει πρῶτον μὲν ὅπως μὴ πρὸς μέδα δι' εἰκόνος αὐτὸ ἱστιοσοῦν μιμεῖσθαι, ἢ ἀπεικάζειν, ἢ ζητεῖν, ἢ τιμᾶν: εἶτα δὲ ταῖς εἰκόσιν αὐταῖς προσκυνεῖν, ἢ κατὰ ὁποσουῦν εἰς εἰδωλολατρείαν ἢ δεισιδαιμονίαν παραχέσθαι. προστάττει μὲν ἕνα τὸν Θεὸν μόνον, μὴ χεῖρον τοῦ δέκου κατὰ ἀρέσκον ἡμῖν, ἀλλ' ἀγνὴ καὶ καθαρᾷ διανοίᾳ, καὶ ἀληθῶς, ὡς ἐκεῖνος ἐν τῷ λόγῳ αὐτὸς διετάξατο, θεραπεύειν καὶ σέβεσθαι.

Δ. Διὰ τί τῷ Θεῷ σωματικόν τινα καὶ ὁρατὸν μορφὴν ἁρμόζειν οὐκ ἀνεχόμεθα;

Μ. Ὅτι σωματικὴ, καὶ ἀγενὴς, καὶ ἄψυχος, καὶ μάταιος εἰκὼν τῷ Θεῷ, ὃς πνεῦμα ἀθάνατόν ἐστι, καὶ ἄπειρόν τε καὶ ἄμεσον, καὶ ἀκατάληπτον μέγεθος καὶ μεγαλειότητα κέκτηται, οὐδὲν προσοικέναι, μηδὲ παντελῶς ὁμοία εἶναι δύναται.

Δ. Ὁποῖον οὖν τὸ λατρείας εἶδος ἀποδεκιμάζει ἐνταῦθα;

Μ. Ὅταν προσευχὰς ποιεῖσθαι μέλλοντες πρὸς εἴδωλα τρεπώμεθα· προσκύπτοντες αὐτοῖς ἱκετεύωμεν αὐτὰ, γνώμῃ τῇ κεφαλῇ, ἢ καὶ ἄλλῳ τινὶ σημείῳ τιμὴν αὐτοῖς ἀποδῶμεν, ὡς ἂν εἰ ὁ Θεὸς παρὼν ἔτυχεν ἡμῖν ἐν αὐτοῖς.

Δ. Τὸ

Δ. Τὸ προσεθεμεθὰ τῇ ἐντολῇ ταύτῃ παράρτημα λέγε.

Μ. ΕΓΩ ΓΑΡ ΕΙΜΙ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΣΟΥ, ΖΗΛΩΤΗΣ, Ο ΑΠΟΔΙΔΟΥΣ ΑΜΑΡΤΙΑΣ ΠΑΤΕΡΩΝ ΕΠΙ ΤΕΚΝΑ, ΕΠΙ ΤΡΙΤΗΝ ΚΑΙ ΤΕΤΑΡΤΗΝ ΓΕΝΕΑΝ ΤΟΙΣ ΜΙΣΟΥΣΙ ΜΕ.

Δ. Τίνος ἕνεκα μνήμιον τούτων ποιεῖται ὁ Θεός;

Μ. Ἐν οἷς Θεὸν καὶ Κύριον ὀνομάζει ἑαυτὸν, ἀποτόμως ἡμῖν παραγγέλλει, τῇ μεγαλειότητι ἅμα καὶ τῇ χρηστότητι αὐτοῦ (ὡς καὶ ἄνω εἰπομὴν) χρησάμενον, ἑαυτὸν ὅλως τῷ ἀπὸ θελήματος ἀρμόσασθαι. τὸ δὲ ζηλοτύπος ὄνομα προσάπτων ἑαυτῷ σημαίνει ὅτι τῆς προσκυνήσεως αὐτῷ προσκυνήσεως οὐδένα κοινωνὸν ἢ μέτοχον ἀνέχεται ὁρῶν.

Δ. Μῶν τι ἄλλο πρόσεστι εἰς τὸ κωλύειν τὴν εἰδωλολατρείαν;

Μ. Οπως ἡμᾶς τὸ εἰδωλολατρεῖν, ὃ αὐτὸς οὕτω σφόδρα βδελύττεται, μᾶλλον ἀπισχήσῃ, ἀπειλεῖ οὐ μόνον τοὺς πλημμελοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παῖδας καὶ ἀπογόνους αὐτῶν πιμωρήσεσθαι.

Δ. Διέξ-

M. *Clausulam huic præcepto additam repete.*

A. NAM EGO (inquit) SVM DOMINVS DEVS TVVS, ZELOTYPVS, QVI PARENTVM INIQVITATEM ETIAM IN LIBERIS VINDICO, AD TERTIAM VSQVE QVARTAMQVE PROGENIEM OSORVM MEI. Exod.20.a.5 Deut.5.b.9.& 6.c.15. Psal.78.f.58.

M. *Quamobrẽ hæc commemorat Deus?*

A. DEI atque DOMINI vocabulis sese nuncupans, etiam atque etiam monet, vt tum ad maiestatem, tum ad benignitatem suam, sicuti, antè dictum est respectum habentes, ad ipsius arbitrium nos totos accommodemus. Zelotypiæ verò nomine declarat participem, aut cõsortem secum venerationis suæ se nullo modo tolerare posse. Deut.10.b.12. 13. 3.Reg.18.f.39 Malac.1.b.5.6 1.Trm.6.c.15. 16. Exod.34.b.14. Esa.42.b.8.

M. *Ecquid præterea additum ad prohibendum Idololatriam?*

A. Quò nos magis ab Idololatriæ peccato, quod tam vehementer detestatur, refrænet, minatur se non in maleficos tantũ sed in eorum etiam liberos posterósque vindicaturum esse. Exod.34.b.7. Esa.14.c.20. 21.

M. Perge porrò quod reliqui est in hac lege explicare.

A. Quemadmodum Deus grauiter minando terret, ne ipsius voluntati repugnare audeamus: ita prolixiùs adhuc de sua clementia, bonitateque promittēdo, nos ad sibi parendum allicit: confirmans cum ijs omnibus, qui se amant, suisque præceptis obsequuntur, tum ipsorum etiam posterum multis millibus, misericordiam se singularem esse impartiturum.

Deut. 5. b. 10. Exo. 34. b. 6. 7.

M. Quum antea vltionem tertiæ, aut summùm quartæ generationi denuntiet: quid est, quod hic clementiā sua aliquot millia comprehendat?

A. Vt demonstret ad facilitatem se beneficentiámq;, quàm ad acerbitatem atque asperitatem impendiò magis esse propensum.

Psal. 30. a 5. & 103. b. 8. & 145. b. 8. Esa. 54. b. 7. 8 10.

M. Perge iam ad tertium mandatum.

A. NOMEN DOMINI DEI TVI INANITER NON VSVRPABIS. NEQVE ENIM SINET IMPVNITVM DOMINVS, QVI EIVS NOMEN INANITER ADHIBVERIT.

Exod. 20. b 7 Leuit. 19. b. 12.

M.

Δ. Διέξελθε γαῦ τὸ λειπόμενον τ ἐντολῆς ταύτης.

Μ. Ωσπερ ὁ Θεὸς ἀνενδεὴς ἀπολεῖ εἰ τῷ αὐτῷ θελήματι ἐναπτοῦσθαι πλημμῶμεν, οὕτω σαφέστερον ἐπ φρᾶσος καὶ φιλανθρωπος ἐστὶς ἐπαγγελλάμενος, φρὸς τὸ ἀπρᾶξεις εἶναι αὐτῷ ἡμᾶς προσάγεται ὑπισχνούμενος μὲν μόνον ἀπασι τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτ τηροῦσιν, ἀλλὰ καὶ πολλαῖς τῶν ἀπογόνων αὐτῶν χιλιάσι πλεῖστον εἶκτον ἐξιν.

Δ. Επιδὴ φρότερον πιμφίαν τῇ τετάρτῃ ἢ πλεῖστον τετάρτῃ γενεᾷ ἐπείληπτο, πῶς γαῦ ἐυμένειαν χιλίοις παρέξειν λέγεις;

Μ. Ινα φανερὸν ποιήσῃ ὅτι πολλῷ μᾶλλον ἥδεται τῷ χρηστὸς καὶ ὀφελίμοις εἶναι, ἢ πικρὸς καὶ πιμφητικὸς φαίνεσθαι.

Δ. Μέτρι δὴ ὅτι τοῦ τετάρτου ἐντολοῦ.

Μ. Ο᾽Τ ΛΗ᾽ΨΗ ΤΟ᾽ ᾽ΟΝΟΜΑ ΚΥ-ΡΙ᾽ΟΥ ΤΟ᾽Υ ΘΕΟΥ᾽ ΣΟΥ ᾽ΕΠΙ᾽ ΜΑΤΑ᾽ΙΩ. Ο᾽Υ ΓΑ᾽Ρ ΜΗ᾽ ΚΑΘΑΡΙ᾽ΣΕΙ ΚΥ᾽ΡΙΟΣ ΤΟ᾽Ν ΛΑΜΒΑ᾽ΝΟΝΤΑ ΤΟ᾽ Ο᾽ΝΟΜΑ Α᾽ΥΤΟΥ᾽ ᾽ΕΠΙ᾽ ΜΑΤΑ᾽ΙΩ.

Δ. Τί ὄζει τὸ λαμβάνειν πτῶνομα τῦ Θεῦ ὀπὶ ματαίῳ;

Μ. Τὸ ἀπῶ ἢ εἰς βλασφημίαν, ἢ εἰς ἐπῳδὴν, ἢ εἰς φαρμακείαν, ἢ εἰς κατάραν, ἢ εἰς ἀπροβέλητον καὶ ἀπρονόητον ἢ καὶ ἀνόνητον ὅρκον καταχρῆσθαι, καὶ δὴ καὶ τὸ τῦ Θεοῦ ἢ ἄπαξ ὀνομάζειν, ἐὰν μὴ ἀλόγε αἰτίας τυχόντες μὴ πλείσης ἐνδεπῆς τῦτο ποιῶμεν.

Δ. Οὐκ ἄρα δυνάμεθα πᾶ ὀνόμαπ τῦ Θεῦ ἐν πᾶ ὁμόσαι ὀρθῶς χρῆσθαι;

Μ. Δυνάμεθά γε: ὅταν ἐπ' αἰτίᾳ δικαίᾳ τ ὅρκον διχώμεθα, ὅπως δηλαδὴ ἢ τ ἀλήθειαν τῇ μαρτυρίᾳ βεβαιῶμεν, καὶ μάλισα μ ἀρχῆθ πνὸς ἡμᾶς εἰς τ τοιᾶτα προκαλεμένε, ἢ καὶ δι' ἄλλας μεγάλας καὶ ἀξιόχρεως αἰτίας, οἷον ἵνα πᾶ Θεῷ τ ἀπῆ τιμὴν καὶ δόξαν ὁλόκληρον φυλάσσωμεν, ἢ αὔξωμεν, ἢ καὶ τ πρὸ ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλες ὁμόνοιαν καὶ ἕνοιαν διασώζωμεν. ὅταν ὁ καιρὸς τοιαύτην ἡμῖν αἰτίαν προσενέγκῃ, ὅρκον ἡμῖν λαμβάνειν ἔξεσι, πᾶ τιμίῳ καὶ φοβερῷ τῦ Θεῦ μόνον ἡμετέρε, καὶ ἄλλε μηδενός, ὀνόματι χρωμένοις.

Δ. Τί ἔσπτα κεῖται ἐν πᾶ νόμῳ;

Μ. Λέγ, ΟΤΙ Ο ΚΥΡΙΟΣ ΤΟΝ ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΑΥΤΟΥ ΕΠΙ ΜΑΤΑΙΩ.

Δ. Διὰ

M. Quid est inaniter vsurpare nomen Dei?

A. Eo ad blasphemiam, incantationem, veneficium, execrationem, periurium, aut ad temerarium, inconsultum, vel non necessarium iusiurandum abuti: Deúmue nisi iusta de causa, magnáque adhibita reuerentia, vel semel nominare. Esa.8.c.19.& 52.b.5. Leui.19.b.12 Act.19.c.13 1.Tim 1.b.10. Mat.5.f.33.34 Psal.113.a.1.2.

M. Non potest ergo Dei nomen in iureiurando rectè adhiberi?

A. Potest profectò, cùm graui de causa iusiurandum iuramus, vt aut verum testimonio confirmemus, præcipuè, legitimæ alicuius potestatis accitu ad id euocati, aut ob alias res magnas atq; graues, vt vel Deo suus honos atque gloria cõseruetur, aut cumulatiùs etiam augeatur & amplificetur, vel hominum inter homines coniunctio beneuolentiáque retineatur. Huiusmodi aliqua oblata occasione sacramento contendere licebit, venerando verendóque Dei tantùm nostri, non vllius cuiusquam alterius nomine adhibito. Exod.22.b.11 Iosu.2.b.12 Psal.,15.b.5.& 63.b.12. 2.Cor.1.d.23 Gal.1.d.20. Heb.6.d.16

M. Quid deinceps in lege est?

A. NEQVE ENIM IMPVNITVM (inquit) SINET DOMINVS, QVI NOMEN EIVS INANITER ADHIBVERIT. Exo.22.b.11 Leuit.19.b.12

M. Cur in diuinum nomen iniurioſis peculiares hîc minæ proponuntur?

Leuit.19.c.12. 1 Zech.20.b.9 c.14.

A. Oſtendere voluit quanti nominis ſui decus æſtimaret, vt impedentem vindictam cernentes, eo ſtudioſiùs ne iniuriam illi faciamus, caueremus.

M. An ergo nefas eſſe putas, diuorum aliorúmue hominum, aut rerum nomina in ſacramento interponere?

Exo.22.b.11. Pſal 63.b.12. Heb.6.d.16. Deut.6.b.13. &.10.d.20. Ioſua.23.b.7. Eſa.85.c.16.

A. Omnino: iuſiurandum enim dare idem eſt, atque eum, per quem iuramus, & veritatis teſtem, & ſi peieremus, periurij noſtri vltorem punitoremq; conſtituere: quam laudem intelligendi vindicandiq; maleficia omnia diuinæ ſolùm ſapientiæ atq; maieſtati debitam, alijs perſonis rebúſue impartire immane ſcelus eſſet.

M. Recita iam proximum præceptum.

Exo.16. e.23. & 20. b. 8. 9. 10. 11. & 31. c.13. Leuit.23.a.3. Deut 5.c.12. 13.14.15. Ezec.20.b.12. Gen.2.a.2.3 Heb.4.a.3.c.9. 10.

A. Præceptum quartum, quod & primæ tabulæ eſt poſtremum, ſic habet, DIEM SABBATI SANCTE AGERE MEMENTO, SEX DIEBVS OPERABERIS ET FACIES OMNIA OPERA TVA: SEPTIMO VERO DIE, QVOD EST DOMINI DEI TVI SABBATVM, NVLLVM.

Δ. Διὰ τί ἰδίᾳ ἀπειλεῖ ὁ Θεὸς τοῖς εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ὑβρικόσιν;

Μ. Ἵνα δηλώσῃ ὅσον τῇ ἰδίᾳ ὀνόματος δόξῃ χαίρει, ὅπως ἡμεῖς ὑπακούοντες τῇ τιμωρίαν ὁρῶντες, χᾶττ δυώμεθα, μὴ ἀτιμίαν περιφέρωμεν αὐτῷ.

Δ. Ἡ οὖν ἀθέμιτον ἔστι νομίζεις, τοὺ δαίμονας ἢ ἄλλας ἀνθρώπους, ἢ κ) πράγματα ὀμόσαι;

Μ. Κομιδῇ γε: τὸ γὰ ὀμόσαι οὐδέν ὄζιν ἄλλο, ἢ ἐκεῖνον ὃν ὀμνύομεν, ἢ τ' ἀληθείας μάρτυρα ποιήσασθ, κ) ἐὰν ὑπορκῶμεν, αὐτῇ ἢ ὑπορκίας τιμωρὸν κ) ἐκδικητὴν καλέσαι, ταύτῃ οὖν τῇ τιμῇ, δηλοῖ ὅτι τὲ εἶναι ἢ κ) κολάζειν πᾶσαν μοχθηρίαν, τῇ δὲ Θεῷ μόνον σοφίᾳ κ) μεγαλότητι πρέσηκεσαν, τὸ ἐπ' ἄλλων ἢ πρεσώπων, ἢ πραγμάτων μεταμορίζειν ἢ ἄκρας ἂν εἴη ἀσεβείας.

Δ. Λέγε νυῦ ἢ ἑπομένην ἐντολήν.

Μ. Ἡ τετάρτη ἐντολὴ, ἣ καὶ ἢ πρώτης πλακὸς τελευταία, οὕτως ἔχει. ΜΝΗΣΘΗΤΙ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ ΤΩΝ ΣΑΒΒΑΤΩΝ, ΑΓΙΑΖΕΙΝ ΑΥΤΗΝ. ΕΞ ΗΜΕΡΑΣ ΕΡΓΑΣΗ, ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΕΙΣ ΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ ΣΟΥ. ΤΗ ΔΕ ΗΜΕΡΑ ΤΗ ΕΒΔΟΜΗ ΣΑΒΒΑΤΑ ΚΥΡΙΩ, ΤΩ ΘΕΩ ΣΟΥ ΕΣΤΙΝ. Ο Υ

ΠΟΙΗΣΕΙΣ ἘΝ Α᾽ΥΤΗ͂ ΠΑ͂Ν ἜΡΓΟΝ ΣΟΥ, ΚΑ͂Ι Ὁ ΥΙΟ͂Σ ΣΟΥ, ΚΑΙ᾽ Ἡ ΘΥΓΑ͂ΤΗΡ ΣΟΥ, Ὁ ΠΑΙ͂Σ ΣΟΥ, ΚΑΙ᾽ Ἡ ΠΑΙΔΙ͂ΣΚΗ ΣΟΥ, Ὁ ΒΟΥ͂Σ ΣΟΥ, ΚΑ͂Ι ΤΟ᾽ ὙΠΟΖΥΓΙΟ͂Ν ΣΟΥ, ΚΑΙ᾽ ΠΑ͂Ν ΚΤΗ͂ΝΟΣ ΣΟΥ, ΚΑΙ᾽ Ὁ ΠΡΟΣΗ͂ΛΥΤΟΣ Ὁ ΠΑΡΟΙΚΩ͂Ν ἘΝ ΣΟΙ᾽. ἘΝ ΓΑ᾽Ρ Ἓ͂Ξ Η᾽ΜΕ͂ΡΑΙΣ ἘΠΟΙ᾽ΗΣΕ ΚΥ᾽ΡΙΟΣ ΤΟ᾽Ν ΤΕ Ο᾽ΥΡΑΝΟ᾽Ν, ΚΑΙ᾽ ΤΗ᾽Ν ΓΗ᾽Ν ΚΑΙ᾽ ΤΗ᾽Ν ΘΑ᾽ΛΑΣΣΑΝ, ΚΑΙ᾽ ΠΑ᾽ΝΤΑ ΤΑ᾽ ἘΝ Α᾽ΥΤΟΙ͂Σ, ΚΑΙ᾽ ΚΑΤΕ᾽ΠΑΥΣΕ ΤΗ͂Ι ᾽ΗΜΕ᾽ΡΑ ΤΗ͂Ι ᾽ΕΒΔΟ᾽ΜΗ. ΔΙΑ᾽ ΤΟΥ᾽ΤΟ ᾽ΗΥΛΟ᾽ΓΗΣΕ ΚΥ᾽ΡΙΟΣ ΤΗ᾽Ν Η᾽ΜΕ᾽ΡΑΝ ΤΗ᾽Ν Ε᾽ΒΔΟ᾽ΜΗΝ, ΚΑΙ᾽ ᾽ΗΓΙ᾽ΑΣΕΝ Α᾽ΥΤΗ᾽Ν.

Δ. Τὸ Σάββατον ὄνομα τί σημαίνει;

Μ. Τὸ μὲ Σάββατον, ἐὰν μεθερμηνεύηθ, σχολὴ ἢ ἀνάπαυσις λέγεθ. ἐν ἐκείνῃ γὸ ἡμέρᾳ οἱ ἀσεβεῖς πᾶσαν ἀνθρωπίνης ἀσχολίας χεῖραν φεύγειν ὀφείλουσιν, ὅπως τῇ ὡὃ Θεῷ λαβεῖᾳ ὁπιμελῶς σχολὴν παρεῖν δυνήσωντω.

Δ. Πῶς κελάδῃ ἡμᾶς ὁ Θεὸς ταὐτὸ μιμεῖδζ, ὅσῥ αὐτὸς ἐποίησε;

Μ. Οπ τὰ λαμπρὰ καὶ περιπὰ ἦβ πι ραδειγμάτων τῶς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς βεβαίως ἐμφύεται, καὶ ὀξυτέρας τίνας ὁρμὰς ἐνεργάζεται. οἱ γὰρ δῶλοι τοῦ δεσπότου,

LVM OPVS FACIES: NEC TV, NEC FILIVS TVVS, NEC FILIA TVA, NEC SERVVS TVVS, NEC ANCILLA TVA, NEQVE IVMENTVM TVVM, NEQVE APVD TE DEGENS PEREGRINVS. NAM SEX DIEBVS PERFECIT DEVS COELVM ET TERRAM ET MARE, ET QVICQVID IN ILLIS CONTINETVR, SEPTIMO QVIEVIT. ITAQVE DIEM SABBATI SACRVM, SIBIQVE DICATVM ESSE VOLVIT.

M. SABBATI *vocabulum quam habet significationem?*

A. SABBATVM, interpretatione explicatum, vacatio aut quies dici potest: nam eo die pij humana opera omnia missa facere debent, vt diuina religionis sanctitatísque studia diligentur colere possint, Exo.16. d.23. Leuit.16. c.31. Iere.27. c.26. Iuc.13.c.56. Ezech.46.a.3. Marc.6.a.2.

M. *Quamobrem suum nobis factum Dominus ad imitationem exposuit?*

A. Quia insignia præclaráque exempla humanis mentibus penitus insident, stimulósque admouent acriores. Dominos enim serui, & parentes liberi perlibenter imi- Tob.2.b.12 Ioh.13.b.13. 15. 1.Cor.4.d.15. 16.&.11.a.1. Eph.5.a.1.

1.Pet. 2. d. 21. f. 42. imitando exprimunt. Maximè verò omnibus est optabile, vt mortales Deum sibi ante oculos mentis proponentes, ipsius sese imitatores similésque præberent.

M. Sabbati piè colendi quænam est ratio?

Mar. 6. a. 2. Luc. 4. c. 16. Act. 13. d. 27. Mat 10. d. 32. Psal. 9 [illegible]. a. 2. Esa. 56. c. 7. Marh. 21. c. 13. Eph. 3. d. 21. 1. Cor. 11. d. 18 & 14 c. 26. *A.* Populus in vnum locum congregari debet, vt disciplinam Christi intelligat, vt fidei suæ confessionem edat, vna voce communia vota Deo faciat, vt diuinorum factorum memoriam conseruet, vt Deo pro suis diuinis erga se meritis gratias agat, & vt mysteria sacra a Christo instituta concelebret.

M. Ecquid præterea requiritur, vt diem Sabbati sanctè agamus?

A. Externa hæc est requies celebratioq́; Sabbati: præter quam quies est, colendiq́; Sabbati ratio quædam spiritualis.

M. Quænam ea est?

Esa. 1. c. 14. 16 & 58. d. 1. Heb. 4. c. 9. 10. *A* Quùm a rerum humanarum occupationúmque & studiorum nostrorum cura vacantes, Dei nos arbitrio, vt is ad suum nos sensum formet, penitus tradimus: quúmque (vt sacrarum literarum verba vsurpem) carnem nostrã crucifigimus, &

Gal 5. d. 24. affe-

καὶ οἱ παῖδες τοὺς γονεῖς τροφεῖς μιμοῦν-
ται. ἐυδὲν δὲ οὕτως εὐχῆς ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀν-
θρώπῳ θεὸν πρὸ ὀμμάτων τῆ διανοίας πιθέν-
τας αὐτῷ μιμητὴς γενέσθαι, καὶ ὁμοίως αὐτῷ ὑπάρ-
χειν.

Δ. Τίνι τρόπῳ δυνατὸν ἂν τὸ Σαββατον
ὀρθῶς πραῖν;

M. Δεῖ τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν συλλέγεσθαι, ὅ-
πως τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν μαθόντες, καὶ τὴν
πίστεως ὁμολογίαν ποιῆ, καὶ μιᾷ φωνῇ κοινὰς
τῷ Θεῷ εὐχὰς ἀναπέμπῃ, καὶ ὕμνους τῷ Θεῷ ἔρ-
γων μνήμων διασώζῃ, καὶ τῷ Θεῷ ἐφ' οἷς ὑπ'
αὐτοῦ ἀνηγατεῖτο χάριτας ἀποδιδῷ, καὶ τὰ πα-
ραδοθέντα ὑπὸ Χριστοῦ μυστήρια ἐπιτελῇ.

Δ. Πότερον ἄλλῃ μηδενὸς προσδεῖται ἡ τοῦ
Σαββάτου ἁγιασθῆς θεραπεία;

M. Εστὶ δὲ ἥδε σωματικὴ τις ἀνάπαυσις καὶ
θεραπεία τοῦ Σαββάτου. χωρὶς γὰρ τῆς εἰρημένης
ἔστι καὶ ἄλλο ἀναπαύσεως καὶ πιθάσεως τοῦ Σαβ-
βάτου εἶδος πνευματικόν.

Δ. Ποῖον δὴ;

M. Οταν ἐν χολῇ ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων
ἔργων, καὶ πραγματειῶν, καὶ ἐπιμελειῶν
ἰδίων γινόμενοι, ἑαυτοὺς ὅλους τῷ Θεῷ δῶ-
μεν, ὅπως αὐτὸς ἡμᾶς ἑαυτῷ ἁρμόσῃ· καὶ
ὅταν (κατὰ τὸ ῥητὸν τῆς γραφῆς) τὴν ἡμετέραν

σάρκα

σάρκα σωφρονῶμεν, καὶ τὰς ὁρμὰς καὶ κινήσεις εἴσω χαλιναγωγῶμεν, καὶ πονηρὰν ἡμῶν φύσιν σωφρονίζοντες, ἵνα τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ κατήκοοι γενώμεθα. οὕτω γὰρ ἡ ἡμέρα τοῦ Σαββάτου τοῦτο, ἣν ὅτι τῆς ἑορτάσιμον ἄγομεν, καλῶς καὶ σεσημάντοις τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ὁμοιότητα μιμήσεται ἐκείνης τὴν κατὰ παύσεως, ἧς ἐν οὐρανῷ αἰωνίως ἔσης, καὶ ἀδιαλείπτου τινὰ καὶ ἁγίαν χαρὰν φερούσης ἀπολαύσομέν ποτε.

Δ. Μῶν ἐξαρκεῖ δὶ ἑβδόμης ἑκάστης ἡμέρας ταῦτα ἀποτελεῖν;

Μ. Δεῖ μὲν ἕκαστον ἡμῶν ταῦθ' ἑαυτῷ ἑσημέραι εἰς μνήμην τιθέναι καὶ μελέτην· τὴν δ' ἀνθρωπίνης ἀδυνατείας ἕνεκα, καὶ ὅρος τὸ μὴ ἔχειν ἡμᾶς ῥᾳδίμους, ἰδία πως καὶ τακτὴ ἡμέρα τῷ ἔργῳ τούτῳ σεσύτακται.

Δ. Μέχρι τούτων τὰς τε σεσύρας πλακὸς ἐντολὰς διεξῆλθες, ἐν αἷς τὴν ἀληθινῆς τε Θεοῦ λατρείας, ἣ πάντος ἀγαθοῦ πηγὴ καὶ ἀρχὴ πυγχάνει ὄσα, σωτηρίως πως ἐκθέσεις περιέχει, καὶ πάντα ἀδικήματα, δὶ ὧν εἰς τὸν Θεὸν ἰδίᾳ ἁμαρτάνομεν ἀπαγορεύει. Λέγε νυῦν ἑπόμενα περὶ τῆς τὰ ἡμετέρας ἀγάπης καὶ εὐνοίας εἰς ἀνθρώπους ἔργων, ἃ ἀπ' αὐτῆς τῆς πηγῆς ἀποῤῥεῖ καὶ ἀναβλύζει,

affectionibus commotionibúsque tanquam frænos inijcimus, vitiosam naturam nostram comprimentes, vt ad diuinam nos voluntatem accomodemus. Eo enim pacto Sabbati nostri dies quã in hac terra celebramus, aptè & conuenienter exemplar, & similitudinem requietis illius imitabitur, quam in cœlo sempiternam & perpetuæ sanctæq; oblectationis plenissimam sumus habituri. Colos. 3.2.5.

M. *Satin' erit ista septimo quoq; die exequi?*

A. Oportet sanè quemq; separatim ista secum quotidie recordari, atq; meditari: humanæ tamen infirmitatis desidiæq; effugiendæ gratiâ, certus dies ad hanc rem propriè designatus est. Psal.1.2.2. & 84.2.4. Luc.18.2.1. Eph.5.c.19.20.

M. *Hactenus prioris tabulæ præcepta percensuisti, quibus vera Dei veneratio quæ fons est omnis boni atq; origo, breui explicatur: noxaq; omnes, quæ ad Deũ directò spectant, prohibentur. Nunc verò quæ sunt charitatis beneuolentiæq; in homines nostræ partes, quæ ex eodem illo fonte fluunt, atque hauriuntur, & se-*

cunda tabula cõtinẽtur, perge declarare.

A. Secunda tabula hoc habet principiũ: HONORA PATREM ET MATREM: VT SIS LONGÆVVS SVPER TERRAM QVAM DATVRVS EST TIBI DOMINVS DEVS TVVS.

Exod.20.b.12
Deu.5.b.16.
Math.15.a.4.

M. HONORIS *vocabulum quam hic habet significationem?*

A. HONOR PARENTVM, eorum amorem, timorem, obseruantiamq; comprehendit: & in parendo, inseruiendo, opem ferendo illis, eósque tuendo, alendo etiam, atque sustinendo, si quid ipsis opus fuerit, situs est.

Prou.1.a.8.
Marc.7.b.10.
12.
Colos.3.c.20.
Hebr.12.c.9.

M. Hæc lex naturalésne solùm parentes attingit?

A. Qui authoritatem habent omnes, omnes aduersus quos reuerentia est aliqua adhibenda, vt magistratus, ministri ecclesiastici, præceptores, doctrina, sapientia, ætate, honore, aut alia aliqua dignitate antecedentes, PARENTVM nomine designantur.

Deut.17.b.9.
10.
Rom.13.a.1
Luc.10.c.16
Leuit.19.c.32
1.Tim.5.a.1
Pron.5.c.13

M. Principes, magistratus, cæteríq; qui aliis præsunt, cur PARENTVM *nomine notantur?*

A. Vt declaretur, quòd Deus eos nobis

Rom.13.a.4.

nostro,

κωλύζει, καὶ τῇ δευτέρᾳ πλακὶ ἐμπρησμὸν ποιεῖ.

Μ. Ἡ δευτέρα πλὰξ τοιαύτῃ ἀρχῇ ἐλήφθη. ΤΙΜΑ ΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΣΟΥ, ΚΑΙ ΤΗΝ ΜΗΤΕΡΑ ΣΟΥ, ΙΝΑ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΟΣ ΓΕΝΗ ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ, ΗΣ ΚΥΡΙΟΣ Ο ΘΕΟΣ ΔΙΔΩΣΙ ΣΟΙ.

Δ. Τὸ μὲν δὴ πάνυ λέγεται ὀνθάδε;

Μ. Ἡ δὲ πάσῃ πρὸς τοὺς γονεῖς τιμὴ ἔστω· αὐτῶν ὀφειλομένων ἐκείνοις ἀγάπην καὶ φόβον καὶ θεραπείαν σημαίνει: κεῖται δὲ ἐν τῷ ὑπακούειν, καὶ ὑπηρετεῖν, καὶ ὀπτικὴν φέρειν, καὶ ἀμύνειν, καὶ ῥέζειν, καὶ θάλπειν αὐτοὺς ἐάν τινος δεηθῶσι.

Δ. Πότερον δὲ τοῖς φύσει μόνον γονεῦσι προσήκει ὁ νόμος οὗτος;

Μ. Πάντες οἱ ἀξιώματι προέχοντες, καὶ πάντες ὅς ἐν τιμῇ ἄγειν πρέπει, οἷον οἱ ἄρχοντες, καὶ οἱ σωματοστατικοὶ ποιμένες, καὶ οἱ διδάσκαλοι, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, πάντες ἢ παιδείᾳ, ἢ σοφίᾳ, ἢ ἡλικίᾳ, ἢ τιμῇ προβαίνοντες, τῶν δὴ γονέων ὀνομασίας ἠξιώθησαν.

Δ. Τίνος δὲ χάριν οἱ δυναστεύοντες καὶ οἱ ἐν τέλει ὄντες, καὶ πάντες οἱ ἄλλων προστατεύοντες τῷ τῶν γονέων ὀνόματι προσαγορεύονται;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν μάθωμεν, ὅτι ἔδωκεν ἡμῖν, ἀνω-

αὐτοῦ ὁ Θεὸς ὅπῃ πῃ ἐξίῳ τε καὶ πᾶ κοινῷ συμφέροντ. καὶ οὕτως ἡ τῆ γονέως ἐπωνυμία, ἡ τῆς ἄρχουσι, καὶ τῆς πρεσβύτας καὶ πᾶσι τῆς ἐν ἀξιώματι ὁτῳοῦν γενομένοις κοινὴ οὖσα ἡμᾶς νυθετεῖ, ὡς μὴ μόνον πειθεσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ αἰδεῖσθαι καὶ ἀγαπᾶν αὐτοὺς ἡμῶν πρεσβήκς.

Δ. Τί ἄλλο φυλάττει ὁ νόμος;

Μ. Εκείνης μακρὸν καὶ μακάριον τὴ χάριτα τὸ Θεῖ βιώσεσθαι βίον, ὅσοι τῆς γονεῦσι, καὶ τῆς ἄρχουσι, καὶ τῆς πρεσβύταις ἀξιωματικῶ ἢ ὑπερεχῶ ὠφειλομένην εὐλογίαν πειθωνίως ἑαυτοὺς παρέχουσι, καὶ τῶ ὀφλομένῳ τιμῶ ἀπονέμωσι. τουναντίον ὃ τοὺ ἀθυμαίζοντας καὶ ἀπέθοῶντας ἢ γονεῦσιν, ἢ πρεσβύτας, ἢ ἄρχουσιν, ἢ ἄλλοις πρέπουσιν, ἢ καὶ ὑβρίζοντας εἰς αὐτοὺς, ταχέως καὶ ἀπροσδοκήτως καὶ ἀτίμως ἀπολεῖσθαι, ἢ βίον παντὸς θανάτου λυπηρότερον, καὶ ἀδοξότερον ζήσεσθαι, καὶ τελευταῖον τιμωρίαν ὑφέξειν ὑπὲρ ἀπειθείας καὶ ἀσεβείας ἐκείνης αἰώνιον ἐν ᾅδῃ.

Δ. Μεμάθηκεν νῦν ὅπῃ τὸ ἔκπλην ἔνταλμα.

Μ. ΟΥ̓ ΦΟΝΕΎΣΕΙΣ.

Δ. Μῶν ἱκανῶς ὑπὸ νόμου τοῦτον ὀπτηρήσομεν, ἐὰν τὰς χεῖρας φόνου καὶ αἵματος καθαρὰς

nostro, reipublicæque commodo donauerit. Atq; ita PARENTVM nomine, quod principibus, magistratibus aliisq; superioribus tribuitur, commonemur, vt illis non pareamus solùm, verumetiam vt eos reuereamur, atque amemus. Heb.13. c.17.

M. Quid deinceps in hac lege est?

A. Longam eos beatámq; vitam, Dei beneficio esse victuros, qui parentibus, principibus, magistratibus, alijsque superioribus dicto audientes fuerint, debitúmque ipsis honorem tribuerint. Contráque consequens est, qui parentibus, principibus, magistratibus, aut superioribus alijs minùs se obedientes præbuerint, aut contumelioſi in eos fuerint, illos aut citò repentinóque cum ignominia morituros, aut vitam quauis morte acerbiorem turpiorémque traducturos esse, qui etiam ad extremum contumaciæ sceleríque sui pœnas apud inferos sempiternas sustinebunt. Exod.20.b.12 Deut.5.b.16. Ephe.6.a.2.3.

M. Sextum iam quod sit præceptum dicito.

A. NON OCCIDES. Exo.20.b.13. Deut.5.c.17.

M. Satisne legem hanc obseruabimus, si manus ab homicidio, sanguinéque integras Math.5.c.21. & 19.c.18. Iacob.2. b.11.

tegras seruabimus?

Math.5.d.21. 22.23.24. Rom.3.c.13. 14.15. Gal.5.d.20.21 Iacob. 3.c.14. d.16.

A. Prohibentur etiam ea, quæ cædis occasionem aliquam habent, vt ludibria, irrisiones, maledicta, probra, conuitia, rixæ, pugnæ, & similia omnia.

M. Ecquid est amplius?

Math.5.d.22.

A. Deus sua lege non externis tantùm actionibus, sed animorum etiam affectionibus, iisque vel maximè cauit: apud Deum enim iudicem iracundia, odiúmque, & occidendi, vindicandi, aut nocendi voluntas omnis homicidium esse decernitur. Hoc ergo iure diuino ista etiam vetamur.

Gal.5.d.20.21 1.Ioh. 2.b. 9.10.11.

M. Si neminem ergo oderimus, abunde legi huic erit satisfactum.

Luc.6.d.27. 28. Rom.12.c.14. d.17.19.20.

A. Deus cum odium reprobat, beneuolentiam a nobis in omnes mortales, hostes etiam, requirit: idq; adeò quidem, vt maleuolis inuidísque nostris, qui infenso, crudilitérque infesto in nos sunt animo, salutem, & tranquilitatem, omniáque fauste, fœliciter, & prosperè euenire optemus, beneficijs illos etiam, si facultas in nobis fuerit, afficiamus, Deóq; pro illis vota faciamus.

M. Quod est septimum præceptum?

A. NON

ρὰς ἔχωμεν;

M. Ἀπαγορεύεται καὶ ἐκεῖνα, ἃ ἀφορμήν πως τῆ φόνε δίδωσι, θλονόπ σκώμματα καὶ τωθασμοὶ, καὶ βλασφημίαι, καὶ ἐπιπλαξισμοὶ, καὶ λοιδορίαι, καὶ ἔριδες, καὶ μάχαι, καὶ πάντα τούτοις ὅμοια.

Δ. Ἡ ἄλλο τί ὄζι;

M. Ὁ Θεὸς οὐ πρὸς τὰς ὄξωσιν μόνον πράξεις, ἀλλὰ καὶ μάλιστα πρὸς τὰ τῆ διανοιῶν πάθη βλέπων ἔθηκε τὸν νόμον ἀυτῦ. ὄζι γὰρ τῆ Θεῶ κριτῆ ὀργή τε καὶ μῖσος, καὶ πᾶσα τῆ φονεύειν, καὶ πωρεῖσθαι, καὶ βλάπτειν ὁπιθυμία, φόνῳ ὄζι. Οὕτω οὖν ὁ νόμος ἀπείργει ἡμᾶς καὶ τούτων.

Δ. Ἐὰν οὖν μηδένα μισῶμεν, ἢ νόμον φυλάσσοντες φυλάξομεν;

M. Ὁ Θεὸς μισεῖν ἀλλήλες ἀπαγορεύων, κελεύει πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ δὴ τοῖς ἐχθροῖς ἡμῶν ἀγαπᾶν, ὥστε καὶ τοῖς ἀπεχθῶς καὶ φθονερῶς, καὶ δὴ καὶ δυσμενῶς τε καὶ ἀπλῶς πρὸς ἡμᾶς διακειμένοις σωτηρίαν καὶ ἀθυμίαν, καὶ ἀτυχίαν καὶ ἀθλιότητα ἐπεύχεσθαι. μηδὲ τῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ εὖ δρᾶν αὐτοὺς, ἐάν γε δυνώμεθα, καὶ τῆ Θεῶ ὑπὲρ αὐτῆ ἀγαθὰ ποιεῖν.

Δ. Ὁποῖόν ὄζι τὸ ἕβδομον πρόσταγμα;

Μ. Ο'Υ ΜΟΙΧΕΥ'ΣΕΙΣ.

Δ. Τίνα διάνοιαν ἔχει ὁ νόμος;

Μ. Καταδικάζει πᾶν αἰσχρῶν ἡδονῶν εἶδος, καὶ πᾶσαν αἰσχρολογίαν, καὶ ἢ ἐν τοῖς ὄμμασιν ἢ ἐν τῷ σχήματι ὑπάρχουσαν ἀσέλγειαν, καὶ πάντα συλλήβδην ἀκαθαρσίας σημεῖα καὶ τεκμήρια: χωρὶς δὲ τούτων ἀπορρεύει ῥαθυμίαν καὶ ἀργίαν, καὶ ὀφαγίαν καὶ οἰνοφλυγίαν, καὶ ἀβρότητα περὶ στολὴν καὶ ἀγωγάς τε καὶ παιδιὰς ἀχολάστους, καὶ ὅσα ἄλλα αἰσχρότητος ὑπηνοσούσῃ ἢ ἐν σώματι ἢ ἐν ψυχῇ ἄπτα γενέσθαι εἴωθε. κελεύομεν δὲ καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν πασῶν ἀκαθάρτων ὀρέξεων καὶ ὀπθυμιῶν ἁγνὰς διατηρεῖν, ἐπειδὴ αἱ ψυχαί τε καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ἀντὶ ναῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἱέρωνται.

Δ. Πρόϊθι δή.

Μ. Ἡ ὀγδόη ἐντολή ἐστιν, Ο'Υ ΚΛΕ'ΨΕΙΣ.

Δ. Τίνα τῷ νόμῳ ἀπηγόρευται;

Μ. Οὐ μόνον ὅπως μὴ ἀσκοῖμεν τὰς κολαζομένας ὑπ' ἀνθρώπων κλοπὰς, ἀλλὰ καὶ μηδένα ἀπατοῖμεν ἢ ἁρπαστὰ καὶ πράσει ἀπτηλῇ χεώμενοι, ἢ μίσθια καὶ συμ-

μία

A. NON ADVLTERABERIS. Exod.20.b.14
Deut.5.c.18
M. Hoc præceptum quam ſententiam habere putas? Math.19.c.18

A. Obſcœnarum voluptatum vniuerſum genus, omnis verborum turpitudo, oculorum, geſtúſque, petulantia omnis, omnes impuritatis notæ, atque indicia quæcunque, hac lege condemnantur. Deſidia item inertiáque, in cibo, potu, veſtitu luxus & luxuries, ludi, luſúſque impudici, & quæcunq; præterea ad corporis animíue fœditatem ſolicitare, aut commouere poſſunt, hoc præcepto vetantur. Nam vt mentes etiam noſtras ab appetitionibus deſideriiſque impudicis puras conſeruemus, præcipitur, propterea quòd tam animæ quàm corpora noſtra templa ſunt diuino ſpiritui conſecrata. Prou.6.d.24.25. Math.5.d.27.28.29. Rom.13.d.13 1.Cor.6.b.9.10.c.15.16. 18.19. 1 Theſſ.4.a.3.4.5.7.&.5.d.22. Ezech.16.g.49.56. Eccl.33.e.26 1.Cor.3.d.16.17.&.6.c.15.16.

M. Perſequere reliqua.

A. Octauum præceptum eſt: NON FVRABERIS. Exod.20.b.15
Math.19.c.18

M. Hoc præcepto quæ prohibentur?

A. Non ea ſolùm furta vetantur, quæ humano iure plectuntur: ſed etiam edicitur, ne nundinatione aut venditione fraudulenta, menſuris doloſis, parúmue legitimis ponderibus, aut adulterinis fuca- Prou.11.2.1.& 20.b.10.d.23 1.Theſſ.4.b.6. Tit.2.c.20.

Pſal.62.b.10. Prou.17.d 23. Eſa.5.d.23.

tiſq; mercibus quenquam fallamus, néue iudicijs pecunia tentatis pretióque & largitione corruptis, aut vlla alia fraude, doloue malo adhibito, quenquam circumueniamus. Preterea qui officium, debitúmue alteri ſubducunt, vt qui laborum mercedem operarijs nõ perſoluunt: qui per auaritiam pauperibus indigentibúſque opem ferre, viduis ſuccurrere, orbis pupilliſque ſubuenire, peregrinis atq; aduenis opitulari recuſant: quiq; rudes atque ignaros rerum non inſtituunt atq; erudiunt: qui conſilij expertes conſilio non iuuant: qui vagos errantéſque ab errore non auertunt, neq; in rectam viam reuocant atque reducũt, qui afflictis mærentibúſque conſolationem non adhibẽt omnéſque horum ſimiles hac lege condemnantur.

Ezech. 22.b. 13. Malac. 3. b. 5. 1.Tim.5.c.18. Prou.14.d.20 21.e.31. Iacob.1.a.3.6 & 5.d.19.20. Leuit 19.b. 5. 10.& 23.d.22 Deut.22. a. 1. 2.3.4.& 24.c 15.17.19.& 27.c.17.18. 19.

M. *Hoc præcepto an quicquam adhuc præterea continetur?*

A. Omnino: Nam ex alienis damnis vtilitates noſtras aucupãdi, aliquam etiam voluntatem cogitationémue ſuſcipere hac lege prohibemur. Nam quod in homines iniurioſũ eſt, id vel optare aut expetere vitioſum eſt, in conſpectu Dei.

Zach.8.c. 16. 17. Act.20.g. 33.

M. *Recita iam nonum præceptum.*

A.

μία ἄδικα ἔχοντες, ἢ κίβδηλόν τι καὶ νόθον πωλοῦντες, καὶ ὅπως μὴ ἀφικοῖμεν ἄλλον ἢ ἐκ τῶν τὰ δικαστήρια δεκάζειν, καὶ σωροδοκίᾳ διαφθείρειν, ἢ ἄλλο τι δι' ἀπάτης καὶ δόλου ἀφαίρειν. Ἐπὶ καὶ πρὸς τούτοις, οἱ ἀλλων ὑφελόμενοί τι ἧς ἀφανοκόνιων αὐτοῖς, οἷον οἱ τοὺς ἐρχάτας ἀποστερουῦντες ἢ μισθῶ, καὶ οἱ διὰ πλεονεξίαν μὴ βουλόμενοι τοῖς πτωχοῖς καὶ ἀπόροις βοηθεῖν, τοῖς ὀρφανοῖς ἀμοῦσαι, τοῖς ξένοις καὶ ἀποδήμοις ὀπωρεῖν, καὶ οἱ τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπείρους μὴ παιδεύοντες, καὶ οἱ βελτίω μὴ θέντες τοῖς βελτίοσι προσδεομένοις, καὶ οἱ τοὺς πλανωμένους τῆς πλάνης ἐκ ἀπαλλάττοντες καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν ὁδὸν ἐπανάγοντες, καὶ οἱ τοῖς ἐν δυσκολίᾳ καὶ ἀδημονίᾳ γινομένοις παραμυθίαν μὴ φέροντες, καὶ πάντες οἱ τούτοις παραπλήσια πλημμελοῦντες διὰ τούτου τοῦ νόμου καταδικάζονται.

Δ. Μῶν ἄλλο τι παρείρηται ἐν τῷ παραγγέλματι τούτῳ;

Μ. Μάλιστα μέν. καὶ γὰρ ἀπαγορεύομεθα μὴ ἐν νῷ ἅπαξ ἔχειν ἐκ ζημιῶν ἧς ἀλλοτρίων τὰ ἴδια κέρδη καὶ ὠφελείας θηρεύειν. τὸ γὰρ εἰς ἀνθρώπους ἄδικον, τοῦτο καὶ θέλειν ἢ ποθεῖν παρὰ θεῷ φαῦλόν ὄζει.

Δ. Λέγεις τὴν ἐνάτην ἐντολήν.

Μ. Ο ΥΤ ΨΕΥΔΟΜΑΡΤΥΡΗ-
ΣΕΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΛΗΣΙΟΝ
ΣΟΥ ΜΑΡΤΥΡΙΑΝ ΨΕΥΔΗ.

Δ. Αὕτη ἡ ἐντολὴ τίνα νοῦν ἔχει;

Μ. Ο νόμος οὗτος οὐ μόνον τὰς ἀνηκούσας ὅρκων ἐπιορκίας καὶ τὰς ὅρκους ὑπερβάσεις ἀπείρηκεν, ἀλλὰ καὶ καθόλου πᾶν ψεῦδος, καὶ λοιδορίαν, καὶ διάβολὴν καὶ βλασφημίαν, καὶ κολακείαν, καὶ συκοφάντησιν, καὶ εἰρωνείαν, δι' ὧν ἢ τὰ ἀγαθὰ τοῦ πέλας ζημιῶται, ἢ καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ βλάπτεται. συγχαίρει ἅμα μήτ' αὐτοὺς εἰπεῖν τί ποτε ψεῦδες καὶ ἐκ ἀληθές, μήτε ἄλλων τοιοῦτό τι ἐπόντων ἀκούοντας ἢ λόγῳ ἢ γραφῇ ἢ σωπῇ συναινεῖν: ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν συνεχῶς θεραπεύειν, καὶ φυλάττειν, καὶ ἀναζητεῖν, καὶ ἀμύνειν.

Δ. Οὐδὲν ἄλλο κελεύει ὁ νόμος;

Μ. Θεὸς, ὁ πολὺ ἔνδοθεν ἡμῶν λογισμοὺς καὶ διανοίας παντελῶς εἰδὼς, ἀπειπὼν ἡμῖν μὴ κακηγορεῖν τινα, ἀπεῖπεν ἅμα μηδὲ φάσκειν τοῦτον ὑπόλημψιν καὶ δόξαν ἀναιτίως λαμβάνειν· ἀλλὰ καὶ συγχαίρειν τοῖς ἄλλων ὡς χρηστῶν ὄντων διανοεῖσθαι, καθόσον ἡ ἀλήθεια μὴ κωλύσῃ, καὶ πᾶσαν προσεῖναι σπουδὴν, ὅπως ἂν ἔχωσι φῆμαι πολλοῖς ἀρετῆς καὶ καλοκαγαθίας δόξαν, καὶ αὐτοὺς σώαν ἔχοντες διατελῶσιν.

A. NON ERIS ADVERSVS PROXIMVM TVVM TESTIS MENDAX. Exo.20.c.16 Deut.5.c.20 Matt.19. c.18

M. Hæc lex quam habet ſententiam?

A. Hac lege non apertum ſolùm euidénſque periurium, iuſiurandiq; violatio, ſed omnis etiam vanitas, calumnia, obtrectatio, maledictio, aſſentatio, ſimulatio, diſſimulatióque omnis, quæ ſint aut contra rem, aut exiſtimationem proximi, generatim vetantur. Præcipitúrque vt nec ipſi vnquam mendacium, falſúmue quicquam dicamas, neque in alijs, verbo, ſcriptura, reticentiáue comprobemus: ſed vt veritatem ſemper colamus, tutemur, exquiramus, atque ſuſtentemus. Exod.23. a.1. Leuit.19. b.11 Deut.19. d.18. 19. Pſalm.15.a.3 Soph.3.b.13 Matth.19.c.18. Luc.3.c.14. 1.Pet.2.a.1.2a Prou.3.a.3. & 12.c.17.19.& 23.d.23 Eccl.37.c.15 2.Cor.13.c.8. Ephe.4.d.25.

M. Nihilne vltra requiritur hac lege?

A. Deus qui intimos animorum noſtrorum ſenſus penitùs perſpectos habet, a maledicendo nos prohibens, aliquid etiã mali temerè de proximo vel ſuſpicari opinatíue prohibet: adeóque præcipit, vt quoad per veritatem licebit, bene de alijs exiſtimemus, bonámque ipſis famam, quãtum quidem efficere poterimus, conſeruemus. Matth.7.a.2 Rom.14.a.4 1.Cor.13.b.5.7

M.

M. *Restat iam postremum præceptum.*

Exo.20.c.17 Mich.2.1.c.2. Rom.7.b.7. & 13.d.14. 1.Cor.10.b.6

A. NON CONCVPISCES CVIVSQVAM DOMVM, NON VXOREM, NON SERVVM, NON ANCILLAM, NON BOVEM, NON ASINVM, NEC QVICQVAM OMNINO ALIVD, QVOD ALTERIVS SIT.

M. *Hoc præceptum, quid vltra quàm superiora, imperat?*

Esa.1.c.16. Gal.5.d.24.

A. Antea Deus maleficia, depravatásque animorum affectiones vetuit: iam verò innocentiam omnibus suis numeris expletam a nobis exigit: adeò quidem vt nullum omnino vel tenuissimum desiderium, vel leuissimæ cogitationis motum a vertute quicquam deflectentem in mentes nostras irrepere patiamur. Æquum namq; est, vt in animis etiam & mentibus nostris, summa coram Deo castitas sanctimoniáque splendeat. Ab illo enim bonitas atq; æquitas non nisi perfectè absoluta probari potest, cuius etiam legem hanc suam, normam omni ex parte perfectissimam nobis ante oculos constituit.

Iere.4.b.14. Ezech.18.e.31 Math.5.a.8. Rom.12.a.2. Psal.5.a.4.5. 2.cor.6.c.14.

M.

Δ. Λείπει γὰρ τὸ ἕκτον παράγγελμα.

Μ. ΟΥ̓Κ ἘΠΙΘΥΜἨΣΕΙΣ ΤἨΝ ΟἸΚΊΑΝ ΤΟΥ̓ ΠΛΗΣΙΌΝ ΣΟΥ, ΟΥ̓Κ ἘΠΙΘΥΜἨΣΕΙΣ ΤἨΝ ΓΥΝΑ͂ΙΚΑ ΤΟΥ̓ ΠΛΗΣΙΌΝ ΣΟΥ, ΟΥ̓ΔῈ ΤΟ͂Ν ΠΑ͂ΙΔΑ ΑὐΤΟΥ̓, ΟΥ̓ΔῈ ΤἨΝ ΠΑΙΔΊΣΚΗΝ ΑὐΤΟΥ̓, ΟΥ̓ΤΕ ΤΟΥ̓ ΒΟῸΣ ΑὐΤΟΥ̓, ΟΥ̓ΔῈ ΤΟΥ̓ ὙΠΟΖΥΓΙΌΥ ΑὐΤΟΥ̓, ΟΥ̓ΤΕ ΠΑΝΤῸΣ ΚΤΉΝΟΥΣ ΑὐΤΟΥ̓, ΟΥ̓ΤΕ ὍΣΑ ΤΟΥ̓ ΠΛΗΣΙΌΝ ΣΟΥ ἘΣΤΊ.

Δ. Αὕτη ἡ ἐντολὴ πῶς ἔχει διαφέρον τῆς ἐν ταῖς προειρημέναις παρεγομένων;

Μ. Μέχρι τούτων ὁ Θεὸς τὰς πονηρὰς πράξεις, καὶ τὰ διεφθαρμένα τῆ ψυχῶν πάθη ἀπεδοκίμασε, νῦν δὲ ὁσιότητα πάντως τελείαν, καὶ μηδενὸς ἐνδεῆ ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, ὥστε μὴ ἐᾶν μηδὲ τῆ ἐλαχίστω διανοίας ὁπωθύμησιν, μηδ' ὅλως ἰώτα ἢ μίαν κεραίαν τοῦ νόμου παρελθεῖν, μὴ ὅτι ἁμαρτάνοντας τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ὑπερχρῶς πρέπει καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ εἰς τὰ μάλιστα ἁγνὰς εἶναι καὶ ἁγίας, ἐπεὶ καὶ ἐκεῖνος ὑδὲν ὡς καλὸν καὶ νόμιμον ἀποδέχεται, ἐὰν μὴ τελείως καὶ ἀληθῶς τοιοῦτον ᾖ, ὃ δὴ κανόνα καὶ γνώμονά τινα ἀκριβέστατον πρὸ ὀμμάτων ἡμῖν ἔθηκε, δηλαδὴ τὸν δεκάλογον κείμενον νόμον.

Δ. Επειδὴ τῇ διανοίαν ἢ διεξάφησας βραχείᾳ ἑρμηνείᾳ χεώμεν☩ εἰπὲ νυῦεί μὴ διωάμεθα τὰ ἰδίᾳ καθ' ἕκαστον εἰρημένα εἰς σύντομόν τινα καὶ σωοπτικὸν λόγον πάντα σωάγειν;

Μ. Διωάμεθά γε· καὶ γὸ Χριστὸς ὁ θεῖος ἐκεῖνος διδασκαλ☩ ἅπαντα ὅλον νόμον ἀναχεφαλαιωσάμενος, τὸ χεφάλαιον αὐτὸ ἐν ὀλίγοις ἐδήλωσε διὰ τούτων: ΑΓΑΠΗΣΕΙΣ ΚΥΡΙΟΝ ΤΟΝ ΘΕΟΝ ΣΟΥ ΕΞ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΣΟΥ, ΚΑΙ ΕΞ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΣΟΥ, ΚΑΙ ΕΞ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΝΟΙΑΣ ΣΟΥ, ΚΑΙ ΕΞ ΟΛΗΣ ΤΗΣ ΙΣΧΥΟΣ ΣΟΥ. ΑΥΤΗ ΕΣΤΙ ΜΕΓΑΛΗ ΕΝΤΟΛΗ ΕΝΤΩ ΝΟΜΩ. ΔΕΥΤΕΡΑ ΔΕ ΟΜΟΙΑ ΑΥΤΗ, ΑΓΑΠΗΣΕΙΣ ΤΟΝ ΠΛΗΣΙΟΝ ΣΟΥ ΩΣ ΣΕΑΥΤΟΝ. ΕΝ ΤΑΥΤΑΙΣ ΤΑΙΣ ΔΥΣΙΝ ΕΝΤΟΛΑΙΣ ΟΛΟΣ Ο ΝΟΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΦΗΤΑΙ ΚΡΕΜΑΝΤΑΙ.

Δ. Οπίαν νομίζεις δεῖν ἔχειν τῇ ἀγάπῃ πρὸς Θεὸν ἔχειν κελευόμεθα;

Μ. Τῇ πῷ Θεῷ πεπίκασαν, δηλαδὴ ἵνα αὐτὴν Κύριόν τε κράτιστον, καὶ πατέρα χρηστότατον, καὶ σωτῆρα πεπιστότατον ὁπο-

M. Poſteaquam decem iam præceptorum ſententiam interpretatione breui explanaſti, dic mihi, cunctáne ea quæ ſeparatim articulatimq; explicuiſti, in pauca conferri, breuitérque & ſummatim deſcribi nequeunt?

A. Poſſunt ſanè: nam & Chriſtus, diuinus ille doctor, totam Legis vim atque rationem coarctans eius ſummam quàm breuiſſimè his verbis expoſuit: DILIGES DOMINVM DEVM TVVM, EX TOTO CORDE TVO, EX TOTA ANIMA TVA, EX TOTA MENTE TVA, ET EX TOTIS VIRIBVS TVIS: ET HOC MAXIMVM EST PRÆCEPTVM IN LEGE. SECVNDVM AVTEM EST HVIC SIMILE: DILIGES PROXIMVM SICVT TEIPSVM. AD HÆC ENIM DVO MANDATA, VNIVERSA LEX ET PROPHETÆ REFERVNTVR. Matth. 22. d. 37 Marc. 12. c. 30. Luc. 10. c. 27.

M. Amorem in Deum cuiuſmodi hic a nobis deſiderari putas?

A. Qui Deo ſit idonens, hoc eſt, vt ſumma poteſtate dominum, ſumma parentem bonitate, conſeruatorem noſtrum ſum-

ſumma miſericordia præditum, eum eſſe confiteamur. Ad amorem itaq; erga Deum noſtrum accedere debet, vt & reuereamur maieſtatem illius, & eius pareamus voluntati, eiúſque bonitati confidamus.

Deut.10.c.12 17.20. Pſal.25.a.1. & 31.a.1.&. 96.b.8.9. &.118.b.8.

M. Totum cor, anima tota, totaq́; vires, quid declarant?

A. Eam videlicet amoris flagrantiam & incorruptam integritatem, vt cogitationibus, cupiditatibus, conſilijs, actionibus vllis, quæ Dei amori repugnant, nihil prorſus loci relinquatur. Etenim Deum non modò pluſquam ſua omnia, ſed multò etiam magis quam ipſe ſe, quiſque pius diligit.

Deut.6 c.17. 18.& 30.b.6 Ioſu.23.c.11. Ioh.14.b.15. c.21.23.24.& 15.b.10. Math. 10.d. 37.38. Luc.14.f.26

M. Nunc de proximi amore quid habes dicere?

A. Chriſtus voluit Chriſtianos ſuos ſummæ inter ſe coniunctionis vinculis arctiſſimè aſtringi. Et quum noſtri nobis amor naturalis ſit, atq; in animis penitus inſitus, nulla expeditior, contractior nulla, nulla iuſtior fraterni amoris norma, nec quæ plus habeat efficacitatis, reperiri poteſt, quàm quæ ab ipſo humano ingenio deducta, nobis a Domino præſcribitur, vt vnuſquiſque ſcilicet proximum

Io.13.d.34.35 1.Cor.13.b.4. 5.&c. Ephe.5.a.2.d. 29. Phil.1.a.2.d. 1.Theſſ.4.b.9. 10.

Math.7.b.12. &.22.d.39. Luc.6.d.31. Rom.13.c.8. 9.10.

μνώσκωμεν ὄντα. δεῖ οὖν τὴν ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν ἀγάπην τοιαύτην εἶναι, ὥστε καὶ τὴν μεγαλειότητα αὐτοῦ σέβεσθαι, καὶ τῷ θελήματι αὐτοῦ πειθαρχεῖν, καὶ τῇ ἀγαθωσύνῃ αὐτοῦ πεποιθέναι.

Δ. Τί δηλοῖ τὸ, ἐξ ὅλης καρδίας, ἐκ ψυχῆς ὅλης, ἐξ ὅλης ἰσχύος;

Μ. Ἐντεῦθεν μανθάνειν ἔχομεν οὕτω διαπυρον καὶ ἀκίβδηλον εἶναι δεῖν τὴν ἡμῶν πρὸς Θεὸν ἀγάπην, ὥστε πάντας λογισμοὺς, καὶ ὀρέξεις, καὶ βουλὰς, καὶ πράξεις τὰς τῆς ἀγάπης ταύτης ἐναντίας ἐξωθεῖν καὶ ἐξελαύνειν, τὸ δὲ Θεὸν μὴ μόνον μάλλον, ὧν ἔχει ἀπάντων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτοῦ πολὺ πλεῖον δυσβὶς πᾶς φιλεῖ.

Δ. Νῦν τι λέγειν ἔχεις περὶ τῆς πρὸς τὰ πλησίον ἀγάπης;

Μ. Ὁ Χριστὸς ἤθελε πάντας τοὺς Χριστιανοὺς περιττὴν τινὰ ὁμονοίαν καὶ φιλίαν εἰκότατα πρὸς ἀλλήλους συνάπτειν. ἐπειδὴ γὰρ πεφύκαμεν ἅπαντες, καὶ ἐκ γενετῆς ἔχομεν τὸ ἑαυτοὺς φιλεῖν, ἐδέησε δυσχειρότερον ἔτι συστομώτερον, ἔτι δικαιότερον, ἔτι ἐνεργητικώτερον κανόνα τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀγάπης δυνατὸν ἦν ἀρεῖν, ἢ ὃν ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ληφθὲν [illegible] παρέπαιξεν ἡμῖν ὁ Κύριος ἵνα

ἵνα ὁμιλούσῃ ἕκαστος τὸν πλησίον ὁμοίως καὶ ἴσως ἑαυτῷ φιλῇ. τούτῳ δὲ ἑπόμενόν ὄστιν, οὔτε ὀργὴν τι ἢ πέλας, οὔτ' εἰπεῖν, οὔτε διανοεῖσθαι πρὸς αὐτῶ τοιοῦτον, οἷον ἂν ἡμεῖς ὑπ' ἄλλων πάσχοντες, ἢ πρὸς πίνων ἀκούοντες, ἢ ἑτέροις πρὸς ἡμᾶς λογιζομένοις ὄμοιοι ἂν εἶημεν χαλεπαίνοντες.

Δ. Ποίοις ἀνθρώποις προσαγορεύεις τῷ τῆ πέλας ὀνόματι;

Μ. Αὕτη ἡ ὁπλησις μὲ τοὺ πλησίον ἡμᾶς οἰκοῦντας μόνον ἢ συγγενεῖς, ἢ ἀγχιστεῖς, ἢ φίλους, ἢ ἑταίρους, ἢ τοὺ ἄλλως πως συνήθεις ἡμῖν ὄντας προσλαμβάνῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺ ἀγνώστους, καὶ μὴ καὶ τοὺ πολεμίους.

Δ. Επειδὴ οὖν ὁ νόμος τῆς τε πρὸς τὸ θεῖον ἀληθείας, καὶ τῆ εἰς ἀνθρώπους ἀγάπης καὶ ὁμονοίας ἀκριβέστατον κανόνα διατάξεται, πῶ δεῖ ἡμᾶς ὅλον ἡμέτερον βίον πρὸς αὐτὸν οἱονεὶ πρός τινα σάθμιλον κατευθύνειν;

Μ. Πάνυ μὲ οὖν καὶ δὴ ὁ Θεὸς τοῖς ἀκολούθως τῷ νόμῳ αὐτοῦ βίοις ζωὴν ἐπαγγέλλεται, καὶ τουἀντίον, ὡς ἔρθημεν ἄνω εἰπόντες, θάνατον ἀπειλεῖ κατὰ φῦ μὴ ἐμμενόντων αὐτῷ.

Δ. Η οὖν ὅλει διακόμις εἶ τοὺ μηδὲν ὅλως

mum eodem, quo seipsum, amore complectatur. Cui consequens est, vt ne quid agamus contra proximum, ne quem sermonem, ne quam cogitationem de illo habeamus, quod nobis ab alijs fieri, vel de nobis dici, cogitarive nollemus. 1.Cor.13.b.5. 6.&c.

M. PROXIMI *vocabulum quàm longè patet.*

A. Non tantùm prope nos habitantes, aut cognationis, affinitatis, amicitiæ, amoris, ciuilisue alicuius consuetudinis vinculis astricti, sed & ignoti, atque etiam hostes, hac voce PROXIMI continentur. Math.5.g.43. 44. Luc.10.f.33. 36.37. 1.Thes.4.b.9. 10.

M. *Quando igitur Lex diuini numinis piè sanctèque venerandi, & charitatis atque beneuolentiæ erga homines habendæ rationem absolutam præscribit, an nõ ad illius normam tota est vita nostra dirigenda?*

A. Omnino, atq; hoc tantopere, vt Deus mores ad legis suæ regulam confirmantibus vitam pacisc atur, & a legis præscriptione aberrantibus, e contrario, sicuti suprà diximus, mortem minetur. Deu.8.a.1.& 11.d.22.28.& 30.c.15.17. Math.19.c.17. Ioan.12.g.50 Rom.6.d.23. &.10.a.5.

M. *Iustos ergo eos esse putas, qui a iure*

diuino nulla ex parte discedunt?

Rom.10.a.5. *A.* Certè quidem, si qui ad legem Dei
vsque quaq; seruandam valerent, iure illi
Gen.6.b.5. & quidem iusti censeri possent: sed ingenita
8.d.21. naturæ nostræ corruptione, ita ex insci-
Prou.20.b.9. tia, debilitate, prauitate laboramus vni-
Ro.7.c.14. 15 uersi, vt officium iure diuino debitum ne-
Gal.2.d.16. que intelligamus, neq; illi satisfacere aut
valeamus, aut velimus. Tametsi enim
inueniatur vnus aliquis, qui in aliqua re
vna & altera externa legem obseruet, ta-
Pro.20.b.9. men is in multis alijs a recto discedit, &
humanus animus ab illa iustitia atque in-
nocentia interiori, quam Lex requirit,
perpetuò aberrat. Quamobrem nemo
Deut.17.d.26 iure iustus esse potest in conspectu Dei,
Gal.3.b.10. qui de omnibus, qui non omnia, iure di-
Iacob.2.c.10 uino descripta exequuntur, sententiam
11. fert, eósque detestatur, atque execratur.

M. Numigitur Lex cunctos omnino mortales miserrima hac conditione, sine vllo prorsus remedio astringit?

Deut.27.d.26 *A.* Deo diffidentibus, & a religione pie-
Rom.3.b.10. tatéq; remotis, Lex hanc, quam memo-
&c.& 8.b.7.8 rauí, conditionem constituit, illis ab om-
Ephe.5.b.5.6. ni omnino spe derelictis: qui vt ne tenu-
Iacob.2.b.10

issimam

λως σεὶ ϑεῖον νόμον ἐξαμβλύνοντας;

Μ. Εἰ μέν πνες τηλικαύτην ἰσχὺν εἶχον, ὥστε δύνασθαι νόμων παντελῶς διαπρεῖν, ἐκεῖνοι μάλα εἰκότως δίκαιοι ἦν ἂν ἐνομίζοντο· νυῦν δὲ ἐκ τ ἐνεστώσης ἡμῖν διαφθορᾶς, ὄντως ἀμαθεῖς κ) ἀδεκεῖς κ) πονηρεὶ πάντες ὑπάρχομεν, ὥστε μήτε γινώσκομεν τί ὁ νόμ⊙ κελεύει, μήτ' ἰσχύομεν, μήτε θέλομεν αὐτὶ ἀποτελεῖν. Εἰ κ) τὸ δυνατὸν ἦν ἴσως ἕνα πνα ἄρεῖν, ὃς πρῶ ἔξωθεν ἔν τ πρῶ ἐν τιῦ νόμῳ κελευομένων πράττειν ἱκανὸς ἂν ἦ, ὅμως ἐκεῖν⊙ ἀλλα πλεῖστα τῦ ὀρθῦ διαμβλύνει· κ) ὁ ἀνϑρώπ⊙ νῦς τ ἔνδοθεν ἐκείνης δικαιοσύνης κ) ἀγνείας, ἣν ὁ νόμ⊙ αἰτιοῖτ, σωεχῶς ἀποπλανᾶται. διὸ δικαιωβλῶαί πνα ἐκ τῦ νόμυ ἀδυνατὸν ὄζιν ἔμπροσθεν τῦ Θεῦ, ὃς καταψηφίζεται, κ) ἀποστρέφεται, κ) βδελύττεται πάντας, τοὺς μὴ ἅπαντα ἐν τῷ νόμῳ πεγραμμένα ποιοιῶτας.

Δ. Αρα οὖν ὁ νόμ⊙ πάντας ἀνϑρώπους ταύτῃ τῇ ἀθλιωτάτῃ κατασάσει περιβάλλει, ὥστε ἔξω ἀπαλλαγῆς;

Μ. Τοὺς μὲ ἀπίστους κ) ἀσεβεῖς πρῶ ἀνϑρώπων ὁ νόμ⊙ ἐν τούτῳ, ᾧ εἴρηκα, χώρῳ τάττει, πάσης ἀπεγνωσμένης ὅλως ἐλπίδ⊙ ἔσεσθαι πότε

πότε ἐν βελτίονι: οἵπνες ὥσπερ οὐ δικάζονται οὐδὲ τινὰ χίζειν τὸν νόμον μέρος ὀφείλειν, οὕτω πρὸς τὸν Θεὸν διὰ Χριστὸν ἐλεύθερον ἐλπίζουσι: τοῖς δὲ ἀσεβέσι χρήσιμός ἐστιν ὁ νόμος πρὸς ἄλλα.

Δ. Ποῖα δή ἐστι ταῦτα;

Μ. Πρῶτον μὲν ὁ νόμος τελειότατον τοῦ βίου κανόνα πρὸ ὀμμάτων τιθέμενος, τὸν ἡμῶν ἐπιμέλειαν ἀναζωπυρεῖ, πρὸς τὸ ζῆν ὀρθοκόντως ἀπτῶν.

Δ. Τί πρὸς τάτοις;

Μ. Εἶτα ἡμεῖς τὸν νόμον ὁρῶντες μείζονα ἢ κατὰ τὴν ἡμετέραν δικαιοσύνην ἀπαντοῦντα, καὶ ἑαυτοῖς ἀδυνάτοις ὄντα τὰ προστασσόμενα ποιεῖν συνειδότες, ὅτι τὸ βοήθειαν παρὰ Θεοῦ αἰτεῖν ἐντεῦθεν παρορμώμεθα.

Δ. Πρόδηλα δή.

Μ. Επ δέ, ὅταν τὰς καθ' ἡμετέραν ἁμαρτημάτων κηλῖδας καὶ ῥυπαρίαν, ἐν τῷ νόμῳ, οἱονεὶ ἐν κατόπτρῳ τινι, θεωρῶμεν, ὥσπερ χαλινοὺς ἡμῖν ἐμβάλλει, καὶ μὴ ἐᾷ ἡμᾶς ὀφθῆναι τῇ ἰδίᾳ δικαιοσύνῃ μέγα φρονεῖν ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ.

Δ. Αγαθὰ δή.

Μ. Επειδὰν τῷ τῆς ἁμαρτίας, πεισθῇ τῷ θείῳ

iſsimam quidem particulam legis præſtare poſſunt, ita nihil quicquam Dei miſericordiæ per Chriſtum confidunt. Pijs verò Lex aliarum vtilitatum fructus præbet.

M. Quinam illi ſint dicito.

A. Primùm omnium, Lex vitæ regulam perfectè abſolutam nobis ante oculos proponens, diligentiam noſtram excitat, vt mores noſtros ad illam dirigamus. Deut.6.b 6.7 Ioſu.1.b.7.8. Pſal.1.a 2.& 119. totum.

M. Quid præterea?

A. Secundò, quum legem, vltrà quàm mortalium vires præſtare poſſunt, requirere, nobiſq; poteſtatem tanti oneris ſuſtinendi deeſſe animaduertimus, ad auxilium a Deo flagitandum Lege exuſcitamur. Rom.3.c.19. &.7.c.14.15. 2.Cor.3.b.5. Pſal.119. 2.5. 12.27.28.b. 33.34.&c.

M. Perge.

A. Porrò autem, quùm turpitudinis noſtræ labes atque fœditatem in Lege, vt in ſpeculo, cernimus, tanquam frænos nobis inijcit, reprimitque ne integritate noſtra confiſi, ſuperbos nos in conſpectu Dei præbeamus. Rom.3.b.10. 11.12.c.19.20. &.7.b.7.

M. Proſequere.

A. Quando peccati, quod diuinæ Legis

Prou.20.b.9. 1. Ioan.3.2.4. Deut 27.d.26 Gal.3.b.10. Rom.1.c.18 & 2.b.8.&.4.c. 15.&.6.d.23. 2.cor.3.b.7.9

est violatio, conscientia stimulamur atque conuincimur, intelligimúsque nos peccatum in execrationem, acerbissimũ odium, grauissimámque diuini numinis offensionem, atq; indignationem incurrisse, mercedémq; atque stipendium, quod peccatum meretur, esse, vt non solùm omnibus calamitatibus atq; miserijs huius vitæ, moribúsque & morte corporis afficiamur, verum etiam vt damnatione atq; interitu sempiterno mulctemur: simul atq; ex Lege agnoscimus nos per peccatum in hunc condemnatorum statum, quo nihil tertius cogitari potest, peruenisse, toto pectore, tota mente, toto corde, animóq; cohorremus, & contremescimus, atq; ita, vt casum nostrum salutariter doleamus, & vt nosmet nostri pœniteat. Lex efficit, impellítque vt peccatorum veniam, iustitiam & vitam sempiternam (quæ ex Lege adipisci non possumus) a Christo seruatore tantùm, & per Christum expetamus, atque expectemus.

Ephe,5.b,5.6.

Rom.3.c.20. 21.22.&.5.c. 15.16.&c. Gal.2.c.15.

Rom.10.a.4. Gal.3.b.10.11. & d.24.

M. Legem igitur, quantum intelligo tanquam magistram se, ducémq; ad Christum præbere affirmas, quæ nos notitia

δεῖν νόμε ὑπερβάσεως, σωφρονεῖν σπεύδωμεν θα, ὥστε μηδὲν ἔξαρνοι εἶναι, καὶ ἐνδώμεν ὅτι ἕνεκα τῆ ἁμαρτίας ὁ Θεὸς βδελύττεται, καὶ δεινῶς μισεῖ, καὶ μέγιστα χαλεπαίνει πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ὁ μισθὸς τῆ ἁμαρτία ὀφειλόμενος ὄζει, μὴ μόνον ἀπάτας ταῖς συμφοραῖς καὶ ταλαιπωρίαις τῆ ζωῆς ταύτης, καὶ ταῖς νόσοις τε καὶ τῷ θανάτῳ τῷ σώματος, ἀλλὰ καὶ κατακρίσεως καὶ ὀλέθρε αἰωνίε ἐνέχεσθαι ἡμᾶς· ὅταν ἐν τῷ νόμε γινώσκωμεν, ὅτι ἡμεῖς διὰ ἁμαρτίαν εἰς ταύτην τῆ τάξιν κατέστημεν τῶν κατεγνωσμένων ἀνθρώπων, ἧς οὐδὲν ἂν τις φρικτότερον ἐνθυμηθείη, ὅλης ὅλει τῆ διανοίᾳ, καὶ ψυχῆ, καὶ καρδίᾳ, καὶ θυμῷ πεφύκαμεν καὶ κραδαινόμεθα, καὶ ὅτως ὁ νόμος σωτήριόν πνα ὁδὸν τῆ ἡμετέρᾳ κατασκέυ λύπλω ἐμποιεῖ, καὶ μετάνοιαν συναποπίκτει, καὶ παρρησίᾳ πρὸς τὸ αἰτεῖν καὶ προσδοκᾶν συγγνώμλω τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ δικαιοσύνλω, καὶ ζωῆ αἰωνίου, (ὧν οὐκ ἠδυνάμεθα ἐκ τῆ νόμε τυγχάνειν) παρὰ Χριςῦ τῆ σωτῆρος μόνον, καὶ διὰ Χριςόν.

Δ. Τοιῦτον οἶν ὄντων ὁ μοι δοκεῖς περὶ τῆ νόμε διανοεῖσθαι, ὅτι φιλαδὴ οἱονεὶ παιδαγωγός τις καὶ ἡγεμὼν πρὸς Χριςὸν τυγ-

χάνει ὢν, ὃς ἐκ γνώσεως ἑαυτοῦ, καὶ μετανοίας, καὶ πίστεως, ἡμῖν τὴν ἀθανασίας ἠνέῳξε πύλην ἐπ' αὐτὴν ὁδεύειν.

Μ. Οὕτως ἔχειν· ὅθεν καὶ ἄλλον γένοιτ' ἂν ὅτι ὁ νόμος οὐ ματαίως ἢ ἀνωφελῶς ἔκειτο, εἰ μὴ οἱ ἄνθρωποι τῇ ἰδιωτείᾳ τὸ ποιεῖν τὰ ἀπειρημένα ἐν αὐτῷ ἔργα πολὺ λίαν ἀπολείποντο.

Δ. Ἀλλὰ λέγεις. Νῦν ὦ φίλε παῖ, ἐπειδὴ τὰ περὶ τοῦ νόμου, καὶ τὴν ὑπαχοῆς ἀποχρώντως ἡμῖν, ὡς τύπῳ καὶ παχυλῶς τὸν λόγον ποιημένοις, εἴρηται, καιρός ἐστιν ἤδη ἐν τοῖς ἑπομένοις λέγειν περὶ τοῦ Εὐαγγελίου, ὃ περιλαμβάνει τὰς ἐπαγγελίας τὴν συγγνώμης ἧς εἰς τὸν νόμον πεπλημμεληκόσιν, ἧς ὁ Θεὸς διὰ Χριστὸν νέμει παντὶ τῷ ὀπτὶ τοῖς ἠμῦρτηκόσιν μετανοοῦντι, πρὸς ὃ Εὐαγγέλιον ἡ πίστις μάλιστα ἀποβλέπει· τοῦτο γὰρ ἀρχόμενοι ἧς λόγων τὸ δεύτερον τῆς διαιρέσεως μέρος ἐποιησάμεθα, καὶ δεῦρο ἡ κατὰ τὴν ἐν τοῖς λεγομένοις εἰρμὸν ἀκολουθία καὶ τάξις ἡμᾶς οἶσ-νεὶ ἐχειραγώγησεν. Εἰπὲ ἆρα πῇ τι τῆς Εὐαγγελίου τε καὶ τῆς ἡμετέρας πίστεως κεφάλαιον.

Μ. Τὸ αὐτὸ, ὅπερ τὰ ἐξαίρετα τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως μέλη, τὰ σωτήμως πάλαι συν-

tia nostri, pœnitentiáque & fide, recta ad ipsum via perducat.

A. Sanè ita est: simúlq; ex his perspicuum est illud, legem non frustra latam esse, tametsi mortales ab officij, quod Lex requirit, præstandi facultate longissimè absint. Rom. 3. d. 33. & 7. c. 12. 13. 16. Gal. 3. c. 20.

M. Verum dicis. Nunc d. lecte fili, quãdo de Lege & obedientia satis, vt in hac cõtractione breuitatéq; dictum sit: ratio flagitat, vt proximè dicatur de Euãgelio quod diuinæ, per Christum misericordiæ promissa eis, qui cõtra legem cõmiserũt, modò ipsos commissi pœniteat, facta complectitur, ad quod Euangelium fides præcipuè referenda est: hoc enim secundo loco in nostra distributione propositũ fuit, & eorum quæ tractauimus continuatione, quasi manu, eò deducti sumus. Dic ergò quæ sit Euangelij fideique nostræ summa.

A. Eadem illa, quæ Christianæ fidei principes articulos vnà olim arctè contractos, comprehendit: quámq; vulgus ex prima

prima voce nominat *the Creede*, id est, fidem nostram.

M. Fidem tuam pronuncia.

A. CREDO IN *DEVM* PATREM OMNIPOTENTEM, CREATOREM COELI ET TERRÆ: ET IN *IESVM CHRISTVM*, FILIVM EIVS VNICVM DOMINVM NOSTRVM, QVI CONCEPTVS ESTE *SPIRITV* SANCTO, NATVS EX MARIA VIRGINE: PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS: DESCENDIT AD INFEROS, TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS: ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS, VNDE VENTVRVS EST AD IVDICANDVM VIVOS ET MORTVOS. CREDO IN *SPIRITVM* SANCTVM, SANCTAM ECCLESIAM CATHOLICAM, SANCTORVM COMMVNIONEM, REMISSIONEM PECCATORVM, CARNIS RESVRRECTIONEM, ET VITAM ÆTERNAM. AMEN.

M.

τημένα, χ) εἰς ἓν συναγόμενα τελείχει.

Δ. *Φράσον μοι τὸ σὸν πίστιν.*

Μ. ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ, ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ ΚΑΙ ΕΙΣ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΑΥΤΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΚΥΡΙΟΝ ΗΜΩΝ, ΣΥΛΛΗΦΘΕΝΤΑ ΕΚ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΑΓΙΟΥ: ΓΕΝΗΘΕΝΤΑ ΕΚ ΜΑΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΠΑΘΟΝΤΑ ΕΠΙ ΠΟΝΤΙΟΥ ΠΙΛΑΤΟΥ, ΣΤΑΥΡΩΘΕΝΤΑ, ΘΑΝΟΝΤΑ, ΚΑΙ ΤΑΦΕΝΤΑ· ΚΑΤΕΛΘΟΝΤΑ ΕΙΣ ΑΔΟΥ. ΤΗ ΤΡΙΤΗ ΗΜΕΡΑ ΑΝΑΣΤΑΝΤΑ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ· ΑΝΕΛΘΟΝΤΑ ΕΙΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ, ΚΑΘΕΖΟΜΕΝΟΝ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ· ΟΘΕΝ ΜΕΛΛΕΙ ΕΡΧΕΣΘΑΙ ΚΡΙΝΑΙ ΖΩΝΤΑΣ ΚΑΙ ΝΕΚΡΟΥΣ. ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΠΝΕΥΜΑ ΑΓΙΟΝ. ΠΙΣΤΕΥΩ ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ, ΑΓΙΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑΝ, ΑΦΕΣΙΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ, ΣΑΡΚΟΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΝ, ΖΩΗΝ ΑΙΩΝΙΟΝ. *Αμὼ.*

Δ. Τῶ σύμπαντα ταύτῳ τὴ πίστεως ὁμολογήσιν εἰς πόσα μέρη διαιρεῖς;

Μ. Εἰς τέτταρα, τὰ μάλιστα λόγε ἄξια. ἐν τῷ πρώτῳ διασαφεῖται τὰ περὶ Θεᾶ τῦ παντὸς καὶ τῆ πάντων κτίσεως: ἐν τῷ δευτέρῳ τὰ περὶ τῦ ἑνὸς υἱῦ αὐτῦ Ἰησοῦ Χριστῦ, ἐν ᾧ καὶ τὴ ἀνθρωπίνης ἀπολυτρώσεως κεφαλαία ἐκτεθεῖσί ὄτιν: ἐν τῷ τρίτῳ, τὰ περὶ τῦ ἁγίε πνεύματος: ἐν τῷ τετάρτῳ τὰ περὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆ τῶν χαρισμάτων, ὧν ὁ Θεὸς τὴ ἐκκλησίᾳ διὰ Χριστῦ ἐδωκεν.

Δ. Φέρε δὴ, ταύτη τῆ τάξει ἐν τῷ διακρινῆσαι καὶ σκέψασθαι περὶ τῆ τελευτέρων τῆ δὲ μερῶν· καὶ πρῶτον εἰπὲ τί βέλτιον τῦτο τὸ Πιστεύω, ὃ ἐν αὐτῇ τῇ ἀρχῇ τῆς ὁμολογήσεως Χριστιανικῆς ἀρίσκεται;

Μ. Διὰ τόδε δηλῶ, ὅτι τῷ ἀληθινῷ καὶ ζῶντι, τετέχι τῷ τῷ Χριστιανῷ πρεσήκει πίστιν ἔχειν εἰς Θεὸν τὸ πατέρα, καὶ εἰς Θεὸν τὸ ἱὸν, καὶ εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ὅτι ταύτῳ τῷ πίστιν διὰ τῦτο τῆς ὁμολογήσεως τύπε ἐπαγγέλλομαι, καὶ βεβαιότατα σημαίνω.

Δ. Εἰπέ μοι ὡς ἂν δύνῃ σαφέστατα τίς ὄτιν ἡ ζῶσα ἐκείνη καὶ ἀληθινὴ καὶ Χριστιανικὴ πίστις.

M. *Vniuersam hanc fidei confessionem in quot membra dispartiris?*

A. In quatuor principalia: in quorum primo, de Deo patre & rerum omnium creatione: in secundo, de eius filio Iesu Christo, quod & humanę redemptionis summam omnem continet: in tertio, de sacro Spiritu: in quarto, de Ecclesia, & de Dei donis Ecclesiæ per Christum datis, explicatur.

M. *Age igitur, hunc ordinem in explanandis istis quatuor partibus cõseruato: principio verò* Credẽdi *verbum in primo Christianæ fidei introitu, quam vim habeat, expone.*

A. Hac voce significo, me veram atque viuam, hoc est, Christiani hominis fidem, in Deum patrem, Deum filium, & Deum spiritum sanctum habere, eámque me fidem hac confessionis formula profiteri, firmissiméque asseuerare. Matth. 10. c. 32 & 28. d. 19. Ioh. 1. b. 12. 1. Rom. 1. b. 17. & 10. b. 9. Gal. 3. d. 26. Heb. 4. d. 14.

M. *Viua ea veráq; & Christiana fides quæ sit, mihi quàm potes apertissimè declarato.*

A.

Ioh.1.b.12.13 Rom.8.a.1.b. 14.g.38.39. Colos.2.a.2.3 Heb.10.d.22. 23.&.11.a.1. Phil.1.a.3. Math.7.c.17. 18.&.13.c.23. Gal.5.a.6. 1.Pet.1.c.13. 14.15.

A. Fides est certa cognitio paternæ Dei erga nos per Christum beneuolentiæ, fiduciáque in eadem, sicuti in Euangelio testatum est, quæ studium piæ vitæ, id est, Dei patris voluntati obsequendi semper coniunctum habet.

M. Intelligis igitur, nullos impios, qui aut de Dei misericordia desperant, aut eius iustitiam non pertimescunt, sed vitam vitiosam animo securo uiuunt, hanc veram Christianam fidem habere posse, tametsi eius verba pronuntient.

A. Ita omnino intellexi.

M. Quum non nisi vnus sit Deus, die mihi quare in Christianæ fidei cõfessione tres nominentur, PATER, FILIVS, ET SPIRITVS SANCTVS.

Math.3.c.16. 17.&.28.d.19 1.Ioh.5.b.7. Ioh.10.f.30. &.14.b.7.8.9 10.11. 2.Cor.8.a.5.6

A. Non variorum deorum hæc sunt nomina, sed trium diuersarum in vna diuinitate personarum. Nam DEVS PATER, DEVS FILIVS, ET DEVS SPIRITVS SANCTVS, tres personæ, vnus tantùm Deus sunt, sicuti edocti sumus ex sacris literis, quibus prõptam potiùs fidem adiungere, quàm tam penitus recon-

Μ. Ἡ πίστις δεῖ τελεία πληροφορία καὶ γνῶσις τῆς πατρικῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ ἀγοίας, καὶ ἐλπὶς ἐπ' αὐτῇ, ὥσπερ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μαρτυρεῖται, ἥτις ὀπτανομένη τοῦ ἀσεβῶς καὶ ὁσίως ζῆν, τουτέστιν ἀρεσκόντως τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ, ἀεὶ σωτηρίαν ἔχει.

Δ. Τοιοῦτον ἄρα νοῶν ἔχει ὁ λέγεις, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἀσεβῶν, οἵτινες ἢ συγγενέσθαι τυχεῖν παρὰ Θεοῦ ἀπηγορεύκασιν, ἢ τινὰ διχαιοσωλησαντὸν μὴ φοβοῦνται, ἀλλὰ μοχθηρῶς ζῶντες ἐπ' ἀδείας διατελοῦσι, τινὰ γνησίαν ταύτην καὶ χριστιανικὴν πίστιν ἔχειν δύνανται.

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν.

Δ. Οὗτος μόνον ἑνὸς Θεοῦ, πῶς ἐν τῇ ὁμολογήσει τῆς χριστιανικῆς πίστεως τρεῖς ἠρίθμησας, τὸν πατέρα, καὶ τὸν υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα;

Μ. Οὐκ ἔστι ταῦτα διάφορα πλειόνων ἑνὸς Θεῶν ὀνόματα, ἀλλὰ τριῶν διωρισμένων ἐν μιᾷ θεότητι ὑποστάσεων προσηγορίαι. καὶ γὰρ Θεὸς ὁ Πατὴρ, καὶ Θεὸς ὁ υἱὸς, καὶ Θεὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα τρεῖς ὑποστάσεις εἰσὶ, καὶ ἓν Θεὸς μόνον, καθὼς παρὰ τῶν θείων ἐδιδάχθημεν λογίων, οἷς προθύμως πιστεύειν πρ-

προσήκει μᾶλλον, ἢ τὸ ἄπειρον βάθος τῆς ἀποῤῥήτου τέχνης καὶ κρυπτῆς μυστηρίου πολυπραγμονεῖν ἐρωτῶντας.

Δ. Ἀληθέσταλα λέγεις. φέρε δή, διὰ τί τὴν Θεὸν πρὸ τῆς παιδὸς ὀνόμαπ προσαγορεύεις;

Μ. Πρώτως μὲν καὶ κυρίως ὅπ τὸν μονογενῆ υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν φύσει πατέρ ὄντων. εἶτα ὅπ καὶ ἡμέτερος πατὴρ τυγχάνει ὢν, μὴ μόνον πάσας ἡμᾶς, καὶ ζωὴν ἅπασι χαρισάμενος, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς θείκως διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος πάλιν γεννήσας, καὶ διὰ τῆς ὀθνείας πρὸς ἀληθινὸν καὶ φυσικὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστὸν πίστεως ἡμᾶς ἐκλεξάμενος, καὶ δι' ἐκείνου παῖδας ἀυτῷ ποιησάμενος, καὶ τῆς οὐρανίου βασιλείας τε καὶ ζωῆς αἰωνίου κληρονόμους καταστήσας.

Δ. Τίνος ἕνεκα τὸν Θεὸν καλεῖς παντοκράτορα;

Μ. Ὅπ καὶ πάντα πρῶτον ἔκπισε, καὶ πάντα διοικῶν καὶ κυβερνῶν διατελεῖ, ὡς ἂν αὐτῷ βουλόμενον ᾖ.

Δ. Μῶν τὰ πνεύματα πονηρὰ, καὶ οἱ ἀσεβεῖς τ' ἀνθρώπων τῷ τοῦ Θεοῦ κράτει συνέχονται;

Μ. Ἅλλως μὲν οὐδέποτε μεμιγμένοις καὶ φο-

reconditi & abditi mysterij infinitam altitudinem curiosè scrutari debemus. Pro.25.d.28.

M. Verissimè loqueris: perge porrò quamobrem DEVM PATRIS *nomine nuncupas?*

A. Primùm omnium, maximéque, quòd vnici filij sui Iesu Christi natura pater sit. Deinde, quòd noster etiá sit pater, tum quia nos condidit, omnibúsq; vitam dedit: tum etiam quòd nos iterum diuinè per spiritum sanctum generauit, & per fidem in verum suum atque naturalem filium Iesum Christum nos elegit, sibíque filios & regni cœlestis, atque sempiternæ vitæ hæredes per eundem instituit. Psal.2.b.7. Math. 3. c. 17. Ioh.1.b.14. Rom.15.b. 6. 2.Cor.1.a.3. Gen.1.d.27. Malac.1.a. 6. &.2.b.10. Ioh.1.b.12.&. 3.a.3.5. Rom.8.c.15. 16.17. Gal.4.a 5.6. Ephe.1.a.5. 6. Tit.3.b.7. 1.Pet.1.a.3.4. d.23.

M. Cur DEVM OMNIPOTENTEM *appellas.*

A. Quòd & fabricatus est omnia, & omnes res ex sua voluntate moderandi summam potestatem habet. Esa.40.c.21. 22.&c. Math.5.g.45. &.10.c.29. Ephe.1.b.11. Heb.1.a.2.3.

M. Spiritúsne etiam malitiosi impiíque homines in Dei potestate continentur?

A. Nunquam alioquin sine summa solli- Ioh.1.b.10.11. 12.

Matth.8.d.31.32. Luc.22.d.31.32. Io.10.f.28.29 &.19.b.10.11 Act.2.d.23.24.&.4.f.27.28.&.12.c.11

citudine essemus, si quam illi lædendi nos facultatem, contra diuinam voluntatem haberent. Verùm ea nos consolatione sustentamur, quòd neque dæmones, neque conscelleratissimi homines, nihil quicquam, nisi Dei arbitratu vel permissione tentare omnino valeant, quódque nos adeò in tutela patris omnium rerum prępotentis sumus, vt ne vllus quidem capitis nostri pilus, nisi ipsius voluntate, qui nobis optimè vult, in terram decidere possit.

Luc.12.b.7.& 21.d.18.

M. Cur adiungitur DEVM COELI ET TERRAE CREATOREM ESSE?

Psal.139.2.1.&.50.b.6. Rom.1.c.19.20.

A. Quod diuinam potentiam, sapientiam atque bonitatem, (quæ per se intelligentia comprehendi non possunt) in eius operibus, vt in speculis, intueri liceat. Nam quùm immẽsam illam mundi magnitudinem contuemur, eámque esse partium omnium constitutionem, vt neque ad aspectum magis decoræ, neque magis ad vtilitates omnes accommodatæ excogitari possent, artificis illico effectorisque infinita potentia, sapientia, bonitas nobis ante oculos mentis obuersantur.

M.

φοβούμενοι παυσαίμεθ' ἄν, εἴ πινα ἔιχεν ἐξουσίαν βλάπτειν ἡμᾶς ἄκοντος τοῦ Θεοῦ τοῦτο δὲ μεγίστων ἡμῖν παρεμυθίαν φέρει ὅταν ἐνθυμώμεθα ὅτι μήτε οἱ δαίμονες, μήτε οἱ μαρώτατοι τῶν ἀνθρώπων ποιεῖν τι ὅλως δύανται, εἰ μὴ κελεύσαντος, ἢ ἐάσαντος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἡμεῖς κηδεμόνα καὶ φύλακα τῆς ἡμῶν σωτηρίας κεκτήμεθα τὸν πάντων ἐγκρατῆ πατέρα, ὥστε μηδὲ τείχα μίαν ἀπὸ κεφαλῆς εἰς γῆν πεσεῖν δύαδαι, εἰ μὴ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ οὕτως εὐνοϊκῶς πρὸς ἡμᾶς ἔχοντος Θεοῦ.

Δ. Διὰ τί δὲ φέρει τὸ, Θεὸν ἔι τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς κτίστην;

Μ. Ὅτι τὸν τοῦ Θεοῦ δύαμιν, καὶ σοφίαν, καὶ ἀγαθωσύνην, (ὧν οὐ δυνάμεθα ἐξ ἑαυτῶν τὴν ἔννοιαν λαβεῖν) ἐν τοῖς κτίσμασιν αὐτοῦ, ὥσπερ ἐν κατόπτροις, θεᾶδαι ἔξεστιν. ὅταν γὰρ τὸ ἄπειρον ἐκεῖνο τοῦ κόσμου μέγεθος θεωρῶμεν, καὶ τοιαύτην ἔι τῶν ὅλων σύστασιν ἐννοῶμεν, οἵαν μηδὲ εὐπρεπεστέραν πρὸς ὄψιν, μηδὲ πρὸς πάσας χρείας ὠφελιμωτέραν ἔι δύασθαι, εὐθὺς τὴν ἀκαταλήπτον τοῦ δημιουργοῦ καὶ ποιητοῦ δύαμιν τε καὶ σοφίαν, καὶ χρηστότητα ἐνθυμούμεθα καὶ λεγόμεθα.

Δ. Πῶς φὴς ὑπὸ Θεοῦ ἐκπίδς πάντα;

Μ. Θεὸν τὸν πατέρα ἄριστον καὶ μέγιστον ὄντα ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἐξ οὐδενὸς, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἤγουν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ, τὸν σύμπαντα τοῦτον ὁρατὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα, καὶ τὰ πνεύματα ὁμοίως ἀσώματα, ἃ καλοῦμεν ἀγγέλους, δεδημιουργηκέναι καὶ ἐκπεπλάκαι.

Δ. Πότερον ὀρθῶς ἀποφαίνεσθαι νομίζεις, τοὺς πάντα τὰ πνεύματα, καὶ τὰ πονηρὰ αὐτὰ, ἃ διαβόλους καὶ δαίμονας ὀνομάζομεν, ὑπὸ Θεοῦ πεποιῆσθαι λέγοντας;

Μ. Ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν αὐτοὺς πονηροὺς ὄντας, ἀλλ' ἐκεῖνοι τῆς εἰκείας φύσεως ἰδίᾳ αὐτῶν κακίᾳ ἀγόμενοι ἀπέστησαν, πᾶσαν ἀπολέσαντες ἐλπίδα τοῦ ἀναλαβεῖν αὐτὸν· ὥσε οὐ κακοὶ ἦσαν φύσει, ἀλλὰ διαφθορᾷ τῆς φύσεως κακοὶ ἐγένοντο.

Δ. Πότερον δὲ ὁ Θεὸς ἀγαπήσας τὰ πάντα ἀπὸ ἐκπίδος ἐκπλέναι, πᾶσαν ἔπειτα τὴν αὐτῶν ὀπτμέλειαν ἀπέβαλεν;

Μ. Μηδαμῶς· ὁ Θεὸς γὰρ ἅπαντα ποιήσας, ταῦτα καὶ σώζει καὶ κυβερνᾷ, ἐπεὶ καὶ ἄλλως εἰς οὐδὲν μεταπεσεῖν ἀνάγκη ἦν.

Δ. Πρὸς

M. Qua ratione vniuersa a Deo condita esse affirmas?

A. Deum patrem Opt. Max. a principio, & ex nihilo, per potentiam sui verbi, hoc est, Iesu Christi filij sui, totum hunc spectabilem mundum, & vniuersa in eo inclusa, atq; spiritus etiam corporis expertes (quos nuncupamus Angelos) fabricatum esse, & construxisse. Gene 1.a.1.&c Psal.33.b.6.7 &.89.b.11. Iohn.1.a 3. Act.14.c.15. 1.Cor 8.a.6. Heb.1.a.2. Colos.1.c.16.

M. Num censes tamen satis piè asseuerari, Deum spiritus omnes, malitiosos etiam eos, (qui a nobis Diaboli nominantur) fecisse?

A. Deus illos tales non effecit, verùm illi a prima creatione, suo ipsorum vitio, omni restitutionis spe perdita, defecerunt: proinde non creatione & natura, sed naturæ corruptela depraua ti sunt. Gene.1.d. 31. Iob.8.f.44. Iud.b.6.

M. Satisne Deo fuit cuncta semel creasse, postea verò omni rerum curatione vacasse?

A. Nequaquam. Deus enim vt omnia fecit, ita omnia fulcit, & moderatur, alioqui vniuersa in nihilum subitò occiderent. Psal.75.a.3. &.104.b.8.9. &c.&.145.c. 14.15.&.147. a.5.6.&c. Col.1.b.16.17 Heb.1.a.2.3

M. Quem sibi finem Deum Opt. Max, in condendis gubernandisque rebus omnibus proposuisse putas?

Gene.1.d.26. 29. Psal.8.b.6.7. &.10.4.c.14. 15.&c. Prou.16.a.4 Esa.43.b.7. Rom.11.e.36. Coloss.1.c.16.

A. Hominum gratia fabricatus est mundus, & quæ in eo continétur cuncta comparata sunt, vt vtilitati commodisque humanis seruirent. Et vt cætera vniuersa humani generis causa, ita hominem ipsum Deus, ad suam propriè gloriam fecit.

M. Edissere quis primus fuerit hominis ortus atq; fabricatio.

Gene.1.d.25. &.2.b.7.c.8. 20,d.21.13.

A. Deus vt a Mose in scriptis relictum est, primo homini e limo terræ formato animam atq; vitam inspirauit: fœminam exinde deductam ex viri somno consopiti latere, & in lucem editam, cum viro sociauit, vt adiutrix, vitæq; illi consors esset.

M. Cùm in viris simul & fœminis prauitas, nequitia, distortiq; adeò summa nunc appareat, num a principio Deus eos eiusmodi fabricauit?

Gen.1.d.26. 27.31. Colos.3.b.10

A. Minimè omnium. Nam Deus perfectissimè bonus nihil aliud quàm bonum facere potest. Deus igitur ad suam imaginem similitudinémque hominem initio formauit.

M.

Δ. Πρὸς ποῖον τέλος ἀποβλέψαντα τὸν Θεὸν πεπλακέναι πρῶτον, καὶ νῦν διέπειν τὰ σύμπαντα νομίζεις;

Μ. Ὁ κόσμος ἕνεκα τοῦ ἀνθρώπων ἐδημιουργήθη, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα πυκτεπίδην πρὸς τὸ ὠφέλιμα καὶ λυσιτελῆ ἔχει τοῖς ἀνθρώποις: καὶ ὥσπερ ὁ Θεὸς τὰ λοιπὰ πάντα τοῦ ἀνθρώπων χάριν ἐποίησεν, οὕτω καὶ τὸν ἄνθρωπον αὐτὸν δι' ἐκεῖνο ἔπλασεν, ἵνα τῶν αὐτοῦ δίξασθῇ.

Δ. Τὸν τρόπον διασώσησον πῶς ὁ ἄνθρωπος τὸ κατ' ἀρχὰς ἐκπέσῃ καὶ ἐποιήθη.

Μ. Ὁ Θεὸς, ὥσπερ ἐδεῖν ὀξὺν ὂν ὁ Μωσῆς κατέλιπε συγγραμμάτων, τῷ προφητοπλάστῳ, ὃν ἐκ πηλίνης ἐποίησεν ὕλης, ψυχὴν καὶ ζωὴν ἐνέπνευσεν: ἔπειτα δὲ τὴν γυναῖκα ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὕπνον βαθέντος λαβών, καὶ εἰς φῶς ἄγων τῷ ἀνδρὶ συνῆγεν, ἵνα βοηθὸς αὐτῷ καὶ σύζυγος ἐκ τοῦ βίου γένηται.

Δ. Ἐξὸν δὲ νῦν μοχθηρίαν καὶ κακίαν καὶ διαφθορὰν οὕτω πεπλῶ ἐν ἀμφοτέροις, ἀνδράσι τε καὶ γυναιξὶν οὖσαν ἰδεῖν, μὴ αὐτοῦ ὁ Θεὸς τοιούτους καταρχὰς ἐποίησεν;

Μ. Ἡκιστά γε· καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ τελεώτατα ἀγαθὸς ὑπάρχων οὐδὲν πο εῖν δύναται τὸ μὴ ἀγαθὸν ὄν. ὁ Θεὸς οὖν τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν ἰδίαν εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἔπλασεν ἐν ἀρχῇ.

Δ. Ποία δὲ ἡ εἰκὼν δύο, πρὸς ἣν φῆς τὸ ἀνθρωπον πεποιῆσθαι;

Μ. Δικαιοσύνη πάντη πάντως ἐντελεστάτη, καὶ ὑπερβάλλουσα ἀγνεία, ἥπερ τῇ τοῦ Θεοῦ φύσει ἐξ ἴσης προσήκει· καὶ αὕτη μὲν τῷ ἀνθρώπῳ πρὸς Θεὸν ὁμοιότητι ὑπῆρξεν, ἄχρις οὗ ὁ ἄνθρωπος τῷ τῆς ἁμαρτίας πείθηνι ἐμίανεν αὐτήν.

Δ. Εἰπὲ δὴ πρόπον τοῦτο συνέβη γενέσθαι;

Μ. Ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ Διαβόλου ἐξαπατωμένη καὶ πονηρευομένη, ἔπεισε τὸν ἄνδρα τῆς καρπῆς γεύσασθαι, οὗ ὁ Θεὸς ἀπηγορεύκει μὴ ἅπτεσθαι. ὅθεν ἡ εἰκὼν αὐτῆ, πρὸς ἣν ἐκτίσθησαν, ἐξηλείφθη καὶ ἠφανίσθη, καὶ αὐτοί τε καὶ πάντες οἱ ἀπόγονοι ἐχθροὶ τῷ Θεῷ, καὶ πονηροὶ, καὶ πρὸς πᾶν ἀγαθὸν ἀδυνεῖς γινόμενοι, οὐ μόνον παντοδαπαῖς τοῦ βίου τούτου συμφοραῖς, καὶ νοσήμασι, καὶ θανάτῳ περιπεπώκασιν, ἀλλὰ καὶ αἰωνίῳ ἀπωλείᾳ καὶ κατακρίσει ἔνοχοι κατέστησαν.

Δ. Ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ἕνα μόνον μᾶλλον γυναῖμενον ἄνθρωπον ἄγαν τιμωρήσασθαι νομίζοιτ' ἂν, ἢ οὔ;

Μ. Ἀπόκρινται πάντες ἀπολόγημα ποιῆσθαι τὸ Μώσεως ἐκεῖνο, τὸ ἐλαφρὸν καὶ σμικρὸν αὐτὸ εἶδ, μήτε τῷ καρπῷ μόνον καὶ τῇ ἄγαν

M. Quænam est illa imago, secundùm quam hominem factum esse dicis?

A. Ea est iustitia omni ex parte perfecta, summáq; sanctitas, quæ ad ipsam diuinam naturam propriè pertinet, quæ homini cũ Deo similitudo vsque eò fuit, quoad eam homo peccatorum maculis fœdauit. Deut. 32. a. 3. 4. Rom. 6. c. 14. Colos. 3. b. 10. 1. Ioh. 1. b. 5. &. 2. d. 29. &. 3. a. 3. Sap. 1. c. 13. 14. &c.

M. Qua ratione istuc factum esse dicis?

A. Fœmina a Diabolo circumuenta, virum impulit vt fructum, quo illi a Deo interdictum fuerat, comederet: quo illorum facto imago, secundùm quam creati sunt, est obliterata: & cùm ipsi, tum ipsorum posteri, Deo aduersarij, peruersi, imbecilléq; ad omne bonum effecti, non in omnes solùm vitæ huius miserias, corporis morbos, atque mortem, sed & interitum etiam sempiternum, perpetuámque damnationem inciderunt. Gene. 3. a. 1. 2. &c. Sap. 1. c. 13. 14. 1. Cor. 2. d. 14. Rom. 8. b. 7. 8 2. Co. 3. b. 5. Rom. 6. d. 23. Ephe. 5. b. 5. 6

M. Vtrum tamen existimari non queat, grauiter nimis Deum pomi vnius gustatum vindicasse?

A. Detestabile illud hominis facinus, quasi leuis culpa fuerit, nemo verbis extenuare, aut ex pomo, & immoderata modò Gene. 6. a. 3. 4. 5. 6. b. 15. d. 22

dò edacitate rem æstimare velit. Ipse enim pariter cum vxore sua fallacibus Satanæ blandimentis illectus illaqueatúsq; infidelis a Dei veritate ad vanitatem declinauit: falsis Serpentis criminationibus, quibus de mendacio, inuidentia, & maleuola commodi alicuius subductione Deum accusat, fidem adiunxit: innumerabilibus beneficijs ornatus, ingrato in Deum, qui ea contulit, animo fuit: homulus ex terra modò lutóq; fictus, non satis esse putans, quòd similitudo illi cum Deo esset, per intolerandam insolentiam & arrogantiam exæquare se cum Diuina maiestate expetiuit: postremò creatoris se ditioni subtraxit, iugum etiam eius a suis ceruicibus proterue repulit. Inaniter igitur Adæ maleficium minuitur.

Gene. 1. d. 29. Psa. 8 b. 4. 5. 6 &c. & 104. c. 14. 15.

Gene. 1. d. 26. 27. Col. 3. b. 10. Ose. 6. b. 7.

M. Verùm cur ob parentum scelera posteri omnes de tam beato vitæ statu deiecti, in omnes calamitates inciderent?

A. Deus Adamum illis honoris insignibus ornauit, vt ea cùm sibi tum suis, id est toti humano generi, aut seruaret, aut amitteret

ἄγαν γαστριμαργίᾳ ἀναχρινέπωσαν τὸ πρᾶγμα. ὁ ἀνὴρ γὰρ ἅμα τῇ γυναικὶ ταῖς ἀπατηλαῖς τοῦ Σατανᾶ τερπρείαις πειθεὶς καὶ δελεασθεὶς ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ πρὸς ψεῦδος ἀπίστως ἀπεστρέψατο, εἰς τὸν Θεὸν ὁ ὄφις διέβαλεν, ὡς ψεύστην καὶ βάσκανον ὄντα, καὶ ἀγαθὸν πνῦ αὐτὸν ἀπιστερούντα ἀδίκως ὀπίστευσεν· ἀναρίθμητα ἀνεργετήματα ἀγαθὰ, εἰς τὸν ἀνεργετοῦντα Θεὸν ἀχάριστος εὑρέθη: ἀνθρώπου δηλαδὴ ἐκ γῆς καὶ πηλοῦ πλασθὲν ἄρτι, οὐκ ἀγαπῶν τῷ Θεῷ ὅμοιον εἶναι, ὃς ἐξαλλούσης πνῦ αὐθαδείας καὶ ἀλαζονείας ἴσον γενέσθαι τῷ τοῦ Θεοῦ μεγαλειότητι ἐπόθησε: τὸ τελευταῖον, τοῦ κτίσαντος αὐτὸν Θεοῦ ἀφηνίασε, καὶ τὸν ὀπικείμενον αὐτῷ δηλείας ζυγὸν τὸν ἰδίαν περιετάσατο ἀπέῤῥιψεν αὐχένων. ὥστε μάταιον ἂν εἴη ἐλαφρότερον διὰ λόγων ποιήσασθαι τὸ τοῦ Ἀδὰμ πλημμέλημα.

Δ. Πῶς δὲ οὐκ ἀδικεῖν ὀξι τοὺς ἐκγόνους σύμπαντας, τοσαύτης δυσαμονίας ἀπεστερημένους, ἀνθ' ὧν οἱ γονεῖς ἠθικήσασιν, ἐφάπαξ δυστυχίαις ἐνέχεσθαι;

Μ. Ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ ἐκείνοις τὴν πρώτης χαρίσμασιν ἐκόσμησεν, ὅπως αὐτὸς ἐκεῖνα ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς ἀπ' αὐτοῦ γενήσεσθαι μέλ-

λουσιν

λυσιν ἢ σώζη ἢ ἀποβάλλη. καὶ ὥσπερ πᾶσα ἀνάγκη δῆλα τὰ πονηρὰ ἔργ' ἄνδρων καρπὸν ὡσαύτως πονηρὸν φέρειν, οὕτως ἐπεὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπ' ἀμυρπίας διήφθαρτο, ἅπασαν ἀπὸ γενεὰν τὴ συμφύτῳ ὀνομαζομένη ἀμυρπία μὴ λελυμᾶσθαι ἀμήχανον ἦν. εἰ καί τι δεῖ οὕτω δεινῶς ἐγκαλεῖν τῷ πρώτῳ γεννήτορι Ἀδὰμ, ὅταν καὶ αὐτοὶ διὰ πολλὰς καὶ μεγάλας ἡμῶν καθίας συμπάσας παλαιπωρίας, καὶ καταφρόνει, καὶ θανάτῳ δικαίᾳ ταῖα κολαζώμεθα· ὧν οὐθ' ἡμεῖς ἑαυτοὺς ἀπαλλάξειν εἴοιτ' ἦμεν, οὔτ' ἄλλο τι τῶν κτισμάτων τοῦτο ποιεῖν ἠδυνάσατο.

Δ. Τίνα οὖν ὑπόλοιπον ἔχομεν ἐλπίδα καὶ παραμυθίαν, καὶ δεῖ τίνι κειμένῳ;

Μ. Ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο τὸ σπέρμα τῆ γυναικὸς, δηλονότι Ἰησοῦν Χριστὸν, τὴ Μαρίας τῆ παρθένε υἱὸν, τῆ κεφαλῆ τὸ ὄφεως, τετρῶσθαι τὸν πατρικότητα αὐτοῦ διαβόλε συγχλόσειν, καὶ αὐτοὺς τε καὶ τὰ ἀπογόνων, ὅσοι ἐπ' αὐτῷ ἐλπίζοιεν, ῥύσεσθαι. καὶ τοῦτο μέν ἐστι τὸ ἐν δευτέρῳ τῶ Συμβόλε μέρει ἐπόμενον, Πιστεύω εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν.

Δ. Τί σημαίνει τὸ Ἰησοῦς;

Μ. Τὸ Ἰησοῦς οὐδὲν ἔστιν ἄλλο ἢ Σωτήρ. Ἰησοῦς γὰρ Χριστὸς ὁ υἱὸς τῆ Θεῆ καὶ τῆς παρθένε,

mitteret. Neq; aliter fieri potuit, quin sicut ex arbore mala mali fructus eduntur: ita Adamo peccati corruptela deprauato omnis eius progenies ingenito illo peccato (quod Originale vocant) corrumperetur. Quanquam quid opus est tam grauiter de parente Adamo conqueri? quando nos etiam ipsi ob plurima nostra maximáque vitia calamitatibus omnibus, damnatione, mortéque dignissimè mulctemur: a quibus malis vt liberemur nihil in nobis aut in vlla alia creatura opis aut auxilij omnino supereſt. Math.7.c.18. & 12.c.33. Rom.5.b.12. c.14.17.&c. Oseæ 6.b.7. Rom.6.d.23. 2. Cor.11.d.3. Ephe.5.b.5.6.

M. Quæ spes est igitur consolatiõq; reliqua, & in quo sita?

A. Promisit Deus fore, vt semen mulieris, qui est Iesus Christus Filius virginis Mariæ, Serpentis, hoc est, Diaboli, quieos decepit, caput contereret: ipsósque atque eorum posteros, qui promisso illi fidem haberent, liberaret. Atque hoc illud est, quod in secunda iam Symboli parte sequitur: CREDO IN IESVM CHRISTVM. Gen.3.c.14. 15. Rom.5.c.15. 16.&c. Gal.3.c.16.19 Heb.2.d.14. 15.16.

M. Nomen IESVS *quid significat?*

A. Iesus sermone nostro idem est, quod Seruator. Iesus enim Christus filius Dei, idémque Math.1.d.21. Act. 10.f.38. Col.1.c.13.14

Heb.2.d.14.15 idémque virginis filius, nos qui scelere
1.Ioh.3.b.8. deuincti & sub antiqui Serpentis diaboli seruili iugo captiui, sempiternæque mortis vinculis constricti, turpissimè miserrimèque iacebamus, in libertatem vindicauit, atque ad salutem reduxit.

M. Quis nomen IESV *illi imposuit?*

Matth.1.d.21. *A.* Angelus, ex Dei ipsius præcepto.
Luc.1.c.31. & 2.c.21.

M. Explica nunc quid Christi nomen significet.

Psal.2.a.6. *A.* CHRISTVS idem est, atque si vnctum appellares: quo nomine indicatur
Hie.61.a.1. eum spiritus sancti vnctione maximum
Dan.9.d.24. 25. regem, sacerdotem, atq; prophetam creatum esse.
Luc.4.c.18.
Act.4.c.27.
Act.10 f.38.
Heb.1.c.9.

M. Christi regnum ést ne mundanum?

Luc.1.c 32.33 *A.* Nequaquam: verùm spirituale &
Ioh.18.f.36. sempiternum, cuius regni gubernacula
Col.1.c.13.14 sunt Dei verbum, atque spiritus, quæ
2.Tim.4.a.1. tum iustitiam, tum vitam secum adferunt.

M. Quam nobis vtilitatem præbet hoc Christi regnum?

Rom13.d.12. *A.* Vires nobis armáq; spiritualia, quibus
&c.& 16.c. atroces & truculentos animarum nostra-
20. rum hostes, Carnem, Mundum, Pecca-
2.Cor.10.a. tum, Diabolum profligemus, adiumentá-
4.5. que ad vitam cum virtute & sanctitate
Ephe.6.b.10. 11.&c.

degen-

γένη, ἡμᾶς ἀμυδρίαις περιφυρμένους, καὶ τῷ δυλείῳ τῆς ἀρχαίας ὄφεως τῷ Διαβόλῳ ζυγῷ κατακρατημένους, καὶ τοῖς τῆς αἰωνίου θανάτου δεσμοῖς ἀλλήλους καὶ εἰκῇ πρόταλα πεπεδεσμένους ἠλευθέρωσε, καὶ περιεποίησε.

Δ. Τίς αὐτὰ οὕτως περιεγείρασεν;

Μ. Ὁ ἄγγελος, περσάξαντος Θεοῦ.

Δ. Νῦν μοι τράγωσον, τί Χριστὸς ὄνομα βούλεται;

Μ. Χριστός ὄζιν, ὥσπερ ἐὰν κεχρισμένον αὐτὸν ἀποκαλῆς· ὅθεν γινώσκειν ἔχομεν, ὅτι ἐκεῖνος τὸ τῆς ἁγίας πνεύματος κεχρισμένος βασιλεύς τε μέγιστος, καὶ ἀρχιερεὺς, καὶ περφήτης ἀνεδείχθη.

Δ. Μῶν γυνή ὄζιν ἡ τῆς Χριστὸς βασιλεία;

Μ. Οὐκ: ἀλλὰ πνευματικὴ καὶ ἀθάνατος: κυβερνᾶται δὲ τῷ θείῳ λόγῳ καὶ πνεύματι, οἷς δικαιοσύνη καὶ ζωὴ σωζεύκται.

Δ. Τί ἡμᾶς ὠφελεῖ αὕτη ἡ τῆς Χριστὸς βασιλεία;

Μ. Ἰσχυὸν ἡμῖν καὶ ὅπλα πνευματικὰ ὑπουργεῖ, δι᾽ ὧν τῆς δεινῶν καὶ ὠμῆς ἀνταπάλων, τῆς σαρκὸς δυλαδὴ, καὶ τῆς κόσμου, καὶ τῆς ἀμυδρίας, καὶ τοῦ Διαβόλου κρατεῖν δυνησόμεθα, καὶ ἰσχυροτέρους ἡμᾶς ποιεῖ ἀσυ-

δαίως

δαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διάγειν.

Δ. Ποῖός πις ἱερεύς ὄζιν ὁ Χριστός;

Μ. Μέγις ὸς καὶ αἰώνιος, ὁ μόνος εἰς ὄλων τὸν Θεὸν ἐλθεῖν, καὶ μόνος τὴν ὀργιδέντα Θεὸν φαῦναι δυνάμενος.

Δ. Τί τούτων ὄφελος ἡμῖν;

Μ. Αὐτὸς αἰτῆσαι καὶ ἐντυγχάνων τῷ Θεῷ, ὀμενῆ ἡμῖν καὶ ἵλεων πίθησιν αὐτὸν, τεθνιμμένον ἡμῖν τὸν Θεὸν ἐκφαῦνει, καὶ τῷ πατρὶ ἡμᾶς καταλλάττει. ὁ Χριστὸς γὰρ μόνος ἡμῖν διαλλακτὴς φόκειται, ὁ τὴν εὔνοιαν τὸν Θεὸν ἡμῖν ἀνακτώμενος. Καὶδὴ καὶ ἡμῖν πᾶς ὁ ἱερασμὸς αὐτῷ μετέδωκε, προσήλυσιν ἡμῖν πρὸς τὸν πατέρα ἀνοιξάσας, ὥστε ἑαυτὸν αὐτῷ μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος παρασῆσαι, καὶ αὐτούς τε καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα εἰς θυσίαν προσενέγκαι Θεῷ τῷ πατρὶ διὰ αὐτὸν τολμᾶν.

Δ. Οτοῖος προφήτης ὄζιν ὁ Χριστός;

Μ. Οτε τῆς ἄλλων ἁπάντων προφητῆς καὶ διδασκάλων τῆς τὸν Θεὸν ὑπηρετῆς ὠλιγάρουν καὶ μηδὲν ἐφρόντιζον οἱ ἄνθρωποι, Χριστὸς αὐτὸς ὁ ὑὸς τὸν Θεὸν καὶ πάντων τῆς προφητῆς κύριος ὢν, τὸν πατρὸς ἐρμηνεὺς καὶ προσβευὴς ἐξ οὐρανὸν πρὸς ἀνθρώπους κατέβη, ὅπως τὸ τὸν πατρὸς θέλημα τελείως ἐξη-

degendam subministrat.

M. Cuiusmodi sacerdos est Christus?

A. Summus atque æternus: qui solus in conspectum Dei venire, solus sacrificium, quod Deo placeat satisfaciátque, conficere, solus iratum Deum placatum efficere potest. Ps.110.b.4.5. Heb.4.d 14.15 &c.&.5.b.6. 7.&.7.a.2.3. b.11.2.&c. &.9.d.13.14.

M. Cui nobis vtilitati sunt ista?

A. Nobis vt pacatus propitiúsque sit Deus, postulat & deprecatur, nobis offensum Deum lenit, nósque in gratiam cum patre reducit. Solus enim Christus pacificator nobis propositus est, qui nobis Dei gratiam reconciliet. Immo verò sacerdotij etiam sui nos quasi consortes esse voluit, nobis introitum ad patrem patefaciens, vt in illius præsentia cum spe summa comparere, nósque & nostra omnia veluti hostias ad sacrificium, Deo patri per ipsum præbere non dubitemus. Ioh.14.d.27. Act.10.f.36. Ephe.2.c.14. 15.&c. Colos.1.c.20. Heb.9.d.14. 15. 1.Tim.2.b.5. Rom.8.c.15. &.12.a.1. Gal.4.a.5.6. Ephe.3.b.12. Heb.4.d 15.16

M. Qualis propheta est Christus?

A. Quum reliquos omnes prophetas atque doctores Dei seruos despicerét mortales, Christus ipse Dei filius, & prophetarum omnium dominus, patris interpres & nuncius de cœlo ad homines descendit, vt paternam voluntatem planè expli. caret, mortaléfq; recta Dei atq; omnis ve- Luc.7.c.16. Act.7.e.37. Heb.1.a.1.2. Ioh.8.d.26.e. 40.&.15.c.15 &.17.a.6.&c. &.18.g.37.

 ritatis

ritatis intelligentia informaret. Atq; ita Christi nomine tria illa officia comprehenduntur, quæ Dei filius sibi a patre delata persoluit, vt omnis eorum fructus nos secum participes faceret. Filius enim Dei non solùm nominatur, & est reuera IESVS CHRISTVS hoc est SERVATOR, REX, SACERDOS, PROPHETA, sed & nobis ita est, ad nostrámque vtilitatem atque salutem.

M. Quaratione Christum filium Dei vnicum profiteris, quando qui pij sunt, omnes filij Dei vocentur?

Math.2.c.15. &.3.d.17. Ioh.1.b.14.c. 34.&.14.b. 10.11. Heb.1.a.2.3. &.5.b.5. Ro.8.c.14.15. Gal.4.a.4.. Ephe.1.a.5. 1.Ioh.3.a.1.

A. Quòd solus Christus naturalis Dei filius, eiusdémq; sit cum patre substantiæ. Nos verò quû natura Adami veteris filij simus, gratia tamen beneuolẽtiáque, qua nos per Christum seruatorem nostrum prosequitur, filij Dei adoptamur.

M. Quam ob causam Christum Dominum nostrum nuncupas?

Math. 9.a.6. &.10.a.1.&. 21.c.18.&.28 d 18. Luc.1.d32.33 Ephe.1.d. 20. 21.&c.

A. Propterea quòd Angelorum, hominum, rerúmque omnium dominatus sit illi a patre traditus: qnódque suo arbitratu atque potentia regnum Dei tum in cœlo

ἐξηγῆται, καὶ ἡ ὀρθὴ τοῦ Θεοῦ καὶ πάσης ἀληθείας γνῶσιν ἡμᾶς παιδεύῃ. καὶ ὁ τοῦτο τοὔνομα Χριστὸς τὰ τρία ἐκεῖνα ἔργα ἀπείργει, ἃ ὁ υἱὸς τῷ Θεῷ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐδέξατό τε καὶ ἐπλήρωσεν, ἵνα τῆ γενομένης ἐξ αὐτῶν ὠφελείας ἡμῖν μεταδῷ. ὁ γὰρ υἱὸς τοῦ Θεοῦ οὐ μόνον ὀνομάζεται τε καὶ ἀτεχνῶς ὄντιν Ιησοῦς Χριστὸς, πιστὸς Σωτὴρ, καὶ Βασιλεὺς, καὶ Ιερεὺς καὶ Προφήτης, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν καὶ εἰς ἡμετέραν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν τοιοῦτος ὑπάρχει.

Δ. Πῶς δὲ Χριστὸν ἡ μονογενῆ τοῦ Θεοῦ υἱὸν καλεῖς, εἰ πάντες οἱ ὁσεβεῖς υἱοὶ Θεοῦ προσαγορεύονται;

Μ. Οτι μόνος Χριστὸς φυσικῶς τοῦ Θεοῦ υἱός, καὶ πρὸ παντὸς ὁμοούσιος πυγχάνει ὤν. ἡμεῖς γὰρ τῇ παλαιᾷ Αδὰμ υἱοὶ ὄντες φύσει, χάριτι καὶ ἀνοίᾳ, ἣν δὲ Ιησοῦ Χριστὸς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἔχων πρὸς ἡμᾶς διατελεῖ, παῖδες εἰσεποιήθημεν τοῦ Θεοῦ.

Δ. Διὰ τί καλεῖς Χριστὸν τὸν κύριον ἡμέτερον;

Μ. Οτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων συλλήβδην ἀρχὴ ὄντων αὐτὸς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πεπίστευται τὸ κράτος: καὶ ὅτι ἡ βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ τε καὶ ὅπῃ ἡ γῆς τῇ ἰδίᾳ βουλῇ

καὶ δωσάμει κυβερνᾶν καὶ δέπει.

Δ. Μῶν πλείπεται;

Μ. Αὕτη ἡ ἔννοια πάντας τοὺς εὐσεβεῖς νομοθετεῖ, μὴ δεῖν αὐτοὺς οὕτως ζῆν ὡς ἂν αὐτοῖς δοκῇ, ἀλλὰ σώματά τε καὶ ψυχὰς, καὶ ἐν ζωῇ καὶ ἐν θανάτῳ τῷ τοῦ δεσπότου βουλήματι πανταχῶς πειθαρχεῖν δεῖν, καὶ αὐτῷ δὴ πᾶσι πειθαρχεῖν, καὶ πᾶς διαλεύειν.

Δ. Τί τούτοις ἑπόμενον ὄφη;

Μ. Δηλοῦται πῶς τὸν ἀνθρωπίνῳ φύσιν περιλαβόμενος πάντα διεπράξατο, ὅσα τῇ ἡμετέρᾳ σωτηρίᾳ ἀναγκαῖα ἦν.

Δ. Ἆρ' οὖν ἀνάγκη ἦ τοῦ Θεοῦ υἱὸν ἄνθρωπον γενέσθαι;

Μ. Παντάπασι μὲν οὖν· ὁ γὰρ ὑπὲρ ἀνθρώπου εἰς τὸν Θεὸν ἐπιμελήσων, τούτῳ δίκαιον ὑπέχειν καὶ ἔκπυσιν ποιεῖσθαι ὑπὲρ ἀνθρώπου ἕδει αὐτῷ κολαζόμενον. τοῦτο δὲ τὸ ἔργον ἀπάντων ὢν χαλεπώτατον μόνος ὁ Ιησοῦς Χριστὸς Θεὸς ἅμα καὶ ἄνθρωπος ὑπάρχων ἐπιδέδεκται ἦν ἀποτελεῖν· ἀλλὰ καὶ ἀδύνατον ἦν ἄλλον μεσίτην ἀρεῖν, ὃς εἰρηνεύσειν ἡμῖν καὶ συγχωρήσειν ἀνακτήσατο ἄν, εἰ μὴ ὁ θεάνθρωπος Ιησοῦς Χριστός.

Δ. Τί τὸ μὴ ταῦτα;

Μ. Συλ-

cœlo tum in terra moderetur.

M. Num quidnam reſtat?

A. Hac cogitatione commonefiunt pij omnes, non ad ſuum ſibi arbitrium viuere licere: verùm oportere eos corporibus ſimul & animis, in vita pariter atque in morte, totos ſeſe ad Domini ſui nutum accommodare, ipſiq; in rebus omnibus obtemperare, & fideliter inſeruire. Deut.10.b.12 c.20. Malach.1.b.6 Luc.9.c 23.24 &.14.f.26.27 Heb.2.a. 5. 6. &c.b.9.10.

M. Quid tum inde?

A. Declaratur quemadmodum naturam humanam ſuſceperit, cunctáque perfecerit, quæ ſaluti noſtræ opus erant.

M. Erát ne ergo neceſſarium filium Dei hominem eſſe?

A. Maxime: nam quod homo in Deum nefariè commiſit, id hominis, etiam ſupplicio luendum erat atque expiandum: quod onus longè grauiſsimum ſolus IESVS CHRISTVS idem Deus, & idem homo, ſuſcipere poterat: quin nec potuit alius mediator inueniri, qui a Deo pacem atque veniam hominibus impetraret, niſi Deus ſimul & homo Ieſus Chriſtus. Math.8.c.17. &.17.d 22.23 &.20.d.18.19 Ioh.1 b.14.&. 11.f.50.51. Rom.5.c.15. &c. 1.Cor.15.c.21 22. Phil. 2.a. 6.7. &c. Heb.2.b. 9. 1.Tim.2.b. 5. Heb.9.b14.15 &.9.d.24. 1 Pet.2.d. 21. 24.

M. Quid deinde ſequitur?

A. CHRISTVM E SPIRITV SANCTO CONCEPTVM, EX MARIA VIRGINE NATVM ESSE.

M. Quamobrem vulgari hominum consuetudine naturaliterque generatus non est?

Ioh.1.c.19.d.36. 1.Co.7.b.7.8 Heb.4.d.15. &.9.d.14. Matth.1.c.23. Luc.1.c.31.35

A. Propterea quòd per quem peccatorum nostrorum maculæ erant delendæ, eum ab omni omnino peccato integrum conseruari par erat. Ob eam igitur ipsam causam castissimus ille agnus Dei Iesus Christus admirabili spiritus sancti virtute ex incorrupta virgine Maria purus ab omni peccati labe conceptus, atque natus est.

M. Quare virginis Mariæ nomen commemoratur?

Gene.22.d.18 Esa.11.a.1. Matth.1.a.1. &c.&.22.d.42. Rom.1.a.3.

A. Vt agnoscamus Christum esse verum illud semen Abrahæ atq; Dauidis, de quo prophetæ oraculis instinctu diuino editis prænunciarunt atque præmonuerunt: ex Abrahami enim & Dauidis stirpe Maria virgo directo est ordine procreata.

M. Reliqua vt instituisti, deinceps persequere.

A.

Μ. ΣΤΑΛΗΦΘΕΝΤΑ ἘΚ ΠΝΕΥ-ΜΑΤΟΣ ἉΓΙΟΥ, ΓΕΝΗΘΕΝ-ΤΑ ἘΚ ΜΑΡΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΡ-ΘΕΝΟΥ.

Δ. Διὰ τί οὐκ ἐγεννήθη τὸν πᾶσιν ἀνθρώ-ποις κοινὸν τρόπον, καὶ κατὰ φύσιν;

Μ. Οπ ἔμελλοντα τὰς σὰς ἡμετέρων ἁ-μαρτιῶν χειλίδας ἐξαλείφειν, πάσης ἀμαρ-τίας αὐτὸν παντελῶς καθαρεύειν πρέπον ἦν. διὰ ταύτην οὖν αἰτίαν ὁ ἀγένητος ἐκεῖνος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ιησοῦς Χριστὸς τῇ θαυ-μαστῇ τοῦ ἁγίου πνεύματος δυνάμει ἐξ ἁγνῆς παρθένου Μαρίας παντὸς τοῦ ῥύ-παρ μολυσμοῦ καθαρὸς ὢν συνελήφθη καὶ ἐτέχθη.

Δ. Τίνος χάριν τὸ παρθένου Μαρίας ὄνομα δηλοῦται;

Μ. Ινα γνῶμεν ὅτι Χριστὸς τὸ ἀληθινόν ἐστιν ἐκεῖνο τοῦ Αβραὰμ καὶ Δαβὶδ σπέρμα, ὃ διὰ χρησμῶν, ὧν ἔδωκεν ὁ Θεὸς, οἱ προφῆ-ται γενήσεσθαι προήγγειλαν. Μαρία γὰρ ἡ παρθένος ἀπὸ τοῦ Αβραὰμ καὶ Δαβὶδ γε-νεαλογεῖται ἀνιούσης κατ' ἀλήθειαν τῆς γενε-αλογίας.

Δ. Λέγε νῦν τὰ τούτοις ἑπόμενα.

Μ. ΠΑΘΟΝΤΑ ἘΠΙ ΠΟΝΤΙΟΥ ΠΙΛΑΤΟΥ, ΣΤΑΥΡΩΘΕΝΤΑ, ΘΑΝΟΝΤΑ, ΚΑΙ ΤΑΦΕΝΤΑ.

Δ. Διὰ τί τὸ Σύμβολον τ῀ ὅλον τ῀ Χριστ῀ εἶπεν, ἀπὸ τ῀ γενέσεως λαβὼν ὅπ τ῀ δεύτερον ἄπ῀ μεταφέρεις;

Μ. Οπ τὸ σύμβολον τ῀ κορυφαίων μόνον ἐμνήσθη τ῀ ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως κεφαλαίων, κ῀ τ῀ οὕτω σωτηρίαν ἐργασάμενον αὐτῇ, ὥστε τ῀ ὅλων ἄπ῀ ἐνέργειαν περιέχειν.

Δ. Ολίγῳ δὲ σαφέστερον εἰπὲ πῶς ὁ Χριστὸς ἐτάφη.

Μ. Υπὸ τῶν μαθητῶν Ιούδα, ἀργυρίῳ καὶ μισθῷ εἰς τοῦτο πειθέντος, ἀπίστως προδόθη, ὑπὸ τ῀ ἄλλων μαθητ῀ ἐρημος κατελείφθη, τῶ Πέτρῳ καὶ ὀμοσαμένῳ μὴ οὐκ εἰδέναι, ὑπὸ τ῀ Ιουδαίων ψευδῆ κατηγορήθη, ὑπὸ Ποντίου Πιλάτου τοῦ προσάτου Ρωμαίων ὄντος κατεκρίθη, κολάφοις καὶ ἱμᾶσιν ἐμαστιγώθη, πλεκτῆς ἀκάνθας ἐστεφανώθη, ἱματίῳ πορφυροῦ περιεβλήθη, κ῀ ἄλλα τοιαῦτα πάμπολλα ἑαυτῶ ἀνάξια κ῀ δεινὰ πέπονθε, κ῀ ἐπαίχθη, κ῀ τέλος τ῀ σαυρὸν ἀράμενος, ἐκπὸς τ῀ πόλεως ὅπ τόπον τ῀ καλουμένου Κρανίου ἀπῆχθη, ἵνα τῇ ἑξάτῃ πμωρία κολασθῇ, οὗ ἐν μέσῳ δύο λῃστῶν ξύλῳ προσηλώθη ἀπμάτα, κ῀ πά-

A. PASSVS SVB PONTIO PILATO, CRVCIFIXVS, MORTVVS, ET SEPVLTVS

M. Verùm cur Symbolum, Christi vita silentio prætermissa, protinus ab eius ortu ad mortem transit?

A. Quòd in Symbolo summa solùm redemptionis nostræ capita memorentur: quæq; illi adeò sunt peculiaria, vt illius vim omnem in se inclusam teneant. Esa.53. Act.13.8.23. 27.&.

M. Mortis eius rationem paulò adhuc apertiùs explicato.

A. A discipulo suo Iuda, qui corruptus pretióque conductus ad id fuerat, est perfidiosè proditus · a reliquis discipulis desertus: a Petro denegatus eiuratusque: a Iudæis, falsis criminibus obiectis, malitiosè accusatus: a pontio Pilato Romano præside condemnatus est: pugnis lorisque cæsus, contextis spinis coronatus, toga purpurea indutus, aliisque multis modis indignissimè crudelissiméq; tractatus est & ludificatus: tandémque cruce ceruicibus imposita, extra vrbem in locum, qui Caluaria apellabatur, ad supplicium tractus est, vbi medium inter duos latrones ignominiosissimè cruci suffixerunt: in qua summo cruciatu cõfectus, crudelissimam Math.26.b 14 15.& c.&.27. totum. Marc.14.c.45. &c.&.15. totum. Luc.22. c.47. &c.&.23. totum. Ioh.18.&.19. totum.

pro-

probrosissimámque mortem oppetijt : animi interim dolores, quauis morte acerbiores, perpessus.

M. Suáne voluntate, an vi coactus, ista sustinuit Christus?

Math. 26. 37. 38. 39. 41. 42. f. 53. & 20. d. 28. Mar. 10. f. 45. Ioh. 10. c. 11. 15. 15. d. 17. 18. Phil. 2. b. 8. Luc. 23. c. 34.

A. Tametsi probrosa hæc sæuissimáque mors humanæ suæ naturæ maximè terribilis erat voluntati tamen patris sui, qui isti ipsum morti addixerat, totum se permisit : itaque contumelioſa illa in se probra, tormenta, mortémque atrocissimam, & sponte, & patientissimè pertulit, tum patri obtemperans, tum veniam ijs, a quibus est in crucem actus, a Deo precatus.

M. Quamobrem voluit Deus innocentissimum filium suum tam ignominioso truculentóq; genere mortis affici?

Esa. 53. totum. Rom. 1. a. 3. 2. Cor. 5. d. 21 Col. 1. a. 4. Ephe. 1. a. 3. &c. b. 7. &c. Col. 1. c. 13. 14 &. 2. c. 13. 14. 1. Pet. 3. d. 18. &. 4. a. 1. Ioh. 3. c. 16. 2. Cor. 15. d. 21

A. Christus Deo patri pro nobis se obligauit, atq; spopondit : quicquid ergo nos debebamus, aut eramus commeriti, id omne sibi præstandum, soluendum, & dependendum Christus in se recepit. Et proinde ipse tametsi maximè innoxius, pro nobis nocentissimis luit. Deúsque pater onus illi nostrum imponens, summa iuris iudicijq; seueritate in eum animaduertit,

πᾶσαν αἰκίαν αἰκισθεὶς θάνατον ὑπέμεινεν ὠμότατον καὶ ἀδοξότατον· τῇ ψυχῇ δὲ μεταξὺ ταῦτα πάσχων λύπας ὑπωύεγκε παντὸς θανάτου βαρυτέρας.

Δ. Μῶν ἐθελούσιος ταῦτα ἔπονθεν ὁ Χριστὸς, ἢ ἀνάγκῃ;

Μ. Εἰ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν ἀπιμώταλον τοῦτον καὶ ἀπλωέστατον θάνατον, ἢ ἄνθρωπος ἦν, ἐν τοῖς μάλιστα φρικτοῖς ἡγεῖτο, ὅμως δὲ τῷ θεοῦ θελήματι, ὃς ἐκεῖνον οὕτω τελωτῆσαι κατέκρινεν, ἑαυτὸν ὅλως πρὸς πάντα χεῖδαι παρέδωκεν· διὰ τοῦτο τὰς δεινὰς ὕβρεις, καὶ αἰκίας, καὶ θάνατον ὠμότατον, καὶ ἑκὼν καὶ ἀγνωμονέσαλα ἤνεγκε, τῷ τε πατρὶ ὑπακούων, καὶ συγγνώμων τοῖς, ὑφ' ὧν ἐσταυρώθη, περὶ Θεοῦ αἰτῆσ.

Δ. Διὰ τί ὁ Θεὸς τὸν μηδὲν ὅλως ἄδικον πεπραχότα, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, οὕτως ἀτίμως καὶ ὠμῶς ἀποκτεινόμενον ἐλεεῖ δεν;

Μ. Χριστὸς ἑαυτὸν Θεῷ τῷ πατρὶ ἐγγυητὴν ὑπὲρ ἡμῶν κατέστησεν· ὅθεν πάνθ', ὅσα ἡμεῖς ὠφείλομεν ἢ ἡμαρτήκαμεν, ἐφ' ἑαυτὸν ἐκεῖνος ἀνεδέξατο. αὐτὸς οὖν, εἰ καὶ πάντων ἀβλαβέστατος ὤν, ὑπὲρ ἡμῶν ἀδικωτάτων ὄντων ἀπέθανεν. καὶ Θεὸς ὁ πατὴρ τὸ ἡμῶν βάρος αὐτῷ ἐπιθεὶς αὐτὸν χρὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἐκόλασεν,

ὅπως

ὅπως ἡμῖν τῆς μεγίστης δι' αὐτὸν συγγνώμης μεταδῷ.

Δ. Λέγε οὖν μοι τὸ κεφάλαιον τῆς ἀπεργασιῶν αὐτῆς, ὧν ἐκτήσω τὸν Χριστὸν τελάντης ἐγχρατεῖς ἐγενήθημεν.

Μ. Χριστὸς, ὡς μοι ἀνωτέρω εἴρηται, Θεῷ πατρὶ ἠγγυήσατο καὶ ὡμολόγησε τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα ἐκπίσειν, καὶ τῷ ὀργῷ αὐτοῦ, ἣν πρὸς ἡμᾶς ἕνεκα τῶν ἡμετέρων ἀπειθείας εἶχε, τῷ χαρισάτῳ τῆς ὑπακοῆς θυσίαν θεσσέρων καταπαύσειν, καὶ ἡμᾶς αὐτῷ καταλλάξειν: καὶ οὕτω Χριστὸς ὁ ἀκακώτατος ἐκεῖνος τοῦ Θεοῦ ἀνυδρεσμοῖς ἐδήθη, ὅπως ἡμᾶς κακοὺς ὄντας, καὶ Σατανᾶ τε καὶ θανάτῳ, καὶ καταχρίσει καταδεδικασμένους ἐλευθερώσῃ: Χριστὸς ὁ μηδὲν ὅλως ἀδικήσας καταγρήθη καὶ κατεχρίθη ὑπὸ τῶ γενεᾶ δικασῶν, ἵνα ἡμᾶς τοὺς τὰ μέγιστα πλημμελήσαντας, καὶ τῆς καταχρίσεως ἀξιωτάτους ὑπάρχοντας ἐκ τῷ οὐρανίῳ βήματος τῆς αἰτίας ἀπολύσῃ: ὁ Χριστὸς τὸ ἔνπμον αὐτοῦ αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας τὰς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κηλῖδας καὶ ἀτιμίας ἀπεψήσατο καὶ ἐξήλειψε τελάντατον ὁ Χριστὸς ἀναξιώτατα ὑβριθεὶς, καὶ θάνατον ὑπομείνας πικρότατον καὶ μάλιστα αἰσχιστὸν

uertit, vt nobis ipsius causa, summam misericordiam impartiretur.

M. Summam igitur beneficiorum illorum, quæ ex Christi morte capimus, mihi explicato.

A. Christus, quemadmodum antea attigi, nostro nomine locóque Deo patri satisfecit, se pro nostris peccatis ipsi esse satisfacturum: se ipsius iram in nos ob contumaciam nostram conceptam, suauissimo obedientię suæ sacrificio placaturum, nósq; in gratiam cũ Deo restituturũ esse. Atque ita Christus innocentissimus ille Dei agnus vinculis constrictus est, vt nocentes nos, qui Sathanæ, morti, & damnationi eramus mancipati, in libertatem vindicaret: Christus, qui extra omnem omnino culpam erat, accusatus, condemnatúsq; fuit iudicis terrestris sententia, vt nos, qui culpa tenebamur maximè, damnationéque eramus digniſſimi, pro cœlesti tribunali absolueret: Christus pretioso sanguine suo pro nobis fuso, peccatorum nostrorum maculas sordésque eluit atque deleuit: Christus postremò, contumelijs, quibus est immeritissimè vexatus, acerbissimáq; atq, ignominiosissima morte, qua est affectus, nos a pœna, ignominia, mortéque sempiterna,

Rom. 5. b 8. 10 11.
2. Cor. 5. d. 18. 19. 20. 21.
Ephe. 2. c. 12. 13. 14. 17. &c.
Hebr. 7. d. 26 27. & 9. d. 12. 14. & 10. c. 12. 14. 17.
Rom. 8. a. 1. 2. e. 33. 34.
Col. 1. c. 3. 14. &c. d. 20. 21.
Psal. 51. b. 7.
Hebr. 9. d. 14.
1. Ioh. 1. b. 7.
Apoc. 1. b. 5.
1. Pet. 2. d. 21. 22. &c.

Rom.4.b.7.8 Col.2.c.13.14 Heb.10.c.17. Rom.8.a.1.2.

na, quæ nostris sceleribus eramus maximè commeriti, liberauit: adeóque peccata omnia nostra obliuione sepulta, & procul a Dei conspectu per Christum amota sunt. Atque ita miseriarum omnium nostrarum, in quas vel origine per Adamum, vel posteà proprijs nostris peccatis incidimus, Christi perpessio medicina est atq; remedium, modò fiduciam omnémq; spem in illo collocemus, amoréq; illum amplectamur.

M. Morte tamen corporis, quæ pœnæ peccato debitæ pars aliqua est, nos niholiminus mulctamur.

A. Corporis mors, quæ sine Christo atrium inferorum fuerat, iam per Christum, omnibus illi fidentibus, ianua aditúsque in cœlum est effecta: quemadmodum & Christus ipse per mortem suam est regnum ingressus: ita vt mors quæ anteà peccati pœna erat, iam per Christum in maximo sit lucro ponenda.

Luc.23.f.43. Joh.c.25.26. 1.Cor.15.c.18 2r.g.54.55. &c. 1.Thes.4.c.13 14. Phi.1.c.21.23 Apoc.14.c.13

M. Ecquem alium nobis vtilitatis fructum præbet Christi mors?

Ephe.5.a.2. 1.Pet.2.d.21. &c.&.4.a.1. 2.&c.

A. Christi supplicium & mors non solùm ærumnarum nostrarum, vt antè dixi, salu-

τὸν, ἡμᾶς πωρίας, καὶ ἀπιμίας, καὶ αἰωνίε θανάτε, ὧν διὰ τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ἀξιώτατοι ἦμεν, ἀπήλλαξεν· ὥστε πάσας ἡμῶν ἁμαρτίας εἰς τὸ διηνεκὲς ἐξηλεῖφθαι, καὶ σπόρον τῆς τῦ Θεῦ ὄψεως διὰ Χριστῦ πεποιῆσθαι· καὶ οὕτω πάντων τῶν κακῶν, οἷς ἢ ὁ γενετὴς διὰ τ' Αδὰμ, ἢ ὕστερον, διὰ τὰς ἰδίας ἡμῶν ἁμαρτίας ἐνεπίπτομεν, τὸ τῦ Χριστῦ πάθος ἴαμα καὶ φάρμακόν ἐστιν, ἐάν γε πάσας ταύτας ἐλπίσιν εἰς αὐτὸν ἀναρτώμεθα, καὶ αὐτὸν ἀγαπῶμεν.

Δ. Αλλά γε πῶς τῦ σώματος θανάτου, οὗ τῆς ὀφειλομένης τῇ ἁμαρτίᾳ πωρίας μέρος τί ἐστιν, οὐχ ἥπον κολαζόμεθα καὶ νῦν.

Μ. Ο τῦ σώματος θάνατος, ὃς ἀνῳγε Χριστῦ τὸ πρόθυρον ἦν τῦ ᾅδε, νῦν διὰ Χριστῦ θύρα καὶ εἴσοδος ἐπ' οὐρανὸν ἐγενήθη, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς διὰ τῦ θανάτου εἰς τὴν βασιλείαν ἄνωθεν εἰσῆλθεν, ὅθεν θάνατος ὁ πρότερον κόλασμα, ἀνθ' ὧν ἡμαρτάνομεν, ἐπάρχων, νῦν διὰ Χριστῦ μέγιστον κέρδος ὄξιν.

Δ. Μῶν ἄλλω τινὰ ὠφέλειαν ἡμῖν παρέχεται ὁ τῦ Χριστῦ θάνατος;

Μ. Τὸ πάθος καὶ ὁ θάνατος τῦ Χριστῦ, οὐ μόνον τ' ἡμετέρων συμφορῶν, ὡς ἄνω εἴρηται, σωτήριόν

ριὸν ὅτι φάρμακον, ἀλλὰ καὶ ὑποχειμμὸν ἐντεῦθεν ἔχομεν, ὃν μιμεῖσθαι ἡμᾶς προσήκει.

Δ. Σαφέστερον εἰπέ τι νοῖς.

Μ. Ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς τῷ Χριστῷ ἀκολουθοῦντες, ἀντειδεῖ δὴ τῷ θελήματι Θεοῦ τὸ ἀρνεῖσθαι ἡμᾶς πάσης, καὶ παντοδαπὰς βλάβας καὶ ἀδικίας ὑπ' ἄλλων ἡμῖν γενομένας ἀγνωμόνως φέρειν, τὰς πονηρὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς ταύρῳ προσπηγνύειν, καὶ ἀνάστασιν πάσαις οἱονεὶ τεθνηκέναι, καὶ ταφῆναι, ὥστε μηκέτι κακόν τι πράττειν: καὶ ταῦτα τὴν Χριστὸν μιμούμενοι, ὃς ἕνεκα τῆς ἀναστάσεως ἐσταυρώθη, καὶ ἔθανε, καὶ ἐτάφη. καὶ ἵν' ὡς ἀληθῶς τὸ φαῦλα τῶν παθῶν, τὰ ἄλλως ἀνάξιον καὶ ἄλογα ὄντα, ἐν τοῖς τῷ Χριστῷ διὰ πίστεως προσπεφυκόσι τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ οὕτως οἱονεὶ σταυροῦται, καὶ τὸ διάπυρον αὐτῶν τῷ αἵματι αὐτοῦ οὕτω σβέννυται, ὥστε τῷ πνεύματι πολλῷ ἀμείνονες γενέσθαι. καὶ οὕτω τῇ δυνάμει τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἰσχὺν λαμβάνομεν πρὸς τὸ ὁπιτελεῖν ἐκεῖνα ἐφ' ἃ ὁ τύπος τῆς ζωῆς τε καὶ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἡμᾶς παρορμᾷ.

Δ. Ἡδὺ καὶ ἐντεῦθεν καταμαθεῖν ἔχομεν, πῶς ἡμᾶς δεῖ πρὸς τὸν Χριστὸν διακεῖσθαι;

Μ. Ἐχομὲν γε· μανθάνομεν γὰρ ὅτι οὐκ

ἐσμὲν

salutare medicamentum, sed & exemplar etiam est nobis ad imitandum.

M. Idem istuc planiùs expone.

A. Debemus & nos ad exemplum Christi, voluntati Dei cœlestis nostri patris obedire, iniuriásq; omnes nobis ab alijs illatas patienter accipere: vitiosos carnis appetitus cruci suffigere, peccatísque omnibus quasi mortui sepultíq; esse, ita vt posthac nihil mali admittamus: idq; exemplo Christi, qui propter peccatum in crucem sublatus, mortuus, & sepultus est Et reuera deprauatæ affectiones, quæ alioqui indomitæ sunt, in ijs, qui Christo per fidem adhærent, ita virtute mortis eius quasi cruci suffiguntur, illarúmq; incédia ipsius sanguine ita restinguuntur, vt spiritui multò obsequentiores reddãtur. Atque ita virtute mortis eius ad ea præstanda confirmamur, ad quæ, vitæ mortisque eius exemplis excitamur.

Ioh.13.b. &c. Ephe.5.a.2. 1.Pet.2.d.21. &c.&.4.a.1. 2.&c. 1.Ioh.2.a.6.

Rom.6.a.2.4. 7.b.11.&c. Gal.2.d.20. &.5.d.24. Col.2.c13.&c

M. An non & de nostro etiam in Christum officio commonemur?

A. Commonemur profectò non in nostra

Rom.14.b 7.8 1.Cor.6.d.20 &.2.Cor.5.d. 15. nos esse potestate, vt quæcunque velimus, nostro arbitratu faciamus: verùm Christi, qui nos tam magno redemit, nos totos esse, illius voluntati parere, ad illius

1.Thes.5.b.10 Rom.5.b.8.10 Mat.10.d.37. &.16.d.25. Lu.9.c.23.24 &c.&.14.f. 26. nos nutum accõmodare oportere: Christum, qui nos adhuc hostes amore tanto prior amplexus est, vt redamemus, maximè nos esse obligatos: paratissimos etiam esse debere, Christo, qui ita se nobis totum dedit, omnia nostra, nósq; adeò ipsos totos vicissim reddere: Christi causa non omnia solùm mundana commoda, huiúsq; vitæ voluptates negligere, sed & vitam adeò ipsam deserere, potiùs quàm Christum amittamus, nostrúmq; erga ipsum officium pietatémq; non præstemus. Beata est enim consenda mors,

Matth.16.d.25 Marc.8.d. 35. &c. quę mortalis vitę conditioni debita, Christi maximè gratia oppetita est: gratia dico Christi, qui sua sponte vitam profudit, mortéque pro nobis occubuit, quiq; vitę author, mortuos nos, a morte reuocatos, & vult & potest immortalitate donare.

M. Quare adiungis eum fuisse etiam sepultum?

A. Corpus exanime sepultura est affectum

ἐσμεν αὐτεξούσιοι πρὸς τὸ ποιεῖν ὅ, τι ἂν ἡμεῖς βουλώμεθα κατὰ τὸ δοκοῦν ἡμῖν· ἀλλ' ὅτι Χριστὸς, ὃς ἡμᾶς τοσούτου ἀπελύτρωσεν, ὅλους ἐσμὲν, πρὸς τὸ ἴδιον αὐτῷ ὄντας ἀπὸ πάντα ὑπήκοοι, καὶ ὅτι ἡμέτερον ἔργον ὁ Χριστὸς, τοὺς εἰς ἡμᾶς ἐκ ἐχθροὺς αὐτῷ ὄντας ἀγάπης ἐπάρξαντα, ἀντιφιλεῖν, καὶ ὅτι δεῖ ἡμᾶς Χριστῷ πᾶν ἑαυτὸν ἡμῶν ὅλον διδόντι, πάντα τὰ ἡμῶν προσόντα, καὶ δὴ καὶ ἑαυτοὺς ὅλους ἀνταποδοῦναι, καὶ ὅτι προσήκει τῷ Χριστῷ χάριν μὴ μόνον ἀπάσας τὰς κοσμικὰς χρείας καὶ τῆσδε τῆς ζωῆς ἡδονὰς ἕνεκεν οὐδενὸς ἡγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν μᾶλλον ἀποδιδόναι, ἢ τὸν Χριστὸν ἀποβάλλειν, καὶ τῷ πρὸς αὐτὸν κεκτημένῳ καὶ δι' αὐτὸν ἀπολείπεσθαι· μακάριος γὰρ εἰκότως νομίζοιτο ἂν ὁ θανάτῳ, ὃν τῇ θνητῇ φύσει ὀφειλόμενον, τῷ Χριστῷ μάλιστα χάριν ὑπομεῖναι ἂν τις: Χριστὸς λέγω, ὃς ἑκουσίως ἀπέθανε καὶ ἐτελεύτησεν ὑπὲρ ἡμῶν· ὃς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῷ ὢν, ἡμᾶς νεκροὺς ὑπάρχοντας τῷ θανάτῳ ἐξελόμενος, καὶ θέλει καὶ δύναται ἀθανάτους κατασῆσαι.

Δ. Τίνος ἕνεκα ὀκνηζ ὀγνύεις τὸ Ταφέντα;

Μ. Τὸ σῶμα αὐτοῦ ἄψυχον ὂν ἐτάφη, ἵνα

πάντες σαφῶς καὶ ἀτεχνῶς εἰδῶσιν, ὅτι ἀληθῶς τέθνηκεν. εἰ γὰρ παραχρῆμα ἀνεβίω, ὁ θάνατος αὐτῆς πολλοῖς ἂν ἐγένετο ἀμφισβητήσιμος, καὶ πολλοὺς ἴσως ἀπορίαν παρεῖχεν ἀνθρώποις.

Δ. Τίνα νοῦν ἔχει τὸ Κατελθόντα εἰς ᾅδου;

Μ. Μανθάνομεν ὅτι Χριστὸς, καθὼς τὸ σῶμα εἰς γῆν ἐπρύσθη, οὕτω τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος χωρισθείσης εἰς ᾅδου κατῆλθε, καὶ ἅμα ἡ ἐνέργεια τοῦ θανάτου αὐτοῦ εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς ἐν ᾅδου ὄντας οὕτω διῆκνεῖτο, ὥστε τοὺς τῶν ἀπίστων ψυχὰς τὸ φρικτότατον καὶ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν μᾶλλον πεφρίκασαν κατάκρισιν ἑαυτοῖς ὠφληκυίας αἰωνέδαν, καὶ Σατανᾶν αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐν ᾅδου τὸν τυραννίδος καὶ σκότους δυνάμιν αὐτῶν καταλελυμένην, καὶ διεφθαρμένην, καὶ εἰς οὐδὲν πεπωκυῖαν ὁρᾶν· τουναντίον δὲ, τῶν νεκρῶν τοὺς Χριστῷ πεποιθότας ἐν τῷ βίῳ, τὸ τῆς ἀπολυτρώσεως αὐτῶν ἔργον ἤδη τετελειωμένον σωισθεῖν, καὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ ἀπολαύοντας γλυκυτάτης καὶ ἀλύπλε παρημυθίας ἐμπεπλῆσθαι.

Δ. Μεμαθήκαμεν νῦν ὀπὶ τὰ λοιπά.

Μ. Τὸ

ctum, vt omnes eius mortem exploratam magis, penitúsque cognitam haberent: nam si rediuiuus subitò extitisset, mors eius in quæstionem a multis dubitationémque adducta, scrupulúsque hominibus aliquis fuisset iniectus. Math.12.d.40 &.27.g.59. 60.&c. 1.Cor.15.a.4.

M. Eius ad inferos descensus, quam habet sententiam?

A. Quòd Christus, vt corpore in terræ viscera, ita anima a corpore separata ad Inferos descendit, paritérque mortis eius vis ad mortuos inferósque adeò ipsos vsque eò permanauit, vt & animæ incredulorum tristissimæ, ipsorúmque incredulitati maximè debitæ condemnationis sensum perciperent, ipséque Satanas inferorum princeps, tyrannidis suæ, & tenebrarum potentiam omnem afflictam, profligatam, & ruina oppressam esse animaduerteret: e contraria verò parte, mortui, qui viui Christo confidebant, redemptionis suæ opus iam perfectum esse perspicerent, eiúsq; vim & effectum sentientes, dulcissimo perpetuóque solatio fruerentur. 1.Pet.1.d.19. Ioh.8.d.24. 1.Co.15.g.54 55.&c. Heb.2.d.14.15 Iob.5.c.25.28 &.11.c.25.26 Rom.14.b.8.9 Col.1.c.13.14 19.20.

M. Reliqua nunc persequamur.

A. TERTIA DIE RESVRREXIT A MORTVIS.

M. Satisne ergo effectum non erat, quòd Christi morte nobis culpa liberatis, venia data sit?

A. Id sat non fuisse constabit, si vel ipsius, vel nostram conditionem nobiscum reputemus. Nam si in vitam non redijsset, nequaquam Dei filius fuisset habitus, neque nos morti eripere potuisset. At a mortuis ad vitam sempiternam excitatus, & diuinitatis suæ vim ostendit paritérque peccati, et mortis, atque ipsius etiam Diaboli domitorem se esse comprobauit.

Rom.1.2.4. &. 6.2.4.b.9.10. &.8.2.1.2. &c 1.Cor.15.d26 g.54.&c. Ephe.1.d. 20. &c. Phil.2.b. 9. &c.

M. Quæ adipiscimur commoda ex eo, quòd Christus rediuiuus fuit?

A. Plurima, maximáque. Etenim illinc desiderium nobis, facultásq;, atque adiumenta, ad vitam cum virtute pietatéq; degendam suppeditátur. Illinc nos Christus iustitia, quæ nobis anteà defuit, imbuit. Et Christus a mortuis ad vitam excitatus, vitæ nobis author exiſtit: illinc enim spes nobis ostenditur, fore aliquando tempus, cum & mortalia corpora nostra a morte ad vitam reducentur, quòd Christus nos resurrectionis vitæq; suæ fecit participes. Fieri enim omnino non

Gal.2.d19.20 Rom.4. d. 25 &.5.c.15. &c. &.6.2.4. 5. b. 21.12.&c. 1.Cor.15.c.20 &c. 1.The.4.d.14 &c.

posse,

Μ. ΤΗ͂ ΤΡΙΤΗ ΗΜΕΡΑ ΑΝΑΣΤΑΝΤΑ ΕΚ ΝΕΚΡΩΝ.

Δ. Οὐκ ἄρα ἀπέχρησεν ἡμῖν ἡ αἰτία, ὑφ᾽ ἧς ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἀπολλαγμένοις συγγνώμης τετυχηκέναι;

Μ. Τοῦτο μὲν ἀποχρῆσαι φανερὸν ἔσται ἐὰν ἢ τὸν Χριστὸν αὐτὸν, ἢ ἑαυτοὺς λογιζώμεθα. εἰ γὰρ οὐκ ἂν ἐκεῖνον ἀνέζη, πῶς ἐνομίζετο ἂν τοῦ Θεοῦ υἱὸς εἶναι, ἢ πῶς ἡμᾶς τοῦ θανάτου ἀπολύειν ἠδύνατο; νυνὶ δὲ ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐγερθεὶς, τῶν τε καὶ τοῦ διαβόλου φανερὸς ἦν νενικηκώς.

Δ. Τίνα ὠφελούμεθα ἐκ τοῦ τὸν Χριστὸν ἀναστῆναι εἰς ζωήν;

Μ. Πλεῖστα καὶ μέγιστα. ἐντεῦθεν γὰρ ὑπομονὴν, καὶ ἰσχὺν καὶ βοήθειαν λαμβάνομεν εἰς τὸ ἀσφαλῶς καὶ εὐσεβῶς ζῆν. ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ Χριστὸς δικαιοσύνης, ἧς ἐνδεεῖς πρότερον ἦμεν, μετέδωκε: καὶ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἀναστὰς, τῆς ζωῆς ἡμῖν αἴτιος ἐγενήθη. ἐντεῦθεν γὰρ ἐλπίδα ἔχομεν καὶ τὰ φθαρτὰ ἡμῶν σώματα ἐκ θανάτου εἰς ζωὴν ποτε ἀναστήσεται, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἡμᾶς τῆς ἀναστάσεως καὶ ζωῆς αὐτῶ κοινω-

νοὺς ἐποίησεν. Χρισὸν γὲ, ἓς ἡμετέρα κιφαλή ὄξιν, ἀναβιώσαντα, ἡμᾶς τῶ σώματ☉ αὐτῶ μέλη ὄντας, εἰς τὸ διλωσεχὲς ἀποθνήσκοντας καὶ παντελῶς ἀπολλυμένυς ἀειρρῆν ἀμήχανον.

Δ. Πρόϊθι δὴ.

Μ. Ωσπερ αἱ ἱεραὶ γραφαὶ διδάσκυσιν, ὅπ ὁ Χρισὸς διὰ τ ἡμετέραν δικαιοσύνιν ἠγέρθη, ὡσαύτως καὶ ἡμᾶς πισδεύεσιν ἀκολούθως αὐτῶ ἤδ ἐλεθρίων τῆς ἁστβείας ἔργων ἐζισαμένυς δικαιοσωίη καὶ ὁσιότηδι ζῆν εἰς τὸ λοιπὸν: ὃ ποιῆσαι ἱκανωτέρους ἡμᾶς ὁ Χρισὸς ἀπεργάζεται δωάμιν ἡμῖν ἐκ τῆς ἀνασάσεως αὐτῦ ἐξαρχόν.

Δ. Τί νῶν ἔπεται ἐν τῆ ὁξομολογίσει τῆς πίστεως;

Μ. ΑΝΕΛΘΟΝΤΑ ΕΙΣ ΟΥΡΑΝΟΥΣ, ΚΑΘΕΖΟΜΕΝΟΝ ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ.

Δ. Εἰπὲ πῶς τοῦτο νοητέον.

Μ. Σαφέσατα. δηλαδὴ τ Χρισὸν τῶ σώματι εἰς ὐρανὸν ἀναβεβηκέναι, ἐν ᾧ οὐκ ἦν πρότερον τῶ σώματι: χῆ τ γῆν, ἐν ᾗ τῶ σώματι πρότερον δ' ἐπειδὲ, καταλελῆφέναι.

Δ. Οὐκουῶ ἡμῖν ἔπ τυγχάνῃ παρὼν ὅπ γῆς

Μ. Αὐ-

posse, vt Christus caput nostrum reuiuiscens, nos sui corporis membra, morte in nihilum recidere, funditúsque interire patiatur. Coloss.1.d.18. 2.Tim.2.b.11.

M. Perge.

A. Sicuti sacræ literæ declarant Christum propter iustitiam nostram excitatũ fuisse, ita nos etiam docent, vt Christi exemplo de mortiferis peccatorum operibus exurgentes, iustitiæ posthac atque sanctitati viuamus: ad quod præstandum virtute potentiáque gloriosæ resurrectionis suæ nos Christus corroborat. Rom.6.a.4. &c.1.9.10.11 &c. Ephe.5.d.23. Col.3.a.1.2. &c.

M. Quid in fidei confessione deinde sequitur?

A. ASCENDIT AD COELVM, SEDET AD DEXTERAM DEI PATRIS OMNIPOTENTIS. Mar.16.d.19. Luc.24.g.51. Act.1.b.9.10 &c.

M. Hoc quemadmodum sit accipiendum expone.

A. Planissimè, quòd Christus corpore in cœlum ascendit, in quo anteà corpore non aderat: quódque e terra, in qua priùs corpore præsens fuerat, discessit. Ioh.12.b.8.& 16.b.10.c.16 d.28.&.20.d 17.

M. An non ergo nobiscũ amplius in terris adest?

A. Præ-

Ioh.12.b.8. *A.* Premonuit ipse Apostolos suos, non semper se cum illis præsentem futurum: quod de corporea eius prę̃sentia est intelligendum. Diuina enim natura sua qua vniuersa complet, tum in cœlo semper aderat, tum eadem, & spiritus sui virtute præsens Eccleſiæ suæ in terris perpetuò adest, & adfuturus est, vsq; eò dum mundana omnia ad exitum perueniant.

Ioh.17.a.5.
Matth.18.c.20
&.28.d.20.
Io 14.d.18.&
16.b.7.
Rom.8.b.9.
&c.

M. Minimè ergo deserti sumus ab auxilio, defensioneq; Christi, tametsi corpore præsentem illum non habeamus?

Matth.28.d.18
Ioh.16.b.7.&
17.a.2.&c.
Ephe.1.d.20.
&.4.b.8.&c.
Phil.2.b.9.10
Colos.1.c.18.
Apoc.11.d.15.

Rom.5.a.5.&.
8.a.15.b.9.
&c.

A. Nequaquam. Christus enim patri ad dexteram assidens, potestate, sapientia, prouidentiáq; sua mundum regit & moderatur: mouet, gubernat, temperat vniuersa: sacrum etiam spiritum suum, vt maximum charitatis in nos suæ pignus, de cælo, vt est pollicitus, in animos nostros demittit: cuius sui spiritus clarissimo lumine, mentes nostras, tenebris cæcisq; nubibus circumfusas, illustrat: ab animis etiam nostris ægritudinem repellit, consolationéque nos lenit, atq; fultẽtat: eadem præsuturus, quoad hic mundus

Μ. Αὐτὸς τοῖς ἀποστόλοις παρέφη μὴ διάξειν μετ' αὐτῶν συνεχῶς; ὃ ἀφ' τῆς σωματικῆς ἀπὸ παρουσίας νοητέον ὄτι. τῇ γὰ αὐτοῦ θείκῇ φύσει, ἢ πάντα πληροῖ, ἐν οὐρανῷ ἀεὶ παρὼν διαλετέλεκε, καὶ τῇ αὐτῇ τε καὶ τῇ τοῦ πνεύματος ἀπὸ δυνάμει τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ ὅπῃ γῆς συνεχῶς παρέσι τε καὶ παρέσεσθαι ἄγκις ἕ τὰ τῆς κόσμου σύμπαντα πρὸς τὴ τέλεν τοῦ εἶ γενέσεπι.

Δ. Οὐκ ἄρα τοῦ βοηθήσαντος καὶ ὑπερασπίσαντος ἡμῶν Χριςοῦ ἔρημοι κατελείφθημεν, εἰ καὶ μὴ ἔχομεν αὐτὸν τῷ σώματι παρόντα;

Μ. Ηκισά γε. Χριςὸς γὰ ἐν δεξιᾶ τοῦ πατρὸς καθεζόμενος τῇ ἀπὸ δυνάμει, καὶ σοφίᾳ, καὶ προνοίᾳ τὸν κόσμον κυβερνᾷ καὶ διέπει, καὶ κινεῖ, καὶ διοικεῖ, καὶ διακοσμεῖ σύμπαντα· ἐπ καὶ τὸ ἱερὸν ἀπὸ πνεῦμα, ὡς μέγιςόν π τῶν ἐκείνου εἰς ἡμᾶς ἀγάπης ἐνέχυρον ἐξ οὐρανοῦ, καθὼς προεπηγγείλατο, εἰς τὰς ἡμῶν φρένας κατατέμπει, οὗ τῷ λαμπροτάτῳ φωτὶ τὰς ἡμετέρας διανοίας, σκότῳ καὶ ζοφεραῖς νεφέλαις περικεχυμένας καταυγάζει καὶ καταλάμπει. πρὸς τούτοις καὶ τὰς ἡμῶν καρδίας λύτῃ κατέχεσθαι οὐκ ἐᾷ, παρημυθίαν ἡμῖν φέρων, ὡσαύτως

τας ποιήσων μέχρι τέλους τὸ κόσμου.

Δ. Νῶν λέγε πῶς μάλιστα ἡμῖν τῷ Χριστῷ αὐτῷ ἰδίως προσκόντων νοῆς, ἐν ᾧ αὐτὸς ἀνέζη καὶ ἐκ δεξιῶν καθέζεται τοῦ πατρός;

Μ. Πρέπον ἦν Χριστὸν, ὃς ἐν ὑψηλοτάτῃ τιμῇ καὶ μεγαλειότητι γενόμενος, εἰς ἐλαχίστων τοῦ δούλου τάξιν, καὶ ἀτιμίαν τὸ καταχρίνεσθαι καὶ ἀνελεῶς ἀποκτείνεσθαι ἑαυτὸν ταπείνωσεν ἑαυτὸν, πάλιν εἰς μεγαλοπρεπεστάτην δόξαν, καὶ λαμπρότατον ἀξιώματος θρόνον ἀναβαίνειν, καὶ τὴν ἀτιμίαν καὶ λώβην ἀντὶ δόξης καὶ μεγαλότητος ὅσην καὶ ἀνάλογον γένηται.

Δ. Τί δὲ ἡμῖν συμφέρει τὸ τὸν Χριστὸν εἰς οὐρανὸν ἀνελήλυθέναι, καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς καθῆσθαι;

Μ. Πρῶτον ὁ Χριστὸς καθάπερ τῶν ἀνθρώπων χάριν ἐξ οὐρανοῦ εἰς γῆν, ὡς ἐξορίαν τινὰ κατέβη, οὕτω καὶ εἰς οὐρανὸν, τὴν ἀπὸ κληρονομίαν ὄντα, ἐπ' ἀγαθῷ τῶν ἀνθρώπων ἀνῆλθε, τὴν εἰς οὐρανὸν ἀνάβασιν ἡμῖν ἐλπιοποιῶν, καὶ τὰς τοῦ οὐρανοῦ πύλας τὰς πρότερον διὰ ἁμαρτίαν κεκλεισμένας ἀνοίγων. χωρὶς δὲ τούτων τῷ Θεῷ παρασὰς,

καὶ

dus exitum habebit.

M. Nunc autem dicito, quid præcipuè de Christi ascensu, sessioneque a dextera patris consideres, quod quidem ad Christum ipsum propriè pertineat.

A. Æquum fuerat, vt Christus, qui ab altissimo decoris & amplitudinis loco, ad infimum serui gradum, dedecúsq; condemnationis, & ignominiosæ mortis sese demiserat, ad illustrissimum vicissim honorem, celsissimámq; dignitatis sedem ascenderet, & in antiquum statum restitueretur: vt contemptio videlicet illatáque ipsi probra, gloria & maiestate, quasi paria paribus, compensarentur. Ephe. 1. d. 20. &c. Phil. 2 b. 8. 9. &c. Ioh. 17. a. 5.

M. Nobis verò Christi in cœlum ascensus, sessióque a patris dextera quam adfert vtilitatem?

A. Principio, Christus, vt hominum gratia e cœlo in terram tanquam ad exulãdũ venit: ita & in cœlum, patrimonium suum, hominum vice ascendit, viam qua nobis sit ingrediendum in cœlum muniens, cœlíque portas nobis priùs ob peccatum occlusas reserans. Porrò præsens Ioh. 14. a. 2. 3. &c.

coram

Ioh.16.e.26. Rom.8.f.34. Hebr.7.d.25.& 9.g.24. 1.Ioh.2.a.1. coram Deo, nósque illi commendans, & veniam nobis ab illo petens, causæ nostræ patrocinium suscipit, quo defensore, causam nunquam amittemus.

M. Verùm qua ratione ascensus Christi in cœlum imitatores esse possumus?

2.Cor.15.f.47. 48.&c. Coloss.3.a.1.2 &c. *A.* Suspicere in posterum, mentísque & animi aciem in cœlum, vbi Christus patri dexter assidet, intendere debemus: cogitationes omnes & curas nostras in rebus diuinis, cœlestibus, sempiternis, non in humanis, terrenis, atque fragilibus defigentes.

M. Ecquid præterea?

Esa.1.b.11.&c c.16.17.&c. Matth.5.a.8. &c. Ioh.4.c.20. &c.d.24. *A.* Commonemur etiam vt Christo Domino cœli iam imperium tenenti, non mundano ritu, aut futilibus commentis humanis honorem habeamus, sed vt diuino planéque spirituali cultu, qui & nobis, qui tribuimus, & illi, cui tribuitur, potissimùm conueniat, eum piè sanctéque veneremur.

M. Nunc te volo, quæ de supremo iudicio, mundique exitu didiceris, mihi breuiter enarrare.

Matth.24.c.29. 30.31.&.25. c.31.32.&c. *A.* Christus cum illustrissimæ dignitatis splendore, magnificentiæq; præcellentissima amplitudine in cœli nubibus aduenier,

κ) ἡμᾶς ἀπ' αὐτῷ σωτῆρα νῶν, κ) συγγνώμων ἡμῖν παρ' αὐτῷ αὐτῷ κηδεμονίαν ἡμῖν εἴληφεν, οὗ σωτηρευσαντ⊙ ἡμῖν τῷ ἐγκλήματ⊙ ἀπολύεσθαι ἡμᾶς ἀνάγκη.

Δ. Ἀλλὰ πῶς ἂν δυναίμεθα μιμεῖσθαι τ' Χριστ' εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς τ' λοιπ' ἀναβλέπειν, κ) τ' τῆς διανοίας κ) τ' νοὸς ὄμμ εἰς οὐρανὸν ἀπερείσασθαι, ὅπ ὁ Χριστὸς ὢν δεξιῶν τ' πατρὸς καθέζεται, πάνπος ἐνθυμημένους κ) φροντίζοντας τ' θείων, κ) οὐρανίων, κ) αἰωνίων, ἀλλὰ μὴ τ' ἀνθρωπίνων, κ) ὀλιγείων, κ) ὀνητῶν.

Δ. Μῶν π ἄλλος;

Μ. Μανθάνομεν ὡσαύπως Χριστῷ τῷ Κυρίῳ τ' οὐρανῷ τὸ κράτ⊙ ἔχοντ νῶν, μὴ χοσμικὸν τρόπον ἢ διὰ τ' ὑπ' ἀνθρώπων ὀπνεονημένης ἐθελοθρησκείας τιμὴν ἀπονέμειν, ἀλλὰ θεϊκῇ καὶ παντελῶς πνευματικῇ λατρείᾳ χρώμενοι, οἵαν δηλαδὴ, κ) ἡμῖν δοῦναι κ) αὐτῷ λαβεῖν πρέποι ἐν μάλιστα, ἁγιστάτως κ) ὁσιώτατα σέβεσθαι.

Δ. Νῦν δὴ ὀλίγων διαπατεῖν σε βούλομαι, π' ἐστὶ τ' ἐσχάτης κρίσεως ἡ κ) τ' τῦ κόσμ καταλύσεως ἐδιδάχθης.

Μ. Ὁ Χριστὸς ἥξει ἐν νεφέλαις τῦ οὐρανῦ μετ' ἀξιώματ⊙ λαμπροτάτ, κ) ὀφθαλμοὶ πᾶσ

τῆς μεγαλειότητος, κυκλωθεὶς, καὶ τῇ οὐρανίῳ δορυφόρων χορῷ καὶ κύκλῳ περιεχόμενος· καὶ ἐπειδὰν ἡ φρικτὴ σάλπιγξ τὸ φοβερὸν σημεῖον σαλπίσῃ, σύμπαντες οἱ θνητοὶ, οἱ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ κόσμου ἄχρις ἐκείνης ἡμέρας τελευτήσαντες, τὰς τελυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀρτιμελεῖς ἀναζήσουσι, καὶ τῷ Χριστῷ ὀφθήσονται καθημένῳ εἰς κρίσιν καταστάντες, ἕκαστοι τὰ αὐτοῖς πεπραγμένων ἀθῳώσας ὑφέξουσιν, ἃς ὁ δικαιότατος καὶ ἀπολογιάτατος κριτὴς θεὸς τὰ τελείας ἀληθείας σταθμῷ ἐξετάσει.

Δ. Επειδὴ δὲ τὸ μὴ τελευτῆσαι, πάντων ἡ φύσις κατέκρινε, πῶς ἐν τῷ συμβόλῳ λέγεις ὅτι ζῶντες ἔσονταί τινες τότε;

Μ. Ο Θεῖος Παῦλος δηλοῖ ὅτι ὅσοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ ζῶντες εὑρηθήσονται, ἐξαίφνης ἀναχθησεσθαι μέλλουσι, καὶ πᾶσαν τὴν σωμάτων ἀπωμορχθέντες φθορὰν, καὶ τὸ θνητὸν ἀποβαλόντες, ἀθάνατοι γενόμενοι ἀναστήσονται. καὶ αὕτη ἡ μεταβολὴ ἐν τύξει θανάτου ἔσται, ὅτι ἡ τοῦ θνητοῦ βίου τελευτὴ τὰ ἀθανάτου ζωῆς ἀρχὴ γενήσεται.

Δ. Πότερον οὖν οἴει δεῖν τοὺς εὐσεβεῖς ἐκείνης μεμνημένους τὰ ἡμέρας φρίττειν, ἢ καὶ ἐκείνῳ φρικτῷ αὐτοῖς καὶ φόβητρον ἔτι νομίζειν;

niet, cinctus ſeptúſque copijs & corona cœleſtium ſtipatorũ, & ad terribilis buccinæ ſignum clangorémque formidoloſum, mortales vniuerſi, qui ab ortu mundi ad illud vſque tempus ex hac vita migrarunt, tum animis, tum corporibus integri reuiuiſcent, & pro Chriſti tribunali iudicandi adducentur, vnuſquiſq; de factis ſuis rationem redditurus, quæ æquiſſimus atque acerrimus iudex ad ſummæ veritatis regulam exquiret.

1.Cor.15.g.52.&c. 1.Theſ.4.d.16.&c. 2.Pet.3.10.&c. Rom.14.b.10 12. 1.Cor.4.a.4.5 2.Cor.5.b.10 11.

M. At cùm natura mortem omnibus certò propoſuerit, quomodo in fidei confeſſione victuros tum eſſe aliquos affirmas?

A. Diuus Paulus declarat eos, qui eo tempore in vita commorabuntur, repentina mutatione renouandos, & omni corruptione corporibus abſterſa, remotáque mortalitate, immortales eos exorituros eſſe: & illa ipſis commutatio, mortis eſt futura loco, quòd mortalis vitæ occaſus vitæ fiet ortus immortalis.

1.Cor.15.g.51 1.Theſ.4.d.17

1.Cor.15.g.53 &c.

M. Num igitur pios metu perterritos memoriã illius diei perhorreſcere debere, aut eam ipſis pertimeſcendam & fu-

giendam eſſe putas?

Rom.8.a.1. c. 15.d.23.g.38. 39. 1.Cor.1. b. 7. Phil 3.d.20. Tit.2.d.13. 2 Pet.3. c.12.

A. Nequaquam: quin etiam illius expectatio piorum animos ad ſpem optimam erigit, ſolatióque maximo permulcet. Is enim ſententiam pronunciabit, qui noſtro loco ſententia iudicis eſt condemnatus, ne nos in ſeuerum Dei iudicium vocati conuincamur, ſed indemnati iudicio liberemur.

Tertia pars Symboli.

M. Quando igitur de DEO PATRE CREATORE, FILIO QVE EIVS IESV CHRISTO LIBERATORE, *hactenus ſit dictum, duabus iſtis Chriſtiana profeſſionis partibus ad exitum iam perductis, tertia nunc, quid videlicet de* SPIRITV SANCTO *credas, eſt declaranda.*

Math.28 d.19 1.Ioh.5. b. 7. Ioh.14. d. 26. &.15.d.26. & 16.b.7.&.20 f.22. Act.5.a.3.4.

A. Eum tertiam eſſe ſacroſanctæ Trinitatis perſonam profiteor, a patre & filio ex omni æternitate procedentem, vtrique parem, atque eiuſdem omnino ſubſtantiæ, ſimúlque cum vtroque venerandum & implorandum.

Rom.1.a.4. & 15.d.16. 2.Theſ.2.c.13 Tit.3.b. 5. 1.Pet.1. 2. 2.

M. Sanctus, quare vocatur?

A. Non ſolùm propter ſuam ipſius ſanctimoniam, quæ eſt omnino maxima: verùm etiam, quòd electos a Deo, & Chriſti

μίζεις;

Μ. Οὐ δῆτα· μᾶλλον δὲ ἡ προσδοκία αὐτῆς τὰς ἡμῶν ἀστοχῶν διανοίας εἰς ἀγαθὴν ἐλπίδα ἄγει, καὶ μέγιστα παραμυθεῖται. αὐτὸς γὰρ δικάσει, ὁ ὑπὲρ ἡμῶν καταδικασθεὶς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, ὅπως μὴ ἡμεῖς εἰς ἀπότομον τῷ Θεῷ κρίσιν ἀγόμενοι καταχρισθῶμεν, ἀλλὰ τῆς κρίσεως ἀπαλλαγῶμεν ἀκατάκριτοι.

Δ. Ἐπειδὴ γοῦν πρὸ Θεοῦ παῤῥησίᾳ πάντα, καὶ πρὸ Θεοῦ ἡμᾶς τῶν σώντων ἡμᾶς ἐν τοῖς εἰρημένοις εἴπομεν, δύο τῆς Χριστιανῶν ὁμολογήσεως κεφάλαια διελομένους, τὸ τρίτον νῦν διασαφητέον ἔστιν, ὁποίαν δηλαδὴ πρὸ τῶν ἁγίων πνεύματος πίστιν ἔχης.

Μ. Ὁμολογῶ τὴν τρίτην τῆς ἱερᾶς πειθοῦς ὑπόστασιν, ἐν τῷ παῤῥησίᾳ καὶ τῷ ἐξ ἅπαντος αἰῶνος ἐκπορευόμενον, ἴσον ἀμφοτέρῳ καὶ παντελῶς ὁμόσιον, καὶ σὺν ἀμφοτέροις θεραπεύόμενον καὶ συνεκλυτέμενον.

Μ. Διὰ τί ἅγιον καλεῖται;

Μ. Οὐ διὰ τὸ ἐν αὐτῷ ὑπάρχειν μόνον ἁγιωσύνην, τὸ πάντη πάντως μεγίστην οὖσαν, ἀλλὰ καὶ διότι τοὺς ἐκλεκτοὺς τῶν Θε-

ὃ καὶ τὰ τῶ Χριςῶ μέλη ἅγια ποιεῖ. δὶ ἣν αἰτίαν ἡ ἱερὰ γραφὴ αὐτὸ καλεῖ τὸ πνεῦμα τῶ ἁγιασμῶ.

Δ. Τίνα δέ ὄζιν ἐν οἷς ἓ ἁγιασμὸν τῶτον νομίζεις;

Μ. Πρῶτον, τῇ δυνάμει αὐτῶ θεόθεν ἀναγεννᾶσθαι. τῶτο γὰρ ὄζι τὸ ἐκ θεῶ γεννᾶσθαι καὶ Χριςῶ, ἀναγκαῖον ἓν ἡμᾶς ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος ἀναγεννᾶσθαι. ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶ κατεχόμενοι, Θεῷ τῷ πατρὶ ὑμὶ εἰσαυτεύομεθα, ἐξ οὗ καὶ πνεῦμα ἰόθεσίας ἀλόγως ὠνομάσθη, ὃ καὶ οἱονεὶ ὑπσφραγίζει ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τὸ ἐκλεκτοὶς ἓν ἡμᾶς, διαβεβαιούμενον ἡμῖν συμπάσας τὰς τῶ Θεῶ ἐνεργείας διὰ Χριςῶ ἡμετέρας γενέσθαι.

Δ. Δίελθε τὰ λοιπά.

Μ. Τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰ εὐφάνια μυςήρια ἡμῖν ἑρμηνεύει καὶ σαφηνίζει καὶ τοῦ νῶ ἡμετέρου διανοίων ὀφθαλμοὶς φωτίζει, ὥςε σώζεσιν αὐτῶ λαβεῖν διώσεις. καὶ καθ' ἑαυτὸ γνώμη ἡ συγγινώσκον· αἱ ἀμαρτίαι, ἡ οὐ συγγινώσκον·. καὶ τῇ αὐτὸ δυνάμει ἡ κακία τῆς φύσεως ἀνασκάλλεται, καὶ αἱ διάςροφοι νῶ ὀρέξεων χαλινοῦται, καὶ αἱ διάνοιαι εἰς τ τῆς ἀσεβείας μελέτην παρορμῶνται, καὶ ποικίλας ἐνεργείας εἰ εὐσεβεῖς

Chriſti membra ſanctitate imbuat: quam ob rem ſacra ſcriptura ipſũ SANTIFICATIONIS SPIRITVM nuncupat.

M. Quibus in rebus ſanctificationem hanc ſitam eſſe putas?

A. Principio, eius virtute diuinitus renaſcimur: hoc eſt enim quod Chriſtus dixit, neceſſarium eſſe, vt ex aqua & ſpiritu de integro naſcamur. Eius etiam numine afflati Dei patris filij adoptione inſtituimur: ex quo fit, vt SPIRITVS ADOPTIONIS meritiſſimè nominetur: qui electionem etiam noſtram quaſi conſignat in animis noſtris, nobis confirmans atq; perſuadens, diuina beneficia vniuerſa noſtra per Chriſtum fieri. Ioh.3.a.5.6. Tit.3.b.5. Rom.8.c.15. d.23. Gala.4.a.5.6. Rom.8.c.14. 15.&c. 2.Cor.1.d.22. &.5.a.5. Ephe.1.c.13. 14.

M. Proſequere.

A. Spiritus ſanctus cœleſtia myſteria animis noſtris interpretando explanat: mentiúmque noſtrarum oculis, vt illorum intelligentiam capere poſſint, lumina præfert: ad ipſius porrò arbitrium peccatis venia vel tribuitur, vel negatur: eius virtute naturæ vitioſitas comprimitur & edomatur, peruerſiq; appetitus frænantur atque franguntur, animíque ad ſtudium pietates concitantur: ipſius arbitratu varia beneficia diuinitus Ioh.14.b.17.d 26.&.16.b.13 &.20.f.22.23 1.Cor.2.c.10 11.d.13.15. Ephe.1.d.17. Rom.8.a.5.b. 9.&c. A&.2.a.4.c. 17.&c. 1.Co..12.a.4. 7.&c.

in pios conferuntur.

M. Ecquid habes preterea quod de hac re dicas?

A. Intervitæ huius multiplicia diuersáque malorum, solicitudinum, & calamitatum genera, piorum dolores & mœrores (quorum in hoc mundo conditio plerunq; miserrima, luctúsque vix alioqui consolabilis esse solet) spiritus sanctus occultè consolando, fiduciámq; afferendo minuit, leuat, atque mollit: & ex eo PARACLETVS, hoc est CONSOLATOR, verè propriéque nominatur. Postremò spiritus sancti potentia mortalia nostra corpora à mortuis exitata ad vitam reuocabuntur. Summa autem, quãtacunque nobis bona Deus per Christum largitur, ea vniuersa Spiritus sancti efficientia cognoscimus, percipimus, comprehendimus. Tantorum igitur datori beneficiorum, meritissimè confidimus, & spem in eo reponimns, ipsúmque veneramur, atque opem ab illo petimus.

Ioh.14.b.16.a 26.&.15.d,26 &.16.a.7.

Rom.8.b.11. 1.Co.12.a.4.7 &.c.b.11.13. &c.

M. Reliqua est pars quarta de SANCTA ECCLESIA CATHOLICA, *de qua sententiam tuam iam intelligere cupio.*

Symboli pars.4.

A. sum-

σιβεῖς κατὰ τὸ δόξαν αὐτῷ ἀεργετοῦνται.

Δ. Μῶν ἄλλο τι ἔχεις εἰπεῖν περὶ τούτου;

Μ. Πολλαπλασίων ὄντων καὶ διαφόρων τῶν τῦ βίου τούτου κακῶν, καὶ μεριμνῶν, καὶ συμφορῶν, τὸ ἅγιον πνεῦμα τὰς τῶν ἀνθρώπων λύπας καὶ ἀνίας (οἷς ἐχρῆτο εἰωθὸς τὰ μάλιστα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ δυσυχία, καὶ ταλαιπωρία ἄλλως τε δυσπαρηγόρητος ἐπεδᾶτο) χρυσῷ τινα παραμυθίαν καὶ ἐλπίδα αὐτοῖς ἐμποιοῦν, μείους καὶ ἐλαφροτέρας καὶ πραοτέρας ποιεῖ· ὅθεν Παράκλητος, ἤγουν Παραμυθητὴς ἀληθῶς καὶ γνησίως προσηγορεύθη. τὸ τελευταῖον τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου πνεύματος τὰ φθαρτὰ ἡμῶν σώματα ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενα εἰς ζωὴν ἀναστήσεται· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ὅσα ἡμῖν ἀγαθὰ ὁ Θεὸς διὰ Χριστοῦ χαρίζεται, ταῦτα πάντα διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας καὶ σωτῆρος καὶ παρακλήτου συμβαίνει. δικαίως οὖν ἔστι τῷ τηλικούτων ἀγαθῶν δοτῆρι καὶ χορηγῷ ἐλπίζομεν, καὶ πεποίθαμεν, καὶ προσκυνοῦμεν αὐτὸ, καὶ βοήθειαν παρ' αὐτοῦ αἰτοῦμεν.

Δ. Λοιπόν ἐστι τὸ τέταρτον κεφάλαιον τὸ περὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, περὶ ἧς ποίαν τινὰ διάνοιαν ἔχεις ἀκούσαι θέλω.

Μ. Ἐξεστι διὰ βραχέων εἰπεῖν, ὅτι Ἐ-ΚΚΛΗΣΙΑ ἘΣΤΙ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Δ. Ἀλλὰ σαφέστερον καὶ διὰ πλειόνων εἰπέ, τί ἔστο δέλῃ.

Μ. Ἐκκλησία ἔζι σῶμα τῆς τῶν Χριστιανῶν πολιτείας, τετέσι πᾶν τὸ πλῆθος καὶ κοινωνία ἁπάντων τῶν ἀσεβῶν, ὧν ὁ Θεὸς διὰ Χριςὸ εἰς αἰώνιον ζωὴν ὁκ παντὸς αἰῶνος ἀφώρισεν.

Δ. Τίνος ἕνεκα τίδε τὸ κεφάλαιον τῷ συμβόλῳ προσετέθειαι νομίζεις;

Μ. Οτι οὐ μόνον μάτην ἀπέθανεν ὁ Χριςὸς εἰ μὴ ἦν ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὅσα μέχει νῦν εἰρήκαμεν κενὰ καὶ μάταια καὶ οὐδενὸς ἀξια γενήσεται.

Δ. Πῶς τοῦτό φης;

Μ. Απ' ἀρχῆς ἄχει τοῦδε τὰ αἴτια τῆς σωτηρίας διήλθομεν καὶ τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐσκεψάμεθα, δηλονότι ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τὴν Χριςὸ οἰκίαν φιλικῶς καὶ ἀνενοχλήτως πρὸς ἡμᾶς ἔχει εἶτα, ὅτι ταύτης τῆς χάριτος, εἰς ἣν τῷ Θεῷ κατηλλάγημεν, διὰ τὴν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐνεργείας ἐπήκοοι ἐσμεν. ταῦτα δὲ πάντα εἰς οὐδὲν ἄλλο τείνει, ἢ τὸ εἶναι ἐκκλησίαν τινα, τοῦτ' ἔστιν ὅμιλον τῶν πιςῶν, οἳ τὰ θεῖα καὶ ταῦτα χαρίσματα δέχονται.

Δ.

A. Summatim dici poteſt, ECCLESIAM ESSE CORPVS CHRISTI. 1.Co.12.d.27 Epheſ.1.d.22.23.

M. verùm magis hoc perſpicuè pluribuſque verbis dicito? Coloſ.1.c.18.d.24.

A. Eccleſia eſt corpus reipublicæ Chriſtianæ, hoc eſt, vniuerſa multitudo conſociatióque piorum omnium, quos Deus per Chriſtum ad vitam ſempiternam ex omni æternitate deſignauit. Rom.12.b.5.&c. 1.Co.12.b.12 13.&c.c.20.d 26. Epheſ.1.a.4.5.&.3.b.9.10. Matth.25.f.34 Matth.16.c.18

M. Quam ob cauſam hunc articulum Symbolo additum eſſe putas?

A. Quoniam quidem non ſolùm nequicquam Chriſtus mortem oppetiſſet, ſi nõ exiſteret Eccleſia, ſed etiam, quæ hactenus dicta ſunt vniuerſa, ſuperuacanea forent, & ad nihilum recaſura.

M. Quamobrem?

A. A principio, ad hunc vſq; locum ſalutis cauſas recenſuimus, nominatim verò quòd Deus nos, propter Chriſti meritum diligat, & beneuolentia complectatur: præterea, quòd huius gratiæ, in quam cum Deo reconciliati ſumus, efficacitate ſpiritus ſancti participes reddimur. Verùm iſta hunc vnicum habent exitum, vt inſtituatur Eccleſia, hoc eſt, concilium fidelium, in quos diuina hæc munera conferantur. Act.20.f.28. 1.Cor.12.b.12 13.&c. Epheſ.1.a.3.4.5.&c.d.11.&c &.3.b.9.10.d 21.&.5.d.25. 1.Tim.3.d.15.&c.

M.

M. Quare hanc ECCLESIAM *vocas* SANCTAM?

Rom.8.c.29 30. 1.Cor.14.f.33 Ephe.1.a.4.5. b.11.12.&c.

A. Vt hac nota ab impia incredulorum turba internoscatur. Quotcunq; enim delegit Deus, eosdem pietate morúmq; integritate imbuit.

M. Ista, quam Ecclesiæ assignas, sanctitas estne iam in omni genere perfectè absoluta?

A. Nondum. Quamdiu enim mortali hic conditione viuitur, ea est humanæ naturæ infirmitas, vt parùm validis viribus simus, ad omnem vsquequaq; culpam effugiendam. Proinde Ecclesiæ sanctimonia non est adhuc plenè cumulatéq; perfecta, veruntamen probè instituta. Sed quando cum Christo, a quo nitorem & splendorem omnem obtinet, penitus copulata fuerit, iam tandem innocentia & sanctitudine omnibus suis numeris planè expleta, vt vestitu quodam candidissimo nitidissimóque exornabitur.

Rom.8.f.26. 1.Cor.13.c.9. &c. 2.Co.12.b5.9

2.Cor.13.c.10 &c.&.15.g.52 53.&c. Ephe.5.d.26. 27. Apoc.19.b.8 &.21.a.2.c. 20.11.&c g. 27.

M. ECCLESIAM *cur appellas* CATHOLICAM?

A. Idem valet, atq; si vniuersalem vocarem. Hæc namq; multitudo & conuentus piorum non habet definitam aliquam regionē aut tempus, cuius terminis septus

Δ. Διὰ τί ἡ ἐκκλησίαν ταύτην ἁγίαν ἀποκαλεῖς;

Μ. Ἵνα ἐντεῦθεν ἀπ' ἀστρωτοῦς τοῦ ἀπίστων χορτοῦ διάγνωσιν ἔχῃ. ὅσους γὰρ ὁ Θεὸς ἐξελέξατο, ἐκείνους ἀστεμία καὶ βδύπων καλοκαγαθία ἐκόσμησεν.

Δ. Αὕτη οὖν, ἣν τῇ ἐκκλησίᾳ προσάπτεις, ἁγιότης, μὴ παντελῶς τελεία ἐστὶ καὶ ὁλόκληρος;

Μ. Οὐκ ἐρόσην γὰρ τοῦτον ἐνδιατρίβομεν βίῳ, οὕτως ἀδένης ἐστὶν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, ὥστε μὴ ἐκμυσὶ ἡμᾶς ἐν παύσῃ ἁμαρτίας ὅλως καθαρεύειν. διὸ ἡ τῆς ἐκκλησίας ἁγιωσύνη οὐκ ἔστιν ἀκριβῶς ἐντελὴς, καὶ τοιαύτη ὥστε μηδενὸς προσδεῖσθαι, εἰκαί γε καλῶς μὲ ἔχει τῆς τελειότητος. ἀλλ' ἐπειδὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀφ' οὗ πάσων τὴν ἀμπρέπειαν καὶ κόσμον λαμβάνει, παντελῶς σωενωθῇ, τότε μὲ ἀγνείαν καὶ ὁσιότητα πάντως τελείαν εἰσοικεῖ τὸ ἱμάτιον λαμπρόταλον καὶ λαμπρόταλον ἀμφέξεται.

Δ. Τίνος χάριν τῇ ἐκκλησίᾳ προσάπτεις τὸ τῆς καθολικῆς ὄνομα;

Μ. Οτι οὗτος ὁ χορὸς καὶ σύλλογος τῶν ἀστεβῶν οὐδεμίᾳ τακτῇ χώρᾳ ἢ χρόνῳ περιώρισται καὶ περιγέγραπται, ἀλλὰ σύμπαντα τὸν ἀριθ-

ἀριθμὸν περιέχει τ εὐσεβῶν, ὅσοι ἀπ' ἀρχῆς τὸ κόσμε ἐν πᾶσι τόποις καὶ χρόνοις ἢ πρότερον ἔζησαν, ἢ νῦν ζῶσιν, ἢ καὶ ὕστερον ζήσουσι· ὅπως ἐν ᾗ τ ἐκκλησίας σῶμα, καθὼς καὶ εἷς Χριστὸς ἐστιν, ἡ μόνη τοῦ σώματος ἐκείνε κεφαλή.

Δ. Νῶν μοι σαφήνισον τὸν αἰτίαν, δι' ἣν τῇ ἁγίᾳ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ εὐθὺς ὁπισυπάπειες, ἡμᾶς Πιστεύειν τ κοινωνίαν τ ἁγίων;

M. Οντων πνῶν ἐν παντὶ ἔθνει καὶ διὰ πάντας χρόνες καὶ αἰῶνας, εἵπνες τῷ Θεῷ ἀστεῖως καὶ ὁσίως λατρεύοντες διατελῶσιν, ἐκεῖνοι σύμπαντες κατὰ ἓν πολλὰ τόπων καὶ χρόνων διασήματος ἀλλήλων ἀποχιδέντες, ἑνὸς καὶ τ αὐτοῦ σώματός εισι μέλη, ἑαυτοῖς οἰκειότατα σωπιμένα, οὗ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τυγχάνει ὤν. τοιαύτῳ οἱ ἀστεῖοι τ ἀνθρώπων πρὸς τ τ Θεὸν καὶ πρὸς ἀλλήλης σωαφειαν ἔχνσι. τῇ γὰ πνεύματος καὶ πίστεως, καὶ ἱερῶν μυςηρίων, καὶ προσδοκῶν, καὶ συγγνώμης ἁμαρτιῶν, καὶ αἰωνίε ἀθανασίας, καὶ δι' ἣν καὶ πάντων τ τε Θεᾶ δώρων, ὧν ἡ ἐκκλησια διὰ Χριστε κέκτηται, κοινωνία ἀλλήλοις ὅτι μάλιστα σωένωται· ἐπὶ δὲ ἀγάπη καὶ φιλία, μὴ φεσπιπτῇ, ἀλλὰ γνησία ἀλλήλες σωέχεσιν. Επειδὴ δὲ αὐτη

ἡ

tus teneatur: verùm piorum, qui a mundi fabricatione omnibus locis atque temporibus vixerunt, viuúnt ue, aut victuri sunt, numerum integrum comprehendit: vt vnum sit Ecclesiæ corpus, sicut vnus est Christus, corporis illius vnicum caput. Math.28.d.19 Act.2.a.5.9. b.10.&c. 1.Cor.12.b.12 13.&c. Ephe.1.d.22. 23.&2.c.13. &c.&.4.a.4. 5.&c.c.15.16 Colos.1.c.18.

M. Nunc te explicare volo, quamobrem sanctæ Ecclesiæ Catholicæ continuò subiungas, nos CREDERE SANCTORVM COMMVNIONEM.

A. Quum vbique terrarum & gentium, omnibúsque temporibus & seculis, habeat Deus, qui piè ipsum sanctéque colant, vniuersi illi, qnamuis interuallis locorum & temporum longè disiuncti, vnius tamé eiusdémq; corporis, cuius est Christus caput, partes sunt summa inter se coniunctione deuinctæ. Tanta est sanctis hominibus & cum Deo, & inter se communio. Namque spiritus, fidei, sacrorum mysteriorum, precationum, condonationis criminum, beatitudinisque sempiternæ, atque adeo vniuersorum diuinorum donorum, quibus Ecclesia per Christum fruitur, communicatione sunt inter se quàm maximè coniuncti. Charitate præterea, amicitiáque nõ simulata, sed cõcordi, sese mutuò complectuntur, Quoniam verò ista 1.Co.12.b.12 &c.c.20.&c. d.26.&c. Eph.4.c.15.16 Colos.1.c.18. &.2.d.19. Ephe.4.a.3.4. c.15.16. Col.2.d.19. Mat.22.d.39 Ioh.13.d 34. 35. Rom.12.b. 5. &c.

1.Cor.10.f. 24.&.13.b. 4.5.&c. 2.Cor.11.f.28 29. Gal.6.a.1. Phil.2.d.1.2. &c.

ista piorum communitas in sensum intelligentiamq; humanam perinde atque aliæ coniunctiones consociationésque hominum, non cadit, iure hic inter ea, quæ creduntur, locum habet.

M. Hæc, quam commemoras, Ecclesia, conspicuáne est, an non conspicua?

Rom 8.c.29. 30.33. Ephe.1.a.4.5. &c.b.11. Colos 3.b.12.

A. In hac fidei confessione præcipuè tractatur de cœtu illorum, quos Deus occulto arbitrio sibi per Christum delegit: quæ Ecclesia neque in conspectum cadit, neq; eius ostendi indicia semper possunt. Est tamen aspectabilis quædam, quæq; cerni possit Ecclesia Dei, cuius nobis notiones atque insignia palam profert & proponit.

M. Quænam ea sunt?

Esa.55.b.10. 11. Luc.24 c.47. Ioh. 14.b. 13. 14.&.15.c.16. &.16.c.23. Rom 10.b.8.9 1.Cor.11.d.20 21.23.&c. Matth.18.c.16 17.d 19.20.& 28.d.19.

A. Vbicunque gentium Euangelium Christi seruatoris purè declaratur, Deo Christi nomine preces verè adhibentur, sacra mysteria rectè celebrantur, disciplináque ecclesiastica rite exercetur, ille christianorum hominum cœtus ibi congregatus, est aspectabilis Christi Ecclesia.

M. Súntne igitur vniuersi, qui in hanc spectabilem Ecclesiam conueniunt, numero destinatorum ad vitam sempiternam

ἡ ἡμῖν ἀσεβῶν κοινωνία οὐδεμίαν ἑαυτῆς παρέχει τοῖς ἀνθρώποις αἴσθησιν, ὁμοίως ἀλλαις ἡμῖν ἀνθρώπων σωμαγωγαῖς καὶ ὁμιλίας, εἰκότως ἐν τοῖς πιστευτέοις ἀριθμεῖται.

Δ. Αὕτη δὲ, ἣν μυημονεύεις, ἐκκλησία μῶν ὁρατή ἐστιν ἢ ἀόρατος;

Μ. Ἐν ταύτῃ τ πίστεως ὁμολογήσει ὁ λόγος ἐστὶν ὁζωρέτως περὶ ἐκείνης συλλόγε τ ἀνθρώπων, ὧν ὁ Θεὸς κρυπτῇ βελῇ ἑαυτῷ διὰ Χριστῦ ὁζελέξατο. καὶ αὕτη μὲ ἡ ἐκκλησία οὐδὲ ὁρᾶται ἀεὶ, οὐδὲ ἐν σημείοις φανερὰν ἔχει τὼ διάγνωσιν. Ἐστι δὲ καὶ ὁρατή τις ἐκκλησία τῦ Θεῦ, ἥτις τὰ γναρίσματα καὶ σύμβολα εἰς φανερὸν προφέρει.

Δ. Ποία γοῦν ἐστιν αὐτή;

Μ. Ὅπε ποτὲ γῆς τὸ τῦ Χριςῦ σωτῆρος ἀγγέλιον καθαρῶς καὶ εἰλικρινῶς κηρυχθῇ, καὶ ὡς καὶ Θεῷ προσφέρωνται ἐν τῷ τῦ Χριςῦ ὀνόματι, καὶ τὰ ἱερὰ μυςήρια ὀρθῶς ὁπιτελῶνται, καὶ ἡ ἐκκλησιαςικὴ τάξις προσηκόντως διατηρῆται, ἐκείνη ἡμῖν Χριςιανῶν ἀνθρώπων σωμαγωγὴ αὐτόθι σωζλεγμένη ἡ ὁρατὴ λέγοιτο ἂν τῦ Θεῦ ἐκκλησία.

Δ. Ἡ οὖν ἅπαντας τοὺς εἰς τὼ ὁρατὼ ταύτὼ ἐκκλησίαν συλλεχθέντας τοῖς εἰς αἰώνιον σωτηρίαν εἰπροτοιμένοις ἐγγράφειν προ-

σεσήκει.

Μ. Ὑποκρινὰ οὐκ ὀλίγοι ἁμαρτίας κενὸν ἔχοντες εἰς τὸν καταδύοντα τὸν ὅμιλον, εἰκῆ παρῆσταν οὗτοι τῆς ἐκκλησίας μέλη. ὅμως γε ἐπειδὴ ὑπεδύσατ' ἂν ὁ θεῖος λόγος ἀκριβάλαξ τύχῃ τῆς ἐμμιξίας, καὶ τὰ ἱερὰ μυστήρια ἀλαβῶς τελῶνται, ἐκεῖ πάντας τοὺς εἰς σωτηρίαν παρεωρισμένους εὑρεθῆναι ἀνάγκη, ἢ ὅλον ἐκεῖνον συναθροισμὸν τῆς Θεᾶς ἐκκλησίαν ἔξ) λέγομεν· ἄλλως τε καὶ ἐτεὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸς δυσὶν ἢ πεισὶν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ συνηγμένοις παρὼν ἐπαγγέλλεται.

Δ. Διὰ τί τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἄφεσιν ἐπιζημιοῖς;

Μ. Πρῶτον, ὅτι αἱ κλεῖς δι' ὧν ὁ οὐρανὸς καὶ κλείεται καὶ ἀνοίγεται, τυγχάνει ἡ ἐξουσία τοῦ δῆσαι καὶ τοῦ λῦσαι, καὶ τοῦ κρατεῖν καὶ τοῦ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἥτις δηλαδὴ ἐν τῇ τοῦ θείου λόγου οἰκονομίᾳ τέθειται, ἣν καὶ ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ παρέδωκεν, ἐν αὐτῇ ἰδίως διαμένει. εἶτα δὲ, ὅτι οὐδεὶς τὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως ἐπιτυχεῖν οἷός τ' ἂν εἴη, ἐὰν μὴ χάρισμα τῆς ἐκκλησίας, ἢ τοῦ Χριστοῦ σῶμά ἐστι, μέλος ἢ, καὶ τὴν κοινωνὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὁμιλίας σωφρόνως ἐπιμελῶς, καὶ ἀκριβῶς, καὶ εὐσε-

nam accenſenda?

A. Hypocritæ nonnulli ſpecie quadam aſſimulatæ ſanctitatis in hunc ſeſe conuentum inſinuant, qui tamen longiſſimè abſunt a veris Eccleſiæ membris. Quanquam, quoniam vbicunque verbum Dei verè explicatur, & ſacra myſteria ſanctè celebrantur, ibi ſemper ſunt aliqui ſaluti per Chriſtum deſtinati, vniuerſam illam frequentiam Eccleſiam Dei eſſe interpretamur: quum & Chriſtus ipſe duobus tribúſue, qui ipſius nomine conuenerint, præſentem ſeſe adfuturum ſpondeat. Math.13.c.29 &c.d.25. &c. f.47.&c. Ioa.5.f.b.10. 11. Math.18.d.19 &c.vt ſupra. Math.18.d.19 20.

M. Quare Eccleſiæ REMISSIONEM PECCATORVM *ſubijcis?*

A. Principio, quòd claues, quibus cœlum tum clauditur, tum aperitur, hoc eſt ius illud obligandi & ſoluendi, reſeruãdi & condonandi crimina, quod eſt in adminiſtratione diuini verbi poſitum, Chriſti munere donata & commiſſa Eccleſiæ poteſtati, in ipſa propriè reſideat. Deinde quòd nullus condonationem criminum impetrare poſſit, niſi qui Eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti, pars verè fuerit: quíque communem Eccleſiaſticæ ſocietatis coniunctionem diligenter, integrè, piéque, Math.16.c.18 19.&.18.c.17. 18. Ioh.20.f.22. 23. 1.Tim.3.d.15 Math.24.b.13 Ioh.15.a.4. 5. &c. Col.2.d.19.

continenter etiam, & ad extremum seruat & defendit.

M. Ab Ecclesia igitur alienis non superest spes vlla salutis.

Ioh.15.a.4.5. &c. Col.2.d.18.19 1.Tim.3.d.15. *A.* Extra Ecclesiæ limen omnia sunt damnationi, morti, atque exitio obnoxia. Ménbra enim distracta diuulsáque a capite atque corpore omni spe vitæ orbata sunt.

M. Vocabulum REMISSIONIS *quam significationem habet?*

Psal 32.a.1. 2. Io.3.c.16.17. Act 13.f.38. 39.&.26.d.18 Rom.3.d. 24. 25.28. Ephe.1.b.7. Col.1.c.13.14 *A.* Quòd videlicet a Deo impetrent fideles, vt peccata sibi ignoscat: Deus enim Christi gratiâ, qui pro peccatis satisfecit, omnibus ipsi fidêtibus gratuitam dat criminum veniam, & ex damnatione atque iudicio ereptis commeritam pœnam remittit.

M. Ad promerendam ergo peccatorum impunitatem, nónne benefactis nostris Deo satisfieri posse putas?

Vt supra &c. Hs.53.a.4. 5. Rom 5.b.8.10 Gal.2.c.16. Col.1.c.20.21 2.Tim.1.c. 9. 10. Heb.9.d.14 15. *A.* Vnus omnino Christus cruciatu & morte sua, quibus est affectus, supplicium nostris maleficijs constitutum luit atque perfoluit, simúlque Deo nomine nostro satisfecit. Solus igitur Christus aditum nobis ad diuinam clementiam patefacit.

Peaes

ἀσεβῶς, ἐπ᾽ κ᾽ σωτηρίᾳ, κ᾽ ἄχει τίνος σώζη κ᾽ διαφυλάττη.

Δ. Τοῖς γοῦν τ᾽ ἐκκλησίας ἀπεξενωμένοις οὐδεμία ἐλπὶς ὑπόλοιπός ἐστι σωτηρίας.

Μ. Τοῖς ἔξω τῆς ἐκκλησίας γινομένοις οὐδὲν ἄλλο πρόκειται ἢ κατάκρισις, κ᾽ θάνατος, κ᾽ πανωλεθρία. τὰ γὰρ τῆς κεφαλῆς κ᾽ τοῦ σώματος ἀπολωλότα κ᾽ ἀποσαπιδέντα μέλη οὐδεμίαν ἔχει τοῦ βίου ἐλπίδα.

Δ. Τὸ αἵρεσις τί δηλοῖ;

Μ. Δηλονότι τοὺ πιστεὶ συγγνώμης τ᾽ ἁμαρτιῶν ὧδε τοῦ Θεοῦ τυχεῖν. ὁ Θεὸς γὰρ διὰ Χριστὸν, ὃς ἡμετέρων ἁμαρτημάτων δίκην ἔπεσε, πᾶσι τοῖς ἐπ᾽ αὐτῷ πεποιθόσι συγγνώμων ἡμῖν ἁμαρτηθέντων δίδωσι πρεσβεῖα, κ᾽ τῆς καλλιερίστου τ᾽ κ᾽ αὐτίας ἀπαλλάξας ἀφίησιν ἵν᾽ ὠφελήσασι πιμπρίαν.

Δ. Οὐ δυνάμεθα ἐκ τῶν καλῶν ἔργων, ὧν ποιοῦμεν, τ᾽ Θεὸν καλαπραΰνειν, ὥστε κ᾽ ἀπαμφήποι ἐν᾽ ἀνθ᾽ ὧν ἡμάρτομεν;

Μ. Εἷς μόνος Χριστὸς διὰ τὰ πάθος κ᾽ θανάτου, οὗ αὐτὸς ὑπέμεινε, τ᾽ πεπεταγμένων τοῖς ἡμετέροις ἀδικήμασι πιμπρίαν ὑπλώσγχε, κ᾽ τὸ χρέος ἡμῶν ἐξέπεσε τῷ Θεῷ. ὁ Χριστὸς οὖν μόνος ἡμῖν πρὸς τ᾽ τοῦ Θεοῦ ἔλεον ὁ-

δοποιεῖ. ἡμεῖς δὲ τὸ μέγιστον τοῦτο δῶρον ὀκ τῆς μάνης αὐτῆ χρηστότητος καὶ ἀγαθοσύνης προῖκα λαβόντες οὐκ ἐσμεν οἷοι ὁποιῶν ὡς ἐν μισθαποδοσίας τάξει ἢ ἀποδοῶναι, ἢ ἀνταποδοῶναι.

Δ. Οὐδὲν οὖν ποιητὸν ἡμῖν ὄφι, ἀλλ' οὖ συγχώρησης τ' ἁμαρτανομένων τύχομεν ἄν;

Μ. Ὁ Θεὸς συγγνώμων ἀμαρτημάτων ἔσεσθαι ὑπισχνεῖται, ἐάν γε ὅτι τοῖς ἡμαρτημένοις μετανοήσαντες τ' βίον ἑαυτῶν ἐπανορθώμεν, καὶ τὰς διανοίας ἀπὸ τ' πονηρῶς πολιτεύεσθαι, εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῷ μεταστρέφωμεν. μετανοίας οὖν καὶ ἐπανορθώσεως δεόμεθα πρὸς τὸ μὴ κολάζεσθαι ὅπ' τοῖς πεπλημμεληκόσιν ἡμῖν.

Δ. Ἡ μετάνοια πόσα μέρη ἔχει;

Μ. Δεῖ ἡμᾶς πρῶτον τὰ ἡμέτερα πλημμελήματα ὁπτιμώσκειν καὶ ἐξαγορεύειν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ δεινῶς λυπεῖσθαι καὶ αἰσχύνεσθαι ὅτι τοῦ προσκόψαι τῇ μεγαλειότητι αὐτοῦ: ἐπὶ καὶ τ' ἁμαρτίαν σφόδρα μισεῖν καὶ βδελύττεσθαι καὶ ἀποστρέφεσθαι ἀνάγκη. αὕτη δὲ ἡ λύπη ὑπό τινων ΣΥΝΤΡΙΨΙΣ καλεῖται.

Δ. Μῶν τι ἄλλο ὄφι;

Μ. Ὅπως μὴ ὑπὸ τ' ἄγαν λύπης ἐν ἀπο-

γνώσει

Penes nos, summo hoc munere sola ipsius bonitate beneficentiáque gratis donatos, nihil est omnino, quod ipsi inuicem mercedis remunerationisue loco vel deferamus vel referamns.

M. Nihil ne ergo prorsus superest a nobis præstandum, ut criminum condonationem consequamur?

A. Deus nocentibus se crimina condonaturum pollicetur, modò pœnitendo errorem corrigant, atque deponant, métésq; a vitæ nequitia reuocent ad ipsius obsequium. Quamobrem pœnitentia correctióque vitæ nobis est necessaria, vt peccatorum impunitatem exoremus. Iere.18.b.8. Ezec.18.d. 21.e.30.31. 32.&.33.c. 14.&c. Math.4.c.17. Luc.5.f.31.

M. Pœnitentia quas partes cõplectitur?

A. Crimina nos primùm nostra agnoscere confiteríq, coram Deo oportet, acerbissimo etiã animi dolore angi, pudoréq; affici, quòd illius maiestaté offéderimus: peccati præterea odium intimũ suscipere, illúdq; detestari atq; execrari oportet. Hic dolor a quibusdam CONTRITIO nominatur. Psal.32.a.3.4. 5.&.51.a.3.4. Prou.28.c.13 Luc.15.d. 18.21. 1.Ioh.1.d.8.9 Psal.6.b.6.7. &.31.b.9.10 &.38.a.3.4. &c.b.8.&c. c.17.18.&c. &.51.c.17. 1.Co.11.g.31 2.Cor.7.c.9. 10.11.&c.

M. Ecquid amplius?

A. Ne ex doloris magnitudine desperatio

Matth 27.a. 3. 4. &c. 2.Cor.2.b. 6. 7.8. Luc.7.f.38.g. 47.&c.& 15. d.18.20.21.& 18.c 13.14. & 23.d.42. 43. &.24.c.47. Act.2.f.37. 38.&.3.d.19. &.16.b.30.31. 1.Tim.1.c.15. 16.

Psal.23.a.3. &.30.b.10.& 51.b.7.8.10. 11.1.2.&.80.a 3.b.7.c.18. &c. Act.11.c.18. 2.Cor.1.a.3.4. 2.Thes.2.d. 16.17. 2.Tim.2.d.25

Matth.22.d. 30.&c. Ioh.11.c.25. 26.&c. 1.Cor.15.totũ

tio animos nostros occupet, fides eos cõsolatione sua sustentat, quæ veniæ, a Deo peccatis nostris per Christum saruatorem impetrandæ, bonam certámque spem ostendit. Atque isthuc est, quod PECCATORVM REMISSIONEM, NOS CREDERE testificamur.

M. An in tantam formidinem, atque in has angustias adductus homo, se ipse eripere valet?

A. Nequaquam, Solus namq; Deus hominem ab omni spe derelictum corroborat, prostratum & iacentem excitat, & in spem salutis restituit, cuius solius virtute peccator ad eam, quam memoraui, fiduciam, sensúmque, atque cogitationem reuocatur.

M. Reliqua Symboli iam recense.

A. CREDO RESVRRECTIONEM CARNIS, ET VITAM ÆTERNAM.

M. De istis perpauca scisscitabor, quòd quædam de illis, quum de supremo iudicio ageres, suprà dixeris. Quorsum demùm hæc, aut quamobrem creduntur?

A. Quamuis humanas animas indissolubiles & æternas esse persuasum sit, mentes

γνώσει γένωνται αἱ ἡμέτεραι φρένες, ἡ πίστις παραμυθεῖται καὶ βοηθεῖ, ἀγαθὴ καὶ βεβαίαν ἐλπίδα φέρουσα τῶ πεύξεσθαι ἡμᾶς παρὰ Θεῶ συγγνώμης τ' ἁμαρτημάτων διὰ Χριστῶ σωτῆρ☉. καὶ τῶτό ἐστιν αὐτὸ, ἐν ᾧ ἄφεσιν ἁμαρτιῶν πεπίστευμεν διαβεβαιώμεθα.

Δ. Μῶν ὁ ἄνθρωπ☉ ἐν τοσούτῳ σώζω καὶ λύτη γινόμεν☉ ἑαυτὸν ἀπαλλάξειν αὐτῶν ἱκανός ἐστι;

Μ. Ηκιστά γε. ὁ Θεὸς γὰρ μόν☉ τ' πάσης ἐλπίδ☉ ἐρημωθέντα ἄνθρωπον συνισχυρίζει, καταζηλωθέντα καὶ καλασφαθέντα ἐπανίστησι καὶ εἰς ἐλπίδα σωτηρίας ἀνάγει. καὶ αὐτὸ μόνα τῆ δυνάμει ὁ ἁμαρτωλὸς εἰς ἐπείνων, ἣν εἴρηκα, πίστιν καὶ νουῶ καὶ διάνοιαν μετακαλεῖται.

Δ. Τὸ λειπόμενον τ' συμβόλα λέγε.

Μ. Πιστεύω ἀνάστασιν σαρκὸς, καὶ ζωὴν αἰώνιον.

Δ. Ολίγα πρὸς τούτων ἐρήσομαί σε τὰ ἐν πρώτοις, ἐπειδὴ ἀνωτέρω πρὸς τ' ἑκάστης κρίσεως θεωρῶν ἅπλα εἴρηκας πρὸς αὐτῆ. Πῶς δὴ, ἢ διὰ πίστεως ταῦτα;

Μ. Εἰ καὶ τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἀναλέ-

θρις καὶ ἀθανάτους ἔχειν βεβαίως ὑπειλήφαμεν, ὅμως γε ἀδημονήσαιεν ἂν αἱ ἡμέτεραι φρένες, εἰ τὰ σώματα ἡμῶν παντελῶς ἀπολεῖσθαι ἀπὸ ψυχῆς χωριζόμενα ὑπελάβομεν. τῶν δὲ ἑτέρᾳ μοίρᾳ ἀπεστερημένοι οὐδέποτ' ἂν ἐφιμόμεθα τελείαν χαρὰν καὶ ἀθανασίαν κτήσασθαι. ὥστε οὐ τὰς ψυχὰς μόνον ἡμετέρας, ὅταν τὸν βίον τελευτήσωμεν, τῆς σωματικῆς κοινωνίας ἀποδεδειχέναι, ἀγαθοὺς εἰς οὐρανὸν πρὸς Χριστὸν καθαρὰς καὶ διαφθόρους φέρεσθαι πεπείσμεθα· ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα ἡμῶν ὁμοίως πάσης ἀπαλλαχθέντα διαφθορᾶς, καὶ εἰς ζωὴν ἀθανατίζουσαν καταστάντα, τοῖς ἰδίοις σώμασι πάλιν συνεισελθεῖν, καὶ ἀναπλασθέντα τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ὑπέρλαμπρα ἔσεσθαι ἐλπίζομεν. καὶ οὕτω τῆς τελείας ἀθανασίας ὁλόκληροι ἐπιζήσομεν, ζωῆς αἰδίου καὶ ἀθανάτου μακαριότητος εἰς τὸ διηνεκὲς ἀπολαύοντες.

Δ. Φῂς οὖν τὸ σωματικὸν θάνατον τοῖς πιστοῖς φοβερὸν μὴ δεῖν φαίνεσθαι;

Μ. Ἔγωγε ὦ διδάσκαλε. ἀκριβῶς γὰρ πιστεύομεν θάνατον οὐκ εἶναι ἡμῶν ἀφανισμὸν τὸ πάντα διαφθείροντα καὶ ἀναιρῶντα, ἀλλὰ ἐξοποιὸν ἡμῶν εἰς οὐρανὸν, ἡμᾶς

tes tamen nobis omnino concideremus, si existimaremus corpora nostra morte in nihilum interitura: ex alterius enim nostri partis desiderio laborantes, perfecto gaudio atque immortalitate, nullo vnquam tempore plenè potiremur. Proinde nobis certò persuademus, non animas tãtùm nostras, quum hanc vitam deserimus, a corporum contortiatione solutas, synceras atque incorruptas sursum continuò in cœlum ad Christum ferri: sed & corpora etiam nostra omni liberata corruptione, & in feliciorẽ vitæ conditionem reuocata, cum animis iterum suis socienda, & instar corporis Christi splendida futura: atq; ita ad perfectam beatitudinis absolutionem integri perueniemus, immortali vita, sempiternáque fœlicitate in perpetuum perfruentes.

1.Cor.15.e.14 17.18.19.

Luc.16.c.22. &.23.f.43.

Rom.8.b.11. 1.Co.15.f.42. &c.g.53.&c. Phil.3.d.21. 2.Cor.5.2.1.2 1.Thes.4.c.13. 15.&c.

M. Mortem ergò corporis pijs pertimescendam non esse putas?

A. Certè præceptor. Est enim nobis persuasissimum, non esse morté rerum delectricem, quæ omnia umninò perdit ac perimit, verùm ducem nobis in cœlum esse, quæ cursum nostrum ad placidam, quie-

Vt supra.& Luc.23.f.43. Ioh 11.c.25. &c. Phil.1.c.21. 23.&c. Apoc.14.d.13

quietam, fœlicem, perpetuamque vitam dirigit.

M. Cum verò Symboli, hoc est, summæ fidei Christianæ declarationem iam absolueris, narra mihi quem fructum ex ista fide percipimus.

Rom.3.c.21. 22 &c. Gal.2.c.16. &c.

A. Ex ea iustitiam in conspectu Dei consequimur, qua vitæ sempiternæ hæreditatem adimus.

M. Nónne igitur sanctitas, quam diuino numini tribuimus, vitæq; inter homines honestas & innocentia nos Deo integros exhibet?

Rom.7.c.14. 15.&.8.a.3. &.10.a.5. &.11.a.6. Gal.2.c.16. & 3.b.10.&c.

A. Isthuc anteà sub legis explicationem, aliisq; item locis, breuiter attigi. Summa autem, si ex legum diuinarum præscripto vitam quis sanctè agere omnino posset, iure ille bonorum operum ratione iustus haberetur: sed quia ab illa absolutione nostra omnium vita longissimè aberrat, sceleriumq; nostrorum conscientia conuicti, animis succumbimus, aliam sequi rationem, viam indagare aliam debemus, qua in gratiâ cum Deo reducamur, quàm nostris in ipsum promeritis.

M. Quanam ea est?

A. Vnum

μᾶς εἰς ἔρεμον καὶ ἥσυχον καὶ μακάριον καὶ ἀδάνατον ἀπωδόντας ὁδηγοῦντα.

Δ. Ἐπειδὴ δὲ τῷ ὄντι τὸ σύμβολον, ἦγαν τὸ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφάλαιον, ἐμιλύσαμεν εἰς τέλος ἤγαγες, ναὶ εἰπὲ τί ἡμῖν ὄφελος γένηται τῆς πίστεως ταύτης.

Μ. Ἐξ αὐτῆς δικαιούμεθα παρὰ Θεῷ, ὅθεν τῷ τῆς αἰωνίου ζωῆς κληρονομίαν λαμβάνομεν.

Δ. Οὐκ ἄρα ἡ οὐσία, ἣν παρὰ Θεῷ ἀπονέμομεν, καὶ ἡ ἔμφυτος παρ' ἀνθρώποις καλοκαγαθία καὶ ἀλήθεια ἡμᾶς πρὸς τὸ Θεὸν καθαρεὰς ποιεῖ;

Μ. Περὶ τούτου ἐν παρέργῳ τῷ νόμῳ λόγος, καὶ ἐν ἄλλοις χωρίοις εἴρηταί μοι πρότερον δι' ὀλίγων· πάντων δὲ τὸ κεφάλαιόν ἐστιν, εἶπε, ἱκανὸς ἦν τὸ πάντα ἑαυτῷ βίον πρὸς τὸν κανόνα τῶν θείων νόμων οὐσιοῦσθαι διάγειν, εἰκότως ἂν ὁ τὰ ἀγαθῶν ἔργων ἐδικαιοῦτο. ἀλλὰ ἐπειδὴ ἐκείνης τὸ τελεότητος πάντων ἡ ὑβρὶ ὁ Θεὸς μακρὰν ἀπολείπεται, καὶ σωτεδότες ἑαυτοῖς δῆθεν ἀμάρτωλοῖς οὖσιν αὐθύμως ἔχομεν, ἄλλον τινὰ βόπον καὶ ὁδὸν ἀλλίω ἀναζητεῖν ὀφείλομεν, δι' ἧς παρὰ Θεῷ καταλλαγῆναι δυνάμεθ' ἂν, ἢ διὰ τὴν ἰδίας αἰξίας.

Δ. Τίνα ποίαν δή;

Μ.

Μ. Μία ἡμῖν ὑπόλοιπός ἐστι καλαφυγὴ, δι' ἣν ὁ νόμος ἡ τῆς Θεᾶς διὰ Χριστῦ ἐμένεια, ὅταν μὲ πρὸς τὰ ἡμῶν ἔργα ἡ ἀξίαν ἀφορῶν ἄμισθον ἡμῖν ἀγάπλιν διὰ Χριστὸν παρέχῃ, ὅθεν μὴ μόνον συγγνώμλν ἡμῶν πλημμελημάτων ἔχεμεν, ἀλλὰ κ) τὴν τῆς Χριστῦ δικαιοσώλν διὰ τὸ εἰς αὐτὸν πίστεως λαμβάνομεν, οἵτινας, ὥστε δι' αὐτῆς πρὸ Θεῷ οὐχ ἧττον ἀαρεστεῖν, ἢ εἰ ἡμετέραν ἦν. Τοιγαροῦν πᾶσαν τὴν ἡμῶν δικαιοσώλν πρὸ ἑλέῳ τῆς Θεᾶς ἐν Χριστῷ ἀναπθέναι πεφυκεν.

Δ. Πόθεν ἂν καλαμάθοιμεν ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει;

Μ. Ἐκ τῆς ἀαγγελίας, ἐν ᾧ αἱ ὑποσχέσεις τῆς Θεᾶς ἡμῖν ἐν πρὸ ὀνόμαπ τῆς Χριστῦ πεποιημέναι πεφύκασι· αἷς ὅταν πιστεύωμεν, τελέσαν ὅταν πληροφορηθῶμεν τὴν Θεὸν ἡμῖν ἵλεων γενήσεσθαι, καθάπερ ἄνω διὰ ὅλης τῆς συμβόλν διασαφηται, κύριοί πως γινόμεθα ταύτης, ἧς εἴρηκα, δικαιοσώλς.

Δ. Οὐκοῦν ἐστὶν τὸ ἐξαίρετον τῆς δικαιοσώλς ταύτης αἰτίαν, ὥστε διὰ τὴν αὐτῆς ἀξίαν ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἐν τάξει δικαίων ἔχει;

Μ. Οὐ πάνυ· οὕτω γὰρ ἂν πεφυτεύμοιτο ἂν τὸ Χριστῷ πεφύκον ἰδίως. ἀλλ' αὕτη ἡ δικαιο-

A. Vnum perfugium reliquum est, diuina per Christum clementia, qua nullum omnino ad nostra opera, meritáue respectum habens, gratuita nos propter Christum charitate amplectitur, nõ criminum modò nostrorum veniam, sed & iustitiam Christi per fidem in ipsum, ita nobis tribuens, vt per eam, haud aliter ac si nostra esset, gratiosi apud ipsum simus. Dei igitur in Christo misericordiæ vniuersam nostram iustitiam acceptam referri oportet. Luc.8.c.11. 12.13.14. Rom.3.d.24. &c.&.4.a.4. &c.c.16. Ephe.2.a.4.5. 2. Tim.1.b.9. Tit.3.b.4.5

M. Quomodo rem sic se habere cognoscimus?

A. Ex Euangelio, in quo diuina promissa nobis Christi nomine facta continentur, quibus cùm fidem tribuimus, hoc est, planè penitúsque persuasum habemus de diuina erga nos bonitate, quemadmodum anteà in toto Symbolo est explicatum, istius, quam memoraui, iustitiæ quasi possessionem occupamus. Rom.4.b.9. 11.c.14. 16.d. 20.21. Gal.2.c.16.d. 20.&.3.b.11. Heb.10.g. 38.&c.

M. Non igitur affirmas Fidem præcipuam esse huius iustitiæ causam, ita vt propter illius merita Dei iudicio iusti censeamur?

A. Nihil minùs: nam illud esset fidem in Christi locum supponere. Verùm hæc iustitia Ephe.1.a.4.5. 6.&c. &.2.a. 4.&c.

Tit.3.b 4.5.6 Matt.1.b.14. 15. Ioh.1.b 12. Rom.3.d. 22. &c &.4.c. 16. d.29.&c. 1.Cor.1 d.30. Hebr.9.d. 14. &c.

stitia primùm a diuina clementia, vt a fonte, fluit, vndè riui ad nos per Christum deducuntur, per Euangelium verò defertur, nos autem eam fide, tanquam manu apprehendimus. Itaque fides non origo, sed instrumentum est iustitiæ, quia complectitur, vinculis nos ita arctis cum Christo constringens, vt is omnia sua bona nobiscum per ipsum communicet.

M. Verùm an cui hæc fides adest, illi deesse bona opera possunt?

Rom.6.a.4.& 7.b.6.& 8.a. 1.&c.b.9. 10. & c. 2.Cor.5.d.17 Ephe.2. c. 15. &.4.d.23. 24. Colo.3.b 9.10

A. Minimè. Nam Fide Christum complectimur, qui nos non solùm a delictis mortéq; liberos reddit, & cũ Deo reconciliat, verùm etiam diuino spiritus sancti numine, ac potestate de integro nos generat, & reuocat ad integritatis pietatisque desiderium atq; curam, quam nos vitæ nouitatem nominamus.

Rom 5. a.1.2. 1.Cor.13.a. 2. Ephe 3. c. 17. Iacob.2.d.20 1.Pet.1.d 19. 21.&c.

M. Iustitiam igitur, Fidémq, & bona opera naturalem quandam inter se coniunctionem habere affirmas, ob eámque causam non magis esse disiungẽda, quàm Christus, eorum in nobis effector, a se ipse est separandus.

A. Verissimum est.

M. Ista

χαιοσώη πρῶτον ἀπὸ τῆ Θεῆ χρηςότητος, ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀποῤῥέι, ὅθεν πρὸς ἡμᾶς διὰ Χριςῆ μετοχετάυεται, κ) διὰ τῆ ἀγγελίας σεσφέρεται, κ) ἡμεῖς αὐτῶ πίςει ὥσπερ χειρὶ ἀποδεχόμεθα. Πίςις οὖν οὐκ ἀρχὴ, ἀλλ' ὄργανόν ἐςι τ δικαιοσώης, ὅτι Χριςὸν, ὃς ἡμετέρα δικαιοσώη ἐςὶ, λαμβάνει, οὕτως ἡμᾶς πρὸς αὐτὸν σωάπτουσα, ὥςε ἐκεῖνο συμπάντων τῶν ἀπ' ἀγαθῶν ἡμῖν δι' αὐτῆς μεταδίδωσιν.

Δ. Πότερον δὲ δύναται καλῶν ἔργων ἀμοιρεῖν, ᾧ πρόσεςιν ἡ πίςις αὕτη;

Μ. Μηδαμῶς· πίςει γὰρ τ Χριςὸν παραλαμβάνομεν, ὃς ἡμᾶς οὐ μόνον ἀπὸ τῆς ἁμαρτιῶν καὶ τῆ θανάτε ἐλάθεροῖ, καὶ πρὸς Θεῶ καλαλλάτει, ἀλλὰ κ) τῆ τῆ ἁγίε πνεύματος δυνάμει πάλιν ἡμᾶς γεννᾷ, ὁσιότητος κ) ἀρετείας ἔρωτα κ) ἐπιμέλειαν ἡμῖν ἐμποιῶν, ἣν τ βίε ἀναγωγισμὸν ὀνομάζομεν.

Δ. Τοιῦτον οὖν ὄςιν ὃ λέγεις, ὅτι δικαιοσύνη καὶ πίςις καὶ ἔργα ἀγαθὰ φυσικήν πινα συνάφειαν ἔχει πρὸς ἄλληλα, καὶ διὰ τῆτο οὐδὲν μᾶλλον ἀφ' ἑαυτῆ χωρισέα εἴη, ἢ Χριςὸς ὁ ἐνοικῶν ἐν ἡμῖν αὐτος ὢν, ἀφ' ἑαυτῆ διαμαῦται.

Μ. Ἀληθέςατα εἴρηκας.

Δ. Αὕτη γοῦν ἡ πίστεως ἔκθεσις τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς τῆς ἀσεβῶν ἔργων οὐκ ἀφίησιν.

Μ. Οὐκ· ἐπειδὴ τὰ καλὰ τῆς ἔργων πίστεως τῇ ἰδίᾳ ῥίζῃ ἐπερείδεται. ἡ πίστις οὖν τοσοῦτον δεῖ τὰς ἡμῶν φρένας πρὸς τὸ σπουδαίως πολιτεύεσθαι ἀπροθύμους ποιεῖν, ὥστε καὶ ἀφορμὴν πολὺ μείζονα ἡμῖν ἐμβάλλειν. καὶ μὴ τοῖς ἀληθῶς πιστοῖς ἐγγράφεσθαι ἀναξίους ἐστὶν ὅστις ἂν οὐ κατὰ τὸ δυνατὸν πρὸς πάσας τε κακίας πολεμῇ, καὶ ἀεὶ πάσας τὰς ἀρετὰς ἀσπάζηται, οὕτω συνεχῶς διάγων τὸν βίον, ὡς εὖ εἰδὼς ἑαυτὸν τῆς βεβιωμένων λόγον ὑφέξοντα ποτέ.

Δ. Σαφῶς οὖν εἰπὲ πῶς ἂν αἱ ἡμέτεραι πράξεις τῷ Θεῷ ἀρέσκειν δυνήσονται, καὶ ποίας ἀνταποδόσεως ἀξιωθήσονται.

Μ. Τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις δύο προσεῖναι ἀναγκαῖον· πρῶτον, ἵνα τὰ ἐν τῷ θείῳ νόμῳ παραγγελλόμενα πράττωμεν· εἶτα, ἵνα ταῦτα ποιοῦντες, τὴν νοῦν καὶ τὴν πίστιν αὐτῷ παρέχωμεν, ἣν ὁ Θεὸς παρ' ἡμῶν ἀπαιτεῖ. αὐτὸς γὰρ οὔτε ἔργα, οὔτε βιαίας ἀσπασμοὺς, πλὴν διὰ πίστιν, φιλικῶς ἀποδέχεται.

Δ. Ἐὰν οὖν καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτὰ τῆς ἔργων ποιῶμεν, καὶ διάνοιαν αὐτῷ καὶ πίστιν ἔχω-

M. Ista ergo Fidei explicatio humanos animos ab operibus officijsq; pietatis minimè auocat?

A. Nequaquam : bona enim opera Fidei, vt stirpi suæ, inhærent. Fides igitur mentes nostras in studio vitæ cum virtute colendæ, adeò non reddit habetes, vt illarum potiùs aciem ad id quàm maximè exacuat : planéq; in numero verè fidelium non est habendus, nisi qui, quantum viribus eniti potest, & vitijs omnibus repugnat, & ad omnes virtutes aspirat, ita se perpetuò gerens, vt qui vitæ suæ rationem a se esse repetandam intelligat.

Psal.1.a.3. Matth.7.c.17. 18.&.12.d. 33.35. Rom.6.2.1. 2.3.4.&c. Gal.5.2.6. Ephe.3.c.17. &c. Colos.2.2.6.7 Tit.3.c.18.

M. Apertè igitur dicito, qua ratione actiones nostræ Deo placeant, & quomodo ille eas remuneret?

A. In officijs pietatis duæ res sunt maximè necessariæ. Prior, vt ea agamus, quæ iure diuino præcipiuntur : altera, vt in illis obeundis eum animum fidémq; præstemus, quam a nobis Deus requirit. Neq; enim vlla siue opera, siue consilia Deo grata esse queunt, nisi fide commendentur.

Deut.4.2.1. 2. &.5.d.31. 32. &c. Mar.7.b.6.7. 8.9.&.10.c. 17.19. Ioh.14.b.15.c 21-23.&.15.b 10. Rom.9.f.31. 32.&.14.d.23 Heb.11.b 6.

M. Si ergò & eadem illa bona opera, eáque etiam mente ac fide, quam Deus

nobis præfiniuit, faciamus, quare operum piorum merito in iuſtorum numero habendi non ſumus?

Luc.18.c.11. 12.14. Rom.3.c.20. &.4.a.2. Io.4.d.18.19. &.15.b.14.15 16.&.25.b 4. 5.6. Eſa.6.4.b.6. Pſal.143.a.2 Gal.2.c.16.

A. Iuſtitiam, quam Deus approbet, planè cumulatéq; perfectam, & iuri diuino vſquequaq; congruentem eſſe oportet: at noſtra opera etiam abſolutiſſima longè multûmq; a legis diuinæ præſcriptione diſcrepant, plurimíſq; de cauſis tum accuſanda ſunt, tum condemnanda: proinde iuſti cenſeri diuino iudicio factorum noſtrorum ratione nequaquam poſſumus.

M. Verùm iſta declaratio hominum interim mentes a ſanctitatis ſtudijs auertere, aut ſi non remiſſiores negligentioréſque in obeundis virtutis muneribus, at minùs ſaltem ad ea hilares atque impigras facere videtur.

Math.7.b.16. 1.Pet.2.c.12.

A. Nullo modo: edocuerunt enim nos ſacræ literæ, quòd quemadmodum vitioſæ noſtræ actiones Deum ignominia afficiunt, ita bona opera noſtra illius honori inſeruiunt: nullus igitur inferorũ damnationíſq; terror, nulla cœli gaudiorúmque omnium expectatio, nos vel a vitijs adeo auocare, vel ad rectè faciendum allicere deberet, æquè atque formido con-

tume-

ἔχωμεν, ἵν' ὁ Θεὸς προσέταξε, διὰ τί οὐκ ἂν ὦμεν ἄξιοι διὰ τὰ δυσεβῆ ἔργα τοῖς δικαίοις εἰκότως ἐγκαλούμενοι;

Μ. Τὴν δικαιοσύνην, ἵν' ὁ Θεὸς δοκιμάζει, ἀκριβῶς τελείαν ἔχει), καὶ τῷ θείῳ νόμῳ παντελῶς συνάδειν δεῖ. σὺ δ' ἡμετέρων ἔργων καὶ τὰ βέλτιστα τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πολὺ διαφωνεῖ, καὶ διὰ πολλὰ ἐγκαλεῖσθαι καὶ ἀποδοκιμάζεσθαι ἄξιά ἐστιν. ὥστε δικαιοῦσθαι ἡμᾶς παρὰ Θεῷ οὐκ ἔστ' ἀγαθῶν ἔργων ἔν τι ἐστὶ τῶν ἀδυνάτων.

Δ. Ἀλλ' οὕτω ὁ λόγος τὰς τῶν ἀνθρώπων διανοίας ἀπὸ τῶν δυσεβῶν ὀπτησδημάτων ἀπάγειν φαίνεται, ἢ καὶ εἰ μὴ ῥαθυμοτέρας καὶ ὀλιγωροτέρας ποιεῖ τὰς καλὰς πράξεις, ἀλλά γε ἧττον προθύμους καὶ ὀκνους πρὸς αὐτὰς ποιεῖν δοκεῖ.

Μ. Οὐ δῆτα· ἐδιδάχθημεν γὰρ παρὰ τῶν θείων γραφῶν, ὅτι καθάπερ αἱ κακαὶ ἡμῶν πράξεις αἰσχύνην τῷ Θεῷ προσάπτουσιν, οὕτω καὶ διὰ τῶν καλῶν ἔργων τιμᾶται ὁ Θεὸς. οὐδεὶς οὖν ἢ φόβος τοῦ ᾅδου καὶ τοῦ κατακρίνεσθαι ἡμᾶς, ἢ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τε καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν πόθος τοσοῦτον ἡμᾶς ἢ τῶν κακιῶν ἀνείργειν, ἢ εἰς τὰ καλὰ προτρέπειν ἔδει ἄν, ὅν-

σον ὀρρωδία τις μὴ ἀπιμίαν τινα τῇ τοῦ Θεοῦ μεγαλῳότητι ὀπιφέρωμεν, καὶ ἀπυδὴ ὅπως τὴ αὐτοῦ δόξαν αὐξήσωμεν, ἰῶ πάντων προπομᾶν προσήκει. ὥσπερ γὸ ἡ ἁμαρτίας λύμη δὶ αὐτὸ μάλισα ψεκτή ἐσιν, ὅτι τὴ Θεὸν καὶ τὰ ἱερὰ αὐτοῦ λύμια κατηχωὶς, οὕτως ἡ ἀρετὴ ἐπαινεῖται καὶ ἐγκωμιάζεται δὶ ὐυδὲν μᾶλλον, ἢ ὅτι ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς τιμᾶται. ἔτι, τὰ ἀγαθὰ ἔργα τοῖς πέλας ὠφέλιμά ἐσιν, ἐν ἑαυτοῖς τε, καὶ διὰ τὸ δεῖ) ὑποδείγματα ἄλλοις· καὶ τὴ τοῦ Θεοῦ εἰς ἡμᾶς φιλίας, καὶ ὁμοίως τὴ ἡμετέρας εἰς αὐτὴ ἀχαρισίας, ἐν τοῖ πρόθαρχεῖν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ, λαμπρὰ τεκμήρια παρέχει· ὡσαύτως καὶ τὴ πίσεως καὶ σωτηρίας ἡμετέρας σημεῖα ἐκδηλοῖ. ὀυ χρὴ ὠνόητα καὶ πρὸς ὐυδὲν χρήσιμα δεῖ) τὰ καλὰ ἔργα νοητέον, διόπ τῆς δικαιοσυνῆς ὀυ πυγχάνομεν ἐξ αὐτῶν.

Δ. Εἰ δὲ τὴ ἡμετέρων ἔργων καὶ τὰ βέλπιον χῃ τὸν λόγον ἀτελῆ ὄζι, πῶς ἂν δύναιτο πᾶ Θεῷ ἀρέσκοντα δεῖ), οὗ ἡ δικαιοσύνη ἐσὶν αὐτοτελῄτης;

Μ. Πίσις Θεὸν τοῖς ἡμετέροις ἔργοις ἀνοικὸν παρέχει, πληροφορηθεῖσα αὐτὸν τὰ πρὸς ἡμᾶς μὴ χῃ τὸ ἀκριβὲς τῆς δίκης διασκάπτεσθαι, μήτε τὴ ἡμῖν πεπραγμένων λόγον ἀπο-

tumeliam aliquam maiestati diuinæ imponendi, studiúmque amplificandæ illius gloriæ, quam supra omnia semper magnificare oportet. Nam sicuti peccati pestis est ob eam rem maximè horribilis, quòd Deo, & eius sacrosancto verbo sit dedecori, ita virtutis summa laus decúsq; in eo consistit, quòd Deo per illam honos habeatur. Præterea opera bona proximis nostris tum reipsa, tum etiam exemplo prosunt, Diuinique erga nos amoris, nostræque pariter in Deũ gratitudinis, dum eius præceptis paremus, clara indicia ostendunt: fidei item, & vnà salutis etiam nostræ signa patefaciunt. Non ergo inania nullique prorsus vsui esse bona opera censebimus, propterea quòd iustitiam ex illis non adipiscamur.

Rom. 2. d. 24. 1. Tim. 6. a. 1. Tit. 2 a. 5. 2. Pet. 2. a. 2.

Math. 5. b. 16. 1. Pet. 2. c. 12. Math. 12. d. 23 &c. Ioh. 14. b. 15. c 21. 23. &. 15. b. 10. Phil. 2. b. 12. 2. Pet. 1. c. 9. 10. &c.

M. Verùm cùm opera nostra vel optima, vt ipse asseris, imperfecta sint, quomodo Deo, cuius iustitia est perfectio ipsa, accepta esse possunt?

A. Fides est, quæ Deum operibus nostris facit beneuolum, dum persuasum habet, eum legibus nos & iudiciali iure persequuturum non esse, nec factorũ nostrorum rationem strictè a nobis repetiturũ,

Rom. 9. f. 31. 32. Gal. 5. a. 6. Heb. 11. a. 46. &c. totum. Psal. 130. a. 3. &. 143. a. 2.

neque acerrima iustitiæ suæ norma ea examinaturum esse : verùm cunctis eorum defectibus condonatis, Christi gratia vt plenè perfecta esse accepturum.

M. Quando igitur Deus per fidem tum vt iusti habeamur, nobis largitur, tum opera etiam nostra per eam sine offensione accipit: narra mihi, ingenitámne naturæ virtutem, an gratuitum Dei munus esse fidem existimas?

Math.16.c.17 Mar.9.c.23. 24. Ioh.9.g.38.39 1.Pet.1.d.21. Luc.24.c.24. 27.g.45.46. Rom.10.b.8. c.14.d.16.17. Coloss.1.b.9. 2.Tim.2.a.7. Luc.17.a.5.

A. Donum Dei, idque eximium certè atque præcellens fides est. Nam Deus nos verbo suo instituens, & mentibus nostris sancti spiritus sui lumen clarissimum præferens, aptos nos efficit ad ea discenda credendáque, quæ alioquin obscuræ intelligentiæ nostræ vis nullo modo capere posset. Quod percipientes Apostoli a Domino precantur, vt fidem ipsis adaugeat.

M. In tempore ipso in precationis mentionem incidisti. Postquam enim legis diuinæ, Symbolique, hoc est professionis fidei Christianæ declaratio est a te iam perfecta, superest vt proximo loco de oratione, gratiarumque actione dicatur. In expositione verò orationis, quæ est seruanda distributio?

A. Hæc

ποτόμως εἰσπράξειν, μήτε χρὴ τὸ ἀκριβοδίκαιον αὐτὰ ἐξετάσειν: ἀλλὰ πᾶσι τοῖς αὐτῇ ἐλλείμμασι συγγνώμων ἐσόμενος, διὰ Χριστὸν ὡς αὐτοτελῆ ὄντα ἀποδέξεσθε.

Δ. Επεισὶ γοῦν ὁ Θεὸς διὰ πίστιν τὸ ἐκ δικαίας εἶναι ἡμᾶς χαρίζεται, καὶ τὰ ἡμέτερα ἔργα διὰ αὐτὴν ἀνεπικλήτως ἀποδεχῆς ἀξιοῖ: εἰπὲ νῦν πότερον φύσει ἡμῖν ἐγγινομένην τινα δύναμιν, ἢ κατ' ἄμισθον τοῦ Θεοῦ δῶρον ἔναι τὴν πίστιν νομίζῃς.

Μ. Θεοῦ μὲ τὸ δῶρον ἡ πίστις, καὶ μάλα ἐξοχέν τε καὶ ὑπερφυές ἐστι. καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἡμᾶς πρὸς αὐτοῦ λόγῳ παιδεύων, καὶ ταῖς διανοίαις ἡμῶν τὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ φῶς λαμπρόταλον ὑποφαίνων, ἱκανοὺς ἡμᾶς ποιεῖ μανθάνειν καὶ πιστεύειν, ἃ μὴ ἄλλως οὐκ ἐδυνάμεθα ὑπὸ τῆς ἀγαθῆς αἰτίας ἀποινοεῖν. τοῦτο συνειδότες ἑαυτοῖς οἱ Ἀπόστολοι εὔχονται πρὸς Κύριον τὴν πίστιν αὐτοῖς ἐπαυξῆσαι.

Δ. Εν ἀμπὼ πρὸς χαρὰν τὴν πρεσβυχῆς ἐποπίσω τὴν μνείαν. ἐπεὶ γὰρ τὴν θεῖον νόμον τε, καὶ τὸ Σύμβολον, ἤγουν τὴν τῆς Χειστιανικῆς πίστεως ἐξομολόγησιν ἱκανῶς διεσάφησας, ἑπόμενον ἂν εἴη διεξελθεῖν νῦν τὰ περὶ πρεσβυχῆς, καὶ ἀχαειτίας. Περὶ πρεσβυχῆς γὰρ τὴν λόγον ποιούμενοι ποῖα μεθόδῳ χρησόμεθα;

Μ. Ταύτην, ἐὰν μή σοι ἄλλως δοκῇ, ὦ διδάσκαλε· πρῶτον λέγωμεν παρ' οὗ· δεύτερον, ἐπὶ ποίαις ἐλπίσι· τρίτον, πῶς διακείμενοι· τελευταῖον, τί αἰτεῖσθαι ὀφείλομεν.

Δ. Πρῶτον οὖν εἰπέ, τίνι νοῆς δεῖσθαι δεῖν ἡμᾶς.

Μ. Ενὶ Θεῷ, καὶ ἄλλῳ οὐδενί.

Δ. Διὰ τί;

Μ. Ετι δὴ ὁ Θεὸς μόνος τῆς ζωῆς ἡμετέρας καὶ τῆς ἀσφαλίσματος, καὶ τῆς σωτηρίας, καὶ πάντων ἁπλῶς ἀγαθῶν τὸ κράτος ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἔχει, ἄλλοσε ἡμᾶς παρ' αὐτὸν καὶ αἰτεῖν καὶ προσδοκᾶν ἅπαντα, ὅσων χρείαν ἔχομεν, καὶ εἰς κινδύνους ὁποισδηποτοῦν καταστάντας πρὸς τοῦτο βοήθειαν αὐτὸν καταφεύγειν.

Δ. Τίνος χάριν οὐκ ἔξεστι προσευχὰς ἀναπέμπειν τοῖς ἁγίοις, ἢ τοῖς δυσεβέσιν ἀνθρώποις τοῖς τελευτήσασιν ἤδη τὸν βίον, ἢ καὶ τοῖς ἀγγέλοις;

Μ. Οτι ὁ Θεὸς τὴν ἡμετέραν ἑαυτῷ μόνῳ ὀπέκλησιν, ὡς θεραπείαν τῇ αὐτοῦ μεγαλειότητι ἰδίως προσήκουσαν ἀπαιτεῖ, ἣν οὐ θέμις ἄλλῳ ἀπονέμειν.

Δ. Η καὶ ἄλλο τί ἐστι;

Μ. Εἰ προσδοκᾶς ποιούμενοι ἄλλον ὁποιονδή

A. Hæc, nisi aliter tibi visum fuerit, magister, vt primùm, a quo: deindè, qua fidentia: tertiò, quo mentis affectu: postremò, quid sit precandum, declaretur.

M. Principio igitur narra mihi quem putes precibus appellandum esse.

A. Vnum Deum, prætereà neminem.

M. Quam ob rem?

A. Quoniam Deus, vitam, præsidium, salutem nostram, bonáque vniuersa, solus in potestate ditionéque sua tenet, par est, vt omnia quæ nobis opus erunt, ab illo postulemus & expectemus, & vt in cunctis periculis in eius tutelam perfugium habeamus. Psal. 17. b. 7. &c. & 28. & 46. & 79. & 104. & 107. totus.

M. Quare diuos, siue pios homines, qui ex hac vita migrarunt, aut etiam angelos non precabimur?

A. Quia Deus nostram sui solius imploratione, vt cultum, qui ad ipsius maiestatem propriè & priuatim spectat, requirit, quam non licet alteri cuiquam tribuere. Psal. 50. c. 15. & 89. b. 26. Ioh. 16. c. 23. 24. Esa. 48. b 11.

M. Ecquid prætereà?

A. Si in precatione alium aliquem, præter

Rom.10.b 8.c 14.d.16.17.& 14.d.23. Heb.13.b.6.

ter ſolum Deum appellaremus, ſine authoritate verbi diuini,& quod conſequés eſt, ſine fide, quæ verbo Dei nititur, id faceremus: quod facere, non eſſet Dei numini pietatem tribuere, ſed in eius grauẽ offenſionem incurrere.

M. Perge nunc exponere, qua fidentia immortales miſelli, qui multis modis ſumus indigniſſimi, Deum immortali gloria præcellentem compellare audeamus.

Pſal.79.b.8.9 Dan.9.c.18. Ioh.14.b.13. &.16.e.23. 24 Ephe.2.d. 18. 1.Tim.2.b. 5. He.4.d.14.16. &.10.d. 19. 22.

A. Precaturi, non in Dei conſpectum inſolenter nos damus, quaſi promeriti vt exaudiamur: verùm noſtram indignitatem agnoſcentes, Chriſti Mediatoris nomine aditum habemus, quo deprecatore, diuinæ maieſtatis beneuolentiam nobis non eſſe defuturam confidimus.

M. Qua ratione in hanc, quam dicis, ſpem adduceris?

Matth.21.e.21. 22. Mar.11.d. 22. 23.24. Ioh.14.b.13. &.16.e.23.24 Heb.10.d.19. 22.23. Iacob.2.6.7. &.4.a.3.

A. Promiſſis diuinis, nobis in ſacris literis per Chriſtum factis, fidem habeo, nihil dubitans, quæcunque certa fide a Deo Patre Chriſti nomine precamur, quin ea quantum quidem nobis conducent, exoraturi ſimus.

M. Iam quo mentis ſenſu Deus implorandus ſit, declara.

A. Si

ομολογῶ παρὰ τὸν Θεὸν μόνον ὀφείλεσθαι ἂν, οὕτω ποιήσωμεν ἅπαντα πάσης ἀπὸ τῆς θείας λόγου πληροφορίας, καὶ ἀκολούθως τούτῳ ἁγνῆ πίστεως, ἵνα τῇ θείᾳ λόγῳ ἐρίζωται· ὅσον οὐκ ἂν εἴη εἰς τὸ τῷ Θεῷ ὄνομα ἀστεῖον, ἀλλὰ δεινῶς αὐτῷ προσκρούειν.

Δ. Μέτοιγε νῦν ὅπη τὸ διασαφεῖν πῶς ἂν ἡμεῖς, οἱ ἀγνῶτα ἁγνὰ ἄγνια πεφυκότες, καὶ παντοδαπῶς ὄντες ἀναξιώταλοι, τῆς ἀθανάτου δόξης ὑπερβάλλοντα Θεὸν προσεικεῖν θαρρῶμεν.

Μ. Οταν μέλλωμεν εὔχεσθαι, οὐ πρόσιμεν τῷ Θεῷ προπετῶς, ὡς ἄξιοι ὄντες ἐξαικεῖσθαι· ἀλλὰ τὸ ἐξ) ἀναξίως ἡμᾶς ὁμολογοῦντες, ὅπη τῇ τοῦ μεσίτα Χριστοῦ ὀνόματι προσίλυσιν ἔχομεν, οὗ τὴν ὑπερβολὴν ποιούμενοι τοῦ Θεὸν πρὸς ἡμᾶς δυνοϊκῶς ἔξιν ἐλπίζομεν.

Δ. Πῶς δὲ ταύτῃ, ἣν λέγεις, τῇ ἐλπίδι ἔλαβες;

Μ. Ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαις, αἵπινες ἡμῖν ἐν ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς διὰ Χριστοῦ πεποίηται, πιστεύω, πάνυ πεπεισμένος ὅσα μὴ βεβαίας πίστεως παρὰ Θεᾶ τοῦ παῤῥὸς, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ αἰτήσωμεν, ἐκεῖνα λήψεσθαι, ἐφόσον μέλλῃ ἡμῖν ὠφέλιμα εἶ).

Δ. Νῦν δήλωσον πῶς τὸν νοῦν διαπίθεσθ ὀφείλομεν ἐν τῷ προσεύχεσθαι τῷ Θεῷ.

Μ.

Μ. Ἐὰν ἡ τοῦ ἡμετέρων ταλαιπωρειῶν καὶ πλημμελημάτων, οἷς συνεχόμεθα, ἀνάμνησις μείζοσα, ὡς καὶ πρέπει, λύπας ταῖς διανοίαις ἡμῶν ἐμποιῇ, ἀνάγκη ὅλως ἐστὶ πάσης ἀρχῆς ἄξιον ἡμῖν δοκεῖν, ἐκείνης ἀπαλλάπεσθαι τῆς συνεχοῦσης μεέμνης· καὶ οὕτω μὴ πάσης προσλιπαρήσεως καὶ ἱκετηρίας καὶ διαπύρου πινὸς διαθέσεως τοῦ Θεοῦ ἔλεον καὶ βοηθείαν αἰτήσομεν.

Δ. Οὐκ ἀρκεῖ οὖν ῥήματα μόνον ἐκ τοῦ στόματος πέμπειν, ὅταν ποιώμεθα τὰς λιτάς;

Μ. Ὁ Κύριος οὐκ ἀρκεῖται ἐγγὺς ἕστασθαι καὶ βοήθειαν παρέξειν τοῖς ἀληθῶς, τουτέστι τοῖς μὴ μάτην ἐννοίας αὐτὸν ὀνομαζομένοις· ἐκείνων γὰρ τὰς ἀρχὰς ἀποδέξεσθαι· διὸ τοῦ λόγου, ᾧ χρώμεθα προσευχόμενοι, γνώμονα ἡμῖν ἔτι ἀνάγκη, ὥστε τοῦ γλώσσαν τε καὶ τοῦ νοῦν ἀλλήλοις συμφωνεῖν.

Δ. Ἡ θέμις παρὰ Θεοῦ ἀξιοῦν, ὅσων ἡμῖν πόθος πρόσεστι;

Μ. Μὴ γένοιτο τοῖς Χριστιανοῖς τοῦ ἀνθρώπων αἰτεῖν τι παρὰ Θεοῦ ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματι, ὅπερ τῷ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ βουλήματι διαφωνεῖ, καὶ οὕτω τῷ τε Θεῷ δοῦναι ἀνάξιον ᾖ, καὶ ἡμῖν λαμβάνειν βλαβερόν. διὰ γὰρ αἰτίαν μήπως ἡμεῖς τῇ ἰδίᾳ σχολαζοθοῦντες

R. Si miſeriarum ſcelerúmq; noſtrorum, quæ nos opprimunt, recordatio acerbiſſimos, ita vti par eſt, animorum dolores nobis commoueat: fieri aliter non poteſt, quin omnibus exoptemus votis, vt ex illa conſcientiæ ſolicitudine, quæ nos ita vexat, eripiamur: atque ita omni obſecratione, obteſtatione, ſummóq; mentis ardore, diuinam miſericordiam & auxilium efflagitabimus.

Pſal.6. & 38. totus. & 50. c.15. & 124. totus. Rom.7.d.18. &c. & 8.d.22 23.c.26. & 12.c.12. 2.Co.3.b.4.5 Luc.18.a.1.5. 7. Epheſ.6.c.18. Coloſ.4.a.2. 1 Tim.2.a.1.

M. In precatione igitur verba ſolùm ex ore fundere ſatis non erit?

R. Pollicetur dominus ſe propè adfuturum auxiliúmq; laturum ijs ſolùm, qui verè ipſum, hoc eſt, memori mente implorant, eorum enim vota ſibi pergrata eſſe: quamobrem neceſſarium eſt eam orationem, qua in precatione vtimur, nobis eſſe cognitam, vt lingua atq; mens vno conſenſu iungantur.

Pſal.34. c.15. & 145.c.18. 19. 1. Cor. 14. b. 7.c.11. 14. 15.

M. Fás ne eſt, quæcunque, quorum deſiderio aliquo tenemur, a Deo precari?

R. Deus prohibeat, vt Chriſtiani homines Chriſti nomine quicquam a Deo poſtulent, quod ſit contra Dei & Chriſti voluntatem, atque ita & indignum ſit quod largiatur Deus, & nobis etiam accipere pernicioſum. Quam ob cauſam ne affe-

Math.7.b.11. & 20.b.22. Ioh. 16 c. 23. 24. Iacob.4.a.3. 1.Ioh.5.c.14. 15.

ctione

ctione animi impulsi incõsideratè in precatione aberremus, certa nobis formula regulaque est ab ipso Christo expressa, ad quam preces nostras perpetuò debemus accommodare.

M. Quanam ea est?

Math.6.b.9. 10.&c. Luc.11.a.1.2. &c.

A. Eadem nimirum ipsa, quam diuinus ille præceptor auditoribus suis, nobisque per eos, vniuersis præscripsit, in qua cuncta, quæ a Deo postulari licet, quæq; nobis impetrare expedit, breuiter comprehensis perpaucis sententijs complexus est, quæ precatio de conditoris nomine, Dominica nuncupatur. Si igitur cœlestem magistrum diuina voce prænonẽtem audiemus, haud vnquam a precationis rectæ præscripto deerrabimus.

M. Dominicam igitur precationem pronuntia.

Math.6.b.9. &c. Luc.11.a.2. &c.

A. Precaturi, inquit Dominus, ita loquimini: PATER NOSTER, QVI ES IN COELIS, SANCTIFICETVR NOMEN TVVM: VENIAT REGNVM TVVM: FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, SIC ETIAM IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE, ET REMITTE NOBIS DE-

θουῶτες διαβέσει ἀφειδέπως τὲι φεσ-
άγχωὶ ἀσοχήσωμεν, τύπῳ πς καὶ κανὼν ἡ-
μῖν ὑπὸ Χριςὸ προτίθετω, ᾧ πινι δεῖ ἡμᾶς συ-
νεχῶς ἁρμόσασθ τὰς ἀγχὰς ἡμῶν.

Δ. Τίς δή ἐςιν;

Μ. Αὐτὸς διδάσκαλος τοῖς αὐτῦ μαθηταῖς, καὶ ἡμῖν ὡσαύτως δὶ αὐ-
τῦ ἅπασι παρέδωκεν, ἐν ᾧ σύμπαντα, ὅσα ἢ
αἰτεῖσθ δεῖ παρὰ Θεῦ θέμις, ἢ τυγχάνῃ ἡμῖν
συμφέρει, εἰς σωτόμοις πνας γνώμας ἀνεκε-
φαλαιώσατο, ἢ προσάγχὶ ἐπωνύμως τῷ ἐξη-
γητῇ Κυειακὴ μελωνομάδη. Εἰ ὖν τὸ ἀυτὸ
διδασκάλε ἡμᾶς διὰ τῆς θειᾶς αὐτῦ φωνῆς
νυθετοῦντ ἀκούσωμεν, τὸ ὀρθῶς προσεύ-
χεθαι ὐδέποθ' ἁμαρτήσομεν.

Δ. Τὴν προσάγχὴν οὖν ἡ Κυειακὴ βα-
νῶς λέγα.

Μ. Ὅταν μέλλητε προσεύχεθαι (φησὶν ὁ
Κύειος) οὕτως εἴπατε: ΠΑΤΕΡ ΗΜΩΝ
Ο ΕΝ ΤΟΙΣ ΟΥΡΑΝΟΙΣ, ΑΓΙ-
ΑΣΘΗΤΩ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΣΟΥ:
ΕΛΘΕΤΩ Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΣΟΥ:
ΓΕΝΗΘΗΤΩ ΤΟ ΘΕΛΗΜΑ
ΣΟΥ, ΩΣ ΕΝ ΟΥΡΑΝΩ, ΚΑΙ
ΕΠΙ ΤΗΣ ΓΗΣ. ΤΟΝ ΑΡΤΟΝ
ΗΜΩΝ ΤΟΝ ΕΠΙΟΥΣΙΟΝ ΔΟΣ
ΗΜΙΝ

ἩΜΙΝ ΣΗΜΕΡΟΝ ΚΑΙ ΑΦΕΣ ἩΜΙΝ ΤΑ ΟΦΕΙΛΗΜΑΤΑ ἩΜΩΝ, ὡΣ ΚΑΙ ἩΜΕΙΣ ΑΦΙΕΜΕΝ ΤΟΙΣ ΟΦΕΙΛΕΤΑΙΣ ἩΜΩΝ ΚΑΙ ΜΗ ΕΙΣΕΝΕΓΚΗΣ ἩΜΑΣ ΕΙΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΝ, ΑΛΛΑ ΡΥΣΑΙ ἩΜΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΟΝΗΡΟΥ. ΟΤΙ ΣΟΥ ΕΣΤΙΝ Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ, ΚΑΙ Ἡ ΔΥΝΑΜΙΣ, ΚΑΙ Ἡ ΔΟΞΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ. Ἀμήν.

Δ. Πότερον οἴει ταῦτα δεῖν ἡμᾶς τῷ αὐτῷ ἀεὶ λόγῳ χρωμένους ὀξαγορεύειν, ὥστε θεμιτὸν εἶναι μηθὲν ἑνὸς ῥήματος διαλλάττειν;

Μ. Ἐξεστιν ἀνενδοιάστως ἐν ἄλλοις ῥήμασιν ἱκετηρίας τῷ Θεῷ προσάγειν, ἐὰν περὶ τὴν ἔννοιαν τῆ προσευχῆς ταύτης μὴ ἀσχολῶμεν, καὶ μὴ τῆ πίστεως καὶ διανοίας αὐτῆς, ἧς ἄνω ἐμμεμνήμεθα, ἢ Θεὸν ὀπικαλούμεθα.

Δ. Πόσα μέρη ἐστὶ τῆ Κυριακῆς προσευχῆς;

Μ. Αἰτήσεις ἕξ, ἢ κατ' ἄλλους, ἑπτά· περιέχει, εἰς δύο ἢ μέρη διαιρεῖ ὧν τὸ πρότερον τὰ πρῶτα αἰτήματα περιλαμβάνον τῆ Θεῦ δόξης καλλοχάζει μόνον· ἕτερον ἢ πρὸς τὸ ἡμέτερον λυσιτελὲς ἰδίως ἀναφέρει, καὶ τὰ τέσσαρα ἑπόμενα αἰτήματα ἔχει.

Δ. Διὰ τί τὸν Θεὸν οὕτω διαῤῥήδην προσαγορεύεις, εἰπών, Πάτερ ἡμῶν;

M.

DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM, SED LIBERA NOS A MALO. QVIA TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA IN SECVLA. AMEN.

M. An exiſtimas nos iſta ad verbum expreſſa ſemper debere recitare, ita vt vno verbo aberrare non liceat?

A. Licitum eſt ſine vlla dubitatione, verbis alijs Deo preces adhibere, ſi modò a precationis huius ſenſu non declinemus, eáque fiducia atque mẽte, quam antè dixi, Deum imploremus.

M. Quot ſunt Dominicæ precationis partes?

A. Poſtulata quidem ſex, aut vt quidam partiuntur, ſeptem complectitur, ex duabus tamen vniuerſè partibus conſtat: ex quibus vna priores tres poſtulationes cõtinens, ad diuinam gloriam directò ſpectat: altera ad noſtram peculiariter vtilitatem attinet, & tres, aut quatuor poſteriores petitiones comprehendit. Partes Dominicæ precationis.

M. Cur Deum ita nominatim compellas, dicens, PATER NOSTER.

M. A. Quo-

Psal.33.b.13. 14.&.34.c.15 17.18.&.94. b.9.10.11.& 139.a.1.2. &c. &.145.c.18.1 19.

A. Quoniam non vt absenti, surdóue verba facio, sed Deum patrem, vt præsentem inuoco, pro certo habens, preces illũ meas audire: nequicquam enim alioquin opem ab eo peterem.

M. Verba sigillatim paulò accuratiùs excutiamus: Deum quare nuncupas PATRIS *nomine?*

Math.21.c.21 22. Mar.11.d.22. 23.24. Ioa.16.e.23. 24. Heb 10.d.19. 22.23. Iacob.1.a.6.7 Rom.8.c.15. 16. Gal.4.a.6. Mat.7.b.7.11.

A. Quia rectè precandi fundamentum, vt superiùs diximus, in exorandi spe firma positum est, voluit Deus suauissimo nos patris vocabulo ipsum appellare, vt fidenter ad se, suique auxilij summa cum expectatione, haud aliter ac suum filij parentem assolent, accederemus: imò vt spe tam multò meliore, quàm vlli liberi de naturali patre habere possunt, ipsum adeamus: quàm longè Deus cœlestis ille pater, potestate, bonitate, propensáque ad iuuandum voluntate, terrestribus parentibus vniuersis excellit.

M. Nunquid nos aliud commonefacit paternum hoc nomen?

Luc.11.b.9.13 Malac.1.b.6. Mat.16.d.39. 42.

A. Vt in precando debitam à liberis patri cœlesti pietatem, honorem, obsequium præstemus, cóque animo, qui filijs Dei

conue-

Μ. Οπ λύγοις ἀυπῷ οὐχ ὡς ἀπόντι ἢ κωφῷ
προσφέρω, ἀλλὰ Θεὸν τὸν πατέρα ὡς παρόν-
τα ὀπκαλῶμαι, πληροφορηθεὶς ὅπ τῆ ἡμετέρων
ἀγῶν ἀκούει· ἄλλως γαρ τίω ἀραγλιω αὐτῦ
μάτιω ἀν προσκαλέσαμι.

Δ. Τὰ ῥήματα καθ' ἓν ἐξετάσωμεν ἀκρι-
βέστερον. διὰ τί προσαγορεύεις τὸν Θεὸν τῷ
Πατρὸς ὀνόματι;

Μ. Επειδὴ ἡ τῦ ὀρθῶς προσεύχεδαι χρητὶς,
ὡς ἀνω εἰρήκαμεν, ἐν βεβαίᾳ τινι ἐλπίδι τῦ
λήψεδαι αὐτὰ κεῖται, ἤθελεν ἡμᾶς τῷ χρη-
στοτάτῳ τῦ πατρὸς ὀνόματι χρωμένους αὐτὸν
προσφωνεῖν, ὅπως ἀυτῷ ἀθαρσῶς, ὡς τέκνα πα-
τρὶ προσίωμεν, αὐτὸν ἡμῖν βοηθὸν ἔξιν πεποι-
θότες. κ μᾶλλον κ ἵνα τοσούτῳ πλείω ἐλπίδα
ἔχοντες, ἢ λῶ τοῖς φυσικοῖς τοκεῦσι προσίνε
παρέχειν τοῖς παισὶν ἑαυτῶν, ἐκείνῳ προσερχό-
μεθα, ὅσῳ Θεὸς ὁ ὑπάρχων πατὴρ δυνάμει, κ
ἀγαθωσυνῃ, κ προθυμίᾳ τῦ βοηθεῖν ἁπάντων
πᾶσι γνησίων γεννητόρων προφέρει.

Δ. Η καὶ πᾶλλο ὠφελεῖ ἡμᾶς τὸ τῦ πα-
τρὸς ὄνομα;

Μ. Οπ προσδεχόμενοι ὑπ' ἐφελομένου πῦ
πατρὸς ὑπὸ πᾶσι παίδων ἀσπάζεσθαι, καὶ πα-
μᾶν, καὶ ὑπακοῦν προσφέρειν, κ νοῦν τοι-

ὅτον ἔχειν ὀφείλομεν, οἵῳ ἂν πρέποι τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ.

Δ. Τίνος ἕνεκα Θεὸν ἀναμίξ ἡμέτερον πατέρα μᾶλλον, ἢ τὸν σὸν ἰδίᾳ ὀνομάζεις;

Μ. Παντὶ τῷ δυσεβεῖ ἔξεῖναι ὁμολογῶ, Θεὸν καλεῖν τὸν ἑαυτοῦ πατέρα· ἀλλ' οὕτω θερμῶν ἕνεκα τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην πρέπον ἦν, ὥσθ' ἕκαστον τὸ κοινὸν πάντων ὠφελείας τυγχάνεσθαι· διὰ ἣν αἰτίαν ἐν ὅλῃ τῇ δυχῇ ταύτῃ οὐδὲν ὑφ' ἑαυτοῦ ἰδίᾳ, ἀλλὰ πάντα κοινῇ ὑπὸ πάντων αἰτοῦνται.

Δ. Μῶν τί ἐστι πρὸς τούτοις;

Μ. Οἱ πλούσιοι καὶ ἀγενεῖς ὑπ' ἀνθρώπων πονθετοῦνται τῶν πενήτων καὶ δυσγενεστέρων μὴ ὑποφορᾶν, ἀλλ' αὐτοὺς ὡς αὐταδέλφους ὄντας φιλεῖν, οὓς ὁ Θεὸς τῆς ὑμῶν τιμῆς οὐκ ἀπαξιοῖ. καὶ ἀνάπαλιν οἱ ὀλβιοι δυσκλείᾳ καὶ δυσυχίᾳ μάλιστα καταφρονούμενοι ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, ταύτης τῆς παραμυθίας ἀπολαύειν ἔχουσιν, ὅτι πατὴρ ἐστὶ σφίσιν ἐν οὐρανῷ δυνάμενος καὶ ἀγοσία εἰς αὐτοὺς ὑποβάλλων.

Δ. Διὰ τί ἐν οὐρανῷ εἶ τὸν Θεὸν λέγεις;

Μ.

conuenit, affecti ſimus.

M. Quare Deum promiſcuè NOSTRVM PATREM, *potiùs quàm tuum propriè nominas?*

A. Pio cuique licitum eſſe fateor, Deum appellare ſuum: is tamen amoris inter Chriſtianos ardor eſſe deberet, vt vnuſquiſq; quod ad omnium commune cõmodum attinet, ſpectaret: quam ob cauſã in vniuerſa iſta poſtulatione nihil a reliquis ſeperatim, verùm publico cunctorum nomine omnia efflagitantur. Pſal.22.a.1.2 Rom.1.a.8. 1.Cor.1.4. Rom.12.b.4.5 c.10.d.16. 1.Cor.10.f.24 &.13.b.5.&. 12.b.12.&c. c.21.&c.d.25. 26.&c.

M. Ecquid amplius?

A. Diuites & optimates commonefiunt, ne pauperes humilioréſq; contemnant, ſed vt eos tanquam germanos fratres, beneuolentia complectantur, quibus Deus filiorum honorem tribuere non dedignatur. Rurſum verò tenuiſſimi quiq; miſellique homines, qui in hac vita maximè neglecti eſſe ſolent, hac intereà ſpe mentes ſuas poſſunt recreare, quod patrem in cœlo ſumma præditum poteſtate, ſibiq́ue beneuolentiſſimum habeant. Malac.2.b.10. Ioh.8.c.41. Ephe.4.a.56. Ieco.2.a.1.2. 3.5. Deut.10.c.17 &c. Pſal.10.c.17. 18.&.68.a.5. 6.&.146.b.6. 7.8.

M. Quare Deum ais IN COELO ESSE?

Psal.11.b.4.5. &c.&.20.b.6 &.33.b.13.14 &.13.a.4.5.6 &.115.a.3.

A. Propterea quòd credam Deum in sempiternæ, & fœliciſſimæ beatitudinis excelſiſſimo gradu, cœlíq; quaſi arce altiſsima imperium gerentem, rerum ſimul omnium præpotentem eſſe, & ſupera, infera, media, vniuerſa, vt in præſentia ſua, conſpectúq; poſita, intelligere atque gubernare.

M. Ecquid preterea?

Colo.3.a.1.&c Rom.8.c.17. Ephe.1.c.14.d 18. Heb.9.d.15. 1.pe.1.a.3.4

A. Monemur ne quicquam Deo non dignum poſtulemus, ſed vt cœleſtem patrem alloquentes, mentes a terra rebúſq; terrenis excuſcitemus atq; auocemus: ſuperáque & cæleſtia meditantes, fœliciſsimã illã parétis noſtri beatitudinem, cœlúmq; vt paternam per Chriſtum hæreditatem, ſũma ſemper cupiditate expetamus.

M. Aperto igitur nobis nunc tam fœliciter veſtibulo hoc primo, ingreſsionéq; ad precandum, perge ad primã petitionẽ.

A. Principio petimus, Vt DEI NOMEN SANCTIFICETVR.

M. Hoc quam habet ſententiam?

Ioſu.24.c.14.d 23. Pſal.39.a.5. 6 &c. Pſal.95.a.1.2. 3.5.c &.97.b

A. Poſtulamus primùm vt diuinum nomen mortalibus quàm maximè cognitũ manifeſtúmq; reddatur, eiúſq; honor atq; decus vbiq; terrarum & gentium, ita

vt

Μ. Οπ πιστεύω Θεὸν ἐν ὑψηλοτάτῳ τῆ αἰωνίᾳ καὶ μακαριωτάτῃ δυσαιμονίας βαθμῷ, καὶ οἱονεὶ ἐν ἀκροπόλει τῆς οὐρανίου μοναρχοῦντα, απάντων ὡσαύτως τὰ πραγμάτων ἔχειν τὸ κράτος, καὶ τὰ τε ἄνω, καὶ τὰ κάτω, καὶ τὰ ἐν μέσῳ ὄντα ἅπαντα, ὡς πρὸ ὀμμάτων κείμενα σωιέναι καὶ διακοσμεῖν.

Δ. Μῶν πλείπεται;

Μ. Παυσώμεθα μηδὲν αἰτεῖν, ὅπερ ἀνάξιον ἦ τῆς Θεοῦ, ἀλλὰ τῷ οὐρανίῳ πατρὶ διαλεγόμενοι τὰς διανοίας ἀπὸ γῆς καὶ γηίνων πραγμάτων ἀνεγείρειν καὶ ἀνακαλεῖσθαι, καὶ τὰ ῥάνια μελετῶντες, τῆ δυσαιμονεσάτῳ τῆς παρὸς ἡμετέρᾳ μακαριότητα, καὶ οὐρανὸν, ὡς τῆ παρῴαν διὰ Χριστὸν κληρονομίαν ὄντα, ἀεὶ μάλιστα πάντων ὀπποθεῖν.

Δ. Ανεῳγμένης οὖν ἤδη οὕτω μακαρίως τῆ πρώτης εἰς τὴ προσδυχὴν εἰσόδου ταύτης, μίνθι ὅπῃ τὴ πρώτιμ αἴτησιν.

Μ. Πρῶτον αἰτῆσαι Αγιασθῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Δ. Ποῖόν ἐσι τὸ βούλημα αὐτοῦ;

Μ. Πρώτως δυνάμεθα τὸ τῆς Θεοῦ ὄνομα ἅγιον ἀνθρώποις γενέσθαι ὁπιμάλιστα γνώριμον καὶ δῆλον, καὶ τίμιον καὶ τὸ κλέος αὐτοῦ παντα χοῦ τὴ εἰκειμένης οὕτω λαμπρύνεσθαι,

ὡς προσήκει· εἶτα, τὰ τῆς πλάσεως καὶ χειρῶν θεῶν ὀνόματα παντελῶς ἀφανίζεσθαι καὶ ἐξαλείφεσθαι, ὥστε τὸ θεϊκὸν θεῖον τῆς οὐρανίου πατρὸς μόνης ὄνομα καὶ δόξαν πιμᾶσθαι, καὶ ὑπὸ πάντων, ὅσοι ἐν πάσαις ἡλικίαις καὶ ἐν πᾶσι τόποις καὶ ἔθνεσιν ἔζησαν, καθαρῶς καὶ ἀγνῶς θεοκλυτεῖσθαι.

Δ. Τί πρὸς τούτοις;

Μ. Επιλέγομεθα τὸ ἱερὸν τοῦ Θεοῦ ὄνομα διὰ τὰ ἡμῶν πεπλημμελημένα μὴ λοιδορεῖσθαι, καὶ οἱονεὶ ἀπαίαν πινα ὑπομένειν· ἀλλὰ τοὐναντίον διὰ τὴν ἡμετέραν εἰς τὸν Θεὸν δικαίωσιν, καὶ εἰς ἅπαντας φιλανθρωπίαν μεγάλως δοξάζεσθαι.

Δ. Πρόϊθι νῦν.

Μ. Δεύτερον ἐρχόμεθα, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐλθεῖν, τετέσιν, ἵνα τῷ θεϊκῷ τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ἀληθείαν, δι' ἧς ἐν ταῖς τῆς ἀδικίας καὶ ἀπιστίας ἀνθρώπων καρδίαις ὁ Θεὸς βασιλεύει, σκότῳ κεκαλυμμένῃ οὐ πειθοῖ· ἀλλ' ἵνα ἡ γνῶσις αὐτῆς μᾶλλον ἐπὶ καὶ μᾶλλον φανερωθῇ τοῖς ἀνθρώποις, τῷ θεϊκῷ αὐτοὺς διδασκαλίαν παιδεύσασα. Ικετεύομεν δὲ τὸν Θεὸν ταῖς πανούργοις ἀπάταις ἐναντιοῦσθαι, καὶ τὰς τοῦ Σατανᾶ τε καὶ τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων

vt conenit, illustretur. Vtq; fictorum fu- 7.9.&.113.&
tiliúmque Deorum nominibus prorsus, 115.&.135.&.
obliteratis & abolitis, solius Dei cœlestis 145.toto.
patris diuinum nomen atque maiestas in Io.4.c.23.24.
honore habeatur, atque ab omnibus om- Ro.1.c.23.&.
nium ætatum hominibus vbicunq; loco- 11.c.36.&.16.
rum atque gentium, puris integrísque d.27.
mentibus imploretur. 1.Co.10.g.31
Eph.3.d.20.
21.
1.Tim.1.d.17

M. Quid adhuc superest?

A. Optamus ne in sacrosanctum Dei no- Esa.52.2.5.6.
men ob aliqua delicta nostra, maledicta Ezech.36.d.
conferantur, illiq; quasi infamia quædam 20.21.
inferatur: sed vt potiùs per nostrã in De- Rom.2.d.24.
um religionem beneficentiámq, erga ho- Math.5.c.16.
mines, diuinum nomen omni laude cu- 2.Thes.1.d.
muletur. 11.12.

M. Perge porrò.

A. Proximo loco postulamus, vt DEI Math.9.d.38.
REGNVM ADVENIAT, hoc est, &.24.b.14.&
ne diuinam sui verbi atq; Euangelij Chri- 28.d.19.20.
sti veritatem, per quam in innocentium Luc.4.c.18.19
piorúmq, hominum cordibus Deus reg- Ioh17.c.17.
nat, obscura caligine tectam latere patia- 20.
tur: sed vt eius noticia mortalibus indi- 2.Cor.3.d.
es clariùs illucescat, cœlesti eos doctri- 15.16.&.4.a.
na erudiens. Optamúsque, vt Deus se ve- 2.4.&c.
lit opponere versutis fallacijs, & frange- Ep.1.6.c.18.19
re atque extinguere furentes impetus Sa- 2.The.3.a.1.2
tanæ, sceleratorúmque hominum, qui Math.13.d.25
e.38.39.&.15
a.2.3.5.6.&.
Mar.7.a.3.4.
&c.b.7.8.9.
&c.

veri-

Ioh.16.a 2.3. &c.&17.b. 14.15. veritatem, vel commentitijs fabulis obſcurare, vel ſæuitia oppreſſam, radicitus tollere moliuntur.

M. Proſequere.

A. Oramus, vt Deus per ſacrum ſuum ſpiritum illuſtrare & moderari velit mentes omnium, qui ſunt de ipſius eccleſia, in qua, vt in regno ſuo, propriè dominatur: eóſque, vt ſuos milites, ope atque virtute ſua roborare velit, quò ſtrenuè contra diabolum, mundum, appetitúſq; vitioſos arma capere poſſint illíſq; deuictis, Dei in terris imperium dilatare: & ad extremum, omnibus ipſius pariter atque noſtris hoſtibus conculcatis, atque protritis, Deus vniuerſa ſub ditionem dominationémque ſuam ſubiungat, glorioſiſſiméq; triumphum agat: & nos etiam vt ſuos per Chriſtum liberos atq; hæredes, ſempiterni tandem ſui regni participes faciat.

Ioh.16.c.13. Ephe.3.d.21. Luc.22.d.31. 32. Rom.6.b.12. &c.& 8.a.5. b.9.&c.&.16 c.20. Gala.5.c.15. 16.&c. Ephe.6.b.10. &c.& d.17. 18.19.&c. 1.Pet.5.c.8.9 Math.25.c.34 d.41.46. Rom.8.c.16. 17.18. 1.Pet.1.a.3.4. Tit.3.c.7.

M. Quid eſt deinceps in oratione Dominica.

Pſal.40.b.8. Math.26.d. 39.42. *A.* VT DEI VOLVNTAS FIAT. Parenim eſt, vt liberi ad parentum arbitrium totos

πων μανικὰς προσβολὰς κατεργάσασθαι καὶ σβέσαι, ὅσοι τῇ ἀληθείᾳ ἢ διὰ πλασῶν μύθων ὀπτροσθεῖν, ἢ δι' ἀπιστίας καὶ ἀπιστεζομένῳ αὐτῷ ῥιζόθεν ἐκκόπτειν πειρῶνται.

Δ. Λέγε τὸ ἐρεξῆς.

Μ. Εὐχόμεθα τῷ Θεῷ διὰ τῆς ἱερᾶς πνεύματος αὐτοῦ καταλάμπειν καὶ κυβερνᾶν τὰς ψυχὰς ἁπάντων, ὅσοι εἰσὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτοῦ, ἐν ᾗ ὥσπερ ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ, ἰδίᾳ κυβερνᾷ ἐκκλησίους, ὡς αὐτοῦ γραπώτατα οὖσι διὰ τῆς βοηθείας καὶ δυνάμεως αὐτοῦ ἰσχὺν παρέχειν, ὅπως τῷ διαβόλῳ τε, καὶ τῷ κόσμῳ, καὶ ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις γενναίως ἀντιστρατεύειν δυνήσονται, καὶ ἐκείνων καταπολεμουμένων τὸ τοῦ Θεοῦ ὑπὸ γῆς κράτος προσαύξειν· καὶ ὑπὸ τέλος πάντων τῶν τ' αὐτοῦ, καὶ τῶν ἡμετέρων πολεμίων καταπεπατημένων καὶ καταστεμμένων Θεὸν μόνον εἶναι ἁπάντων ἐγκρατῆ, καὶ ὀπφανέσθαι θριαμβεύειν· καὶ ἡμῖν ὡς αὐτοῦ παισὶ καὶ κληρονόμοις διὰ Χριστοῦ ὑπάρχουσι τὰ αἰωνίου βασιλείας αὐτοῦ μεταδιδόναι.

Δ. Τί ἔπεται ἐν τῇ Κυριακῇ προσευχῇ.

Μ. Ἵνα τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ γένηται. Εἰκὸς γὰρ ἐστι τοὺς παῖδας τῇ τῶν γονέων βουλῇ ἑαυ-

αὐτοὶς ὅλοις ἁρμόσασθαι, ἀλλ' οὐ τοὶς γονεῖς ἀρεσκόντως τῇ ἧβῃ παίδων γνώμῃ πολιτεύεσθαι.

Δ. Διὰ τί προσίθεται, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

Μ. Ἐπειδὴ αἱ ἧβῃ γηΐνων ἀνθρώπων διανοίαι τοιαῦτα πεφύκασιν, οἷαι ποικίλας ὀπθυμίας ἀναφθεῖσαι ὁρμῆσαι πρὸς τὸ ὀρέγεσθαι καὶ πράττειν τὰ προσκρούοντα τῷ Θεῷ χαλεπώτατα, δυσχέρειθα αὐτῷ διὰ τὸ θεϊκῆς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ὀπτικοίας οὕτω τὰς ψυχὰς ἁπάντων ἡμῶν πρὸς τὸ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ βούλημα ὅλας ἀναστέλλαι καὶ πάσασθαι, ὥστε μηδὲν ποτὲ ὀπθυμεῖν ἢ αὐτεῖν, ὅτερ τῷ θεϊκῷ αὐτοῦ θελήματι διαφωνῆ.

Δ. Ἰθι δὴ ὅπη τὰ μὴ ταῦτα.

Μ. Πρὸς δὲ τούτοις δυσχέρειθα ὅσα ἡμῖν ὁρῶμεν ὀπτιμούμενα καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ βούλησιν, μὴ μόνον ἀγνωμόνως φέρειν, ἀλλὰ καὶ ἡδέως ὑπομένειν αὐτά. ἔπ᾽ ᾗ, ἐπειδὴ οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ, τὰ θερμὰ διὰ πνεύματα, καὶ ἀστέρες πεφανεῖς, ὁ ἥλιος, ἡ σελήνη, καὶ τὰ λοιπὰ ἧβῃ τὸ αὐτὸ κλίνειν ἄστρων, τῷ θείῳ αὐτοῦ βουλήματι συνεχῶς πείθονται, δυσχέρειθα σύμπαντας ὅπη χθονὸς ἀνθρώπους

totos se
vt paren

M. Q
RA FI
LO, D
A. Qu
varijs a
da perfi
grauiſſi
no ſpiri
mentes
tas cont
hil vnq
ſius vol
mus.

M. T

A. On
de diuin
timus,
libenter
Prætere
illæ me
Sol, Lu
condita
temper
mortalo
ante oc

totos se accommodent, non e contrario, vt parentes filiorum arbitratu viuant. Ioh.5.d.30.& 6.d.38. Ephe.6.a.1.

M. Quare adiungis, VT IN TERRA FIAT, ITIDEM AC IN COELO, DEI VOLVNTAS?

A. Quum terrenorum hominum animi, varijs ardentes desiderijs, ad ea expetenda perficiendáque cõcitentur: quæ Deum grauissimè offendunt, precamur, vt diuino spiritus sui instinctu nostras omnium mentes ad maiestatis suæ nutum ita totas conuertere atque formare velit, vt nihil vnquam, quod sit contra diuinam ipsius voluntatem, appetamus, aut exoptemus. Rom.8.a.5.7. &c. Rom.8.a.2.5. b.9.c.1.&c. c. 14.15.&c. 1.Cor.2.c.12. &c.&.3.d.16.

M. Perge.

A. Oramus etiam, vt quæcunque nobis de diuina volũtate obuenire animaduertimus, ea non tantùm toleranter, sed & libenter etiam feramus, & perferamus. Præterea, quum angeli ipsius, cœlestes illæ mentes, præclarissima item astra, Sol, Luna, cœteráque sydera ab ipso condita diuinæ eius voluntati assiduè obtemperent, optamus, vt vniuersi in terris mortales exemplar hoc obediẽtiæ, nobis ante oculis in cœlo propositum imitantes, Act.21.c.14. 1.Pet.3.d.17. &.4.c.1.2.13. &c. Psal.19.a.1. &c.&.9.b.11. &c.&.1.&.d. 20.&c. &.104 a.4.&.. &c.b. 7.&c.c. &.136. b.7.&.5.1. Heb.1.b.&7. d.14. Apoc.7.c.11. &c.&.15.1.b. 10.&.22.c.9.

tes, maiestatis suę nutum intueamur, nósque totos ad illum accommodemus, vt quemadmodum in cœlo, ita & in terra nullus reperiatur, qui sacrosanctæ Dei voluntati aduersetur, aut reclamet.

M. *Ecquid amplius?*

Deut. 4 a. 2. & 5. c. 22. & 28. c. 14. Math. 7. c. 21. & 12. d. 50. & 15. a. 3. &c. 2. Cor. 3. b. 6. c 24. Gal. 3. c. 5. 175

A. Quando Deus voluntatem suam in sacris literis apertissimè declarauit, quod etiam vocabulo TESTAMENTI, hoc est, SVPREMÆ SVÆ VOLVNTATIS eas nũcupans, clarè indicauit: minimè est dubitandum, eos, qui de scripturarum sententia discedunt, a Dei etiam sensu omnino aberrare.

M. Quando ad ea, quæ quæsita sunt de priore Dominicæ precationis parte, qua tres illæ petitiones ad Diuinã gloriã propriè spectantes, continentur, satis iã respondisti: ad posteriorem nunc partẽ quæ ad res nobis vtiles respectum habet commodè transibimus.

A. Posterioris partis primum postulatum est, PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

M. PANIS *vocabulũ quid significat?*

Psal. 104. c. 1. 5. d. 27. & 105

A. Non ea solùm, quæ victum nobis vestitúmque necessarium subministrant, sed

&

πους τοῦτο ἡ ὑπακοὴ ὑποδείγμα πρὸ ὀμμάτων ἡμῖν ἐν οὐρανῷ πεθήμενον μιμεῖσθαι πρὸς τὸ τῆς μεγαλειότητος αὐτοῦ νεῦμα ἀποβλέποντες, καὶ ἑαυτοὺς ὅλους ἐκείνῳ προσαρμόττειν, ἵνα καθάπερ ἐν οὐρανῷ, οὕτω καὶ ἐπὶ γῆς εὐδοκήσωμεν, εἰ τῇ ἱερᾷ τοῦ Θεοῦ βουλήσει ἐναντία φρονεῖν, ἢ λέγειν.

Δ. Ἐστί πω ἄλλο;

Μ. Ὅτε ὁ Θεὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις σαφέστατα ἐδήλωσεν ἡμῖν (μυρεῖ δὲ τούτῳ τὸ ἡ ἀληθὴς, ἤγουν ἡ τελουμένη αὐτοῦ βουλήσεως ὅρομα, ὅπερ αὐτοῖς ἐφθέγξατο) πατὴρ τῷ σαφὲς, ὅτι οἱ τῆς ἁγίας γραφῶν ἐννοίας ἀμυδρόνοντες, ἅμα καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ βούλησιν ὅλως ἀγνοήσουσιν.

Δ. Ἐπεὶ πρὸς τὰ ἐρωτηθέντα ἐφθάσαμεν τὸ πρότερον τῆς Κυριακῆς προσευχῆς μόριον, ἐν ᾧ αἱ βροτῶν αἰτήσεις αἱ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἰδίᾳ ἀναφερόμεναι ἐφικνοῦνται, ἱκανῶς ἀπεκρίνω· νῦν ὅτι τὸ δεύτερον μέρος, ὃ τὴν ἡμῖν λυσιτελούντων ζοχάζεται χαρὸν μεταβαίνωμεν.

Μ. Τὸ δεύτερον μόριον τὸ πρῶτον αἴτημά ἐστι, Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον.

Δ. Τὸ Ἄρτου τί ἐνλοῖ;

Μ. Οὐ μόνον τὰ βοσκὼ ἡμῖν καὶ ἐδητὰ ἀναγ-

ναγκαίαν ὑπερβαίνοντα, ἀλλὰ καὶ συλλήβδην ἅπαντ', ὅσα πρὸς τὴν ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν τοῦ βίου, καὶ πρὸς τὸ ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ἀφοβίᾳ ζῆν ἀναγκαῖά ὄζει.

Δ. Μῶν τὸ ἄλλο νοθευτεῖ ἡμᾶς τὸ τοῦ ἄρτου ὄνομα;

Μ. Ἵνα μὴ ζητῶμεν ἢ ἐρανίζωμεν τὰ περὶ τὴν ἐν τοῖς πολοῖς καὶ σιτίοις σχολὴν ἀβρόταλα, μήτε στολὰς πολυτίμους, μήτε δαψιλῆ θεραπείαν ἡδονῆς χάριν: ἀλλὰ μαλακίαν καὶ θρύψιν χαίρειν ἐῶντες, τῇ μερίᾳ καὶ σώφρονι καὶ ὑγιεινῇ διαίτῃ στέργωμεν, ἱματισμὸν δὲ ὀλίγον καὶ τὸ περιήκοντα ἀγαπῶμεν.

Δ. Πῶς τὸν ἄρτον λέγεις, εἰ σοὶ ὑπὸ Θεοῦ δίδοσθαι αἰτεῖς;

Μ. Θεοῦ διδόντος ἡμέτερος γίνεται αὐτὸς γὰρ καὶ ἐκάστῳ δωρεῖται αὐτὸν ἡμῖν εἰς τροφὴν, καίτοι τῆς ἡμῶν ἀξίας μὴ ὀφειλόμενον.

Δ. Ἡ καὶ διὰ ἄλλην αἰτίαν ἡμέτερος ἄρτος καλεῖται;

Μ. Ἡμᾶς ἡ φωνὴ αὕτη διδάσκει, τὰ πρὸς βίον πρόσφορα ἀναζητοῦντας σώφρονι πόνοις ὑπομένειν, ἢ ἄλλῳ ἀγαθῷ ζύπῳ δικαίως αὐτὰ

& alia vniuersè, quæ ad subsidia cõseruationémq; vitæ, & ad ætatem quietã ac fine formidine traducendam necessariò pertinent. b.9.10.11.&c & 144.c.10. 11.&c. & 145.c.14. 15.16.

M. Nunquid præterà nobis suggerit nomen PANIS?

A. Ne ad delitias epularum lautissima quæq; néue magni vestimenta pretij, aut sumptuosum apparatum voluptatis causa, solicitè consectemur, ac congeramus: sed vt lautitiam luxuriémque aspernantes, modico, temperato, & salutari victu, cultúq; paruo & commodo contenti simus. Psal.78.c.18. &c.d.29.30. &.106.c.14. 15. Mar.6.d. 25. &c. Luc.16. c.19. &c. 1.Cor.10.b.6. 1.Tim.6.b.7. 8.9. Heb.13.a.5.

M. Quaratione PANEM *vocas* NOSTRVM, *quum eum a Deo tibi donari flagites?*

A. Dei dono noster efficitur, quum ipse eum, meritis licèt nostris non debitum, in singulos dies ad vescendum nobis largiatur. Math.7.b.7.8. 1.Cor.4.b.7. 1.Tim.6.d.17 Iacob.1.c.17.

M. An ob aliam aliquam causam NOSTER PANIS *nuncupatur?*

A. Commonefacit nos hoc vocabulum, vt victus quærendi causa in laboribus nos corporis exerceamus, aut alijs eum bonis Gene.3.d.19

Ephe.4.d.28. 2. Thes.3.b.8 c.10.11.12.

modis iustè nobis acquiramus, vtq; eo contenti, nunquam alienum quicquam auarè aut dolosè aucupemur.

M. Quando vt industria nostra victum comparemus, Deus nobis mandauit, quare panem ab illo petis?

Psal.127.a.1.2 1.Cor.3.b.7.

A. Quia inutiliter tempus ætatis omne laboriosè solicitéque conteremus, nisi sedulitas nostra Dei munere prosperos exitus consequatur.

M. Opulentósne etiam homines, diuitijs copiósq; omnibus affluentes, victum quotidianum a Deo postulare debere putas?

Deut.8.a.3. Psal.34.b.9. 10.&.78.d. 29.30. Luc.1.c.53.& 4.a.4.&.12. 6.15. 1.Tim.6.d.17 Apoc.3.d.17.

A. Nequicquam rerum omnium, quas natura desiderat, abundatiam comparabimus, nisi Diuina virtute salutares nobis vitaléque fiant. Qua etiam de causa, post Cœnam quoq;, vt cibum quotidianum, quo iam vsi sumus, Deus nobis largiatur, hoc est, vt eum vitalé nobis salutarémque faciat, precamur.

M. Quare hæc verba QVOTIDIANVM ET HODIE *adiunguntur?*

Math.6.d.25. &c.c.14. Luc.10.g.41. Phil.4.b.6.

A. Vt a curis, & auiditate omni abhorrentes, studioséque munera nostra exequentes, a beneficentissimo ea parente quotidiè flagitemus, ad quæ ille quotidiè lar-

τὰ προείρεθαι, καὶ τούτοις ἐξαρκυμένοις, τὸ ἀλλόβιον ὑπόδημα τοῦ ὑποφιλοχρηματίας ἢ ἀπάτης θηρᾶν.

Δ. Τῶ Θεῶ προσάξαντα ἡμῖν ἰδίω κόπω τὴν τροφὴν ὀπικπίσαθαι, διὰ τί παρ' αὐτοῦ τὸν ἄρτον αἰτεῖς;

Μ. Οπ ἀνωφελῶς σύμπαντα τῆς ἡλικίας τὸν χρόνον πονοῦντες καὶ μεριμνῶντες διαζῶμεν, εἰ μὴ ἡ ὀπιμέλεια ἡμετέρα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν καλωρθωμένη ἀγαθοῦ τέλους τύχοι.

Δ. Μῶν τοῦ ἀνθρώπων τὴν πίστιν καὶ ἀγαθοῖς ἀμφέρονλας τὸν ὁπούσιον βοηθὸν αἰτεῖσθαι δεῖν παρὰ Θεοῦ νομίζεις;

Μ. Οὐδὲν ὄφελός ἐστι τῶν πάντων, ὧν ἡ φύσις ὀρέγεται, εὐπορεῖν, ἐὰν μὴ θεϊκὴ δυνάμις συντελοῦσα καὶ πρὸς βίον χρήσιμα ποιῇ ἡμῖν αὐτά. διὸ καὶ ἐπεὶ ἐδεηθήσαμεν, ἀγόμεθα τῶ Θεῶ τὸν ὁπούσιον ἄρτον, ὃν πρότερον ἐλάβομεν, ἡμῖν χορηγεῖν, τετέχθαι ζωοποιὸν καὶ σωτήριον ἀπεργάζεσθαι.

Δ. Διὰ τί προσίθενται αὗται αἱ ῥήσεις, Ἐπιούσιον, καὶ Σήμερον;

Μ. Ινα φρονίδας καὶ πᾶσαν ἀπληστίαν ἀποστρεφόμενοι, καὶ τὰ δέοντα ἀπροσδοκήτως πράττοντες, παρὰ πατρὸς χρηστοτάτου ὁσημέραι αἰτῶμεν, ἃ ὀφείλομεν ὁσημέραι διδόναι προ-

θυμὸν τοῦ φιλεῖ.

Δ. Μέτελθε ὅτι τὰ λοιπά.

Μ. Εν τῷ πέμπτῳ αἰτήματι εὐχόμεθα τῷ Θεῷ ΑΦΕΣΙΝ ΗΜΙΝ ΔΙΔΟΝΑΙ ΤΩΝ ΑΜΑΡΤΙΩΝ.

Δ. Μῶν ἅπαντες χρείαν ἔχουσι τῆς αἰτήσεως ταύτης;

Μ. Εχοιτ' γε οὐδεὶς γὰρ ἂν δυείσκοιτο ὁ μὴ πολλὰ ἁμαρτήσας τ κατθήκονθ, καὶ μὴ πολλάκις τῷ Θεῷ χαλεπῶς προσκόψας. διόπερ ὅσοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν οὐκ ὀπτιμώσκουσιν, οὐδὲ τῷ Θεῷ εὔχονται συγγνώμων αὐτοῖς νέμειν, ἀλλὰ τῷ Φαρισαίῳ ὅμοια πάσχοντες, ἑαυτοῖς ὡς τελείοις καὶ ὁσίοις οὖσι δοκοῦσι Θεῷ, ἢ ἀληθῶς εἰπεῖν, κατ' Θεὸν ἐγκαυχῶνται, τοιοῦτοι δὲ τ πίστων ἀεθμοὶ, οἷς οὔτ θ προσέτακται τῆς προσευχῆς κανὼν, πρὸς ὃν ἀεὶ ἀποβλέποιεν, καὶ τῆς ἐλπίδος τ τεύξεσθαι συγγνώμης τῶν πλημμελημάτων, ἢ ἐν τῷ μόνῳ τ Θεοῦ ἐλέῳ καὶ ἀμενσία κεῖται, ἑαυτοὺς παντελῶς ἀποξενοῦσιν. διὰ τοῦτο γὰρ ὁ Χριστὸς εἶπεν, ὅτι εἰς τ κόσμον ἦλθεν, οὐχ ἵνα τοὺς ἁγίους καλέσῃ, ἀλλὰ τοὺς φαύλους εἰς τὸ μετανοῆσαι ὅτι τοῖς ἡμαρτημένοις.

Δ. Διὰ τί προσετέθη ὁ λοιδορισμὸς ἐκεῖνος;

M.

largien
M. T
A. Q
RVM
DAR
M. Es
petenda
A. On
minum
debito
in Diui
non cad
agnoſcu
precant
exemplo
coram I
Deum g
ro pioru
ma, ad q
a ſpe ve
in ſola
atque b
eximun
ſtus non
vt pecca
vocando
profitet
M. C
eſt?

largienda promptissimus esse solet. 1. Tim. 6. a. 9. 10.

M. Perge ad reliqua. 1. Pet. 5. b. 7.

A. Quinto postulato PECCATORVM NOBIS VENIAM A DEO DARI PETIMVS.

M. Estne hæc venia omnibus necessariò petenda?

A. Omnino: nemo enim omnium hominum reperiri potest, qui non crebrò a debito officio declinet, sæpenumeróque in Diuini numinis grauem offensionem non cadat. Proindè, qui peccata sua non agnoscunt, neque Deum vt illis ignoscat, precantur, sed Pharisaico illo more atque exemplo, quasi integros se atque sanctos, coram Deo, aut vt verè loquar, contra Deum gloriando efferunt, illi de numero piorum, quibus ista precationis norma, ad quam dirigantur, est præscripta, & a spe veniæ peccatis suis tribuendæ, quæ in sola Dei per Christum misericordia atque benignitate sita est, sese omnino eximunt. Isthuc namque est, quod Christus non ad innocentes, sed ad nocentes, vt peccata scilicet pœnitendo corrigant, vocandos, se in mundum hunc venisse profitetur. Psa. 14. a. 1. 3. & 53. a. 1. 2. 3. Rom. 3. b. 10. 11. &c. d. 23. Ioh. 8. a. 7. Iac. 2. b. 10. 11 1. Ioh. 1. b 8. 10 Lu. 18. b. 9. 11. &c. c. 13. 14. 2. Cor. 5. c. 15. d. 18. &c. 1. Ioh. 1. c. 7. d 9. & 2. a. 1. 2. Math. 9. b. 13. 1. Tim. 1. c. 15.

M. Conditio ista quamobrem addita est?

A. Rationi maximè consentaneum est, vt precemur, ADEO ITA NOBIS VENIAM DARI, SICVTI NOS EIS, QVI NOS OFFENDERVNT, IGNOSCIMVS. Nisi enim ad alijs ignoscendum propensi repetiamur,& Dei parentis nostri, imaginem misericordia exprimentes ita nos geramus,vt eius esse liberi agnoscamur, apertè testificatur non esse a se quicquam aliud expectandum, nisi grauissimi supplicij acerbitatem.Nam qui vt clementia in alios vtatur, in animum inducere non potest,eâdem summi iuris norma sententia de illo sine vlla venia feretur.

Matth.5.a.7.& 6.b.14.15.& 7.a.1.2.&.18. d.28.&c.c.35 Luc.6.e.36. 37.38.

M. An non ergo, nostra lenitas a Deo promereri vt nobis ignoscat, aut quadam quasi mutua gratia illi relata videri possit?

A. Nequaquã: gratuitò enim tum Deus veniam non daret, neque solus Christus supplicio suo peccata nostra expiasset,pro quibus nemo alius vlla re alia compensare,aut Deo quicquam retribuere potest.

Iacob.2.b.13 Rom.3.d.24. 25.&.13.a.5. 6. Gal.5.a.4.

M. Transeamus iam ad sextum postulatum, quod quidam in duo partiuntur.

A. Eo petimus, NE NOS INDVCAT

Μ. Τῷ λόγῳ μάλιστα συμφωνεῖ, εὐχεσθαι τῷ Θεῷ ΟΥΤΩ ΣΥΓΓΙΝΩΣΚΕΝ ΗΜΙΝ, ΚΑΘΩΣ ΗΜΕΙΣ ΤΟΙΣ ΠΛΗΜΜΕΛΟΥΣΙΝ ΕΙΣ ΗΜΑΣ ΣΥΓΓΙΝΩΣΚΟΜΕΝ. καὶ γὰρ ἐὰν μὴ πρόθυμοι ἀφεθῶμεν συγγνώμων ἔχειν ἄλλοις, καὶ τὸ παρὸς ἡμῶν Θεὸν ἔλεον μιμούμενοι τοιούτοις παρέχωμεν ἑαυτοὺς, ὥστε αὐτὸς παῖδας ὀπτηνώσκεσθαι ὄντας, διαῤῥήδην προσάπτει μηδὲν ἄλλο παρ' αὐτὸν προσδοκᾶν, ἢ τὴν χαλεπωτάτην δίκης ἀποτομίαν· ὃς γὰρ οὐκ ἔστιν οἵῳ ἄδειαν καὶ ἄνεσιν παρέχειν ἄλλοις τῆς ἁμαρτημάτων, οὕτω ὡσαύτως καὶ τὸ ἀκριβοδίκαιον ἀνάγκη πάσης συγγνώμης ὑφέξει τὸν δίκαιον.

Δ. Οὔκουν δοκοῦμεν ἐκ τῆς ἡμετέρας πραότητος ἄξιοι εἶναι συγγνώμης τυγχάνειν παρὰ Θεοῦ, καὶ οἱονεὶ ἀμοιβήν τινα ἀποδιδόναι ἀπῶν;

Μ. Οὐ πάνυ· τότε γὰρ ἂν προῖκα σωφρόνησεν ἡμῖν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ χειστὸς μόνος τὰς ἡμῶν ἁμαρτίας τῷ πάθει αὐτοῦ ἐξίλασται ἀνθ' ὧν ἄδεις ἄλλος δυνάσθαι ἢ Θεὸν ὁτῳοῦν πράγματι ἀμείβεσθαι, ἢ ἀπῶν τι ἀντιδοῦναι.

Δ. Μεταβῶμεν δὴ ὅπη τὸ ἕκτον αἴτημα, ὃ πνες εἰς δύο μέρεα τέμνουσιν.

Μ. Εν ἀπῶν εὐχόμεθα, ΜΗ ΕΙΣΕΝΕ-

ΓΚΕΙΝ ἩΜΑΣ ΕΙΣ ΠΕΙΡΑΣΜΟΝ, ἈΛΛΑ ΡΥΣΑΣΘΑΙ ἩΜΑΣ ἈΠΟ ΤΟΥ ΠΟΝΗΡΟΥ.

Δ. Τίνος χάριν οὕτως ὀκνῶμεν;

Μ. Ὥσπερ ἀνω τοῖς παρελπυθόσι δεῖ ἀμβλυτημάτων συγγνώμην διδόναι πρὸς ἡμᾶς, οὕτω γνῶ ἀκνῶμεν μὴ πως εἰς τὸ ὕστερον ἀμβλύνειν ἡμᾶς. ὁ γὰρ νῦς ἡμέτερος φύσει μὲν οὕτως ἀπρονόητός ἐστι, καὶ ἡμεῖς οὕτω πεφύκαμεν ἀδυνατοι διακρούσασθαι τὰς πολλαπλασίας ἐνέδρας, καὶ περισβολὰς, καὶ παραλισμοὺς τῶν Σατανᾶ τε, καὶ τῶν κόσμου, καὶ τῶν ἰδίας ἡμῶν ὀπθυμίας, ὥστε ἀμήχανον μὴ ἡττᾶσθαι αὐτῶν ἡμᾶς, ἐὰν μὴ ὁ Θεὸς ἰσχυὸν ἡμῖν βοήθεια, καὶ τοῖς τῶν αὐτῶν δυνάμεως ὅπλοις ἡμᾶς σκέπῃ· μία γοῦν ἐστὶ σωτηρίας καταφυγὴ, τὸ ἑαυτοὺς τῇ τῶν βελτίστου καὶ μεγίστου παῤῥησίᾳ παραδόντας, αὐτὸν ἱκετεύειν μὴ ἐᾶν ἡμᾶς ὑπὸ πονηρῶν μηχανημάτων ἀνυπογνωστῶν νικᾶσθαι, ἀλλὰ πάντων κακῶν ἡμᾶς ἐξελέσθαι, καὶ ἀεὶ διαφυλάττειν.

Δ. Ὑπολείπεται τῇ Κυριακῇ προσοχῇ προσπθεμένη τῆς ῥήσεως.

Μ. ΟΤΙ ΣΟΥ ΕΣΤΙΝ Ἡ ΒΑΣΙΛΕΙΑ, ΚΑΙ Ἡ ΔΥΝΑΜΙΣ, ΚΑΙ Ἡ ΔΟΞΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ ΑΜΗΝ.

Δ.

CAT IN TENTATIONEM, SED A MALO LIBERET.

M. *Quare ita precamur.*

A. Sicuti anteà vt præteritis ignoſcat, precati ſumus : ita nunc obtecramus, ne a nobis vnquam poſthac peccetur. Nobis verò naturaliter mẽtes ita ſunt ad proſpiciendum improuidæ, ita infirmis ſumus viribus ad propulſandum multiplices inſidias, incurſiones, atque illecebras Satanæ, Mundi, concupiſcentiæq; noſtrę propriæ, vt fieri aliter non poſſit, quin ſuccumbamus, niſi Deus ſuo nos numine corroboret, ſuæque potentiæ armis tegat, perfugium ergo vnum ſalutis eſt, vt nos optimi maximi patris tutelæ ſuppliciter commendantes, eam obteſtemur, ne nos malitioſis vllis machinationibus ſuperari patiatur, ſed vt ex omnibus nos malis eripere & perpetuò conſeruare velit.

Math.12.d.43 44.45. Ioh.5.b.14. &.8.b.11. 2.Pet.2.d.20 21.22. Math.10.b.16 &c.&.26.d. 41. Luc.22.d.31. 32. 1.Cor.1.d.27. &c. 2.Co.11.a.3. Ephe.6.b.10. 11.12.&c. Iacob.1.b.14. &.4.a.1. 1.Pet.5.c.8.9 1.Ioh.2.c.15. 16. Rom.16.d.20 2.Tim.4.d.17 18.

M. *Reliqua eſt adhuc Dominicæ precationis clauſula.*

A. QVONIAM TVVM EST REGNVM, ET POTENTIA, ET GLORIA, IN SECVLA. AMEN.

M. *Qua-*

M. Quamobrem precationem suam hoc modo concluſit Christus?

Mith.7.b.10. 11.&.21.c.22 Ioh.16.c.23. 2.cor.1.b. 9. 10. d.20.&.9 e.8.&c. Ephe.3.d.20. 1.Tim.6.c.15. 16. Iaco.1.a.6.

A. Vt nobis confirmaret Diuinam potentiam atq; bonitatem tam infinitè immenſam eſſe, vt nihil omnium rerum ſit, quod Deus nobis id ritè poſtulantibus, dare aut non poſſit, aut non velit, quod etiam vocabulum A M E N, hoc eſt, Ita fiat, vt appoſita ad extremum veritatis nota, in animis noſtris quaſi conſignat.

M. Quam ob cauſam gloria Diuina poſtremò memoratur?

2.cor.10.g.31. Ephe.3.d.20. 21. Phil.1.b.11. 1.Tim.1.d.17. Iuda.f.25.

A. Vt preces omnes noſtras laudatione diuini numinis concludendas eſſe intelligamus: hic namq; eſt finis ille, quò omnia, quæ rogatu noſtro a Deo impetrare cupimus, noſtráque conſilia, ſermones, opera, atque vniuerſa omnino dirigenda ſunt. Huius enim rei cauſa a Deo conditi, atque in hoc mundo collocati ſumus.

M. Proſequere.

Pſal.29.1 11. &.34.1.1.2.3 &c.&.50.c. 14.15.d.23. &.92.2.1.2. &.95.96. 103 toto.

A. Huc accedit, quòd de Dei benignitate, iuſtitia, ſapientia, potentia, magnificè gloriоſéque prędicare, illíque noſtra, & vniuerſi generis humani cauſa gratias perſoluere, pars ſit honoris diuini, ad illius maieſta-

Δ. Τίνος ἕνεκα τοιοῦτον ἐπήγαγεν ὁ Κύριος τῇ προσευχῇ αὐτὸς ἐπίλογον;

Μ. Ἵνα πεπεισμένοι ὦμεν ὅτι ἡ τοῦ Θεοῦ δυνάμις καὶ ἀγαθωσύνη οὕτω παντελῶς ἀπειρός ἐστιν, ὥστε μηδὲν εἶναι τοιοῦτον, ὅτερ ἐκείνου ἢ οὐ δύναται ἢ οὐ βούλεται ἡμῖν χαρίσασθαι, ἐὰν ὀρθῶς αἰτῶμεν αὐτό· τοῦτο δὲ ἐν τῷ λεξείδιον Ἀμήν, ὡς πρὸ τέλει παρατιθέμενον τῆς ἀληθείας σημεῖον, ταῖς ἡμῶν διανοίαις οἱονεὶ ὑπογραμμίζεται.

Δ. Διὰ τίνα αἰτίαν ἡ τοῦ Θεοῦ δόξα ἔσχατα μνημονεύεται;

Μ. Ἵνα μανθάνωμεν ὅτι δεῖ ἁπάσας τὰς ἡμετέρας προσευχὰς εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν ἀποτελεῖσθαι. οὕτω γὰρ ὁ σκοπὸς ἐστι, πρὸς ὃν πάντ', ὅσα προσευχόμενοι λαμβάνειν παρὰ Θεοῦ ὀφθυμοῦμεν, καὶ τὰς βουλὰς, καὶ λόγους, καὶ ἔργα ἡμῶν, καὶ, σωφρονεῖν εἰπεῖν, σύμπαντα προσήκει κατευθύνεσθαι. τούτου γὰρ χάριν ἡμεῖς ὑπὸ Θεοῦ ἐκπέμπεσθαι, καὶ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον κατοικίζεσθαι.

Δ. Πρόϊθι δή.

Μ. Πρὸς τούτοις, τὸ μεγαλοπρεπῶς ἐγκαμιάζειν τὴν τοῦ Θεοῦ χρηστότητα, καὶ δικαιοσύνην, καὶ σοφίαν, καὶ δύναμιν, καὶ τὸ χάεντας αὐτῷ ἀπονέμειν ὑπὲρ ἑαυτῶν τε, καὶ ὑπὲρ

πᾶρ παντὸς τῦ ἀνθρωπείυ γένους, μέρ☩ τί ἐστι
ἡ θεραπείας τῦ Θεῦ, τῇ μεγαλειότητι αὐτῦ
πρεσῆκον ἰδίως ἅμα πῳ προσεύχεδαι ὑπὲρ,
ὅπερ ἐὰν μὴ ὑπὲρ ἀποδῶμεν ἀσεβῶς, ἃ μόνον
τοσύτων χ) τηλικύτων αὐτῦ ἀγαθῶν ἐσόμε-
δα τῦ ἀχαρισίας ἀνάξιοι, ἀλλὰ χ) τὰς ὀφ-
λομένας τοσαύτῃ εἰς ☩ Θεὸν ἀσεξείᾳ ποινὰς
δικαύταῖα ἀποτίσομεν εἰς τὸ δίωνεκές.

Δ. Ωταρ ἀποιῶσι χαὶ ἀνεργετῶσιν ἡμᾶς
εἰ ἄνθρωποι, οὐ θέμις δῆ χαὶ αὐτοῖς ἀχα-
ειτεῖν;

Μ. Οσας ἀνθρωποι παρ' ἀνθρώπων λαμ-
βάνσιν ἀνεργασίας, ἐκείνας δεῖ πῳ Θεῷ ἀ-
ναπυθέναι, διότι ἄνθρωποι αὐτὰς χορηγοῦντες,
τῦ Θεῦ μόνον πῳ ὅτι διακόνοις παρέχεσιν ἑ-
αυτοὶς· χ) οὕτως ὁ ἡμέτερ☩ πρὸς ἀνθρώπους
ἀχάειτος νοῦς πρὸς ☩ τῦ Θεῦ τῦ αἰτίᾳ ὄντ☩
δεξαν, ὡς τὸν ἴδιον χ) ἔχατον πάντων πραγ-
μάτων σκοπὸν τείνει.

Δ. Επειδὴ γουῦν πᾶς ὁ πρὸς τῦ θείυ νόμυ
τε, χαὶ πρὸς τὸ συμζύλυ, ἡγοῦμ' ἐζομολογή-
σεως ☩ Χρισιανικῆς πίσεως, ἔτι χαὶ πρὸ-
σδυχῆς χαὶ ἀχαρισίας λόγ☩ διεπεράνθη, οὐ-
χὶ μάλα ἀκμήρως νῦν ἐρῶμεν ἑχάτως πρὸ
σῆ Μυσηρίων.

Μ.

maiestatem pariter cum precatione, peculiariter spectans, qua nisi illum piè veneremur, non tantùm tam magna eius multiplicíque beneficentia nos minimè dignos ob ingratitudinem præbebimus, verùm etiam, debitas tantæ in Deum impietatis pœnas miritissimè in perpetuum sufferemus.

Rom.15.b. 6. 1.Thes.1.a. 2. &.5.d.18. 2.Thes.1.a. 3. Luc.17.d.17. Ioh.5.d.44. Rom.1.c. 21. d.25. 1.Pet.4.c.11.

M. Quando homines etiam in nos benigni beneficiq; esse solent, nónne licet illis quoq; gratiam habere?

A. Quotquot ab hominibus apud homines benefacta collocantur, ea Deo accepta referenda sunt, propterea quòd in illis tribuendis homines se re ipsa ministros tantùm Deo præbent: atque ita gratus noster in homines animus in Dei authoris gloriam, vt ad proprium atque vltimum rerum omnium finem referetur.

1.Cor.2.1.a.5. b.12. 2.Cor.9.c.8. &c.d.12. Math.5.c.16. 1.Pet.2.c.12. &.4.c.10.11.

M. Quando de lege Dei, Symbolóque, hoc est professione fidei Christianæ, de precatione etiam atque gratiarum actione quæstio omnis ad exitum iam est adducta, an non commodè postremò de sacramentis agemus?

A. Com-

A. Commodiſſimè præceptor, nam ea precationis ſecum & gratiarum actionis coniunctionem perpetuò habent.

M. Dic mihi igitur quot in Eccleſia ſua ſacramenta diſignauit Chriſtus.

Math 26.c.26 &c.&.28.d. 19. Ioh.3.a.5. Act.2.f.38. &c. 1.Cor.11. e.23.&c. Tit.3.b.5. Math 3.c.11. &c.&.26.c. 26.27.28. Mar.16.d.16. Ioh.3.a.5. Act 2.f.38. 1.Cor.10.d. 16.&.11.c. 24.&c.

A. Duo : Baptiſmum, atque Cœnam Dominicam.

M. Sacramenti nomen quid ſignificat?

A. Sacramentum eſt externa diuinæ erga nos per Chriſtum beneuolentiæ beneficentiæq; teſtificatio, ſigno aſpectabili arcanam ſpiritualemq; gratiam repræſentans: qua Dei promiſſiones de remiſsione peccatorum, & æterna ſalute per Chriſtum data, quaſi conſignantur, & earum veritas in cordibus noſtris certiùs confirmatur.

Galat.2.d. 27. Math.3.c.11. &c.&.26.c. 16.&c. Ioh.3.a.5. 1.Cor.10.d.16

M. Sacramentum quot habet partes?

A. Duas : extrarium elementum, ſiue rem creatam quod eſt ſignum aſpectabile : & arcanam gratiam, quæ conſpicua non eſt.

M. In baptiſmo quod eſt ſignum extraneum?

Math.3.c.11. 12.&.28.d.19 Ioh.3.a.5. 1.cor.10.d.16 Act.8.d. 36. 37.38.

A. Aqua, qua baptizatus tingitur, vel perfunditur, IN NOMINE PATRIS, ET FILII, ET SPIRITVS SANCTI.

M. Quæ

Μ. Μάλιστα ὦ διδάσκαλε. αὐτοῖς γὰρ ἥ τε προσευχὴ, καὶ ἡ ἐγκαιρία ἀεὶ σωίζεται.

Δ. Πόσα οὖν κατέλιπεν ὁ Χριστὸς τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτῶ μυστήρια;

Μ. Δύο· τὸ Βάπτισμα, καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον.

Δ. Τὸ μυστήριον τί δηλοῖ;

Μ. Μυστήριόν ἐστι τὸ ἔξωθεν τῆ τῶ Θεῶ πρὸς ἡμᾶς διὰ Χριστῶ ἐνοίας καὶ φιλανθρωπίας ὑπόνοιον, δι' ὁρατῆς σημείας ἀόρατον καὶ πνευματικὼ χάριν παρεμφαῖνον, ὅθεν αἱ τῶ Θεῶ ἐπαγγελίαι αἱ ἀεὶ ἀφέσεως τῆ ἁμαρτιῶν καὶ ἀεὶ αἰωνίς σωτηρίας διὰ Χριστῶ δοθείσης, οἱονεὶ ὁπισφαλίζονται, καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις καρδίαις ἐμφανπικώτερον βεβαιῶται.

Δ. Μυστήριον πόσα ἔχει μέρη;

Μ. Δύο· δηλονότι τὸ διὰ τῆ ἔξωθεν στοιχεῖον, ἤ πόμα, ὅπερ ἐστὶ σημεῖον ὁρατὸν· καὶ τὸ ἀπόκρυφον χάριν, τὸ ἀόρατον οὖσαν.

Δ. Τί ἐστὶ τὸ ἔξωθεν σημεῖον ἐν τῷ βαπτίσματι;

Μ. Τὸ ὕδωρ, εἰς ὃ βάπτεται ὁ βαπτιζόμενος, ἢ ἐν ὕδατι καταχρίεται, ΕΙΣ ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΙΟΥ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ.

Δ. Τίς

Δ. Τίς ἐστὶν ἡ κριτικὴ, καὶ οὐσία τοῦ χάρις;

Μ. Ἄφεσις ἁμαρτιῶν, καὶ ἀναγέννησις· ὧν ἀμφοτέρων διὰ θανάτου καὶ ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἐπιτυγχάνομεν· καὶ αὐτῶν οἱονεὶ ἐπισφράγισίν τινα καὶ ἐνέχυρον ἔχομεν ἐν τῷ μυστηρίῳ τούτῳ.

Δ. Τὸν δὲ τρόπον καὶ ἐνέργειαν τοῦ βαπτίσματος ὀλίγῳ σαφέστερον ἐπιγίνωσον.

Μ. Ἡμεῖς φύσει ὀργῆς τέκνα ὄντες, τυπτόμεθα εἰς πρόσκρουσμα τῷ Θεῷ καθεστηκότες, καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἤγουν εἰκίας αὐτοῦ ἀπεξενωμένοι, διὰ βαπτίσματος εἰς ἐκκλησίαν εἰσερχόμεθα, πληροφορηθέντες ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ παῖδας ἤδη γεγονέναι, καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ σώματι συνηνῶσθαι, καὶ αὖπω οἱονεὶ προσπεφυκέναι, καὶ αὐτοῦ μέλη πεποιῆσθαι, καὶ εἰς ἓν σῶμα αὖπω σῶμα συναύξεσθαι.

Δ. Τίνα προσεῖναι ἀνάγκη τοῖς τελεθλῶσι τῷ βαπτίσματι βαλομένοις;

Μ. Μετάνοιαν καὶ Πίστιν.

Δ. Ταῦτα διὰ πλειόνων διασάφησον.

Μ. Πρῶτον ὅτι τὸν βεβιωμένον ἡμῖν βίον δεινῶς μετανοεῖν ἡμᾶς χρὴ, καὶ βεβαίως πιστεύειν Χριστὸν τῷ αὐτὸ αἵματι τὰς τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν κηλῖδας ἀπορρῦψαι, καὶ οὕτω τῷ Θεῷ ἀρέστους ἡμᾶς πεποιηκέναι, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ

M. *Quæ est occulta & cœlestis gratia?*

A. Venia criminum, & regeneratio: has ambas per mortem & resurrectionem Christi consequimur, & est hoc sacramentum nobis illarum quasi obsignatio quædam atque pignus. Mar.1.2.4. Act.2.f.38. &c.&.22.c.16 Rom.6.2.3. &c. Gal.3.d.26.27 1.Pet.3.d.21.

M. Baptismi vim & effectum paulò adhuc apertiùs explicato.

A. Quum naturaliter filij iræ, hoc est, in grauissima apud Deum offensa, & ab eius Ecclesia siue familia alienati simus, per baptismum in ecclesiam recipimur, certúmq; habemus nos iam Dei filios esse, & cum Christi corpore copulatos, in illúdq; quasi insitos esse, eiúsq; membra factos, in eodem cum ipso corpore concrescere. Ephe.2.2.3.d. 19.20. Tit.3.b.3.4. 5.&c. Math.28.d.19 Marc.16.d.16. Ioh.3.2.5. Rom.6.2.3. &c. 1.Cor.12.b.15 1.pet.3.d.21.

M. Quæ ab ijs, qui baptismo sunt initiandi, requiruntur?

A. Pœnitenria & Fides.

M. Hæc paulò copiosiùs declarato.

A. Anteactæ primò vitæ nobis est grauiter pœnitendum, certáq; est habenda fides Christum suo sanguine peccatorum nostrorum maculas eluisse, & ita nos Deo acceptos reddidisse, eius etiam spiritum in nobis habitare. Deinde secundùm hanc Mar.1.2.4. b. 15.&.16.d.16. Act.2.f.38. &c &.8.d 36. 37.&c.&.16. d.31.33.34. &.19.2.4.5. &.22.c.16. 1.Co.12.b.13

Rom.6.a.3. &c.&.13.d. 12.13.14. Gal.3.d 26.27 Ephe.4.d.20. 21.&c. Coloſ.2.b. 12.

fidem promiſſúmq; in baptiſmo factum, elaborãdum eſt, vt carnem noſtram mortificemus, id eſt, vt cupiditates omnes coerceamus : vtq; vitæ integritate nos Chriſto quaſi indutos, & eius diuino numine inſtinctos eſſe, perſpicuum faciamus.

M. Quare igitur infantes baptizantur, qui iſta propter infirmitatem ætatis efficere nequeunt?

Gen.9.b.9.&. 17.a.7.8. Mar.10.b. 14.16. Rom.3.a.3.& 4.c.21.22.&c & 6.a.3.&c. Gal.3.d. 27. Ephe.4.d. 20. 21.&c. Coloſ.2.b.12.

A. Quia de Dei Eccleſia ſunt, diuináque benedictio atque promiſſio eccleſiæ per Chriſtum, in cuius fide baptizantur, facta ad eos pertinet. In quarum rerum cognitione, & fide, ipſi ineunte pueritia imbuendi ſunt, vt agnoſcant, quid in baptiſmo ſpoponderint, atque profeſſi ſint, illíque ſponſioni vitæ etiam ſanctitate, quantum quidem conniti poſſunt, ſatisfaciant.

M. Cœnæ Domini quis eſt ordo?

Math.26.e. 26.&c. Mar.14.c.21. &c. Luc.22.c.19. &c.

A. Idem ipſe videlicet, qui eſt a Chriſto domino aſſignatus: qui eadem, qua proditus eſt, nocte, ACCEPIT PANEM, ET POSTQVAM GRATIAS EGISSET, FREGIT, ET DEDIT DISCIPVLIS SVIS DICENS: ACCI-

αὐτῷ ἐν ἡμῖν ἐνοικεῖν. εἶτα, ἀκολούθως τῇ πίστει ταύτῃ καὶ ὁμολογίᾳ τῇ ἐν τῷ βαπτίσματι πεποιημένῃ ἀπεδύσεσθον ὅπως τὰ ἡμετέραν σάρκα νεκρώσωμεν, τετέσι πάσας τὰς ἐπιθυμίας ἀναστέλλωμεν, καὶ φανερὸν ποιῶμεν, ὅτι δι' ὁσιότητος τοῦ βίου χειστὸν οἱονεὶ ἐνεδυσάμεθα, καὶ τῇ ἐλπιδὶ αὐτῷ κατεχόμεθα.

Δ. Διὰ τί οὖν βαπτίζομεν τὰ βρέφη, οἷς διὰ τὸ τῆς ἡλικίας ἀδυνὲς τοιαύτη δυνάμις οὐκ ἐγγίνεται;

Μ. Ὅτι τὰ τῆς Θεοῦ ἐκκλησίας εἰσὶ, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ πεποιημένη τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπαγγελία διὰ Χειστοῦ, εἰς οὓς τὰ πίσιν βαπτίζονται, ἐκείνοις προσήκει. τούτων δὲ τὰ γνῶσιν καὶ πίσιν προβάσης τῆς ἡλικίας δεῖ αὐτὰ παιδεύθωσαι, ἵνα μάθωσι τί βαπτιζόμενα ὡμολογήκασι καὶ ὑπέσχοντο, καὶ ἐκείνῃ τῇ ὁμολογίᾳ τὰ τῆς ζωῆς ἀγνείαν, ἐφόσον δυνήσονται, ἀνάλογον παρέχωσιν.

Δ. Ποία δέ τις τοῦ Κυειακοῦ δείπνου ἡ τελετή;

Μ. Ἡ αὐτὴ δηλαδὴ, ἣν Χειστὸς ὁ Κύειος εἰσήγαγεν, Ὃς ΕΝ ΤΗΙ ΝΥΚΤΙ ΕΝ ΗΙ ΠΡΟΕΔΟΘΗ, ΕΛΑΒΕΝ ΑΡΤΟΝ, ΚΑΙ ΕΥΧΑΡΙΣΤΗΣΑΣ ΕΚΛΑΣΕ, ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΑΥΤΟΥ ΜΑΘΗΤΑΙΣ ΕΔΩΚΕΝ, ΕΙΠΩΝ· ΛΑΒΕΤΕ, ΦΑΓΕΤΕ· ΤΟΥΤΟ

ΜΟΥ᾽ ἘΣΤΙ ΤΟ᾽ ΣΩ᾽ΜΑ ΤΟ᾽ ΥΠΕ᾽Ρ ΥΜΩ᾽Ν ΔΙΔΟ᾽ΜΕΝΟΝ᾽ ΤΟΥ᾽ΤΟ ΠΟΙΕΙ᾽ΤΕ ΕΙ᾽Σ ΤΗ᾽Ν ἘΜΗ᾽Ν ἈΝΑ᾽ΜΝΗΣΙΝ. ΩΣΑΥ᾽ΤΩΣ ΚΑΙ᾽ ΤΟ᾽ ΠΟΤΗ᾽ΡΙΟΝ ΕΛΑΒΕ ΜΕΤΑ᾽ ΤΟ᾽ ΔΕΙΠΝΗ᾽ΣΑΙ, ΚΑΙ᾽ ΕΥ᾽ΧΑΡΙΣΤΗ᾽ΣΑΣ ἜΔΩΚΕΝ ΑΥ᾽ΤΟΙ᾽Σ, ΛΕ᾽ΓΩΝ᾽ ΠΙ᾽ΕΤΕ ἘΚ ΤΟΥ᾽ΤΟΥ ΠΑ᾽ΝΤΕΣ, ΤΟΥ᾽ΤΟ ΓΑΡ᾽ ἘΣΤΙ᾽ ΤΟ᾽ ΑΙ᾽ΜΑ᾽ ΜΟΥ, ΤΟ᾽ ΤΗ᾽Σ ΚΑΙΝΗ᾽Σ ΔΙΑΘΗ᾽ΚΗΣ, ΤΟ᾽ ΠΕΡΙ᾽ ΥΜΩ᾽Ν ΚΑΙ᾽ ΠΕΡΙ᾽ ΠΟΛΛΩ᾽Ν ἘΚΧΥΝΟ᾽ΜΕΝΟΝ ΕΙ᾽Σ ἌΦΕΣΙΝ ἉΜΑΡΤΙΩ᾽Ν· ΤΟΥ᾽ΤΟ ΠΟΙΕΙ᾽ΤΕ, ὍΣΑ᾽ΚΙΣ ἌΝ ΠΙ᾽ΝΗΤΕ ΕΙ᾽Σ ΤΗ᾽Ν ἘΜΗ᾽Ν ἈΝΑ᾽ΜΝΗΣΙΝ. Ὁ-ΣΑ᾽ΚΙΣ ΓΑΡ᾽ ἌΝ ἘΣΘΙ᾽ΗΤΕ ΤΟ᾽Ν ἌΡΤΟΝ ΤΟΥ᾽ΤΟΝ, ΚΑΙ᾽ ΤΟ᾽ ΠΟΤΗ᾽ΡΙΟΝ ΤΟΥ᾽ΤΟ ΠΙ᾽ΝΗΤΕ, ΤΟ᾽Ν ΘΑ᾽ΝΑΤΟΝ ΤΟΥ᾽ ΚΥΡΙ᾽ΟΥ ΚΑΤΑΓΓΕ-ΛΕΙ᾽ΤΕ, ἌΧΡΙΣ ΟΥ᾽ ἌΝ ἜΛΘΗ. Ταύ-τῳ τῳ᾽ διαταξιν, ϗ τοῦτον τὸν τύπον μιμεῖσθ, ϗ πιστῶς ὀπτηρεῖν ὀφείλομεν, ϗ πρὸς τοῦτον ἀποβλέποντας τὸ καινὸν διῆκον ἡμᾶς δυσεβῶς τε-λεῖν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον, ἕως οὗ ἂν ἐκεῖνο πάλιν ἵξῃ.

Δ. Ενεκα τίνος;

Μ. Ινα τὸ τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ τῳ᾽ μεχί-σῳ

ACCIPITE, EDITE: HOC EST CORPVS MEVM, QVOD PRO VOBIS DATVR: HOC FACITE IN MEI COMMEMORATIONEM. AD EVNDEM MODVM ET POCVLVM, PERACTA COENA, ACCEPIT, ET QVVM GRATIAS EGISSET, DEDITEIS DICENS: BIBITE EX HOC OMNES: HIC EST ENIM SANGVIS MEVS NOVI TESTAMENTI, QVI PRO VOBIS, ET PROMVLTIS EFFVNDITVR, IN REMISSIONEM PECCATORVM, HOC FACITE, QVOTIES CVNQVE BIBERITIS, IN MEI COMMEMORATIONEM. QVOTIESCVNQVE ENIN COMEDERITIS HVNC PANEM, ET DE POCVLO BIBERITIS, MORTEM DOMINI ANNVNCIABITIS, DONEC VENERIT. Hanc præscriptionem atq; hunc ordinem sequi summáq; fide seruare, atque ex hoc præscripto cœnam Domini vsq, dum ipse redeat, piè administrare oportet. 1.Cor.11.b.23 24.&c.

M. Quem ad finem?

A. Vt mortis Domini, beneficijq; maxi-

Luc.22.c.19. 1.Cor.11.c.24. 26.&c. mi in nos per eam collati, recordationem grati & memores in perpetuum habeamus, vtq; quemadmodum per baptismum de integro nati sumus, ita cœnæ Dominicę nutrimentis educati, ad spiritualem æternámq; vitam assiduè confirmemur. Atque ob eam ipsam causam vt semel in lucem edi, ita & baptismo semel expiari sat est: sed vt nutrimenti, itidem & cœnæ Dominicæ vsus frequenter est iterandus.

Ioh.6.d.27.32 35.c.48.&c. 1.54.55.&c. 1.Co.10.d.16

M. Quot sunt partes huius sacramenti?

A. Vt in Baptismo, sic & in Cœna Dominica duæ sunt partes, quarum vna terrestris est, & quæ sensibus percipi potest, altera cœlestis est, & quæ sub externos sensus non cadit.

M. Quæ est terrena atque aspectabilis pars?

Mat.26.d.26 27. Mar.14.c.22. 23. Luc.22.c.19. 20. 1.Cor.11.c.23 25. Ioh.6.d.27. 35.&c.e.48. &c.g.63. 1.Co.10.d.16

A. Panis & vinum, quæ vtraq; expresso iussu Domini, sunt ab omnibus accipienda.

M. Cælestis illa pars, & ab omni sensu externo longè disiuncta, quænam est?

A. Corpus & sanguis Christi, quæ fidelibus in cœna Dominica præbentur, ab illisq; accipiuntur, comeduntur, & bibú-

tur

σιν ἀνεργασίαν, ἵνα δὲ αὐτὸ ἐλάβομεν, διὰ μνήμης αἰωνίε ἔχομεν ἀχαειτωτες, καὶ ἵνα ὥσπερ διὰ τὸ βαπτισμὸ πάλιν γεννώμεθα, οὕτω τῷ Κυειακῷ δείπνῳ δεχόμενοι εἰς ζωὴν πνεύματικὴν καὶ αἰώνιον σωτηρίας αὔξωμεν. καὶ διὰ τοῦτο καθάπερ ἅπαξ μόνον πικτόμεθα, οὕτω καὶ ἅπαξ τὸ βαπτίσματα καθαίρεσθαι ἀρκεῖ· τὸ δὲ Κυειακὸ δείπνε, ὥσπερ καὶ βοσῆς τῇ χρῆσιν πολλάκις ἀναληπτέον.

Δ. Πόσα ἐστὶ μέρη τούτε τὸ μυστηρίε;

Μ. Ὥσπερ ἐν τῷ βαπτίσματι, ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ Κυειακῷ δείπνῳ δύο ἐστι μέρη, ὧν τὸ μὲν γήϊνον καὶ αἰσθητόν ἐστι, τὸ δὲ οὐράνιον καὶ ἀπὸ τὰς ἐξωθεν αἰσθήσεις μὴ πῖπτον.

Δ. Ποῖόν ἐστι τὸ γήϊνον καὶ ὁρατὸν μέρος;

Μ. Ἄρτος καὶ οἶνος, ὧν ἀμφοτέρων ἅπτωνται ὁ Κύριος σαφῶς προσέταξε μεταλαμβάνειν.

Δ. Τὸ οὐράνιον ἐκεῖνο καὶ πάσης σωματικῆς αἰσθήσεως πολὺ λίαν ἀπέχον μέρος ὁποῖόν ἐστι;

Μ. Τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τε Χριστε, ἃ τοῖς πιστοῖς προσφέρεται ἐν τῷ Κυειακῷ δείπνῳ, καὶ ὑπ' αὐτῶν λαμβάνεται, καὶ ἐσθίεται, καὶ πί-

ται, οὐσιᾷ μόνον καὶ πνευματικῷ τρόπῳ, ἀληθῶς δὲ καὶ ὄντως. ὥσε καθὼς ὁ ἄρτος βέφει τὰ σώματα, οὕτω τὸ σῶμα τῦ Χριστῦ μετίσλω ἔχει δυώαμιν τῦ πνευματικῶς βόσκειν τὰς ἡμετέρας ψυχὰς· καὶ ὥσπερ οἶνῳ αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς χαρὰν ἐπεγείρονται, καὶ ἡ ἰσχὺς ἀναλαμβάνεται, ὡσαύτως αἱ ἡμέτεραι διάνοιαι τῷ τῦ Χριστῦ αἵματι διὰ πίστεως ἀναζωπυροῦνται· τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τῦ Χριστῦ δεχόμεθα ἐν τῇ Κυριακῇ δείπνῳ· Χριστὸς γὰρ ἅπασι τοῖς ἐπ' αὐτῷ πεποιθόσι τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα αὐτῦ οὕτω γνησίως ἀνακιρνοῖ, ὡς σαφῶς ἔγνωσαι, ὅτι τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον σύμαλι καὶ γαστέρι παρεδέξαντο. ἔτι, τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἡμῖν σημεῖα παρέχον, τῆς ἀθανασίας ἡμετέρας ἐνέχυρον, καὶ τῆς ἀναστάσεως ὁμόρημά ἐστι.

Δ. Η οὖν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς τὴν τῦ σώματος καὶ αἵματος τῦ Χριστῦ οὐσίαν μεταβάλλεται;

Μ. Ηκιστά γε· τοῦτο γὰρ ἂν εἴη τῦ μυστικοῦ, ὃ ὀνομίνης ἅμα καὶ οὐσιᾶς ὕλης σωίσηκε, τὸν φύσιν ἀναιρεῖν· καὶ τὸν ἀλήθειαν τῦ σώματος καὶ τῦ αἵματος τῦ Χριστῦ ἀμφισβητήσιμον

tur, cœleſti tantùm & ſpirituali modo, verè tamen atque reipſa: adeò quidem, vt veluti panis ſuſtentandi corpora, ſic corpus Chriſti animas noſtras ſpiritualiter per fidem paſcendi maximam habeat facultatem: & veluti vino mentes hominum lætitia excitantur, & reficiuntur vires, ſic & animę noſtræ Chriſti ſanguine per fidem recreatæ releuantur: hoc enim modo corpus & ſanguis Chriſti in cœna Dominica recipiuntur. Chriſtus enim omnibus, qui ipſi fidunt, tam certò corpus & ſanguinem ſuum impartit, quàm pro certo habent, panem ſe atq; vinum ore ſtomachóq; accepiſſe. Cœna etiam Dominica vitæ nobis ſempiternæ ſigna communicans, immortalitatis nobis noſtræ pignus, atque reſurrectionis obſes exiſtit.

Pſal.104. c.15.

Ioh.6.f.54.

M. An igitur panis & vinum in ſubſtantiam corporis & ſanguinis Chriſti conuertuntur?

A. Nequaquam: nam hoc eſſet naturam ſacramenti, in quo tum cœleſtis, tum terrena materia continetur, delere: veritatémq; corporis Chriſti in dubitationem addu-

Math.26.d. 26.27. Marc.14.c. 22.23. Luc.22.c.19. 20.

1.Cor 11.c.23 24 25.26.27 28. adducere: illisq; etiam, qui sacramentum sunt accepturi, reformidandi atque refugiendi occasionem offerre.

M. An fuit instituta a Christo cœna, vt Deo patri hostia pro peccatis expiandis immolaretur?

Heb.7. d. 26. &c.&.9.d.11. &c.g.25. &c. &.10,c.9.10 11.14,d.18 Luc.22.c. 19. 1.Cor.11.c.24 25.26. Heb.13.c.15. 16. *A.* Minimè : nam Christus mortem in cruce occumbens, vnicum illud sempiternum sacrificium semel in perpetuum pro nostra salute obtulit, nobis verò vnum hoc tantùm reliquum esse voluit, vt maximum vtilitatis fructum, quem sempiternum illud sacrificium nobis præbet, grati ac memores percipiamus: quod quidem in cœna Dominica præcipuè præstare debemus.

M. Quommodo officio nostro satisfaciemus, vt ritè cœnam Dominicam celebremus?

1.Cor.11.f. 28 29.&c. *A* Si nosmetipsos excutiamus, exquiramúsq; nunquid verè Christi membra simus.

M. Illud quibus signis cognoscemus?

Ier.14.b.7.& 29.b.12.13. Ioel.2.b.12. 13.&c.c.15. 16.&c. *A* Initio, nobis, ob admissa peccata, vehementer est pœnitendum : deinde certa diuinæ per Christum misericordiæ fiducia

μον ποιεῖν. καὶ τοῖς τὸ μυστήριον λυομένοις τῶν ὀρθρωθεῖν καὶ ἀποστροπιάζεσθαι αὐτὸ ἀφορμὴν παρέχειν.

Δ. Μῶν παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τὸ δεῖπνον, ἵνα εἰς θυσίαν τῷ πατρὶ προσφέρηται εἰς καθαρμὸν τῶν ἁμαρτημάτων;

Μ. Μηδαμῶς· Χριστὸς γὰρ θάνατον ὑπὲρ τοῦ σωτῆρος ὑπομείνας, ἅπαξ μίαν καὶ αἰώνιον θυσίαν ἀπαρξεῖς τὸ ἀεὶ ὑπὲρ σωτηρίας ἡμετέρας ἐθυσεν· ἡμῖν δὲ ἐν τοῦτο μόνον λοιπὸν ἐτοίμασεν, ἵνα τὰ ὑπερβάλλοντα ἀγαθὰ ἐκ τῆς αἰωνίου θυσίας αὐτῆς ἡμῖν γενόμενα ἀνυχάριστοι καὶ μνήμονες ὄντες καρπώμεθα· τοῦτο γὰρ τῷ Κυριακῷ μάλιστα δείπνῳ προσίοντες ποιεῖν ὀφείλομεν.

Δ. Πῶς ἡμεῖς τὸ δέον ἡμῖν ποιήσομεν, ὅπως καλῶς τελῶμεν τὸ Κυριακὸν δεῖπνον;

Μ. Ἐὰν ἑαυτοὺς δικιμάσωμεν, καὶ ἐξετάσωμεν εἰ ἀληθινῶς ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ μέλη.

Δ. Ἐκ τίνων τεκμηρίων τοῦτο γινώσκειν δυνηθῶμεν;

Μ. Πρῶτον, ὅτι τοῖς ἡμῖν προημαρτημένοις δεῖ σφόδρα μεταγοεῖν· εἶτα, πλεοφορηθέντας τὸν Θεὸν διὰ Χριστοῦ εἰκπρόμονα ἡμῖν ἔσεσθαι,

ἔσεσθαι, ἀγαθὰς ἐλπίδας ἔχειν, καὶ ὅτι τῇ περιποιηθείσῃ ἡμῖν διὰ τῆς βαπτίσεως αὐτῆς σωτηρίᾳ ἀχαριστεῖν αὐτῷ ἡμᾶς προσήκει· ἔτι, ὅπως μέλειαν καὶ σεσθαι πρόθυμον καὶ ἀμεταμέλητον ποιεῖσθαι πρέπει ἁγίως καὶ ὁσίως τὸν ὑπόλοιπον διάγειν βίον. τὸ τέλος, ἐπειδὴ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῆς ἀνθρώπων πρὸς ἀνθρώπους συναφείας καὶ ἀγάπης λαμπρὰ τεκμήρια ἀναδείκνυται, τοῖς πέλας, τετίσι παντὶ τῷ ἀνθρωπίνῳ γένει εὔνοιαν, παντὸς μίσους καὶ φθόνου καθαρεύοντες ἀδελφικῶς ὑπαδέχεσθαι ὀφείλομεν.

Δ. Ἐπειδὴ περὶ τῶν κυρίων τῆς Χριστιανικῆς πίστεως κεφαλαίων ἱκανῶς σοι, ὡς εἶπας, νῦν διελέχθην, ἀποπειρᾶσθαι ἔτι σου βούλομαι, εἰ σωτόμως καὶ σαφῶς ἅπαντα τὰ προειρημένα ἀνακεφαλαιώσασθαί μου.

Μ. Πρῶτον, ὁ θεῖος νόμος δέκα ἐντολαῖς περιειλημμένος τὴν τέλειον τῆς ζωῆς εὐσεβῶς κανόνα πρὸ ὀφθαλμῶν ἐμοὶ τίθησι, πρὸς ὃν τὴν ἐμὸν βίον κατορθῶσαι καὶ πάσασθαι ὀφείλω, περικειμένης, ἐὰν διαμάρτω, αἰωνίου κατακρίσεως ἀντὶ τιμωρίας· διὰ τοῦ νόμου γοῦν τὰ ἁμαρτήματά μου γινώσκω, καὶ Θεὸν ἐμοὶ δι' αὐτὰ ὀργισθῆναι, καὶ θάνατον αἰώνιον μοι κατε-

ducia nixis atq; cõfisis bene sperandũ, partáque nobis per illius mortem salus gratissimis est animis prosequenda: præterea, integrè in posterum, sanctéq; viuendi studium nobis, & voluntas propensa, atque constans suscipienda est: deniq; quando cœna Domini hominum inter homines consociationis atque amoris clara indicia ostendit, proximis, hoc est toti humano generi, beneuolentia, remoto procul omni odio atque inuidia, fraternè est præstanda.

Luc.22.c.19. 1.Cor.11.f.24.25. 26. Rom.5.a.5.8.9.& 8 a.4.5.&c. 2.Tim.1.c.14.15.16 1.Pet.1.c.13.14.& c d.21.22.&4.a.1.2. 3.&. Math.12.d.39. Ioh.13.d.34.35.&c 1.Cor.10.d.17.&. 13.toto.

M. Quum de præcipuis fidei Christianæ capitibus satis multa, sicuti existimo, te iam interrogarim: experiri adhuc volo, quàm breuiter atque expresse summam omnium, quæ sunt hactenus tractata, possis exponere.

A. Principio, lex diuina, decem explicata præceptis, perfectam mihi ante oculos piè viuẽdi regulam proponit, ad quam vitam meam dirigere atque formare debeo, constituta, si vspiam aberrem, æternæ in me damnationis pœna: per legem igitur peccata mea, Deúmq; ob ea ira in me incensum, & sempiternã mortem diuina

Deut.4.a.1.2.b.13. Psal.19.b.6.7.&c. &.119.a.4.&c. Math.19.c.16.17. Luc.10.c.25.26. 27.28. Rom.2 b.12.13.& 3.c.19.20.&4 c.15 Gal 3.b.10.

uina mihi iustitia debitã esse agnosco: quæ cogitatio horribili formidine, timoréque ex peccatorum conscientia animum meum percellit: vndè quum neq; prudentia, neq; viribus aut potestate mea, neq; vlla humana, angelicáue ope aut auxilio, neq; vllo alio modo, aut ratione posse me omnino liberari intelligam, Euangelium me edocet, Christum Dei filium hominem sine peccato factum, morte sua meritas debitásque peccatis meis pœnas persoluisse, Dei patris sui in me iram suo sanguine restinxisse, & me rursum in gratiam ipsius reconciliasse, suæq; iustitiæ fecisse participem, & æternæ secum vitæ hæredem instituisse. Quæ omnia Christi beneficia mihi per fidem communicantur: quam fidem spiritus sanctus in animo meo per prædicationem Euangelij inseuit, eáq; per sacra mysteria sua, aspectabilia certissimáque indicia & pignora diuinæ erga me per Christum bonitatis, confirmauit. Quæ etiam fides, vt viua quædã atque ferax arbor, pietatis, iustitiæ, aliorúmque bonorũ operum fructus in me per omnem vitam creare deberet, ad gloriam Dei, qui tot & tantis me beneficijs affe-

2.cor.2.b.7.&.7.c
2.10.&c.
Rom.1.c.15.16.
Act.13.f.38.39.
Heb.1.b 4.5.&c.&.
9.c.9.d.12.14.&.
10.4.2.3.4.&c.

Mat.1.d.20.21 &c.
Ioh.1.b.14.c.29.

Esa.53.a.4.5.6.c.
10.11.
Rom.3.d.24.25 &c
Colo.1.c.20.21.22
&c.
Rom.5.d.23.&c.&
8.c.14.15.16.17.
&c.
&.10.a.4. &c.
Gal.2.c.16.&c.
Rom.10.b.8.c.14.d
16.17.
2.Cor.12.a.3.6.b.9
&c.
Math.28.d.19. 20.
Mar.16.d.15.
1.Cor.10.d.16. 17

Psal.1.a.3.
Math.7.c.17.18.
Luc.1.g.74.75.
Rom.6.a.1.2.3.&c.
Gal.5.2.8.
Math.5.b.16.
2.Pet.2.c.12.

cit,

κατεγνωκέναι τὸν δίκαιον Θεὸν μανθάνω: ἢ πῶς ἀνάμνησις δεινὴ ὑπῆλθέ μου καὶ φόβος ἐκ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν αἰδοῦς τῷ ἐμῷ νοΐ ἐμβάλλει, ὅθεν μήτε σοφίᾳ, μήτε ἰσχύι, μήτε δυνάμει τῇ ἐμῇ, μήτε ἀγγελικῇ τινι ἢ ἀνθρωπίνῃ βοηθείᾳ, μήτ' ἄλλῳ ὑπνιοῦν τρόπῳ ἀπαλλάττεσθαι δυναμένῳ σωτηρίας ἐμαυτῷ, πλὴ τῆς Εὐαγγελίου ἐδιδάχθην, ὅτι Χριστὸς ὁ ὑὸς τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου γενόμενος τὰς ὀφειλομένας ταῖς ἐμαῖς ἁμαρτίαις ποινὰς τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ὑπέσχε, καὶ τῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πρὸς ἐμὲ ὀργῷ τῷ ἰδίῳ αἵματι ἀπέσβεσε, καὶ ἐμὲ πάλιν αὖτῷ κατήλλαξε, καὶ τῆς αὐτοῦ δικαιοσύνης μετέδωκε, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς συγκληρόνομον αὖτῷ κατέστησεν: ὧν ἁπασῶν τῶν Χριστοῦ ἀνεργασιῶν διὰ πίστεως μετέχω, ᾗ πίστιν τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐν τῇ ψυχῇ μου ἐγέννησε διὰ κηρύξεως τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τῇ αὐτῇ διὰ τῶν ἱερῶν μυστηρίων, τῶν ὁρατῶν καὶ σαφεστάτων σημείων καὶ ἐνεχύρων ὄντων τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διὰ Χριστοῦ ἀγαθωσύνης, ἐβεβαίωσεν· ᾗ καὶ δεῖ, ὡς ζῶν καὶ ἄφοβον ἔνυδρον, ἀστεβείας καὶ δικαιοσύνης καὶ ἄλλων ἀγαθῶν ἔργων τοὺς καρποὺς δι' ὅλου τοῦ βίου ἐνφέρειν πρὸς δόξαν τοῦ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα ἀνεργετοῦντος με Θεοῦ, καὶ εἰς ὠφέλειαν

λειαν καὶ σωτήριον ὑπόδειγμα τῶν πλησίον. Ταύτης δὲ τῆς πίστεως ἡ αὔξησιν, καὶ δυνάμιν τὸ ἀφελεῖν τῷ Θεῷ καὶ ταῦτα πάντα ποιεῖν παρὰ Θεοῦ τοῦ παντὸς πάντων ἀγαθῶν χορηγοῦ ὄντος διὰ συνεχῶν προσευχῶν ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μόνου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτεῖν ἐμὲ δεῖ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐξ ἑαυτοῦ ἀδενὴς λίαν καὶ ἀδυνάλυς εἰμι, καὶ χάριτας αὐτῷ καθ' ἑκάστην ἀπονέμειν προσήκει ἐφ' οἷς ἔλαβον ὑπ' αὐτοῦ ἀνεργεσίαις.

Δ. Ορῶ σε, ὦ πᾶ, ταῖς τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ὑποθήκαις καλῶς ἠγμένον, καὶ τὸ κεφάλαιον ἀ τῆς φέροντα διαμνήμης. Λοιπὸν οὖν ἐστὶ πρὸς τοῦτον τῆς ὀρθῆς γνώσεως κανόνα τὸν βίον σε οὕτως ἐπιτάχειν, ἵ ἐφαρμόσειν, ὥστε μὴ νομισθῆναι ταύτης τῆς ὠφελίμης ἀνωφελῶς τετυχηκέναι.

Μ. Τῷ Θεῷ βοήθειαν ἐμοὶ φέροντος, πᾶσαν ἐπιμέλειαν παρέξω, ὦ πιμώτατε διδάσκαλε, καὶ οὐδὲν παραλείψω, ἐφόσον δυατὸς ὦ, δι' οὗ τῆς προσηγορείας καὶ ὀπτιλήσεως τῷ ἀληθινῶς Χριστιανοῦ καταξιωθῶ. ἀλλὰ καὶ ταπεινὰς καὶ συνεχεῖς τῷ παντοκράτορι Θεῷ προσευχὰς ποιούμενος, αὐτοῦ δεήσομαι μὴ ἐᾶν

cit, & ad vtilitatem etiam atq; exemplum salutare proximi. Cuius fidei incrementum, facultatémque placendi Deo, & ista omnia præstandi, me, qui ex me ipso maximè sum infirmus, atq; imbecillis, continuis atque ardentissimis precibus a Deo patre bonorum omnium authore, in nomine filij sui Iesu Christi seruatoris nostri, efflagitare, gratiásq; illi maximas pro vniuersis ab eo acceptis beneficijs assiduè agere oportet.

Mar.9.c.23.24.
Rom.1.a 7.&c.&.7 c.15.&c.&.9.d.16. 1.Cor.1.a.3.4.&c. 2.Cor.3.b.5.&c.& 15.b.10.
Phil 2.b.13.
Ephe.1.a 5 6.&c.
2 Thes.1.d.11.
Ioh.14.b.13.&.15. b.16.&.16.c.23. 1.Cor.10.g.31.
Ephe.3.d.20. 21.
Iud f.25.
Math.17.c.23.
Luc.12.f.47.
Rom.1.c.21.&.2. b.13.
Ephe.4.d.20. 21.& 5.b.8.9.
Phil.1.b.9.10.11.
col.1.a.5.6.b.9. 10
Tit.1.d.26.
Iaco.1.d.22.23.25. &c.& 4.d.17.
2.Pet. 2.d. 20. 21.

M. Intelligo mi fili, Christianæ pietatis præceptis te bene institutũ esse, eiúsq; summã memoria tenere. Reliquum est, vt ad istam rectæ intelligẽtiæ normam mores tuos ita formes atque accõmodes, ne sine causa videri possis harum rerum scientiam esse consequutus.

A. Deo mihi auxilium ferente, omnem adhibebo diligentiam, honorate magister, neq; quicquam omittam, quantũ quidem a me elaborãri queat, quò appellationem titulúmq; verè Christiani possim sustinere: quin etiam humili assiduaq; prece atque obsecratione a Deo opt. max. suppliciter

Luc.11.b.9.c.13. & 2.1.b.7.

Iacob.1.a.5.6.&c. Math.13.c.19.20. &c. Ioh.15.c.16. Psal.1.a.3. 1.Cor.3.b.9.7. 2.Cor.9.c.10.d.14 &.13.d.16.17.18, Math.3.c.12.&.13. d.23. Ioh.4.c.36.&c. Gal.5.d.22.23. &c.

petam, ne diuinam suorum præceptorum sementim, propter animi mei, quasi nihil ferétis agri sterilitatem interire patiatur, sed menti meæ, tanquam macro & infœcundo solo, cœlesti suæ gratiæ imbre rigato, eam fertilitatē dare velit, vt vberrimas edam sanctitatis fruges in cœlesti horreo granarióque recondendas atque conseruandas.

2.Cor.8.b.10.11. &c. Phil.1.a.6.9.&c. &.2.b.13. Rom.6.d.22.23. Math.5.b.16 2.Cor.9.c.10.11.d. 12.&c. Phil.1.b.11. 1.Pet.2.c.12.

M. Perge mi fili, tenere istam viam, quam institutisti, nihil hæsitãs, quin ficuti hoc consilium atq; propositum diuino instinctu motus cæpisti, ita ad exitum optabilem rationis atq; instituti istius tui, tam sanctis a te initijs orsi, fœliciter sis ipsius ductu, peruĕturus, ad æternam tuam salutem, & Dei opt. max. gloriam, cui omnis laus, honor, gloria sempiternis est seculorum ætatibus tribuenda.

FINIS.

ἐὰν τ θεϊκλὼ τ αὐτ παραγγελμάτων αποχὴν φθείρεσθαι διὰ τ ἐμῆς ψυχῆς, ὡς ἀχρ αὐδὲν ἐπιζέοντ, ἀκαρπίαν, ἀλλὰ τῇ διανοίᾳ μὲ, ὥσπερ ἰσχὺν καὶ καρπῶν ἀγόνῳ ἀεσύρᾳ, τῷ εὐσεβείᾳ τῆς χάριτ αὐτ ὑετῷ ἀρδομένην τοιαύτῳ εὐφοείαν διδόναι, οἵαν πλείσυς φύειν τῆς εὐσεβείας καρποὶς, οἵπνες ἐν τῇ εὐσεβείᾳ καλιᾷ καὶ σποφυλακείῳ ἀποθησαυιδήσονται καὶ φυλαχθήσον.

Δ. Ταύτῳ, ὦ τέκνον, ὧν ἐδάξισας, διατέλει πορδόμεν τῳ ὁδὸν, πάνυ πλεσφορηθεὶς, ὅτι καθὼς τ νοῦ καὶ προαίρεσιν ταύτῳ τῇ θείᾳ χρώμεν ὁπτικοίᾳ εἴληφας, ὡσαύτως ἐπὶ πέρας καλὸν τὸ σύτως εὐσεβῶς πεγμένε ὁπτικδεύμαλος μέλλῃς ἕξειν αὐτὸ ὁδηγοῦντ, πρὸς τῷ σῷ αἰώνιον σωτηρίαν, καὶ τ τὸ Θεὸ δόξαν, ᾧ ὁ ἔπαιν, καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τ αἰώνων. Αμήν.

ΤΕΛΟΣ.

ΨΑΛΜΟΙ.

ΠΑΡΑΙΝΕΣΙΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΟΡΘΡΟΝ.

Ἔγειραι ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός.

Ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγρηγορέναι.

Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους, καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός.

Ὡς ἐν ἡμέρᾳ δ' εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, καὶ ἐνδυσώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν.

Οὕτω λαμβάτω τὸ φῶς ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

Λαμπρὰ καὶ ἀμάραντός ἐστιν ἡ σοφία, καὶ ὑπὸ τῶν ἀγαπώντων αὐτὴν, καὶ ὀπτάνεται ὑπὸ τῶν ζητούντων αὐτήν.

Φθάνει τοὺς ὀρθυμοῦντας αὐτὴν, ἵνα φανερώσῃ ἑαυτὴν αὐτοῖς.

Ὁ ὀρθρίσας ἐπ' αὐτὴν οὐ κοπιάσει· παρεδρον γὰρ εὑρήσει τὴν πυλῶν αὐτοῦ.

Ἡ σοφία ὑπὸ τῶν ἀφροσύνην, ὡς πλανεία τῶν φαντὸς ὑπὲρ τὸ σκότος.

ΨΑΛ-

ADMONITIO MATVTINA.

EXpergiſcere qui dormis, & excitare à mortuis, & illuceſcet tibi Chriſtus. Eph.5.c.14.

Tempeſtiuum eſt nos iam è ſomno ſuſcitari. Rom.13.d.11.

Præterijt nox, dies appropinquat: abijciamus igitur opera tenebrarum, & arma lucis ſumamus. 12.

Honeſtè nos, ita vt in clara luce verſantes decet, geramus: & Domino Ieſu Chriſto induamur. 13.

Ita luceat hominibus vita noſtra ſplendor, vt noſtra opera bona conſpicientes, gloriam patri noſtro cœleſti tribuant. Math.5.c.16.

Sapientia res eſt excellentiſſima, & quæ nunquam euaneſcit: ab illis verò qui eam admirantur & exquirunt, facilè inuenitur atque obtinetur. Sap.6.b.13.

Eos, qui ipſam expetunt, anteuertit, vt ſeſe illis vltrò offerat. c.14.

Qui primo diluculo illi inuigilat, non multum laboris ſuſtinebit: præſto enim illi ad portam erit, in foribus eius aſsidens. c.15.

Sapientia ſtultitia tam longè præſtat quàm lumen tenebris antecellit. Eccle.2.c.13.

Psalmus matutinus.

Psal.113.a.1. DEO tribuite laudem O pueri, serui eius: laudibus efferte nomẽ Domini.

2. *Nomen Domini glorioſè prædicetur: ex hoc tempore in omnem æternitatem.*

3. Summa laude celebrandum eſt nomen Domini, ab ortu ſolis ad occaſum.

Psal.74.c.16. *Tuus O Deus, eſt dies, & tua eſt nox: tu præparaſti lumen, & ſolem.*

Psal.3.b.5. In cubilibus nos collocauimus, ſomnóque nos dedimus: & rurſum experrecti ſumus, quoniam in tua, O Deus, tutela latuimus.

Psal.63.a.1. & 58.b.12. *O Deus, tu es Dominus noſter: ſummo mane te quærimus, & ſupplices ad tuum auxilium confugimus.*

Psal.119.ver. 125. Serui tui ſumus O Domine: ingenij lumen in nobis accende, vt tua præcepta intelligamus.

Psal.143.b.9. *Monſtrato viam, qua nobis ſit ingrediendũ: ad te namque mentes noſtras erigimus.*

Inſtitue nos, vt ea, quæ tibi grata ſunt, faciamus: tu enim es Dominus Deus noſter, nomen tuum ſanctum dirigat nos in

c.11. viam, quæ deducit ad vitam.

Psal.143.b.8. *Effice vt benignam tuam bonitatem matutinis temporibus ſentiamus: in te enim poſitas omnes noſtras ſpes habemus.*

Diluculo

ΨΑΛΜΟΣ ΟΡΘΡΙΝΟΣ.

Αἰνεῖτε παῖδες Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου.
Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος.
Ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυσμῶν, αἰνετὸν τὸ ὄνομα Κυρίου.
Σή ἐστιν ἡ ἡμέρα, καὶ σή ἐστιν ἡ νύξ: σὺ κατηρτίσω φαῦσιν καὶ ἥλιον.
Ημεῖς ἐκοιμήθημεν καὶ ἀνεπαύσαμεν καὶ ἐξηγέρθημεν: ὅτι σὺ ὦ Κύριε ἀντελήψω ἡμῶν.

Ο Θεὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, πρὸς σὲ ὀρθρίζομεν· καὶ τὸ πρωΐ ἡ προσευχὴ ἡμῶν προφθάσει σέ.
Δῆλοί σε ἐσμὲν ἡμεῖς ὦ Κύριε. σωσέπσον ἡμᾶς, καὶ γωσόμεθα τὰ μαρτύριά σε.

Γνώρισον ἡμῖν τίνα ὁδὸν ἐν ᾗ πορευσόμεθα, ὅτι πρὸς σὲ ἀρθῶμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν.
Δίδαξον ἡμᾶς τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σε, ὅτι σὺ εἶ ὁ Κύριος ἡμῶν: τὸ πνεῦμά σε τὸ ἀγαθὸν ὁδηγησάτω ἡμᾶς ἐν ὁδῷ τῆς ζωῆς.

Ακρατὸν ποίησον ἡμῖν τὸ πρωΐ τὸ ἔλεός σε, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἠλπίσαμεν.

Εμπλησθῶμεν τὸ θεσὶ τοῦ ἐλέους σου. καὶ ἡμεῖς ἀγαλλιασόμεθα, καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν εὐφρανθησόμεθα.

Οτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονὴ, καὶ ἐλπὶς ἡμῶν Κύριε, ἐκ νεότητος ἡμῶν.

Επὶ σὲ ἐπεστηρίχθημεν ἀπὸ γαστρὸς, ἐκ κοιλίας μητρὸς ἡμῶν σὺ εἶ σκεπαστὴς ἡμῶν. ἐν σοὶ ἡ ὕμνησις ἡμῶν διαπαντός.

Ασόμεθα τῇ δυνάμει σου, καὶ αἰνέσομεν τὸ θεσὶ τὸ ἔλεός σε: ὅτι ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ ἡμῶν καὶ καταφυγὴ, ὁ βοηθὸς ἡμῶν, καὶ ὁ ἐλεήμων Θεὸς ἡμῶν.

Δόξα τῷ πατρὶ, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι:

Ωσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, καὶ ἔστι νῦν, καὶ ἔσται ἀεὶ εἰς τοὺς αἰῶνας. Αμήν.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ

ΤΩΝ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ἀπαντησαμένων.

Χαριν σοι ἔχομεν, ὅσιον ὁ ἡμέτερος νοῦς δυνατός ἐστιν εἰπεῖναι, ὦ Θεὸς, ὁ πατὴρ εὐχάριστος ὤν, ὃς ἡμᾶς ἐκ πάντων τῶν παρελθού-

Diluculo nos exple misericordia tua: & prę gaudio voces effundemus, & lætabimur omnibus diebus vitæ nostræ. Psal. 90. c. 14.

Tu enim Domine, is es, cuius desiderio temur: in tua fiducia ab ineunte ætate conquiescimus. Psal. 71. a. 4

Tuis subsidijs, ex quo primùm in lucem editi sumus, sustentamur: tu nos ex aluo materno eduxisti, tuam laudem & gloriam in perpetuum celebrabimus. a. 5.

De tua potentia canemus, tuam benignitatem prima luce prædicabimus: tu enim nostrum præsidium, perfugium nostrum, nostrum propugnaculum, tu Deus noster clementissimus perpetuò extitisti. Psal. 59. c. 16. 17.

¶Gloria tribuatur Deo Patri, & Filio, & spiritui sancto:

Sicut a principio ad hunc vsq; diem factum est, fiétq; per infinitas seculorum ætates. Amen.

¶MATVTINA PRECATIO.

GRatiam tibi, quantam maximam animi nostri capere possunt, habemus Deus pater cœlestis, qui nos ab omni prętęritę noctis periculo atq; discrimine Psal. 3. b. 5. & 4. b. 8.

crimine ſaluos atque incolumes vſque ad hodiernum diem conſeruaſti, precamúrq; vt hodie etiam atque perpetuò in poſterũ ſalutis noſtræ defenſionem, atque patrocinium ſuſcipere velis: & quemadmodum diſcuſſa noctis caligine, Solis luce mundum omnem compleuiſti, & nos e ſomno excitaſti, ita & mentes noſtras e tenebris internis ignorantiæ in lucem vocatas, & e vitiorum ſopore ſuſcitatas, diuinis radijs ſacroſanctí ſpiritus tui, notitiáque dilecti filij tui Ieſu Chriſti ſeruatoris noſtri, veri illius Solis, illuſtrare digneris: vt ab operibus tenebrarum declinantes, omnémq; viuendi curſum ad Diuinam verbi tui veritatem dirigẽtes, nos, vt in clara luce, atque in conſpectu tuo honeſtè, iuſtéque & ſanctè, vt diei filios geramus: tandémque ad beatiſſimam illam lucem, in qua tu habitas, duce eodem filio tuo Ieſu Chriſto, perueniamus. Cui tecum & cum ſancto ſpiritu, vni venerandæ maieſtatis Deo, laus, atque honor omnis in perpetuum debetur.

Amen.

Pſal.91.a.1.2.3.&c.toto.

Pſal.74.c.16.

Pſal.4.b.6.& 36.b.9.

Ioh.14.d.26. &.16.b.13. Act.26.c.18. 2.C 1.4.b.6. Ioh.1.a.5.9.& 8.b.12.& 12.c 35.

Ro.13.d.12.13 Ep.5.b.8.c.11

Pſ.119.ve.105

Luc.1.g.74.75

2.Tim.6.d.16

¶ *Pre-*

Δούσης νυκτὸς κινδύνων καὶ κακῶν ἐκσωθέντας εἰς τὸν σήμερον ἡμέραν ἐφύλαξας, δεόμενοί σε καὶ σήμερον καὶ εἰς τὸ διηνεκὲς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας δέξασθαι τὸν προσαγόμενον καὶ ὁλοκλήρως ἀπολῦσαι τὸν ἀχλὺν τῆς ψυχῆς ἀποσκεδάσας τὰς ἰλιγγιώδεις ἀκτῖσι τῆς πάντα κόσμον ἐφώτισας, καὶ ἡμᾶς ἐξ ὕπνου ἀνέγειρας, οὕτω καὶ τὰς ἡμῶν διανοίας ἐκ τοῦ ἔνδοθεν τῆς ἀγνοίας σκότους εἰς φῶς ἐπαναγθείσας, καὶ τοῦ κάρου τὴν κακιῶν ἀπαναστάσας, ταῖς θείαις σοῦ τοῦ ἱεροῦ πνεύματος σου ἀκτῖσι, καὶ τῇ γνώσει τῆς ἀγαπητῆς υἱῆς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, τοῦ ἀληθινοῦ ὄντος ἡλίου καταυγάσαι: ἵνα ἀπὸ τῆς τοῦ σκότους ἔργων ἀποκλίνοντες, καὶ ἅπαντα τὸν βίον πρὸς τὸν θεϊκὸν τοῦ σοῦ λόγου ἀλήθειαν ῥυθμίζοντες, ὡς ἐν τῷ λαμπρῷ φωτὶ, καθεύσεβῶς, ὥσπερ ἡμέρας υἱοὶ πολιτεύώμεθα: καὶ ὅπερ τέλει εἰς τὸ μακαριώτατον αὐτοῦ φῶς, ᾧ οὐ ἐνοικεῖς, τῆς αὐτοῦ υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁδηγοῦντος ἡμᾶς, ἐρχόμεθα ᾧ σοὶ σοι καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι,

ἑνὶ πανσθένει μεγαλειότητι Θεῷ,

ὁ ἔπαινος καὶ ἡ τιμὴ εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΕΥΧΑΙ.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΟΡΘΡΙΟΣ
τοῖς παιδαίοις ὁπτυδείαι.

Μεγιστά σοι ὦ χαρισώμεθα ἐκ ψυχῶν ὦ Θεὸς, ὁ πατὴρ τῶ φώτων, καὶ πάντων ἀγαθῶν χορηγὸς ὤν, ὅτι τοῖς ἡμετέροις γονεῦσι καὶ φρονιμωτάτοις τῶ νοῶ τοιοῦτον ἐμβέβληκας, ὥστε παραδοῦναι ἡμᾶς τοῖς τὰ καλὰ τῆς μαθημάτων ἐπαγγελλομένοις διδασκάλοις ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡλικίᾳ, ἢ μάλιστα εὐχαμπὴς ἐστι, καὶ ὁπτηδεία πᾶν ἀγαθὸν μανθάνειν ἐλευθέντες σε μὴ ἐᾶν τὰς τε καλὰς αὐτῆς ἐλπίδας, καὶ τὸ βέλτιστον τῆς ἡμετέρας ἡλικίας χρόνον διὰ τὴν ἡμῶν ἀφυΐαν, καὶ ἀμέλειαν, καὶ ἀργίαν ἀπόλλυσθαι. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἡμετέρα ἀγρυπνία καὶ φιλοπονία καὶ παιδεία ἄγαν τῶ θείας σου ὁπλοποιίας οὐδὲν ἀνύειν δύναται, ἀξιώσης διὰ τῆς οὐρανίων σε ἀκτίνων ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς καὶ διανοίαις οὕτως ὁπλαμπεῖν, καὶ τοιοῦτον ἡμῖν τὸ παιδαίας παιδείας καὶ σοφίας καὶ ἀρετῆς ἔρωτα ἐμποιεῖν, καὶ ἀμάθειάν τε οὕτω ἀεκπικλῶ, καὶ μήμιλω οὕτω φυλακπικλῶ τῆς διδασκομένων παρασχεῖν, ὥσθ' ἡμᾶς ἀθὶς ἐκ νέων ὑπ' ἀγαθοῖς παιδεύμασι καὶ μαθήμασιν ἠγμένους, καὶ

ἐν

¶Precatio matutina ſtudioſis accommodata.

MAximas tibi ex animis gratias agimus Deus Pater luminum, bonorum omnium largitor, quòd parentibus patroníſque noſtris hanc mẽtem dediſti, vt nos ea ætate, quæ maximè flexibilis eſt, & ad optima quæq; diſcendum opportuniſsima, in bonarum literarum diſciplinam traderent: ſuppliciter à te petentes, ne illorum bonam de nobis ſpem, noſtræq; ætatis optimam partem, propter noſtram ingenij tarditatem, negligentiam, & inertiam perire ſinas. Et quia noſtra vigilantia, induſtria, atque ſtudium nihil ſine diuino inſtinctu tuo proficere valent, dignare cœleſtibus tuis radiis mentibus ingeniiſque noſtris ita illucere, nóſq; eo deſiderio & amore bonarum literarum, ſapientiæ, atque virtutis afficere, eáque docilitate ad percipiendum, memoriáque ad percepta retinendum donare, vt in pueritia atque adoleſcentia noſtra, bonis literis artibúſque & virtutis præceptis liberaliter inſtituti, viri docti & pij, reíq; publicæ, atque ſanctæ Eccleſiæ tuæ vtiles euadamus, ad ſanctiſimi nominis tui gloriam ampli-

Iac.1.c.17.

Eccle.12.a.2. &c.

Pro.6.a.6.&c b.9.&.24. c.26.

Pſal.127.a.2.

Ioh.15.a.4.5.

Pſal.4.b.6.&. 36.b.9.

2.Cor.4.b.6.

Deut.4.b.9. 10.&.31.b. 12.13.

Pſal.78.a.3.4.

Mar.19.b.13. 14.

2.Tim.3.d.15.

Ioh.15.c. 16. amplificandam. Hæc a te pater cœleſtis, nomine vnici tui filij Ieſu Chriſti ſeruatoris noſtri efflagitamus, obſecrantes vt ea nobis ipſius cauſa largiri velis: tibi verò, cum eodem filio tuo, ſanctóque 1.Tim.1.d. 17 ſpiritu laus omnis & gloria perpetuò tribuatur. Amen.

Matutina precatio alia ſcholis apta.

LArgire Domine Deus Pater cœleſtis, vt diuino ſpiritu tuo afflati, & dilectiſſimi filij, beatiſſimíque pueri Luc.2.g.46. tui Ieſu Chriſti clariſſimum illuſtriſſimúmque exemplum nobis ad imitandũ Eccle.12.3.2. &c. ante oculos proponentes, hoc pueritiæ atq; adoleſcentiæ noſtræ tempore, nos totos ad bonarum literarum ſtudium & virtutẽ applicemus, atque ad tuam voluntatem conformemus: & ſicuti ætate Luc.2.g.29.53 progredimur, ita in dies magis magiſq; ſcientia, ſapientia, & virtute proficiamus: tum hominum piorum, tum verò tuam maximè cœleſtem gratiam atque amorẽ (in quo ſumma ſita eſt fœlicitas) nobis conciliantes atque cõſequentes:

idq;

ἐν ἀρετῇ ἐλευθερίως πεπαιδευμένοις, ἄνδρας εὐπαιδεύτους καὶ εὐσεβεῖς, καὶ τῇ πολιτείᾳ ἅμα, καὶ τῇ ἀγίᾳ σου ἐκκλησίᾳ ὠφελίμους ἀποδεχθῆναι, εἰς τὸ τῆς ἱερᾶς ὀνόματός σε δόξαν. Ταῦτα παρά σου, ὦ πάτερ οὐράνιε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν αἰτούμεν, δεόμενοί σε αὐτὰ χαρίζεσθαι ἡμῖν διὰ τὸ ἐκείνου ἀξίαν: σοὶ δὲ μὴ τῶν αὐτῶν υἱὸς σε, καὶ ἁγίου πνεύματος πᾶς ὁ ὑπαν καὶ νῦν εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΕΩΘΙΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΕΙΟΙΣ ΠΡΟΣΗΡΜΟΣΜΕΝΗ.

Παεσβυ ὦ Κύριε Θεὸς πάτερ οὐράνιε, τὸ ἡμᾶς τὸ θείας τῆς πνεύματός σου χάριτος μετέχοντας, καὶ τῆς ἀγαπητοῦ υἱοῦ καὶ μακαριωτάτου παιδὸς σου Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ λαμπρότατον καὶ ὀνομαστότατον ὑπόδειγμα εἰς μίμησιν ἑαυτοῖς πρὸ ὀμμάτων τιθέντας ἐν νεότητι ἑαυτοὺς ὅλους τῇ ἀγαθῇ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ ἐπιδοῦναι, καὶ πρὸς τὸ σὸν θέλημα ῥυθμίζειν· ἵνα τῇ ἡλικίᾳ προκόπτοντες, ὡσαύτως εἰς σωφροσύνην καὶ σοφίαν καὶ ἀρετὴν συνεχῶς ὀφείλοντες ὦμεν, τιμῶντε σὲ εὐσεβῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα τιμῶ-

σιν

σιὼ οὐράνιον εὔνοιαν καὶ ἀγάπην (ἣ τελείαν
ἀδιαμονίαν φέρει) ἑαυτοῖς κατακλώμενοι, διὰ
τ αὐτῦ ιῦ σν Ιησῦ Χριστῦ, τῦ σωτῆρ ἡμῶν, ᾧ
μετά σε κ τ ἁγίυ πνεύματ ἡ τιμὴ κ ἡ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΥΠΟΜΝΗΣΙΣ
ΕΙΣ ΕΣΠΕΡΑΝ.

ΕΑν τις περιπατῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ, οὐ προσκό-
πτει, ὅτι τὸ φῶς τ κόσμυ τούτυ βλέπει.
Ἐὰν δέ τις περιπατῇ ἐν τῇ νυκτὶ, προσκόπτει·
ὅτι τὸ φῶς οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ.
Αὕτη ἐστὶν ἡ κρίσις, ὅτι τὸ φῶς ἐλήλυθεν εἰς τ
κόσμον, καὶ ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τὸ
σκότ ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ
ἔργα.
Ιησοῦς Χριστὸς ὁ υἱὸς τῦ Θεοῦ τὸ φῶς ἐστὶ τὸ
φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ, τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν, ὃ
φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν
κόσμον.
Περιπατήσωμεν οὖν ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, ἵνα μὴ
σκοτία ἡμᾶς καταλάβῃ· ὅτι ὁ περιπατῶν ἐν τῇ
σκοτίᾳ οὐκ οἶδε πῦ ὑπάγει.
Μὴ γινώμεθα ἑτεροζυγοῦντες τοῖς ἀπίστοις:
ἀλλ᾽

idque per eundem filium tuum Iesum Christum, seruatorem nostrum, cui vnà tecum & cum sancto spiritu honor est atque gloria sempiterna tribuenda. Amen.

ADMONITIO vespertina & nocturna.

Die si quis incedat, nihil offendit: quoniam solis lumen aspicit. Ioh.11.b.9.

At si de nocte ambulet, luce orbatus per errorem incurrit. b.10.

Hæc est damnationis causa, quòd lux mũdo affulsit, homines verò tenebras potiùs quàm luce delectati sunt, eo quòd eorum vita flagitiosa fuerat. Ioh.3.c.19.

Iesus Christus Dei Filius lux est, quæ in tenebris fulget, vera illa lux, quæ omnes homines, qui in hanc vitam ingrediũtur, illustrat. Ioh.1.a.5.9.

Progrediamur igitur dum suppetit lumẽ, ne nos nox opprimat: nam qui in tenebris versatur, nescit quò ruat. Ioh.12.c.35.

Incredulorum peregrinum iugum ne feramus, 2.Cor.6.c.14. Ioh.12.c.35.

mus, Verùm dum lucem aſpicimus luci fidamus, Vt lucis ſoboles efficiamur.

Ioh.12.f.46. *Credamus in Ieſum Chriſtũ Dei filium, qui mundo illuxit, Vt omnes, qui credunt in eum, in tenebris non iaceant.*

Ioh.8.b.12.& 9.a.5. *Qui Chriſtum mundi lucem ſequitur, è tenebris in lumen Vitæ vocabitur.*

pſal.111.a.4. *Exoritur è tenebris lumen ijs, qui caſtè atque integrè verſantur.*

Ioh.2.b.9.11. *Qui ſe in luce verſari dicit, & odium tamen in fratrem habet, is tenebris vſq; ad hoc tempus offunditur.*

b.10. *Qui fratrem diligit, luce circumfunditur: neque vlla vnquam ab eo peccandi occaſio offeretur.*

Eſa.58.b.10. *Si inopis atque egentis eſuriei miſertus fueris, luctúque & mœrore affictum animũ conſolatione ſuſtentaueris: tunc effulgebit è tenebris lumen tuum, eritq; calligo tua inſtar meridiei.*

Hymnus veſpertinus & nocturnus.

Pſal.91.a.1. OPtimum eſt, nos tibi O Deus, confiteri, tuúmq; numen precibus placare, & diuinum nomen tuum hymnis & laudibus celebrare, O excelſiſſime.

De

ἀλλ' ἕως τὸ φῶς ἔχομεν, πιστεύσωμεν εἰς τὸ φῶς, ἵνα υἱοὶ φωτὸς γενώμεθα.

Πιστεύσωμεν εἰς Ιησοῦ Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὅσις φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, ἐν τῇ σκοτίᾳ μὴ μείνῃ.

Ος ἐὰν ἀκολουθήσῃ Χριστῷ, τῷ φωτὶ τῶ κόσμου, οὐ φειπατεῖ ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς.

Εξανέτειλεν ἐν σκάτει φῶς τοῖς εὐθέσιν.

Ο λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι.

Ο ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι.

Εἀν δῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου ψυχῆς σε, καὶ ψυχὴν τεταπεινωμένην ἐμπλήσῃς, τότε ἀνατελεῖ ἐν τῷ σκότει τὸ φῶς σε, καὶ τὸ σκότος σε ὡς μεσημβρία.

ΨΑΛΜΟΣ

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ.

Αγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου ὕψιστε.

Τὸ ἀναγγέλλειν τὸ πρωΐ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου κατὰ νύκτα.

Ἐπὶ τὸ σκότος καλύπτει ἡ γῆ μου, καὶ τὰ ἔθνη, λαμψάτω ἡμῖν ἡ δόξα σου Κύριε, ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, ὅπως ὁδηγῶσιν ἡμᾶς.

Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι, λάμψον ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, καὶ δὸς ἡμῖν τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης σου, ἐν προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἄφον τὸν λύχνον ἡμῶν ὁ Θεὸς Κύριε ἡμέτερε, καὶ ποίησον τὸ σκότος ἡμῶν φῶς, ἵνα μὴ σκανδαλίσωμεν ἐμπροσθέν σου ἐν φωτὶ ζώντων.

Λύχνος τοῖς ποσὶν ἡμῶν ὁ νόμος σου, καὶ φῶς ταῖς τρίβοις ἡμῶν· ὅπως αἰνέσῃ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις, καὶ κατεύθυνε τοὺς πόδας ἡμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης.

Κατεύθυνον τὰ ἴχνη ἡμῶν ἐν τῷ λόγῳ σου, καὶ οὕτως οὐκ ὀλισθήσουσιν οἱ πόδες ἡμῶν, καὶ οὐκ κυριεύσει ἡμῶν μηδεμία κακία.

Κύριε παρά σοι πηγὴ ζωῆς, φώτισον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς φωτὸς τῆς προσώπου σου, μή ποτε ὑπνώσωμεν εἰς θάνατον, καὶ ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν ἰσχύσῃ πρὸς ἡμᾶς.

Ῥῦσαι

De tua benignitate matutinis temporibus, & Vespertinis de Veritate tua honorificè prædicare. a.2.

Dum terra atq; homines obscura teguntur caligine, tua O Domine gloria nobis illucescat: lumen tuum, & tua nos veritas dirigant. Esa.6.a.1.2. Psal.43.a.3.

O Deus, qui iubes lumen è tenebris effulgere, illustra mentes nostras, & præfer nobis lumen cognitionis gloriæ tuæ, in facie Iesu Christi. 2.Cor.4.b.6.

Accende lucernam nostram O Domine Deus noster, illumina tenebras nostras, vt in conspectu tuo ambulemus in lumine viuentium. Psal.18.f.27. Psal.56.c.13.

Verbum tuum instar lucernæ est pedibus nostris, & instar lychni semitis nostris: præfert lumen iis qui in tenebris & in Vmbra mortis versantur: Vestigia nostra dirigit in Viam pacis. Psal.119. ver. 105. Luc.1.g.79.

Ingressus nostros ad verbi tui normam dirigito: nam sic pedes nostri à lapsu cõtinebuntur, ne in flagitium aliquod dilabamur. Psal.119. ver. 133.&.56.b. 13.

Penes te O Deus est fons Vitæ, illustra oculos nostros tuis Vultus fulgore: ne somno cõ sopiti sempiterno, hostis nostri dominatu premamur. Psal.36.b.9.&. 13.a.3.4.

Psal.117.c.13. &.56.b.13. Math.8.b.12. & 22.b.13. &.25.c.30. Extrahe nos è tenebris, & è mortis caligine: rumpe vincula nostra, & eripe nos ab interitu: O libera nos ab illa caligine, vbi fletus gemitúsq; fiunt, & dentium crepitus exaudiuntur.

Act.26.c.18. *Oculos nostros aperi, Vt è tenebris in lucem vocemur, & è potestate Satanæ vindicemur, tibiq; O Deus noster asseramur.*

c.18. Vt peccatorũ veniam impetremus, hæreditatémq; adeamus cum illis, qui per fidem erga filium tuum Iesum Christum fácti atque integri efficiuntur.

Psal.4.b.8. *Sic cubitum discedemus, nósq; quieti trademus securi: tuo enim solius præsidio in tuto collocabimur.*

❧ Gloria tribuatur Deo patri, & Filio, & spiritui sancto.

Sicut in principio ad hunc vsque diem factum est, fiétque per infinitas seculorum ætates. Amen.

¶ PRECATIO VESpertina.

Psal.91.&. 146.147. DOmine Deus in cuius tutela est salus hominum, atque rerum omnium, quando nox mundum oppressit,

Ρύσαι ἡμᾶς ἐκ σκότους, καὶ ἐκ σκιᾶς θανάτου, διαῤῥῆξον τοὺς δεσμοὺς ἡμῶν, καὶ ῥύσαι τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀπὸ θανάτου· σῶσον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ σκότους, ἐν ᾧ ἐσιν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.

Ανοιξον ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, ἵνα ἐπιστρέψωμεν ἀπὸ σκότους εἰς φῶς, καὶ ἀπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ Σατανᾶ ἐπὶ τὸν Θεόν.

Τοῦ λαβεῖν ἡμᾶς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ κλῆρον ἐν τοῖς ἡγιασμένοις, πίστει τῇ εἰς τὸν σὸν Ιησοῦν Χριστόν.

Οὕτως ἐν εἰρήνῃ κοιμηθησόμεθα καὶ ὑπνώσομεν· ὅτι σὺ Κύριε μόνος ἐπ' ἐλπίδι κατοικίζεις ἡμᾶς.

¶ Δόξα πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ καὶ τῷ ἐξῆς.

Ωσπερ ἦν ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ ἐξῆς.

ΠΡΟΣΕΥΧΗ
ΤΩΝ ΚΑΘΕΥΔΕΙΝ μελλόντων.

Κύριε ὁ Θεὸς, εἰς ὃν ἡ σωτηρία ἀνθρώπων τε καὶ πάντων τῶν ὄντων ἀνάκειται, ὅτε ἡ νὺξ τὸν κόσμον ἐσκότωσε, καὶ τὰ ἡμῶν

σώματα μέλλῃ εἰς ὕπνον ἐμπίπτειν, οὗ οὐδέν ἐστι θανάτῳ ὁμοιότερον, ἑαυτοὺς ὅλους σοι ὑπο-βάλλομεν, σὲ ἱκετεύοντες ἡμᾶς ἀπὸ τῆ δυνάμεως τοῦ πονηρῶν πνευμάτων, τοῦ τὸ σκότος ἀρχόντων, ἃ πρὸς τὸ ἐξαπατᾶν ἡμᾶς εἰς ἀγγέλους φωτὸς μεταχηματίζεται, καὶ ἀφ' ἁμαρτιῶν τοῦ ὄρχου τῆ σκότους, καὶ ἀπὸ πάντων ἄλλων τῆ τε ψυχῆ τὸ σῶμα καὶ τῆ ψυχῆ τῆ ψυχικὰ κινδύνων ῥύσασθαι καὶ φυλάξαι· καὶ μὴ ἐάσαι ἡμᾶς ὅλοις ὕπνῳ καταφερεσθαι, καὶ οἱονεὶ ἐνδαπτεσθαι, ἢ μεταξὺ καθυδόντων τὰς διανοίας ἡμῶν οὕτως ὀπισκοτεῖσθαι, ὥσθ' ἡμᾶς σε ὀπλαγχνεύεσθαι· ἀλλὰ τῆ σωμάτων ὕπνῳ πυγχανόντων, τὰς ψυχὰς νυκτὸς καὶ ἡμέρας σωεχῶς γρηγορεῖν, καὶ εἰς σὲ ἀτενὲς ὁρᾶν: καὶ ἐπειδὰν τὰ σώματά τε καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν ἀποχεώντως, ὅσον τῇ φύσει ἀρκεῖ, ἀναπαύσωμεν, ἢ αὔριον ὀπλισθιστέρεις καὶ προθυμοτέρεις ἡμᾶς ποιήσῃ σοι δουλεύειν, ὁποιαδήποτ' ἂν διαγωγῇ κατὰ τὸ σὸν διάταξιν σχολάζοντες ὦμεν, πρὸς τῆ ἡμετέρων ψυχῶν τὸ σωτηρίαν, καὶ τοῖς πλησίον τὸ ὠφέλειαν, καὶ τῆ τοῦ ἀγιωτάτου ὀνόματός σε τιμῶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῆ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ σὺν σοὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι πᾶς ὁ ὕπνος καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΑΛΛΗ

sit, & corpora mox nostra somno, quo nihil est morti similius, resoluta languidáq; iacebunt, nos totos tibi in tutelam tradimus, suppliciter orantes, vt a potestate malitiosorum spirituum, caliginis principum, qui ad nos fallendos in angelos se lucis transformare valent, & à peccatis, tenebrarum operibus, atque alijs omnibus tum corporis, tum animæ periculis nos tueri & conseruare velis: vtq; totos nos sopore opprimi & quasi sepultos iacere, aut mentibus interim nostris caliginem ita offundi non patiaris, vt tui nos obliuio capiat: verùm vt corporibus sopitis animi vigiles assiduè noctes diesque tibi intenti excubent. Et quùm requies corpora simul atque animos nostros satis, quantum natura quærit, refecerit, crastina aurora aptiores nos atque propensiores reddat ad tibi seruiendum in eo vitæ statu, quem nos tenere voluisti, ad animarum nostrarum salutem, nostrorum proximorum commodum, tuique sanctissimi nominis gloriam, per Iesum Christum seruatorem nostrum, qui, vnà tecum, & cum sancto spiritu, omni laude, & gloria, omnibus seculorum ætatibus est ab omnibus afficiendus. Amen.

Luc. 8. g. 52. Ioh. 11. b. 11. &c. 1. Thes. 4. c. 13. 14.
Ephe. 6. b. 12. 2. Cor. 12. b. 14. Ephe 6. b. 11. 11. &c. 1. Thes. 5. 2. 5. 6. b. 10.
1. Cor. 7. d. 29 Ephe. 4. a. 1. &c. 1. Thes. 1. d. 12. 13.

Vespe-

¶VESPERTINA
precatio alia.

Esa.45.b.7.& 50.a.3. Eccle.5.b.11.

OMnipotens Deus, cuius beneficio ſicuti dies hominibus ad negotia obeunda illuceſcit, ſic & nox ad corpora atq; animos labore & contentione deſeſſos, quiete relaxandos, atque recreandos conceditur: ſupplici à te precatione petimus, vt quemadmodum nox tenebris omnia obſcurat, ita & peccata etiam noſtra, illa dilecto filio tuo condonans, occultare, & ab oculis tuis remouere, atq; illorum memoriã ſempiterna oblitione delere velis: vt veluti corpora ſomno & requiete reficientur, itidem & animi noſtri miſericordiæ tuæ fiducia, à ſcelerum conſcientia ſoluti tranquillentur: atque ita toti recreati, craſtinò quùm diluceſcet, reliquiſq; vitæ noſtræ diebus experrecti, ad tibi ſeruiendum excitemur. Et quando mors ipſa, à qua tam eſt tibi facile nos atque è ſomno corporis excitare, imminebit, in ſpe lætiſſimæ illius reſurrectionis (qua corpora noſtra ad ſempiternum illum diem nullis vnquam tenebris interruptum expergefacies) requieſcamus: quando hæreditatis ſanctorum in Lumine participes reddemur, in cœleſti

Pſal.25.a.5. & 32.a.1.& 51.a.2.b.9. Eſa.43.d.25. Ezech.18.c. 22.

Act.3.d.19. Col.2.b.13.14 Pſal.117.a.2. Pro.3.d.24. Luc.8.g.52. 54.&c. Ioh.11.b.11.c 25.f.43.44. Coloſ.1.b.12. Gal.4.d.26.

ΑΛΛΗ ΕΠΙΚΟΙΤΙΟΣ ΕΥΧΗ.

ΠΑντοκράτωρ Θεὸς ὁ χαρισάμενος ἀνθρώποις τὴν λαμπρὰν ἡμέραν ἵνα ἐν αὐτῇ ταῖς ἰδίαις σχολάζωσιν ἀσχολίαις, τὴν δὲ νύκτα τῇ τῶν σωμάτων καὶ ψυχῶν κεκοπιασμένων καὶ ἀναπαύσεως δεομένων ἀναλύξει ἀποτάξας: μεθ' ἱκετείας σὲ ἀντιβολῶμεν, ὥσπερ ἡ νὺξ ἅπαντα σκότει ἐνέπλησεν, οὕτω καὶ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, αὐτὰς ἡμῖν διὰ χειρὸς συγχωρουμένας, καλύψαι καὶ ἐκ μέσου θέσθαι, καὶ αἰωνίῳ λήθῃ παραδοῦναι: ἵνα καθάπερ τὰ σώματα εἰς ὕπνον τραπόμενα ἀναπαύσεως τεύξεται, οὕτω καὶ ψυχαὶ τοῦ σῷ ἐλέει πεποιθυῖαι, καὶ τῶν πλημμελημάτων σωτηρίου ἀπολλαγμένα, ἐν ἡσυχίᾳ μένουσι, καὶ οὕτω τελείως ἀναψυχθέντες ἐν τῇ αὔριον, καὶ ἐν πάσαις ἄλλαις τῆς ζωῆς ἡμέραις τοῦ ὕπνου ἀπανισάμενοι πρὸς τὸ δεκεύειν σοὶ ἐγερθῶμεν. καὶ ὅταν ὁ θάνατος αὐτὸς προσπελάσῃ, ἀφ' οὗ οὐχ ἧττον, ἢ ἀπὸ τῆς σωματικῆς ὕπνου ἡμᾶς διεγείρειν ἔξεστί σοι, τῇ ἐλπίδι ἐπαναπαυώμεθα τῆς τεποθήτου αὐτῆς ἀναστάσεως, δι' ἧς τὰ σώματα ἡμῶν εἰς τὸν αἰώνιον ἐκείνου ἡμέραν, ἣν οὐδεὶς ζόφος ὁποσκοτήσει, ἀναστήσεις· ἐν ᾗ κεινωνήσομεν τῆς ἁγίων κληρονομίας ἐν φωτὶ,

φωτὶ, ἐν τῇ οὐρανίῳ Ἱερουσαλὴμ, τῇ εὐδαιμονεστάτῃ πόλει, ἵππος ἀπροσδεήσεται οὔτε τῆς λύχνου, οὔτε τοῦ ἡλίου, οὔτε τῆς σελήνης, ἵνα φαίνωσιν ἐν αὐτῇ. ἡ σὴ γὰρ δόξα ὦ Θεὸς αὐτὴν φωτίσει, καὶ ὁ σὸς υἱὸς, τὸ ἀρνίον, ἡμετέρα δόξα καὶ φῶς αἰώνιον ἔσται. πρὸς ὃ ἐνδοξότατον φῶς, καὶ τῆς ἀγαπητῆς υἱᾶς σε βασιλείαν δεόμεθά σου ἡμᾶς ἄγειν δι' αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ᾧ μετά σε, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἡ ἀθάνατος τιμὴ, καὶ ὁ ἁρμόζων ἔπαινος ὀφείλεται. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ.

sti Hieruſalem, beatiſſima illa ciuitate, quæ neque Lucernæ, neque Solis, neque Lunæ lumine, quo illuſtretur, indigebit: tua enim O Deus gloria illi illuceſcet, tuúſque filius agnus ille, noſtrum erit decus ac lumen ſempiternum. Ad quam glorioſiſſimã lucem, & regnum dilecti filij tui, vt nos velis perducere, te per eundem illum ſeruatorem noſtrum obteſtamur atq; obſecramus: qui vnà tecum, & cum ſancto ſpiritu, maximis & immortalibus honoribus, ſummíſq, & perpetuis laudibus efferendus eſt atque celebrandus. Amen.

Apoc. 21. 23. & 22. 5. Coloſ. 1. 13.

FINIS.

LONDINI.
Apud Iohannem Dayum.

An. 1578.

Cum gratia & Priuilegio,
Regiæ Maiestatis.

Errata.

F.4.b.6 lege, conformantibus.
K.6.a.2. post ἀθάνατον, repone βίον.
O.5.b.23. lege, signis.